WILFRED R. BION

SEMINARII BRAZILIENE

Traducere de *Virgil Stanciu*
Ediţie îngrijită de *Florin V. Vlădescu*

*E*DITURA *S*IGMUND *F*REUD
BINGHAMTON 1995 CLUJ

*B*IBLIOTECA *P*SIHANALITICĂ

Editor – ***Florin V. Vlădescu*** (Binghamton, U.S.A.)
Editori asociaţi – ***Virgil Leon*** şi ***Eugen Pavel*** (Cluj, România)

***B*iblioteca *P*sihanalitică** publică *lucrări originale* şi *traduceri* pe teme de istorie, teorie, tehnică, pregătire, practică şi ficţiune psihanalitică.

Au apărut:

W. R. Bion, *Gânduri secunde*
W. R. Bion, *Seminarii braziliene*
S. Freud, *Scrisori către Eduard Silberstein. 1871-1881*
M. Klein, *Iubire, vinovăţie, reparaţie (Scrieri*, I)
M. Klein, *Povestea unei analize de copil* (*Scrieri*, IV)

În curs de apariţie:

R. D. Hinshelwood, *Dicţionarul psihanalizei kleiniene*
M. Klein, *Psihanaliza copiilor* (*Scrieri*, II)
M. Klein, *Iubire şi recunoştinţă (Scrieri*, III)

În pregătire:

W. R. Bion, *Cugetări*
G. Bléandonu, *W. R. Bion: Viaţa şi opera*
J. Breuer, S. Freud, *Studii asupra isteriei* (volum centenar)
S. Freud, Scrisori către Wilhelm Fliess: 1887-1904
R. H. Etchegoyen, *Bazele tehnicii psihanalitice*
P. Grosskurth, *Melanie Klein. Viaţa şi opera*
J. Laplanche et al., *Traducându-l pe Freud*
J-P. Petot, *Melanie Klein*
Thomä, H., Kächele, H., *Tratat de terapie psihanalitică*
(vol. I: *Principii*; vol. II: *Practică*)

Pentru cititori, autori şi traducători:

Comentarii pe marginea lucrărilor apărute, precum şi oferte de *manuscrise originale* şi *traduceri*, însoţite de *cv*, pot fi trimise pe adresa: Manager, Fondul Român S. Freud, Inc., Bd. 1 Decembrie 1918, nr. 126, bloc E, apt. 13, 3400 Cluj-Napoca, sau: Director, The *S. Freud Press*, 1 Marine Midland Plaza, East Tower-Fourth Floor, Binghamton, New York 13901-3216, USA.

Vor fi luate în considerare, cu prioritate, manuscrisele originale (cu subiecte teoretice şi de ficţiune—proză şi poezie) şi ofertele de traducere (lucrări tehnice şi de ficţiune psihanalitică) de o înaltă ţinută ştiinţifică şi literară, procesate pe calculator (prin Word Perfect, IBM sau Mac). Manuscrisele trimise nu se înapoiază.

Daniela Luca
= Bucureşti =
8 Decembrie 1994

Mulţumim *Central and Eastern European Publishing Project* (Oxford) pentru ajutorul dat în obţinerea copyright-ului pentru ediţia în limba română şi Dnei *Meg Childland* (New York) pentru sprijinul neîntrerupt acordat Fondului Român S. Freud de Traducerii şi Publicaţii, Inc., cât şi *E*diturii *S. F*reud.

Traducere după: Wilfred R. Bion, *Brazilian Lectures. 1973, São Paulo. 1974, Rio de Janeiro/São Paulo*, Karnac Books, London, 1990. Revised and corrected edition.

© 1990 by The Estate of Wilfred R. Bion. Toate drepturile rezervate.
Prin aranjament cu Francesca Bion şi Mark Paterson pentru versiunea în limba română.

© 1994 *E*ditura *S*igmund *F*reud, Binghamton & Cluj – ediţia în limba română. Toate drepturile rezervate.

© 1994 Florin V. Vlădescu – *Fata cu pasăre* de Mariana Bojan (Cluj), ilustraţia de pe copertă. Toate drepturile rezervate.

Cu excepţia unor scurte citate folosite în recenzii, prezentări de carte, articole şi cărţi, această publicaţie nu poate fi reprodusă, copiată, stocată sau transmisă prin mijloace electronice, mecanice, de fotocopiere, de înregistrare sau prin orice alte mijloace prezente şi viitoare, în întregime sau în parte, fără permisiunea în scris a deţinătorilor copyright-urilor.

Bion, Wilfred Ruprecht (1897-1979), *Seminarii braziliene*.
Traducere din limba engleză de Virgil Stanciu. Ediţie îngrijită de Florin V. Vlădescu. Ediţia I – 1994.

1. Bion, Wilfred Ruprecht (1897-1979). I. Titlu. II. Psihanaliză – Aspecte clinice.

Lector: Virgil Leon (Cluj, România).

Typeset in 10.5 pt *Garamond Antiqua* by The *S*igmund *F*reud *P*ress, Binghamton & Cluj. Printed and perfect bound by *C. L. Hutson Co., Inc.* Utica, New York.

ISBN 1-883881-06-4
Printed in the United States of America

CUPRINS

Notă introductivă /9

1973. São Paulo
Unu /11
Doi /19
Trei /25
Patru /33
Cinci /39
Şase /47
Şapte /55
Opt /61

1974. Rio de Janeiro
Unu /71
Doi /79
Trei /87
Patru /97
Cinci /107
Şase /115
Şapte /123
Opt /131
Nouă /139
Zece /147

1974. São Paulo
Unu /161
Doi /167
Trei /173
Patru /179
Cinci /187

NOTĂ INTRODUCTIVĂ

Aceste seminare au fost redactate încât să satisfacă mai degrabă exigenţele tiparului decât pe acelea ale cuvântului rostit. Cu excepţia unor adăugiri minore, textul este în mare măsură identic cu cel al transcrierilor efectuate de pe înregistrările originale pe bandă magnetică.

Întrebările care au stimulat conţinutul materialului au trebuit să fie supuse aceluiaşi proces de selectare şi comprimare, fără, sper, ca aceasta să ducă la o reprezentare greşită a intenţiilor participanţilor. Acestora aş dori să le aduc mulţumirile mele; de asemenea lui Frank Philips, a cărui laborioasă traducere simultană a făcut posibile seminariile de la São Paulo.

Nu am suficiente cuvinte de laudă pentru a descrie aportul soţiei mele la transformarea textului într-unul destinat tiparului. Cartea de faţă a însemnat şi pentru ea multe ceasuri de muncă asiduă.

Seminariile ţinute la Rio de Janeiro au beneficiat de traducerea simultană a doamnelor Cibele Pallon şi Elizabeth Hart, cărora le exprim, cu acest prilej, admiraţia şi mulţumirile mele.

La São Paulo, din nou Frank Philips a fost acela ce a tradus pe măsură ce vorbeam. Prin urmare, am avut, din nou, prilejul de a admira uşurinţa şi iuţeala cu care lucra şi-i aduc aici mulţumirile mele.

Ca şi altă dată, forma scrisă a acestei lucrări este rezultatul muncii soţiei mele. Dar nu pe ea trebuie s-o învinuim pentru defectele ce mi se dezvăluie la fiecare recitire. Grădinarii, ca şi soţia mea, ştiu cum se înmulţesc pietricelele pe un strat care se presupune că oferă 'condiţiile minime' pentru înflorirea florilor. Ei i se datorează faptul că textele de faţă nu sunt încă şi mai rele.

Wilfred R. Bion

São Paulo, 1973

UNU

În cadrul acestor seminarii mă voi strădui să conturez domeniul în care sunt pregătit să-mi manifest ignoranţa şi să răspund la întrebările pe care veţi binevoi să le formulaţi. Vă rog să puneţi aceeaşi întrebare cât de des doriţi, iar eu vă voi răspunde, dacă pot, deşi răspunsul va fi de fiecare dată altul.

Voi începe cu o pildă înveşmântată în straiele unei relatări istorice despre Cimitirul Regal din Ur. La moartea regelui, toţi membrii Curţii, îmbrăcaţi în haine de gală şi împodobiţi cu juvaiere au pornit într-o procesiune către o groapă, numită de atunci Puţul Morţii, unde au sorbit o licoare dintr-o cupă mică, găsită ulterior în preajma fiecărui trup.

După cinci sute de ani, în care nu li s-a făcut nici un pic de publicitate, mormintele au fost jefuite. Pentru aşa ceva era nevoie de curaj, întrucât Cimitirul fusese sanctificat prin moartea şi înhumarea familiei regale. Jefuitorii posedau metodă ştiinţifică: ei erau primii care se încumetaseră să se strecoare printre fantomaticele santinele ale morţilor şi ale preoţilor care îi vegheau.

Această reconstituire primitivă, care nu este nici istorie, nici arheologie, nici artă, poate fi clasificată din punctul de vedere al unui vârf religios, estetic sau ştiinţific. În termenii grilei, am putea s-o definim drept o construcţie de categorie *C*.

Să ne folosim în continuare de fabulă şi în domeniul finanţelor: banii erau întrebuinţaţi iniţial ca mijloc de comunicare în ceremoniile religioase, comunicarea stabilindu-se între fiinţe corporale, aşa cum sunt oamenii muritori, şi entităţi eterice, cum sunt santinelele fantomă de la Ur. Mai târziu, anglo-saxonii au folosit banii ca *wergeld*, compensare pentru pierderea vieţii sau a sângelui, şi ca 'taxă a miresei' pentru a recompensa un grup la pierderea unei fete. Comoditatea acestui mod de comunicare, analogă celei a vorbirii, a făcut din bani o metodă potrivită scopurilor schimbului şi comunicaţiilor comerciale.

Psihanaliza poate fi considerată o reacţie la ceea ce este impropriu; din respectiva conştiinţă s-a născut căutarea surselor a ceea ce este impropriu. În domeniul finanţelor, impropriul nu a fost descoperit încă. În consecinţă, fluctuaţiile la schimb sunt atribuite sferelor a ceea ce este propriu. Cauzele fluctuaţiilor vor trebui căutate nu numai în lumea

raţională a finanţelor, ci şi în perpetuarea acestor rădăcini primordiale —religioase şi tribale (aşa cum sunt descrise în fabula mea)—primitive şi nemairecunoscute în zilele noastre. Banii nu lucrează numai pe baza unor legi economice raţionale.

Freud considera complexul lui Œdip una dintre descoperirile fundamentale ale psihanalizei; merită să ne gândim că prin intermediul fabulei (sau mitului) lui Œdip, el a reuşit să descifreze personalitatea umană. Nu are neapărat mare importanţă pentru noi să ştim ce au descoperit Freud sau alţii; ceea ce *este* cu adevărat important este să cunoaştem valoarea a ceea ce se numeşte astăzi activitate psihologică sau psihanalitică—adică, valoarea psihanalizei *practice*. Acest domeniu vast se cere investigat, iar nu osificat. Este extrem de important să nu fie tratat ca un subiect clasat.

Nu avem posibilitatea să ştim cum s-au simţit jefuitorii mormintelor după fapta lor. Continuu să cred că au fost oameni curajoşi, de vreme ce au îndrăznit să-şi însuşească tezaurul ascuns într-un loc păzit de spirite rele şi vrăjmaşe. Tot aşa se întâmplă şi în psihanaliză: când abordăm inconştientul—adică ceea ce *nu cunoaştem*, nu ceea ce *cunoaştem*—este sigur că vom fi răscoliţi, atât în calitate de pacient, cât şi de analist. Oricine va examina mâine un pacient nu poate să nu simtă, într-un moment sau altul, teama. În orice cabinet de consultaţie, deci, ar trebui să existe doi oameni cuprinşi de teamă: pacientul şi psihanalistul. Dacă nu sunt înspăimântaţi, ne întrebăm de ce-şi mai dau osteneala să afle lucruri cunoscute tuturor.

Este întotdeauna tentant să te apuci de o treabă cunoscută. În cazul psihanaliştilor, tentaţia este mai mare decât pentru alţii, pentru că ei se află în situaţia rară de a se putea angrena într-o activitate înspăimântătoare, fără a-şi părăsi camera.

Nu e bine să reflectăm exagerat de mult la ceea ce am întreprins deja în ceea ce priveşte investigarea pacienţilor; este mai bine să ne gândim la ce vom face mâine, acţiune despre care ştim prea puţin, deoarece încă nu a avut loc.

Să vedem dacă cele spuse până acum au stârnit întrebări. Va trebui să punem cu insistenţă aceeaşi întrebare, deoarece, chiar dacă întrebarea va fi formulată şi mâine cu aceleaşi cuvinte pe care le folosim astăzi, ea nu va fi aceeaşi, fiindcă va fi pusă într-o altă zi.

Întrebare: Dacă ne interesează ceva ce se va întâmpla mâine, cum ne vom putea concentra atenţia asupra lucrurilor ce se întâmplă acum?

Bion: Sperăm ca, prin acumularea de experienţă, să învăţăm cum să ne preocupe, în acelaşi timp, şi prezentul, şi viitorul. Acestea sunt unicele segmente temporale asupra cărora putem acţiona; asupra trecutului nu putem acţiona.

Un general celebru spunea cândva: 'Ca general, nu trebuie să fii extrem de inteligent, dar trebuie să fii capabil să-ţi foloseşti mintea cu care eşti înzestrat în timp ce inamicul trage în tine.' Nu pare prea dramatic, dar cred că majoritatea psihanaliştilor ştiu ce înseamnă să oferi o interpretare în faţa unui pacient. Pare un lucru simplu. E greu de explicat de ce nu este simplu. Va trebui să spunem: 'Dacă vi se pare atât de uşor, încercaţi dumneavoastră.' Dacă *puteţi* încerca şi nici dumneavoastră, nici pacientul dumneavoastră nu suferiţi ceea ce numim, destul de vag, un colaps nervos, ci supravieţuiţi, atunci înseamnă că amândoi veţi fi mai puternici, din punct de vedere mintal, după această experienţă. Scriitoarea Bagehot spunea: 'Oamenii puternici sunt atraşi de idei puternice, iar ideile puternice atrag oameni puternici şi le sporesc puterea.' În psihanaliză, doi oameni au curajul să pună întrebări referitoare la ceea ce au uitat şi la ceea ce nu cunosc şi, în acelaşi timp, trebuie să fie în stare să trăiască în prezent. Rezultatul este că devin mai puternici.

Întrebare: Aş vrea să întreb cum să procedez, practic, cu problema aceasta a lui 'mâine'. De asemenea, aş dori să aflu mai multe despre aspectul religios.

Bion: Mai întâi să răspund la ultima parte a întrebării. Psihanaliştii au dat dovadă de o remarcabilă orbire faţă de acest subiect, religia. Recapitulându-şi cunoştinţele de istorie a speciei umane, oricine îşi poate da seama că acele activităţi pe care le numim religioase sunt cel puţin la fel de supărătoare ca şi cele ce pot fi numite sexuale. În sfera fiziologicului, dacă ni s-ar spune că unei fiinţe umane îi lipseşte ductul digestiv, am exclama: 'Iată un adevărat monstru! Nu seamănă deloc cu animalul uman!'

Dacă aşa stau lucrurile, ne întrebăm pe ce temei pot fi considerate mintea sau personalitatea cuiva o minte omenească sau o personalitate umană, dacă i-ar lipsi unul din compartimentele esenţiale ale activităţii mintale.

Să încerc să răspund la prima parte a întrebării punând o alta. Cum ar putea o fiinţă umană, cu mentalitate şi caracter uman, să nu fie preocupată sau interesată de viitor? Dacă cineva s-ar declara scutit de această preocupare, în ideea că tot nu ştie nimic despre viitor, aş crede că raţionalizează; nu aş accepta nici explicaţia că nu-l interesează fiindcă nu s-a întâmplat încă, cu atât mai mult cu cât oamenilor li se întâmplă atât de des să pretindă că pot prevesti viitorul sau că sunt prudenţi sau, uneori, chiar că s-au iniţiat în matematicile probabilităţii. Mie mi se pare că acestea sunt matematicile unui simţământ omenesc, sau că e

pronosticul făcut de individ privitor la ceea ce e posibil să survină în viitor, exprimat în termeni matematici convingători. Dacă mi-ar spune cineva că nu-l preocupă viitorul întrucât a aflat multe lucruri despre el din trecut, nu i-aş da crezare. Faptul că un lucru a avut loc în trecut nu are absolut nici o legătură cu ocurenţa lui viitoare.

Întrebare: V-aş ruga să clarificaţi noţiunea de 'viitor'. Dacă ne ocupăm mereu de ceea ce urmează să se întâmple şi de nimic altceva, nu devine prezentul contopit total în respectiva perspectivă?

Bion: M-am folosit de un concept şi ne aflăm într-una din situaţiile acelea când suntem înclinaţi să credem că există o realizare anume care să aproximeze acel concept. Suntem cu toţii obişnuiţi să folosim vocabule precum 'sex' care, dacă ne gândim bine, nu înseamnă nimic. Dar cuvântul 'sex', ca şi 'viitor', ne este util pentru acest tip de discuţie. Ce legătură are cu lumea realului—nu cunosc. Cu toate acestea, lumea foloseşte cuvintele 'sex' şi 'viitor' ca şi când ele s-ar referi la ceva. De ce stau aşa lucrurile vor trebui să afle psihanaliştii; după părerea mea, filosofii n-au izbutit să afle.

Întrebare: Aş dori să vorbiţi despre folosirea trecutului, prezentului şi viitorului în relaţie cu anxietatea.

Bion: Acest cuvânt, 'anxietate', este o încercare meritorie de a da un nume unui sentiment. Cei mai mulţi dintre noi sunt convinşi că ştiu ce vor să spună oamenii prin 'anxietate', deşi un copil n-ar şti.

Dacă ar fi să examinăm radiografia unei mânuţe de copil, am observa cartilagii, oase şi aşa mai departe şi am spune: 'E o mânuţă de copil.' De ce facem o asemenea afirmaţie? Nu e nicidecum aşa ceva; nu este nicidecum o mână: nu e decât o colecţie, o unire constantă a unui număr variabil de impresii senzoriale, cu teoria că alcătuiesc o mână. Motivul din care afirmăm că este o mână de copil se bazează pe experienţa acumulată timp de mulţi ani, care ne face să presupunem că aşa stau lucrurile.

Întrebarea îşi are componenta ei previzionară: ce efect are asupra viitorului anxietatea, sau orice altă trăire suficient de remarcată pentru a fi botezată cu un nume? În ce se va transforma? Observând anumite activităţi ale copiilor, putem spune: 'Această comportare va deveni activitate sexuală.' În prezent, am putea remarca: 'Activitatea de acest gen seamănă cu aceea pe care cred că-mi amintesc a o fi observat la un copil.' Nu trebuie să ne surprindă, însă, dacă cei ce nu sunt psihiatri sau psihanalişti nu sesizează legătura. De fapt, sunt încredinţat că există multe lucruri pe care analiştii le interpretează pentru pacienţii lor şi pe care nu este rezonabil să te aştepţi ca aceştia din urmă să le priceapă.

Una dintre întrebările implicite este următoarea: efectuăm un simplu

schimb de concepte, sau există anumite realizări ale acestor concepte care le aproximează? De exemplu: când spunem că suntem, sau credem că suntem, anxioşi *astăzi*, vorbim despre ceea ce a fost, cândva, viitor; iar în acest 'viitor', întâlnirea noastră de azi nu a avut loc: nici nu ştiam nimic despre ea; nu ştiam nici ce semnifică această 'anxietate'. S-ar putea, însă, ca unii dintre noi să creadă că ne reamintim de o experienţă similară din copilărie sau adolescenţă. Ceea ce nu ştim este ce sentiment am trăi dacă am mai dăinui peste o jumătate de veac. Putem, însă, *ghici* că am trăi un sentiment de anxietate. Nu ştim, însă, dacă sentimentul pe care îl vom trăi peste o jumătate de veac va fi suportabil sau nu. Adesea folosim în vorbire termeni ca 'anxietate', 'foarte anxios', 'extrem de anxios' sau 'nu sunt anxios deloc'—un limbaj prin excelenţă cantitativ. De la un anumit punct, schimbarea cantitativă duce la o schimbare calitativă. Aceasta, însă, presupune scurgerea 'timpului', care este şi el un concept, ceea ce mai tindem să uităm, rămânând încredinţaţi că există un astfel de 'lucru' numit 'timp'.

Întrebare: Nu se pune un prea mare accent, în analiză, pe analogie? În exemplul dat de dumneavoastră, cu mormântul de la Ur, n-a fost însuşi tipul acela de model deosebit de tulburător? Cum afectează aceasta desfăşurarea unei analize?

Bion: O afectează foarte mult—în prezent. În nici un alt timp nu o poate afecta deloc. Tot aşa, nostalgia sau anticiparea sunt importante, deoarece există în prezent. Se pierde din vedere, am eu impresia, că analiza se efectuează în prezent. Este imposibil să se efectueze oricând altcândva. Dar ideile de trecut şi de viitor, deşi anemice, sunt puternice din punct de vedere emoţional. Când vorbesc despre viitor, sau despre ceea ce-şi amintesc, sau despre dorinţele lor, oamenii se referă de fapt la un sentiment prezent deosebit de puternic.

Dacă spune cineva că îşi aduce aminte de 'frumoasele zile de altădată', el se referă la un sentiment deosebit de puternic, dându-i un nume care nu va rezista unui examinări serioase. Mereu şi mereu numele acestea, bunăoară 'trecut', 'viitor', 'frumoasele zile de altădată' sunt, de fapt, numele unor puternice sentimente prezente şi de aici rezultă marea lor importanţă.

Cât priveşte folosirea analogiei, sunt de acord că este o unealtă cât se poate de imperfectă, dar totodată foarte puternică. Preponderenţa simţurilor oculare, atât a celui real, cât şi a celui imaginar, este atât de covârşitoare, încât ne afectează capacitatea de gândire. Pot surmonta obstacolul devenind atât de abstract, încât ceea ce spun să fie de neînţeles, sau atât de concret, încât să fie uşor de înţeles şi să inducă în eroare. Dar importanţa analogiei nu constă în asemănarea dintre două lucruri,

ci în *relaţia* existentă între ele.

Întrebare: Aş dori să insistaţi asupra sintezei trecut-prezent-viitor, deoarece am sentimentul că imaginaţia este echivalentul unei a cincea dimensiuni, în sensul că înlătură barierele timpului şi spaţiului. Vă exprimaţi adeseori matematic şi din acest motiv vă abordez şi eu din această perspectivă.

Bion: Să luăm în considerare chiar opusul, antonimul sinteticului, adică analiticul. Mă refer la distincţia lui Kant între sintetic şi analitic: acesta este modul în care întrebuinţez eu distincţia dintre cunoaşterea apriorică şi cea experienţială.

Întrebare: Aţi putea să ne spuneţi mai mult despre modelul cetăţii Ur în relaţia lui cu metoda ştiinţifică şi cu demantelarea tabuurilor?

Bion: Pot da o formulare verbală unei imagini vizuale, ca atunci când relatez povestea cimitirului din Ur, a castei preoţeşti, a funeraliilor regale şi a jefuitorilor de morminte. Ca rezultat, dacă reuşesc să evoc acea imagine vizuală, o şi falsific în egală măsură. Formularea verbală a imaginii vizuale este mai comprehensibilă şi totodată mai puţin fidelă. Trasând linii şi cercuri, Euclid se adresa ochilor. Rezultatul a fost că, vreme de câteva secole, oamenii dăruiţi cu inteligenţă au fost convinşi că geometria euclidiană înfăţişează spaţiul aşa cum îl percepeau cu toţii. Dar în clipa când Descartes a promulgat ideea coordonatelor carteziene, geometria şi-a câştigat independenţa faţă de linii, cercuri şi triunghiuri şi le-a tradus în termeni algebrici. Până în momentul acela nu-şi dăduse nimeni seama de falsitatea geometriei euclidiene. Era convingătoare şi totodată înşelătoare. Pe de altă parte, geometria proiectivă este, pentru cei mai mulţi dintre noi, incomprehensibilă. Tot aşa, dacă mi s-ar cere să desenez un tablou aş izbuti, fie şi cu talentul meu artistic limitat, să vă sugerez un bulevard flancat de arbori şi cu un bazin circular la capăt. De fapt, dacă aţi privi atent şi aţi fi oneşti faţă de dumneavoastră înşivă, aţi recunoaşte că nu de un cerc este vorba, ci de o elipsă. Procedând astfel, artistul este capabil să ajute oamenii să ignore bucata de pânză cu miros de vopsea, cu scopul de a vedea mai clar un bulevard cu arbori şi un bazin. Ce este, deci, de făcut cu respectiva comunicare? Fie că este vizuală, inteligibilă şi greşită, fie că e exactă şi incomprehensibilă—în afară de cazul când se întâmplă fie să fim matematicieni familiarizaţi cu geometria proiectivă (formule algebrice care înainte ar fi trebuit să fie desenate sau imaginate în termeni vizuali), fie să posedăm o educaţie estetică. Problema ar fi simplă dacă s-ar pune în termeni atât de radicali, dar viaţa adevărată nu este niciodată atât de simplă. Psihanaliştii se confruntă cu o situaţie extrem de complexă. Se prea poate să dorim de la bun început să discutăm problema, dar nu avem la dispoziţia noastră

decât limbajul conversaţional. Putem încerca să inventăm un limbaj adecvat domeniului nostru: dar atunci am mai avea vreodată un pacient care să priceapă ce vorbim? Afirmaţia pare pesimistă, dar numai dacă suntem convinşi că orice individ îşi are însemnătatea sa. De exemplu ne pripim, ca să nu spun mai mult, dacă presupunem că o singură persoană ar fi capabilă să ducă discuţia noastră mai departe. Dar patruzeci sau cincizeci dintre noi s-ar putea să reuşească şi sper că această cantitate a noastră va duce la o schimbare calitativă. Cu cât sunt mai mulţi aceia dintre noi care, nu numai că au auzit de anxietate, dar au simţit-o pe pielea lor, cu atât cresc şansele ca cineva să poată spune despre ea mai mult decât: 'Sunteţi anxios.' Cu adevărat folosim limbajul convenţional: spunem 'sex', 'agresiune', 'anxietate' şi aşa mai departe. De aceea ascultătorii noştri simt îndemnul să protesteze: 'Dar cunoaştem toate acestea—ştim cu toţii despre sex şi anxietate... Ce-i cu asta?' Răspunsul este dificil, fiindcă va trebui să sune astfel: 'Ba nu, nu ştiţi, iar dacă veţi studia modul cum abordăm noi problema şi reuşiţi să profitaţi de pe urma lui, la sfârşitul analizei veţi avea revelaţia neştiinţei'; 'da, ştiu', nu e în mai mare măsură o soluţie, când e rostit de bărbaţi şi femei adulte decât atunci când e rostit de copii. Analistul va spune: 'E adevărat că am spus *invidie*, dar dumneavoastră nu ştiţi ce înţeleg eu prin *invidie*.' În aceasta rezidă problema. *Sună* exact 'ca şi cum' am spune un lucru ştiut de toată lumea, folosind un limbaj familiar tuturor. Din când în când nu apelăm la ceea ce se înţelege prin limbaj convenţional. Poate să pară articulat, guvernat de reguli de gramatică şi altcătuit din vocabularul normal, dar ca practicanţi ai psihanalizei noi avem şansa de a ne da seama că în şedinţele noastre se întâmplă altceva. Îi putem spune pacientului: 'Când zic «anxietate» mă refer la ceea ce trăiţi dumneavoastră în acest moment.' Îi mai putem spune: 'Când zic «invidie», e numele pe care-l dau felului în care mi se pare mie că vă purtaţi în momentul acesta, când afirmaţi că deja cunoaşteţi tot ce vă poate dezvălui un analist.' Este dificil să-i faci pe oameni să înţeleagă că ei *nu* cunosc invidia aşa cum o cunoaşte psihanalistul—invidia sa sau a semenilor săi. Ca psihanalist, nu pretind că ştiu răspunsul, dar prin asta nu doresc să recunosc, implicit, că cei ce vin să mă consulte îl cunosc mai bine decât mine.

DOI

Semnul k (ξ) denotă o idee complexă, sau o serie întreagă de idei, în forma cea mai simplă şi necomplicată. În forma cea mai extinsă ideea suferă de pe urma faptului că pentru a o exprima şi elucida este nevoie să apelăm la toată psihanaliza, trecută, prezentă şi viitoare. Dacă ne lipseşte experienţa, formularea ei cea mai succintă devine incomprehensibilă. În acest fel, ea este analoagă cu simbolurile matematice, ca de pildă

$$dx^2 = \sum_{i;j=1}^{4} Gij\ dxi\ dxj$$

prin care se reprezintă o lume cvadridimensională cu trei coordonate spaţiale, cea de a patra coordonată referindu-se la timp.

K reprezintă o constantă, sau o variantă. ξ este o componentă necunoscută, o variabilă, un inconştient care rămâne inconştient, o sursă de speculaţie şi turbulenţă. Variabilele depind de vârfuri de natură religioasă, estetică sau ştiinţifică, adeseori reprezentate în lumea reală de persoane şi de punctele lor de vedere.

Poate vă întrebaţi de ce nu exprim ceea ce am de spus în aşa fel încât să înţeleagă toată lumea. Pe de altă parte, poate că vă spuneţi: 'Şi ce-i cu asta? Cunosc acest lucru foarte bine, nu-i cazul să-mi mai pierd vremea cu el.' Dar, dacă ne vom continua discuţia, voi încerca să mă exprim prin fabule împrumutate, prin formulări verbale ale imaginilor vizuale, prin legende ca acea a lui Œdip, ca aceea a Turnului Babel sau a Grădinii Paradisului. Toate acestea sunt reminiscenţe ale exprimării prin ideograme. Li se poate obiecta că sunt prea uşor de înţeles, dominate fiind de simţul ocular şi că, în consecinţă, pot fi lesne deformate. Sunt, aşadar, atât uşor de înţeles, cât şi false. Probabil că aceasta e o componentă a ostilităţii lui Platon faţă de poeţi. Voi apela acum la istoria filosofiei ca să vă povestesc o istorioară. Îmi imaginez că una din acuzaţiile ce i se aduceau lui Socrate era că, mobilizând imagistica vizuală sau poezia, ambele cu o mare putere de seducţie, nu făcea decât să corupă tineretul. Nu ştiu dacă e adevărat, dar serveşte scopului meu de a construi o poveste prin care să pot reda într-o manieră relativ simplă ceea ce intenţionez să spun. Aş putea chiar să mă exprim şi mai clar, inducându-vă,

totodată, în eroare. Sau, dimpotrivă, pot recurge la o exprimare atât de sofisticată, încât nu va mai conţine nici un pic de sentiment, sau aproape deloc; în acest caz (care poate fi real) comunicarea va fi atât de teoretică, încât va deveni ininteligibilă. Acestea sunt, deci, cele două extreme: fie că sunt inteligibil şi înşelător, fie corect şi incomprehensibil. Dar dacă este posibil să faci o asemenea declaraţie exagerată la o întrunire ştiinţifică, ea nu seamănă cu viaţa adevărată, iar psihanalistului i se cere să discute despre viaţa adevărată. Nici o interpretare nu poate avea valoare dacă nu ne trimite la viaţa adevărată.

Deşi psihanalistul nu poate fi, de fapt, o persoană de vază sau importantă, este posibil ca cel analizat să *simtă* că este. Dacă se va strădui să fie cooperant, cel analizat va vorbi şi se va comporta ca şi când psihanalistul ar fi, pentru el, la fel de important ca un tată pentru copilul său, ca Dumnezeu pentru un adult. Semnificativă este, însă, nu copilul şi tatăl lui, nici omul adult şi Dumnezeu, ci relaţia dintre cei doi—legătura. Aceasta, în teoria psihanalitică, se exprimă prin termenul 'transfer', care se referă la relaţia dintre analist şi cel analizat. Ceea ce îmi aminteşte de matematicieni (de exemplu, Frege), care definesc obiectul matematicilor pure ca fiind relaţia dintre obiectele matematice. Ne va fi de folos să împrumutăm respectiva terminologie.

Dar să revenim la semnul k (ξ): orice va spune o persoană în timpul experienţei analitice, fie că aceasta decurge individual sau în grup, va cuprinde un element constant şi un altul ce se va modifica mereu—elementul nesaturat. Dar dacă semnele acestea ne sunt folositoare când discutăm despre psihanaliză, ele nu ne vor ajuta să trăim psihanaliza. De pildă, eu credeam că pacientul care mi-a declarat: 'Nu ştiu ce vreau să spun' vorbea o engleză articulată. Mi-a trebuit mult timp ca să-mi dau seama că n-o vorbea, dar când mi-am dat seama, după şase luni, revelaţia a fost instantanee. *El* era ca o ideogramă. *El* era ceva ce trebuia să mă facă să mă gândesc la o persoană întinsă pe canapea. Persoana cu pricina avea un sens, şi i-aş fi putut spune: 'Dumneavoastră nu ştiţi ce vreţi să spuneţi, dar vă aşteptaţi ca *eu* să ştiu că atunci când văd pe cineva întins pe canapea, înseamnă că două fiinţe umane au fost angajate într-un act sexual.' Ceea ce 'voia să spună' respectivul pacient era că părinţii săi, sau alte două persoane, făcuseră dragoste.

Ca să ne întoarcem la întrebarea: ce fel de limbă este aceasta, care este vorbită, dar nu şi articulată; analistul trebuie să-şi confecţioneze ceva care să-i dea posibilitatea să afle ce se petrece, la fel cum Galilei—altă istorioară!—a trebuit să inventeze şi să fabrice un telescop înainte de a putea descoperi ceva. Cu peste două mii de ani în urmă, Aristarc a propus o teorie heliocentrică, dar nu exista echipamentul material sau

mintal cu ajutorul căruia teoria respectivă ar fi putut fi confirmată sau infirmată. A fost nevoie de vreme îndelungată şi de aportul multora ca să se poată obţine un instrument cu care să se efectueze observaţiile necesare şi să se poată afla adevărata semnificaţie a faptelor. Ne putem imagina că Aristarc ar fi spus: 'Iată faptele, nu le cunosc semnificaţia, dar dacă voi vă uniţi eforturile, în număr suficient de mare şi timp de suficient de mulţi ani s-ar putea să reuşiţi să vedeţi în ele acelaşi lucru şi chiar să înţelegeţi ceea ce vedeţi.'

În general, suntem capabili să înţelegem experienţele senzoriale; atâta timp cât ne putem folosi de alcătuirea noastră fizică, pricepem unele lucruri. De pildă, putem înţelege că eu sunt Bion. Dar tocmai în aceasta constă caracterul derutant al imaginii vizuale. Ca rezultat al convingerii că ştim cine sau ce este Bion, suntem încredinţaţi că-i cunoaştem caracterul, fiind induşi în eroare de puterea vederii noastre, încât am putea ajunge să credem că acolo, la piele, se termină caracterul lui Bion. De fapt, orice psihanalist va considera, inevitabil, că dacă există ceva ce se cheamă intelect, sau caracter, sau personalitate, nu se poate presupune că el va corespunde alcătuirii fizice. Cu toţii trebuie să ne punem, în timpul şedinţei analitice, întrebarea: 'De ce credem că există o personalitate acolo unde stă întins un corp?'

Zona explorată de psihanaliză e ca un univers în expansiune. De îndată ce înţeleg semnificaţia faptului că văd un corp întins pe o canapea, relaţia *vie* dintre mine şi dumneavoastră, sau dintre dumneavoastră şi mine (ambele direcţii), devine o relaţie *moartă* dintre mine şi un ceva şi dintre ceva şi mine, dintre dumneavoastră şi ceva şi dintre ceva şi dumneavoastră. Aceasta este, iarăşi, formularea verbală a imagisticii vizuale. Dar alta este relaţia în cabinetul de consultaţii. Să presupunem că relaţia dintre dumneavoastră şi mine şi dintre mine şi dumneavoastră este ultra-senzorială şi infra-senzorială (iarăşi terminologie bazată pe imagistica vizuală). Este o teorie alcătuită pe baza experienţei senzoriale, aidoma unei unităţi de măsură sau unui telescop, pentru a intra în contact cu, sau a discerne ceva ce poate fi infra-senzorial sau ultra-senzorial, ca atunci când vorbim despre infraroşu sau ultraviolet. Dar nu despre lumină este vorba, ci despre ceea ce s-ar putea numi, metaforic, iluminarea mintală. '*Înţeleg* (văd) ce vrei să spui.' Dar, de fapt, nu înţeleg (văd); nici nu-ţi pot spune ce anume înţeleg (văd) fără a apela la o terminologie împrumutată din ştiinţele exacte şi, prin urmare, cu siguranţă improprie. Psihanaliştii vor trebui să inventeze şi să pună la punct o metodă de a 'înţelege' (vedea) o altă persoană.

Întrebare: Deşi, pe parcursul analizei, pacientul foloseşte un limbaj variabil, trebuie să descoperim şi să înţelegem invarianta—ideograma.

Trebuie să-i vorbim în propria lui limbă, diferită de a noastră, şi să-i captăm ideogramele. Oare această problemă nu ţine de tehnică?

Bion: În practica psihanalizei, pacientul va declara ceva. O parte a declaraţiei constă în ceea ce el ştie deja; o altă parte este încercarea de a formula problema pentru care apelează la ajutor. Analistul este dator să se străduiască să pună informaţia cerută în termeni pe care-i socoteşte inteligibili pentru pacient.

Dacă aţi dori să povestiţi un vis, ar trebui să-l relataţi în perspectivă temporală. Va trebui să spuneţi că s-a întâmplat mai întâi asta, apoi asta, iar apoi încă ceva; dar visul nu în felul acesta a funcţionat. În primul moment, nu exista nici un vis; în momentul următor, cunoşteaţi visul în totalitatea lui. Când ne ocupăm de ceva atât de primitiv şi de fundamental, trebuie să găsim un instrument, un limbaj care să opereze distincţia dintre o naraţiune, cum este fabula, şi o experienţă de tipul acesta, produsă instantaneu.

În acest scop, eu folosesc două lucruri complet lipsite de sens: elementele beta, care nu aparţin domeniului gândirii, şi elementele alfa, rezervate domeniului gândirii.

Fizicienii au procedat la clasificarea atomilor ce compun materia, după care au descris particulele subatomice şi au inventat un instrument —microscopul electronic. Performanţa lor este atât de impresionantă, încât există pericolul ca noi să dorim să-i imităm. Este util să te laşi stimulat de astfel de realizări, dar nu în aşa măsură încât să încerci să faci acelaşi lucru. Aici, e posibil să discutăm psihanaliză, să vorbim despre elemente alfa şi beta. Cuvintele acestea ne sunt folositoare dacă dorim să vorbim *despre* lucruri, chiar dacă nu avem motive să le credem fapte. Nu există absolut nici o evidenţă care să ne îndrume să credem că elementele beta şi alfa există cu adevărat, în afară doar de un fel de metaforă, cum ar fi să le numim atomi psihologici, sau electroni psihologici. Tot ceea ce spun eu e cum poate fi clasificat, conform grilei, în categoria C_3. Pe urmă, ar fi posibil să unim C_3 cu F_3. Este un joc psihanalitic, ca jocul în care copiii se luptă cu atâta patimă şi năduf pentru rolurile de tată, de mamă sau de bebeluş. Spectatorul, în faţa unei astfel de revărsări de emoţii, începe să se gândească: 'Trebuie că, într-adevăr, e vorba de ceva.' Ca adulţi, ne putem da seama că jocul e un preludiu serios la căsătorie, dar copilul nu posedă cunoştinţele care să-i dea posibilitatea să înţeleagă această interpretare adultă. În acelaşi timp, s-ar putea ca unui om matur obişnuit să i se pară greu de înţeles de ce copiii sunt atât de certăreţi, de ce 'un simplu joc' stârneşte pasiuni atât de mari.

Sugerez că e la fel de greu de înţeles de ce ar trebui ca o teorie

psihanalitică să-l supere pe un psihanalist adult, matur, în afara cazului când respectiva teorie face parte dintr-un joc matur—jocul psihanalitic —care stimulează şi produce mult mai multă căldură decât lumină.

Să ne folosim de teoria expansiunii universului (pentru a reuşi să vizualizăm): atunci când analistul a ajuns la o interpretare, el a provocat şi o expansiune a universului discuţiei. Momentul iluminării sale este foarte scurt. *Imediat* este proiectat înapoi în necunoscut; problema i-a dispărut din raza vederii. A devenit ultra-senzorială (şi, în direcţia opusă, infra-senzorială). Am spus 'direcţie', dar care sunt punctele unei busole mintale? Nu ştiu. Va trebui să afle cineva. Poate dura oricât, de la timpul scurs de la Aristarc până astăzi şi până la acela dintre Democrit din Croton şi un psihanalist modern. Distanţa dintre starea mintală a unui psihanalist modern şi cea a lui Democrit din Croton este uriaşă, atunci când se măsoară pe scala artificială a distanţei temporale. Dar ea poate fi şi distanţa dintre un element al psihanalizei clasice şi altul. Ce distanţă este între 'Nu, n-am visat nimic' şi 'Da, am avut un vis'? Ce distanţă este între 'nimic' şi 'totalitate'? O investigaţie de această natură poate fi efectuată numai de psihanalişti, care vor trebui să-şi inventeze uneltele. Presupunând că există un asemenea lucru, o minte infra-senzorială care este în acelaşi timp şi ultra-senzorială, cum vom reuşi să găsim instrumentul cu ajutorul căruia s-o explorăm? Dacă ar fi vorba de realitatea fizică, am putea întrebuinţa reţeaua de unde electromagnetice, inventând unităţi angstromatice pentru a măsura distanţa dintre două lungimi de undă diferite. Şi totuşi, chiar şi în lumea materială nu se pot reconcilia teoriile mişcării ondulatorii cu teoriile particulelor elementare, să se unească şi să formeze un 'tot', fără nici un gol palpabil între 'nimic' şi 'totul'.

Clasificările rudimentare, ca religia, estetica, ştiinţa, sunt utile în investigarea macroscopică, dar nu şi pentru psihanaliză. Ele sunt doar modele, folositoare sau nu, şi care pot fi abandonate fără declanşarea unui cataclism, ca atunci când se răstoarnă o teorie. De modele ne putem dispensa: nu şi de teorii. Iată de ce s-ar putea să ne folosească inventarea elementelor beta şi alfa. E cum ne-am juca cu matematicile superioare, numai că jocurile nu sunt cu nimic mai mature decât cele desfăşurate în sfera primitivului.

Să ne referim acum la povestirea pe care a scris-o Virgiliu, cu o mare capacitate estetică de a descrie religia în termeni gravi. Povestea morţii lui Palinurus este o simplificare *serioasă*, prin capacitatea poetică a unui mare om de a atrage atenţia asupra religiei. Zeul Somnus apare deghizat într-un alt zeu şi, în această ipostază, îl ademeneşte pe Palinurus, spunându-i: 'Eşti obosit; noaptea este frumoasă; flota se lasă condusă de

corabia ta; pericol nu există; lasă-te în voia somnului şi-ţi voi ţine eu timona.' Palinurus răspunde: 'Nu-s atât de prost încât să mă păcălească un chip destins. Niciodată nu voi avea încredere în faţa calmă a mării şi a văzduhului.' După care se leagă de timonă. Atunci zeul înhaţă o creangă de copac, o înmoaie în apa râului Lethe şi-l stropeşte din creştet până-n tălpi pe Palinurus care, prin asta, devine neputincios. Numaidecât, zeul îl azvârle pe Palinurus în mare, cu atâta violenţă, încât rupe cu el o bucată din corabie. Aceasta este o povestire morală, o povestire morală *serioasă*. Dacă ne întrebăm ce cuvinte ar trebui să folosim astăzi ca să spunem respectiva poveste, ar trebui să vorbim de lucruri ca memorie, dorinţă, droguri (apele râului Lethe), violenţă şi ostilitate exacerbată.

Dar să ne continuăm povestea: Eneas vede că i-a dispărut cârmaciul, că nava se răsuceşte bezmetic şi flota nu are după ce să ţină cursul. El spune: 'Sărmane Palinurus ! Cât este de trist că te-ai lăsat păcălit de chipul blând al mării, un lucru atât de banal!' Nimeni nu câştigă nimic. Eneas nu crede în lealitatea şi priceperea cârmaciului său; Palinurus nu simte că cel pe care îl slujeşte ştie ceva despre fidelitatea şi experienţa sa de navigator. Aceasta este o povestire morală; plus sau minus. De aceea, când pacientul vă dă senzaţia că e atotputernic, e de dorit să aveţi dovezi care să indice despre ce fel de zeu vorbeşte şi ce fel de sentimente morale trăieşte. În cabinetul de consultaţie, analistul trebuie să fie într-un fel poet, sau artist, sau om de ştiinţă, sau teolog, pentru a putea da o interpretare sau o reconstrucţie (Freud, 1936). Analistul trebuie să fie în stare să construiască o poveste. Nu doar atât: trebuie să înfiinţeze un limbaj pe care să-l vorbească, iar pacientul să-l înţeleagă. Între timp, trebuie să poată tolera acest univers în expansiune care creşte cu o viteză mai mare decât viteza sa de gândire. El gândeşte suficient de repede pentru a ajunge de la nimic la interpretări, dar, până să termine el de vorbit, graniţele universului în expansiune au ieşit din raza vederii sale. Problema este: cum devenim suficient de puternici pentru a tolera aceasta? Un scop cu mult mai modest decât cel de a te strădui să aduci o contribuţie nouă la psihanaliză.

TREI

Anterior, am stabilit că investigaţiile noastre ţin de domeniul religios, ştiinţific sau estetic. În orice stadiu dat, una sau alta din categoriile respective va ieşi cu putere în evidenţă, ceea ce nu înseamnă că celelalte nu vor fi la rândul lor discernibile. Să spunem, bunăoară, că pacientul se consideră un om al ştiinţei prin excelenţă, afirmând că nu aderă la nici o credinţă religioasă şi că nu are câtuşi de puţin o fire de artist. Dar elementele religioase şi estetice pot fi depistate uşor în masa de material ştiinţific prezentat. Adeseori putem observa că nu se pune problema de a avea convingeri religioase, ci că acea convingere religioasă pe care o neagă pacientul este o insultă adusă inteligenţei sale. Prin urmare, formaţia sa ştiinţifică trădează ostilitate faţă de religie, care-i este ea însăşi ostilă. Elementele fundamentale, primare, aparţinând nivelului primitiv al personalităţii umane se războiesc între ele. Categoriile stabilite de grilă sunt utile pentru scopul de a discuta şi de a gândi aceste elemente aici, unde ne aflăm acum, iar nu în cabinetul de consultaţii. Putem presupune existenţa unei comportări sau a unei activităţi umane pe care să n-o numim deloc gândire. Se presupune că elementele alfa şi beta reprezintă elemente la fel de primitive şi de greu de identificat, dar chiar şi atunci când alegem, deliberat, doi termeni fără noimă, ca 'elemente beta' sau 'elemente alfa', noţiunile acestea goale primesc aproape imediat un sens.

Întrebare: Sunteţi amabil să explicaţi mai amănunţit mintea care funcţionează ca un muşchi?

Bion: Când vorbiţi de un muşchi, eu nu ştiu sigur dacă vorbiţi metaforic, sau vă referiţi la o structură fiziologică sau anatomică; sau să fie, oare, un mod de a folosi un obiect material, cum este un muşchi, drept calea cea mai uşoară prin care poate fi descrisă o parte a minţii? S-ar putea ca singura modalitate de a vorbi despre acest lucru anume să fie aceea a împrumutului din vocabularul, limbajul sau experienţa lumii materiale. Întrebarea va reveni periodic, deşi formularea ei, de fiecare dată alta, ne poate induce în eroare.

Paradisul pierdut al lui Milton şi sfârşitul cântului cinci al *Eneidei* sunt, deopotrivă, strădanii serioase de a formula, şi deci de a comunica, ceva despre religie, despre un zeu ce reprezintă realitatea ultimă. Încer-

căm să discutăm despre un subiect obscur, părţile cele mai fundamentale şi mai primitive ale minţii omeneşti. Putem încerca să aţintim o lumină puternică asupra acestui lucru obscur, pentru a contura spaţiul întunecat cu atâta claritate, încât până şi ceva întunecat şi greu de văzut să devină vizibil. Freud ne-a indicat o altă modalitate de abordare (într-o scrisoare către Lou Andreas-Salomé), când spunea: 'Deseori încerc să devin orb, în chip artificial, ca să pot examina aceste cotloane ascunse.' Poate că traducerea mea e imperfectă, dar doresc să împrumut din Freud şi să-i deviez afirmaţiile în funcţie de ţelurile mele.

Propun ca, în loc de a ne strădui să proiectăm asupra problemelor absconse o lumină puternică, inteligentă, bine-informată, să procedăm la o diminuare a 'luminii'—o rază pătrunzătoare de beznă, opusul unui fascicol de proiector. Particularitatea acestei raze pătrunzătoare este că poate fi dirijată asupra obiectului curiozităţii noastre şi că acest obiect va absorbi orice lumină existentă deja, făcând ca suprafaţa examinată să fie lipsită de toată lumina pe care o posedase. Atunci bezna ar fi desăvârşită, ar deveni un vid absolut, luminos. Astfel că, dacă ar exista un obiect, cât de neclar, ar putea fi văzut extrem de limpede. În felul acesta, o lumină foarte slabă ar deveni vizibilă în condiţia de beznă absolută.

Mecanismul acesta ar putea fi descris ca o versiune a gândirii sofisticate—categoriile de grilă *F* (concepte) şi *G* (sisteme ştiinţifice deductive). Să presupunem că urmărim o partidă de tenis şi că diminuăm lumina pe măsură ce jocul înaintează. Scădem iluminarea şi lumina intelectului, uitând de imaginaţie şi de fantezie, sau de orice alte activităţi cândva conştiente; mai întâi, încetăm să-i mai vedem pe jucători, iar apoi sporim treptat bezna, până nu se mai vede decât plasa. Dacă ne reuşeşte acest lucru, este posibil să ne dăm seama că singurul lucru important ce ne rămâne vizibil este o serie de găuri, dispuse una lângă alta pentru a alcătui o plasă. Tot aşa, ne putem uita la o pereche de şosete şi să izbutim să vedem o mulţime de găuri unite prin croşetare. Freud a descris ceva asemănător, dar el spunea că pacientul suferea de o fobie care făcea să-i fie imposibil să poarte şosete. Eu avansez ideea că pacientul nu avea o fobie faţă de şosete, dar reuşea să vadă că ceea ce lua Freud drept şosete erau de fapt o mulţime de găuri unite prin croşetare. Dacă acest lucru este corect, atunci termeni ca 'fobie', utilizaţi în analiza clasică, nu sunt adecvaţi faptelor, mai ales nu sunt adecvaţi unei capacităţi de observaţie extremă, pe care unii pacienţi o posedă natural. Aşa cum este natural pentru mine, în felul meu rudimentar, macroscopic, să văd, clasic, o pereche de ciorapi, pacientul de acest tip are o capacitate vizuală diferită, care-i dă posibilitatea să discearnă ceea ce nu pot vedea eu. Ceea ce consider eu, în lumina inteligenţei, minţii, ştiinţei, cunoaşterii mele, că este o pereche de şosete, el *vede* că este altceva. Ar trebui să reconsiderăm acest domeniu al gândirii, întrucât, ca psihanalişti, trebuie să fim în stare să vedem că este vorba de o pereche de şosete, sau de un joc de tenis, dar în acelaşi timp să putem diminua lumina, să decuplăm intuiţia revelatoare şi să observăm găurile, inclusiv faptul că sunt unite prin înnădire sau croşetare.

Aş dori să zăbovesc asupra categoriei 'psihotic' şi să arăt că e prea grosolană, prea macroscopică. Dacă privim mai atent, mai în detaliu, aşa cum ar trebui să privim o partidă de tenis sau o pereche de şosete, vedem că există psihotici *demenţi* şi psihotici cu *mintea sănătoasă*. Poate că este posibil ca un psihotic dement să fie ajutat să devină un psihotic eficace. Aceasta dacă vorbim în termenii unui vârf de compasiune şi cunoaştere, ceea ce este insuficient pentru psihanalişti. Nu este suficient ca psihanalistul să poată vedea ceva ce este, după toate aparenţele, un joc de tenis; el trebuie să fie în stare să se transmute într-un alt vârf şi să vadă acelaşi joc dintr-o poziţie nouă; atunci va reuşi să vadă ceee ce vede pacientul care nu putea purta şosete. Tot astfel, am putea deplasa vârful şi să ne apropiem de perspectiva unui artist sau a unui teolog. Depinde de o anumită elasticitate mintală a tuturor celor ce ne ocupăm de problemele minţii omeneşti. Flexibilitatea aceasta poate fi socotită dificil de atins: dacă a susţinut importanţa îndoielii filosofice, Descartes n-a reuşit deloc să se îndoiască de îndoiala filosofică. *Cogito, ergo sum* reprezintă eşecul de a se îndoi de îndoială. De unde rezultă că domeniul analizei moderne este cu mult mai vast decât cel cunoscut de analiza clasică. Sunt conştient că referindu-mă la 'analiza clasică' continui să folosesc un termen lipsit de semnificaţie, dar e posibil să discutăm despre psihanaliză apelând la termeni de felul acesta aşa cum se poate discuta despre geometria euclidiană sau despre geometria lui Riemann sau Lobacevski. Ultimii doi s-au dovedit a fi importanţi atunci când se discută spaţiul: nu spaţiul geografic, nici spaţiul clasic, nici spaţiul geocentric, ci spaţiul celălalt—pentru scopul discuţiei noastre să-l numim spaţiul ştiinţific, sau religios, sau estetic. Dar este inutil să te duci la un muzeu cu speranţa de a vedea acolo spaţiul estetic clasic, cum tot inutil este să urci pe firul Amazonului pentru a vedea cum arată ecuatorul. Trebuie să ne mulţumim cu acest element k (ξ), constanta luată împreună cu spaţiul nesaturat. Psihanaliştii să se obişnuiască cu teoria sfârşitului deschis, a spaţiului infinit, iar nu cu a celui finit. Dacă dorim să aflăm ceva despre religie, sau estetică, sau ştiinţă, trebuie să ne obişnuim cu ideea infinitului.

Presupun că suntem dependenţi de un fel de geometrie euclidiană, ceea ce depinde de capacitatea noastră de a împrumuta, ca Euclid, din

domeniul spaţial, pe care îl credem real. Fizicianul, pe care îl putem bănui de credinţă în existenţa unei lumi a spaţiului fizic real, a găsit necesar (îl citez pe Heisenberg) să postuleze un principiu al incertitudinii. Aşadar, fizicienii l-au ajuns din urmă pe Descartes. Dar Descartes n-a trebuit să folosească îndoiala fizică sau filosofică; psihanaliştii *trebuie* s-o facă. Nu avem privilegiul de a juca un joc cu îndoiala filosofică; trebuie s-o folosim *practic*. Trebuie, de asemenea, să întrebuinţăm o metodă care să încorporeze nu numai înţelegerea, ci şi neînţelegerea. Iată un alt motiv din care nimeni, cu excepţia noastră, nu e probabil să înregistreze vreun progres.

Întrebare: Religia este astăzi *un tabu*, aşa cum fusese sexul înainte de Freud. Religia, banii, ştiinţa şi estetica sunt, probabil, legate de sex. Aţi putea vorbi mai pe larg despre acest subiect?

Bion: Nu cred că viaţa reală este împărţită în departamente cum sunt religia, estetica, sau ştiinţa, aşa cum nu există o linie de demarcaţie între emisfera nordică şi cea sudică. Respectiva linie vă spune ceva despre mintea omenească. Categoriile acestea vă spun ceva despre modul cum gândesc fiinţele omeneşti sofisticate, dar este îndoielnic că vă spun ceva despre lucrurile respective în sine. Dacă există un obiect-în-sine, un lucru pe care Kant l-ar numi *noumen*, tot ce putem afla este în legătură cu fenomenele. Putem, aşadar, ghici că ceea ce corespunde acestor fenomene, care sunt ceva despre care avem cunoştinţe, fiind egale cu noi înşine, este lucrul în sine, *noumen*-ul. Omul religios va afirma: 'Cu adevărat există Dumnezeu.' Ceea ce au explorat Freud şi psihanaliştii sunt fenomenele. Mintea omenească este un fenomen important; ea este, totodată, un obstacol. De exemplu: n-aş putea vedea un curs de apă ce curge lin, fără nici un obstacol care să-l tulbure, fiindcă ar fi prea transparent. Dacă, însă, îl tulbur, scormonind în el cu un băţ, voi reuşi să-l văd. Tot aşa, mintea omenească poate provoca o turbulenţă, iar un intelect sensibil, intuitiv şi talentat, precum cel numit de noi Leonardo da Vinci, poate desena imagini ale turbulenţei, care seamănă cu părul vâlvoi sau cu apa. El poate transla această turbulenţă, o poate transforma aplicând pe hârtie sau pe pânză semne ce sunt cu totul vizibile pentru noi. Dar s-ar putea să nu 'vedem' uşor turbulenţa din universul numit de noi minte. Dacă o vedem, devine posibil să credem că în universul real există ceva numit personalitate umană, şi un grup de lucruri fundamentale în universul despre care nu cunoaştem nimic, în afară de fenomene.

Schimbând vârful şi împrumutând din sfera religiosului, putem arăta că se presupune existenţa unei figuri divine (corespondentă a *noumenon*-ului), despre care nu cunoaştem nimic; dar credem a şti ceva despre

Dumnezeu atunci când ajungem în sfera fenomenelor. În terminologia religioasă, există *noumen*-ul, care poate fi spiritual sau supranatural (*numinous*), şi există răul augur (*omen*-ul), care poate fi rău-prevestitor. Persoana religioasă va spune că psihanaliştii nu investighează decât fenomene şi că în consecinţă asemenea lucruri ca gândurile, visele, ideile, povestirile precum cea a lui Œdip, sunt extrem de superficiale. Există, într-adevăr, în această sferă, ceva ce putem spune că aparţine categoriei elementelor beta.

Freud se apropie şi mai mult de esenţă atunci când afirmă că visul este îndeplinirea unei dorinţe. Adică, nu există 'vis' (o formulare ce uşurează comunicarea) care să nu fie o 'dorinţă', în contrast cu 'visul' original, necunoscut şi incognoscibil. Cu alte cuvinte, nu există coşmar atât de înspăimântător încât să nu fie mai bun decât lucrul-în-sine. Unii pacienţi vor afirma că au visat ceva, iar eu poate-mi voi spune: 'Asta nu-i un vis, nu are asociaţii libere.' Poate că este o impresie greşită. Poate că pacientul e capabil de un vis *adevărat*, exact aşa cum e capabil să vadă că o şosetă adevărată este o serie de găuri unite prin croşetare sau că lucrul cu adevărat semnificativ la o partidă de tenis este plasa. De ce n-ar avea un pacient aceeaşi experienţă, fie că este adormit sau treaz? Poate cred că există o diferenţă între experienţa pe care o are când e treaz şi cea pe care o trăieşte în somn, din cauză că pentru mine ele ar fi experienţe diferite. Pentru el, însă, în ambele cazuri experienţa este aceeaşi. Lucrul *real* este visul, care s-a întâmplat exact cum l-a povestit el—a întins braţul şi acesta i s-a desprins de trup şi l-a văzut zăcând pe pământ. Nu e un vis lipsit de asociaţii libere—este *realitatea*. Tot aşa, un mistic poate să afirme că el comunică direct cu Dumnezeu, fără medierea altor factori.

Împrumutând termeni de referinţă din domeniul fiziologiei, să presupunem că din sistemul nervos central nu se dezvoltă mai departe decât talamusul şi că există un univers ce poate fi contactat prin sistemul nervos parasimpatic sau autonom, căruia talamusul îi serveşte de creier. În sfera respectivă, individul poate cunoaşte şi contacta ceea ce numim sentimente. Părerea mea este că, pe această bază, poate exista ceva numit teamă talamică, sau ură talamică, sau iubire talamică, sentiment neîntâlnit în dezvoltarea relativ recentă a sferelor cerebrale—'materia cenuşie'. Hazardez afirmaţia că pacientul care-şi poate mobiliza talamusul poate avea vise şi experienţe analoage cu vederea sau auzitul lucrurilor, dar că nu vede şi nu aude nimic, întrucât nu s-a dezvoltat nici un sistem de organe senzoriale. Acest pacient, totuşi, poate fi capabil să facă ceva analog cu procesul de cunoaştere a unor lucruri ce nu pot fi cunoscute pentru că am mers prea departe şi pentru că există acum o prăpastie

între gândire şi acţiune. Ca să exprimăm acest lucru în termenii analizei clasice, va trebui să apelăm la *Consideraţii asupra celor două principii ale funcţionării mintale* de Freud (1911, *ES*, vol. XII) în care el arată posibilitatea de a folosi capacitatea de gândire pentru a interveni între impuls şi acţiune. Dacă nu s-a dezvoltat gândirea, persoana va trece de la impuls direct la acţiune, fără nici un spaţiu de gândire intermediar. Iată de ce, în psihologia homerică, se dă atâta importanţă frenologiei, diafragmei. Ideea pare rezonabilă. Oricine poate constata că emoţiile de genul teamă, ură, iubire sunt însoţite de mişcări ale diafragmei. Nimic mai firesc, deci, decât presupunerea că respectivele emoţii sunt prilejuite de diafragmă care, prin urmare, trebuie să fie sediul mintalului. Democrit din Abdera a arătat primul că mintea e în legătură cu creierul. E greu de crezut că mintea ar putea avea ceva de-a face cu masa aceasta de material alb, nervos. Tot ce trebuie să faci este să crăpi ţeasta unui om şi să-i expui creierul vederii; vei constata singur că nu-i nici urmă de minte pe acolo. De aceea, ideea că materia aceasta albicioasă are vreo legătură cu mintea, cu sufletul sau cu spiritul este lipsită de noimă. Pe de altă parte, potrivit psihologiei homerice, nu întâmpinăm nici o greutate în a crede că o persoană care doarme, care şi-a coborât garda sau e chiar moartă, posedă spiritul sau mintea întregi.

Să revenim la vârful religios: e uşor de crezut în zeii de anumite feluri, ca acela descris de Virgiliu. Dar există mulţi alţi zei în care nu putem crede fără a ne insulta inteligenţa. Din această cauză, războiul dintre ceea ce numim ştiinţă şi religie este, practic, inevitabil. Oricine ştie ce parte a vârfului religios este vizibilă, îi este imposibil să creadă în ştiinţă. Să presupunem că a devenit cu putinţă să observăm şi să credem în ceva atât de săritor în ochi, încât merită să i se dea o denumire, cum ar fi 'sexul'. Tot aşa devine cu putinţă, pentru moment, să credem într-o abordare ştiinţifică, să credem chiar în adevăr. Nu există nici un motiv să nu aibă loc o schimbare, în urma căreia oamenii să nu mai tolereze gândirea, ci să spună, ca Socrate, că gânditorii corup tineretul, sau, ca Platon, că artiştii şi poeţii trebuie interzişi, deoarece denaturează adevărul. Nu este exclus ca următorul stadiu să fie unul în care a fi om de ştiinţă să se considere un lucru la fel de imoral pe cât era, nu cu mult timp în urmă, a te dedica plăcerilor sexuale şi a crede că până şi bebeluşii au o viaţă sexuală. E tot atât de incredibil ca şi ideea că mâna mea a fost, cândva, mânuţa unui bebeluş; acesta este genul de poveşti spuse de oamenii de ştiinţă. Să zicem că psihanaliştii afirmă că un bebeluş, un copil, are minte, că jocurile copilăreşti, cum e cel 'de-a soldaţii' se preschimbă în războaie, că fecalele şi urina devin bombe atomice. Orice persoane care pot afirma asemenea absurdităţi trebuie

interzise, evident.

Întrebare: E posibil să arătăm pe grilă modelul 'mamă-bebeluş'?

Bion: Dacă ar putea fi arătat, ar fi prin ceva din zona transformărilor imaginilor vizuale *(C_3)*, ca atunci când spunem 'Am visat ceva azinoapte', descriind *în cuvinte* ceva *văzut* când lăsăm garda jos, ca în somn.

Întrebare: Există vreo deosebire între modul estetic, ştiinţific şi cel religios de exprimare a timpului?

Bion: Depinde de vârful adoptat. De exemplu, putem considera că însuşi vârful este o variabilă şi să folosim o unitate de măsură care să indice angstromi sau ani lumină (ştiinţifică). Folosind o scară estetică a timpului, putem cita: 'Timpul, ca un şuvoi năvalnic, îşi duce pe apa sa toţi copiii', sau: 'Din veşnicie în veşnicie tu eşti Dumnezeu'—o scară temporală religioasă.

PATRU

Întrebare: Aş dori să aud mai multe despre categoria *A* a grilei (elementele beta) şi despre coloana 6: gânduri transformate imediat în acţiuni.

Bion: Sunt multe dovezi ce sprijină presupunerea existenţei unui ceva, numit de noi minte umană, gândire, personalitate. De exemplu, există 'dovada sensibilă', cea care se bazează pe informaţii date de trăirile noastre senzoriale, fizice; aceasta implică, la rândul ei, existenţa corpurilor materiale, deci a 'dovezii corporale'. Materialul acesta ar putea fi integrat în categoria elementelor beta. Nu presupunem deloc că acesta este gândire umană. Putem folosi categoria ca pe un mijloc de a face posibilă discutarea acestor elemente. Dacă dorim să vorbim despre analogul trăsăturilor mici, elementare ale gândirii, putem folosi categoria elementelor alfa, despre care suntem la fel de ignoranţi şi pentru care nu avem absolut nici o dovadă. Beta 6 ar reprezenta nu gândire, ci acţiune cu acţiuni. Freud, în *Consideraţii asupra celor două principii ale funcţionării mintale* (1911, *ES*, vol. XII) presupune că în cazul în care gândirea ar fi imposibilă, individul ar trece direct de la impuls la acţiune, fără nici un gând intermediar. Confruntat cu necunoscutul, omul l-ar distruge. Punând într-o formulare verbală această imagine vizuală, ar fi ca şi cum am avea reacţia: 'Iată ceva ce nu înţeleg—Îl voi omorî.' Dar poate câţiva ar spune: 'Iată ceva ce nu înţeleg—Trebuie să aflu.'

Rămânând la acest domeniu primitiv al elementelor alfa, animalul uman ar putea spune: 'Iată ceva ce mă înfricoşează, să mă ascund şi să observ' sau, dacă a devenit mai curajos: 'Să mă apropii şi să-l adulmec', deci să-şi folosească simţul olfactiv. Nu este suficient să spunem: 'Iată o fiinţă umană civilizată, să o analizăm' ca şi cum am putea categorisi limbajul său conversaţional cu ajutorul claselor *C*, *D*, *E*, *F*, *H* sau de la *1* la *n-1*, clase ce sunt, comparativ, complexe şi sofisticate. Această presupunere o facem de obicei fără a-i verifica validitatea. Cât timp procedăm astfel, însăşi psihanaliza, deşi cea mai profundă metodă de investigaţie cunoscută, nu numai că nu este destul de adâncă, dar riscă şi să fie distrusă de către obiectul potenţial al observaţiei.

Întrebare: Am să încerc să adulmec şi să văd ce se întâmplă cu acest

necunoscut înfricoşător. Am auzit o poveste. A fost odată un bărbat născut în Ursprung (cuvânt german pentru origine), ce se simţea foarte singur, neajutorat, anxios şi despărţit de ceva ce intuia că este absolutul, frumuseţea, adevărul. Şi-a descoperit, în adâncul sinelui, atitudinea mintală numită de noi ritualuri; ea îi dădea posibilitatea unei experienţe interioare şi dovada contactului cu adevărul, frumuseţea şi absolutul. Cred că era ceea ce se numeşte trăire religioasă. În călătoria sa prin viaţă, a uitat începutul şi a învăţat lucruri noi. Trecând de la cultivarea lui Dumnezeu la agricultură, o nouă formă de cultură, a reuşit să îşi reducă anxietatea şi să scoată din pământ tot ce îi era necesar pentru noul său zeu: plante, animale şi minerale. A făcut din aur simbolul său. Din artă şi-a făurit o religie nouă. Îndoiala a ridicat-o la rang de zeu. Oare cine mi-a spus această poveste?

Bion: Mi s-a spus o istorioară în legătură cu acest microfon. Nu are miros specific. Despre interiorul său mi se spun o groază de lucruri şi mi se dau asigurări că nu este periculos să vorbesc *înspre* el. Mie nu îmi place microfonul şi mă cuprinde admiraţia faţă de interlocutorul care poate să-mi spună acea istorioară şi să-mi pună întrebări cu un microfon în mână. De fapt urăsc acest obiect, dar îl tolerez. Nu sunt convins că microfonul mă aduce mai aproape sau mă protejează de dumneavoastră. În măsura în care psihanaliza este, ca şi microfonul, doar un instrument, contează foarte mult în ce scop o folosim. Nu sunt sigur dacă este necesar să folosesc psihanaliza pentru a mă apropia sau îndepărta de oameni.

Mi-ar place ca atunci când cineva are acces la un microfon şi la multă altă aparatură tehnică, deci are posibilitatea de a vorbi milioanelor de oameni, să ştiu în ce scop foloseşte această posibilitate. Similar, doresc să ştiu şi în ce scop va fi folosită psihanaliza, această invenţie extraordinară a limbajului uman, de către cei ce o vor stăpâni. Nimic din ceea ce cunosc în sfera experienţelor sensibile nu-mi poate arăta acest lucru. Poate folosirea unui vârf religios mi-ar da un indiciu.

Există o mare varietate de religii din care persoanele dependente de religie pot alege; totul poate deveni religie, de la alimente la bani, la psihanaliză, ştiinţă, artă sau chiar curiozitate. O persoană poate chiar deveni dependentă de istorioare, ca aceea ce tocmai ni s-a spus. Eroul acestei poveşti s-a lăsat absorbit de aceste religii sofisticate în aşa măsură încât le-a uitat pe acelea de la care pornise. Chiar şi în psihanaliză putem da uitării aceste lucruri primordiale şi să devenim dependenţi de libertatea ce ne dă posibilitatea să alegem între a fi ştiinţifici sau a folosi un jargon. Avem multe posibilităţi de a alege; nu este, însă, lipsit de importanţă să păstrăm contactul cu aceste aspecte primitive, de mult

stabilite, ale istoriei noastre mintale. La fel ca şi personajul acestei povestiri, am putea prefera sofisticarea şi uita originea din care am pornit.

Întrebare: Există o legătură între conceptele dorinţei şi memoriei şi aceleaşi concepte în literatura hindusă, de exemplu la Krishnamurti? Consideraţi că fenomenul transferului este compus din dorinţă şi memorie?

Bion: Pot vedea o legătură, pentru că tocmai aţi făcut-o, dar nu ştiu care este ea. Despre Krishnamurti nu ştiu destule, dar îmi sunt cunoscute nostalgia şi anticiparea, stări ale minţii în care, după părerea mea, memoria şi dorinţa au un rol important. După experienţa mea, ambele interpun o opacitate între mine şi prezent. Dacă îmi petrec timpul încercând să înţeleg ce îmi spuneţi, atunci nu vă mai pot asculta. Nu pot acorda atenţie prezentului, dacă mă gândesc la 'trecutele vremuri bune' sau la zilele bune ce vor veni. Dar, singurul loc în care pot să trăiesc este întotdeauna prezentul; prin urmare, ceea ce îmi pot aminti din trecutul meu nu are nici o valoare, cu excepţia faptului că nu pot uita ceea ce nu îmi amintesc. Ca urmare, dacă nu ştiu ce trecut am în minte, nu îl pot uita; dacă mă obsedează viitorul, despre care nu ştiu nimic, pentru că încă nu a avut loc, nu acord atenţie prezentului. Aducem la suprafaţă unele elemente din trecutul persoanei analizate, nu pentru că sunt valoroase în sine, ci pentru că prezenţa lor în bagajul pacientului nu are nici o valoare. Dacă le scoatem la suprafaţă, le va putea uita. Aceste amintiri, trecute sau viitoare, ce nu-i sunt cunoscute pacientului, par să aibă multă putere; sunt ceea ce putem numi idei vagi, dar emoţii puternice.

În transfer se pot discerne ca elemente dorinţa şi memoria; aceasta, presupunând că putem identifica realitatea pentru care Freud a inventat termenul de 'transfer'.

Întrebare: Subîmpărţiţi categoriile religioase în materiale şi estetice. Luaţi în considerare doar aceste categorii sau, în opinia dumneavoastră, mai există şi altele, cum ar fi cele politice, etice etc.?

Bion: Deocamdată, pentru mine este mai simplu să restrâng, prin definiţie, zonele primitivului. Aceasta nu are nimic de-a face cu realitatea. Depinde doar de ignoranţa şi lipsa mea de capacitate. Este o simplificare, ba e sigur că va fi chiar o suprasimplificare, pentru că universurile realităţii nu pot fi atât de simple încât să fie înţelese de o fiinţă umană. Ne-am putea imagina că nu există doar *acest* univers al discuţiei, ci un univers de discuţie ce priveşte toate creaturile vii. Să presupunem că există nenumărate universuri, ca de pildă constelaţiile globulare sau nebuloasele spirale precum M31 şi M33. Nici oamenii de ştiinţă nu pot

calcula distanţa până la cel mai apropiat vecin cu mai puţină aproximaţie decât cea dintre unul şi două milioane de ani lumină; măsură a vastei ignoranţe a minţii umane, chiar aflată la cel mai sofisticat nivel matematic şi ştiinţific. Tot astfel, cea mai profundă metodă de investigare cunoscută nouă, psihanaliza, e puţin probabil să realizeze mai mult decât să zgârie suprafaţa. Nu este prin urmare surprinzător că oamenii cu o concepţie predominant religioasă vorbesc despre existenţa anumitor experienţe independente de mintea umană; că a spune că Dumnezeu este doar o proiecţie a tatălui familiei, aşa cum ne apare în prima copilărie, este irelevant şi nu are nimic de-a face cu Dumnezeul din realitate; că nu este decât o interpretare umană ce restrânge credinţa religioasă, transformând-o într-o idee încătuşătoare; că interpretarea ştiinţifică şi cea psihanalitică a religiei şi a lui Dumnezeu nu poate descrie în nici un caz realitatea religioasă, ci îngustează teama, dragostea sau ura religioasă, până la punctul în care individul nu mai poate simţi adoraţie sau groază, teroare sau stupoare. Aceasta este una din cauzele ce fac ca modestia, spre deosebire de aroganţă, să fie potrivită analistului. Chiar şi misticul ce se pretinde în contact direct cu Dumnezeu restrânge de fapt experienţa religioasă, deşi a lui este mai profundă decât a oricui altcuiva.

Ca indivizi, nu putem trăi, oricât de lungă ne-ar fi viaţa, evenimente asemănătoare cu cele înregistrate de câţiva, aleşi din întreaga rasă umană, evenimente ce concordă, în ciuda diferenţelor de religie, rasă şi limbaj. Uitaţi-vă, de exemplu, la ceea ce spune Dante în al treizeci şi şaselea cânt al *Paradisului*; la întrebarea lui Krishna către Arjuno din *Baghavad Gita*: de ce crede că îl poate înţelege pe Dumnezeu; la răspunsul dat de Dumnezeu pretenţiei lui Iov că poate înţelege Dumnezeirea. Atunci când ne purtăm ca şi cum am înţelege nebuloasele spirale doar printr-o metodă ştiinţifică, ne expunem aceleiaşi acuzaţii.

Întrebare: Credeţi că scopul limbajului este distrugerea înţelesului, imediat după procesul de descoperire şi de comunicare, nelăsându-i astfel omului prilejul de a găsi un alt mijloc de comunicare, fie prin intermediul neologismului, fie prin cel al artei sau ştiinţei? Nu vi se pare că ceea ce spunem la un moment dat suferă, imediat după aceea, o restrângere a sensului, făcând necesară inventarea sau crearea altuia? Nu căutaţi chiar dumneavoastră o nouă metodă de a exprima ceea ce a fost obţinut şi pierdut de către psihanaliza tradiţională sau de către analist? Ideile noi nu au fost umbrite prin faptul că au fost descoperite?

Bion: Mi-ar plăcea să cred acest lucru. Mi-ar plăcea să doresc acest lucru, dar chiar această dorinţă şi ceea ce ştiu eu despre dorinţă mă fac să pun la îndoială că ceea ce văd e adevărat. Oricum, sunt pregătit să-mi continui încercările şi cred că ar fi posibil să creăm din nou, să dăm din

nou viaţă, odată cu ceea ce putem face şi gândi astăzi, la ceea ce puteam face sau gândi altădată; în ciuda faptului că am întors spatele trecutului, originilor, genezei. Doresc, cu toate nereuşitele, să cred în posibilitatea mobilizării a ceea ce ştiam odată, împreună cu ceea ce ştiu acum şi cu ceea ce sper că voi fi capabil să învăţ. Am speranţe, pentru că, după mulţi ani de eforturi, am reuşit în sfârşit să am capacitatea de a fi uimit de adâncimea ignoranţei mele. Nu ştiu dacă pot continua să îndrăznesc să apreciez ce prost echipat sunt pentru a exista în realitatea în care sunt obligat să trăiesc; ca să nu mai vorbim de universul universurilor aflate mai presus de puterea mea de înţelegere, chiar şi când aceasta este amplificată de radio-telescoape, microscoape electronice şi psihanaliză. E dificil să îndrăzneşti a contempla asemenea adâncimi ale ignoranţei. Sunt obligat aşadar să simt dorinţa de a fi precum Dumnezeu, inteligent, ca o îndepărtare de la starea de a fi îngrozit de propria mea ignoranţă. Aici, o persoană religioasă ar putea spune: 'Ai descris bine aroganţa ta de psihanalist; ai îngustat-o într-atât, încât nu mai poţi simţi uimire, groază, stupoare sau teroare.'

Întrebare: Puteţi explica prezenţa acţiunii ce nu se substituie gândului, ci îl precede sau îl urmează?

Bion: Se spune că omul este un animal făuritor de unelte, a cărui capacitate este atât de unilaterală, încât nu poate ţine pasul cu necesitatea de a învăţa cum să folosească uneltele pe care le confecţionează. Aceasta ne poate ajuta să înţelegem de ce dinozaurii, stăpâni ai universului, au dispărut aproape brusc (raportându-ne la o scală a timpului absolut), chiar când se aflau în culmea puterii. Tot astfel, animalul uman ar putea pune capăt acestei epoci Magdaleniene prin creşterea canceroasă a capacităţii sale de a făuri unelte, doar în afara cazului în care învaţă cum să-şi folosească uneltele şi capacităţile corespunzătoare. În prezent, ne vine mai uşor să nutrim teamă şi respect faţă de şmecheriile noastre viclene şi imitative, decât faţă de lipsa noastră abisală de înţelegere a modului în care trebuie folosite. Bănuiesc că întrebarea va trebui repetată, probabil de multe ori, până se va obţine un răspuns de la altcineva, dacă nu de la mine.

Întrebare: Cum putem înţelege conceptul de fantasmă inconştientă în cadrul categoriilor grilei arătate de dumneavoastră?

Bion: Altă poveste: să presupunem că m-am jucat 'de-a tata şi mama'. La un anumit nivel, acest joc poate fi considerat o 'fantasmă conştientă'. Dar să zicem că am devenit atât de frustrat de faptul că nu pot să fiu tată sau mamă, încât am uitat acest lucru. Am putea spune că fantasma ce a fost cândva conştientă a devenit inconştientă. Astăzi, când *sunt* părinte, aş putea din nou să-mi doresc să nu ştiu nimic despre această

fantasmă inconştientă, pentru că ce rost are să ştiu despre 'de-a tata şi mama' atunci când *sunt* ori prea tânăr ca să fiu părinte, ori prea bătrân ca să mai pot face ceva în acest sens. S-ar putea să spun: 'Nu doresc să am de-a face cu aceşti psihanalişti. Nu vreau să mi se amintească de fantasmele acelea. Cel mai bine este ca ele să rămână în inconştient.' Răspunsul ar putea fi: 'Nu am nici o obiecţie, dar această «fantasmă inconştientă», cum o numeaţi, este oribil de vie; poate că este obscurizată, dar este activă şi puternică, în afara posibilităţilor mele de a o atinge, în afara cazului că psihanaliza (sau ceva mai bun) poate să mi-o aducă din nou aproape.'

Expresia folosită de mine, 'oribil de vie', nu este un concept analitic; este un concept sintetic, în care termenul 'vie' nu include înţelesul de 'oribil', cum ar face-o conceptul analitic de 'oribil'. Nici termenul 'oribil' nu include ideea de viu. Dacă cei doi termeni pot fi împreunaţi, atunci avem un concept sintetic ce implică îndrăzneala de a pune două idei laolaltă, într-o manieră creatoare sau generativă. Pe de altă parte, dacă individul continuă să fie dominat de ură, invidie sau gelozie faţă de mamă şi tată, ce pot produce totul, de la nou-născuţi la idei, poate să rămână incapabil, chiar şi din punct de vedere filosofic, să formeze simboluri sau să sintetizeze concepte analitice. Nu există nici o şansă de progres, pentru că nu există nici o posibilitate de a genera gândire.

CINCI

Care este interpretarea acestei ceşti din mâna mea? Interpretarea *mea* ar putea fi clasificată, pe grilă, drept E_1—adică o interpretare într-o formă sofisticată. Aş putea-o numi un element al unui calcul sentenţial. Există, fără îndoială, multe alte interpretări mai compatibile, cred, cu una din celelalte categorii ale grilei.

[Tăcere.]

Se pare că înţelepciunea combinată a grupului nostru nu ne poate oferi nici o interpretare. Ar trebui să ne simţim stimulată uimirea faţă de faptul că reacţia grupului la această problemă specifică este tăcerea. Dacă s-ar fi întâmplat aşa ceva în timpul şedinţei de analiză cu un individ (putem socoti că individul este reprezentat de grup) şi aş fi vrut să vorbesc despre caracteristicile polimorfe ale personalităţii celui în cauză, aş fi avut nevoie de un grup de oameni numeros, care să-mi ofere o imagine vizuală a acelei personalităţi. Atunci aş fi putut considera orice ar fi spus sau ar fi întreprins acel individ drept o afirmaţie făcută sau nefăcută de unul din membrii grupului. Acea persoană singularizată tot nu-mi va fi mai bine cunoscută decât faţa individului tăcut. S-ar putea să am senzaţia că, deşi tăcerea a rămas neschimbată (ceea ce aş numi eu k), elementul ξ (variabil) s-a modificat, rămânând, însă, lipsit de valoare.

Revenind la clasificările şi verbalizările mele, se poate spune că vârful psihanalitic este prea rudimentar, prea macroscopic, tot aşa cum o formulare moleculară se face la o scară prea mare pentru a ne permite să ne ocupăm de electroni sau de neutroni. Pe de altă parte, dacă încercăm să ne imaginăm o formulare în termenii celor mai minuscule particule, grupul acestor elemente va forma o conjuncţie constantă, în care n-aş putea deosebi un element constitutiv de altul. Cât priveşte ţelurile mele, un element mintal ar fi inseparabil de altul, deoarece minusculul element al personalităţii umane n-a fost încă descris de nimeni. Nimeni nu ne poate spune ce este un atom mintal.

Limbajul şi formulările folosite de psihanalist au fost, toate, elaborate pentru acel tip de cercetare sau de activitate. Deşi simplă în aparenţă, întrebarea 'Ce interpretare să dăm acestei ceşti?' nu este chiar atât de simplă pe cât pare. Interpretarea mea proprie nu înseamnă nimic. Ea este, în primul rând, prea rudimentară. Dacă încerc s-o fac mai accesi-

bilă, afirmând: 'Este o ceaşcă de cafea', nici dumneavoastră, nici eu nu vom fi mai lămuriţi. Sper, totuşi, că ceea ce am spus până acum arată că vorbesc despre un lucru care nu este câtuşi de puţin gândire. Sunt obligat să folosesc cuvinte ce nu aparţin acestui subiect, câtă vreme există o realitate care aproximează lumea teoretică a psihanalizei, sau chiar pe aceea a comunicării prin limbă.

Întrebare: Mie, ceaşca îmi face impresia că este un obiect cu funcţia de conţinător. În ce fel este mintea însăşi un conţinător cu un conţinut?

Bion: Întrebarea ne conduce singură la răspuns: mintea *este* un conţinător. Aceasta este, în sine, o observaţie sofisticată, din categoria *C*, cea în care aş plasa formulările verbale ale unei imagini vizuale. Dar de îndată ce săvârşesc acest lucru, universul începe să se extindă şi se iveşte o altă întrebare, anume: la ce *foloseşte* acest lucru? Aş putea spune: 'Recunosc, e o ceaşcă, dar n-o folosesc pentru a ţine ceva în ea. O folosesc aici pentru a stimula întrebările.' Din acest punct de vedere, nu e un obiect atât de simplu ca o ceaşcă. Nu este sigur că formularea verbală este exactă, întrucât acesta este obiectul folosit cu scopul stimulării grupului sau individului.

Întrebare: *Simt* că aveţi o idee despre ceea ce este ceaşca, dar am impresia că nu pot *şti* care este această idee. Am nevoie de informaţii suplimentare pentru a reuşi să ofer o interpretare.

Bion: Supus testului unei situaţii din realitate, îmi este greu să cred că există vreo tehnică, oricum am numi-o, care să dezvăluie ceea ce gândesc—fără să uităm că am spus deja ce gândesc. Presupunând că există un standard prin care se poate face deosebirea dintre ceea ce este adevărat şi ceea ce nu este, presupunând, deci, că există un fel de funcţie a adevărului, e greu de crezut că eu, obiectul investigaţiei, vă voi oferi un răspuns corect (adevărat) referitor la ceea ce sunt sau ceea ce conţin.

Întrebare: Tăcerea aceasta mă face curios. Aş vrea să vă aud părerea despre tăcerea cu care s-a răspuns la întrebarea dumneavoastră.

Bion: Vă pot oferi interpretarea mea personală a celor spuse adineaori. Tăcerea, s-ar zice, produce o anumită fascinaţie. Nu pare să facă investigaţia să înainteze, dar, datorită fascinaţiei necunoscutului, nici nu-i determină pe membrii grupului să abandoneze cercetarea. Judecând după aparenţe, majoritatea celor ce alcătuiesc grupul—sau, dacă ar fi reprezentat un individ, majoritatea elementelor alcătuirii sale—nu doresc să continue investigaţia, dar există, ca să spunem aşa, un element mult prea fascinat ca să permită oprirea ei.

Întrebare: Propun că interpretarea ceştii ar putea fi F_4.

Bion: Această formulare este sofisticată, dar ar putea oare fi reformulată în orice alţi termeni, mai lămuritori, sau F_4 este modalitatea cea mai

simplă de discutare a acestui subiect? Poate că voi spune: chestia asta ştiinţifică mă depăşeşte. Nu există vreun poet, vreun filosof, vreun preot care s-o exprime într-o manieră inteligibilă? Nu mă îndoiesc că enunţul este sincer şi că o abordare ştiinţifică este fezabilă, dar tot voi spune că nu înţeleg, sau că nu am pregătirea sau experienţa necesare pentru a înţelege acel limbaj. Poate că nu-i nimic rău cu formularea respectivă şi, după părerea mea, nici cu mine nu-i nimic rău; dar n-o înţeleg. Sau o înţeleg, dar nu ştiu cum s-o fac pe înţelesul restului fiinţei mele, fiindcă eu sunt o persoană complexă şi am dat acum uitării majoritatea laturilor personalităţii mele. E posibil că voi şti destule în viitor, dar nu cunosc nici un procedeu prin care aş putea apela la cunoştinţele mele viitoare pentru a reuşi să înţeleg ceea ce se spune *acum*. Mă pot baza pe o experienţă de lungă durată, inclusiv pe ani de practicare a ceea ce mi s-a spus că este psihanaliza, aşa că este grav dacă, în ciuda acestui fapt, tot nu-mi pot folosi înzestrarea mintală ca să înţeleg întâlnirea noastră, şi încă şi mai puţin pe cei ce nu sunt deloc de faţă.

Întrebare: Ceaşca mi-a produs impresii vizuale: deşi n-am văzut-o foarte clar, i-am perceput forma, înălţimea, culoarea. Mi s-a părut că are pe fundul ei marca fabricii. Este un obiect material neînsufleţit, pe care-l numim, prin consens, *ceaşcă*. Judecând după experienţa avută cu alte ceşti, este un recipient mic, apt pentru a conţine cafea. L-aş putea plasa în alt context, dar e mai bine să-l numesc, pur şi simplu, o ceaşcă de cafea. Când aţi folosit ceaşca drept model pentru a ne da nouă de gândit, v-am putut distinge ca pe o persoană ce există separat de ceaşcă. Deşi valoarea ei artistică nu-mi produce cine ştie ce impresie, această ceaşcă poate deştepta în mine impresii vizuale şi emoţionale. Simt în gură gustul cafelei sorbite cândva dintr-o ceaşcă foarte asemănătoare.

Bion: Ceea ce mă impresionează la această formulare este că pare descrierea unei stări emoţionale sau a unui simptom al minţii. Acest lucru, desigur, este el însuşi în parte o interpretare, dar mai ales o pre-concepţie. Se pare că există toate indiciile prezenţei unei capacităţi de a face observaţii pertinente. Se iveşte o problemă dacă observatorul va dori acum să afle ce semnificaţie au observaţiile sale sau, ca să folosim un limbaj şi mai teoretic, care este interpretarea 'faptelor' observate de el. Recurgând la formularea verbală a unei imagini vizuale, este ca şi cum un copil ar avea, brusc, capacitatea acută şi nouă de a vedea lucrurile, fără să posede şi suficientă experienţă pentru a şti ce interpretare să dea observaţiilor efectuate. Problema devine dificilă atunci când un ins matur, capabil să facă observaţii extrem de pertinente despre mediul ambiant în care trăieşte, doreşte să afle ce semnificaţie are acest mediu. Ce se întâmplă, de exemplu, dacă ar dori să ştie numai ce înseamnă

ceaşca şi ce semnificaţie are nebuloasa spirală M31? E ceva ce se poate vedea cu ochiul liber, ceva observat de nenumărate generaţii de oameni ca o nebulozitate vagă în zona constelaţiei Andromeda. Să presupunem că nenumăratele generaţii pot transmite observaţiile de la una la alta; să presupunem că există un individ al cărui simţ al observaţiei e suficient de ascuţit pentru a-i da posibilitatea să localizeze aceeaşi vagă nebulozitate, într-o noapte neagră, chiar deasupra stelei centrale dintre cele trei situate în limbul dintre Andromeda şi Pegas; să presupunem că îi este aţâţată curiozitatea privind existenţa aceastei conjuncţii constante; mai presupunem că ne aflăm în 1973 şi că s-au inventat telescoapele de mare putere. Cu asemenea instrumente va putea examina aceeaşi vagă nebulozitate şi să descopere că arată ca o nebuloasă spirală, privită din profil. Nu numai că această descoperire va afecta ceea ce a văzut el, dar s-ar putea ca el însuşi să nu mai fie niciodată acelaşi. Universul în care trăieşte va fi cel dintotdeauna, dar *el* se va fi schimbat. Dacă văd că li se întâmplă aşa ceva mai multor oameni, pot dezvolta o teorie, anume că dezvoltarea unui individ este afectată de ceea ce află sau vede cu proprii ochi sau cu intuiţia sa. Intuiţie este un termen de care mă pot folosi cu scopul de a face observaţii mintale, după care pot deveni curios cu privire la ceea ce stimulează sau provoacă evoluţia mintală. Pot face unele afirmaţii referitoare la ceea ce determină creşterea mâinii mele. Pot avea chiar teorii despre mâna unui bebeluş şi să spun că ştiu că am avut cândva o mână ca aceea, dar că acum am o mână de adult. Să presupunem, însă, că am o teorie referitoare la existenţa minţii, că posed dovezi ce mă îndreptăţesc să cred asta: cum pot explica atunci că-i cunosc existenţa intuitiv şi cum pot spune că nu e vorba de o halucinaţie? De unde ştiu că descrierea corectă a acestei situaţii este că am o intuiţie datorită căreia ştiu că există minţi omeneşti şi că nu cred în corectitudinea celui care-mi spune că halucinez? Omul religios poate afirma că ştie de existenţa lui Dumnezeu din experienţă şi cunoaşte deosebirea dintre halucinaţie şi fapt; că a convinge pe cineva că e pradă a unei iluzii, a unei halucinaţii, sau că suferă de pe urma unei imagini hiperbolizate a înfăţişării tatălui său înseamnă a-l face pe acel ins să piardă experienţa adoraţiei, uimirii şi misterului. Pictorii, muzicienii, sculptorii, scriitorii se vor dezice, la rândul lor, de punctul de vedere exprimat de oameni cu prejudecăţi ştiinţifice în volum după volum de ceea ce numesc ei psihanaliză. Un pacient m-a anunţat odată că dacă m-aş fi oprit din vorbit şi l-aş fi ascultat cum cântă la pian, poate că m-ar fi învăţat şi el ceva pe mine, dar aşa nu putea face nimic, fiindcă-mi încuiasem mintea, o minte împrejmuită de prejudecăţi, în favoarea unei activităţi umane foarte limitate—vorbitul. Oricât de vastă ar fi literatura psihanalitică, în

întregul ei este prea limitată. Spectrul nu este suficient de larg pentru a cuprinde tot universul minţii omeneşti.

Întrebare: Care este relaţie dintre interpretare, intuiţie, cultură şi înţelepciune?

Bion: Toate acestea sunt elemente de limbaj. Sunt ipoteze definitorii. Definirea acestor cuvinte şi folosirea lor sunt în funcţie de persoana care le întrebuinţează. Pot să o critic numai în cazul când modifică definiţiile termenilor în cadrul aceluiaşi univers al discuţiei. Potrivit regulilor a ceea ce consider eu a fi gândire ştiinţifică, persoana respectivă nu poate efectua modificările respective fără a ne preveni. Dar, presupunând că foloseşte o modalitate de comunicare articulată, pot încerca să înţeleg ce vrea să spună când articulează cuvintele respective într-o manieră anume. Dar aş putea greşi, fiind posibil ca ea să folosească acei termeni, să-i împreuneze, aşa cum tocmai a făcut-o, în funcţie de regulile exprimării ideogramatice. În acest caz, eu nu mai înţeleg, nu am cum să înţeleg, ce semnificaţie are comunicarea sa. Eu aş gândi, sau m-aş strădui să interpretez, în termenii vorbirii articulate, în vreme ce persoana ar vorbi în termenii exprimării verbale a imaginilor vizuale, aşa cum s-ar exprima chinezii. Atunci m-aş putea întreba: Oare modul de gândire al vorbitorului seamănă cu felul cum vorbeşte? Oare gândeşte de la stânga la dreapta? Aceste fraze aparent articulate nu vor putea fi înţelese dacă le traduc ca şi când ar gândi de la stânga la dreapta, când el, de fapt, gândeşte de sus în jos.

Mi-ar fi mult mai uşor să vă trimit la un telescop de două sute de ţoli, decât să vă spun: 'Trebuie să priviţi printr-o «intuiţie» mult mărită şi atunci veţi izbuti să percepeţi, în locul unei vagi nebulozităţi, lucruri ce corespund cuvintelor folosite de dumneavoastră, «interpretare», «intuiţie», «cultură» şi «înţelepciune».' Sper că aş putea înţelege atunci ceea ce mi-aţi spus despre lucrurile acestea despre care dumneavoastră nu aţi auzit doar, pe care nu le-aţi citit doar în dicţionar, ci le-aţi observat în cabinetul de consultaţie, mulţumită intuiţiei dumneavoastră psihanalitic sporite. Aş spera, fără să pot fi sigur, că veţi afla pe cineva care să vadă diferenţa pe care vă străduiţi s-o indicaţi. Răspunsul personal pe care vi-l pot da trebuie să fie atât de nespecific, încât nu am cum să mai aştept să vă lumineze. În contextul prezent, 'înţelepciune' poate deveni un termen util pentru a descrie acea experienţă care a devenit parte a personalităţii în aşa măsură încât să genereze dezvoltarea mintală. Prin analogie cu vaga nebulozitate, aş vedea în 'cultură' acea înţelepciune pe care grupul are acceptul s-o folosească, sau a cărei folosire o permite. Termenul 'intuiţie' l-aş găsi folositor pentru a mă referi la membrii individuali ai unei culturi. 'Interpretarea' aş considera-o

legată de procesul de a afla ce înseamnă o observaţie de tipul 'nebulozitate vagă şi constantă' care, prin interpretare, devine o galaxie. Într-un punct determinat al unui alt braţ al spiralei ar putea fi văzut ca un univers îndepărtat, aidoma cu al nostru. Toate acestea ar fi interpretări ale observaţiilor.

Întrebare: Aţi descris elementele beta şi elementele alfa, dar nu sunt sigur dacă prin elemente beta vă referiţi la acele lucruri pe care le percepem cu simţurile şi dacă da, în ce măsură faceţi deosebirea dintre fenomenele senzoriale şi ceva ce are legătură cu psihicul. Mi se pare că în cărţile dumneavoastră operaţi această distincţie.

Bion: Elementele beta sunt o modalitate de a vorbi despre chestiuni care nu sunt parte a gândirii; elementele alfa sunt o modalitate de a vorbi de elemente care, cel puţin ipotetic, sunt parte a gândirii. Donne, poetul, scrie: 'Sângele vorbea în obrăjorul ei... ca şi când corpul ei gândea.' Pentru mine, aceasta reprezintă exact stadiul reprezentat pe hârtie, în grilă, de linia de demarcaţie dintre elementele beta şi elementele alfa. Obervaţi, nu afirm că vorbele poetului reprezintă nici elemente beta, nici elemente alfa; ci *linia ce le desparte*. Cât se desfăşoară conversaţia, psihanalistul practicant trebuie să fie atent la ceea ce se petrece. Am impresia că persoana care a formulat întrebarea are în vedere tocmai o asemenea situaţie, de tranziţie de la ceva ce nu este deloc gândire, la ceva ce este gândire. În practică, s-ar putea ca un pacient să roşească uneori—un fenomen fiziologic. Analistul poate gândi că roşeaţa îi transmite un mesaj. În cazul acesta, putem concepe linia ca separându-l pe pacient de psihanalist; un fapt corporal de unul psihic.

Întrebare: Poate fi amplificată grila în aşa măsură încât să conţină nu numai elemente beta şi alfa, ci şi elemente care să fie numite 'gamma', 'delta' şi aşa mai departe, devenind tot mai puţin psihice şi tot mai materiale, aşa încât în combinaţie să ne permită să vorbim despre fenomenele mintale cu aceeaşi uşurinţă cu care formulăm propoziţii şi expresii gramaticale din cuvinte?

Bion: Fireşte că poate fi folosit exact cu acest scop. Să zicem că analistul doreşte să exploreze mai profund tocmai zona aceasta existentă între datele corporale şi datele psihice. Poate intercala între rândurile A şi B ale grilei, o grilă întreagă, ca şi cum în cadrul grilei propriu-zise s-ar putea vedea, în profunzime, alte grile. În felul acesta, poate multiplica la infinit grila, cum îi convine, cu condiţia să explice tot ce face printr-o expresie cum ar fi 'ciclul secund', în contrast cu 'primul ciclu'. Eu unul mi-aş reprezenta grila ca multiplicându-se în formă de spirală.

Mi se atrage atenţia că ne apropiem de una din încheierile specifice dictate de ceasornic. Presupun, însă, că procesele gândirii vor continua

şi după ce ne vom fi împrăştiat şi vom fi plecat la culcare. După Freud, oamenii visează şi, oricât ar fi de neplăcute, visele au toate o semnificaţie. Interpretarea 'viselor' respective depinde de vârful dumneavoastră caracteristic. Spun 'vârf' fiindcă nu vreau să spun 'de punctul de vedere al mirosului'; lumea îmi spune : 'Nu miros cu ochii. Nu văd mirosul.' Ei nu reuşesc să găsească numitorul comun al afirmaţiilor mele din punctul de vedere al mirosului sau al muzicii: pentru ei, interpretările trebuie să fie exacte, sau nu există. Alţii vor găsi ceea ce le uneşte suplinind deficienţele conversaţiei umane.

ŞASE

Dacă vrem ca psihanaliza să dăinuiască şi să se dezvolte, trebuie să stabilim un contact cu realitatea de care ne ocupăm. Iată de ce practicarea psihanalizei depinde de capacitatea analistului şi a celui analizat de a intra în contact cu datele psihanalitice. Când vorbim de 'date psihanalitice' avem deja o teorie; este o ipoteză definitorie, iar practica depinde de capacitatea noastră de a determina ce fel de fenomene intră în categoria 'datelor'. Din păcate, tot ceea ce pot face în acest punct este să aduc în discuţie şi mai multe teorii; dar în psihanaliza practică din cabinetul de consultaţii există o şansă de a putea spune: 'Iată, *acestea* le numesc eu date' sau: 'Exact *asta* înţeleg prin termenul «anxietate», sau: 'Acesta-i lucrul pe care l-aş denumi «sex».' Replica ar putea fi: 'Şi ce-i cu asta? Sunt lucruri cunoscute de toată lumea', sau: 'Şi ce-i cu asta? E o aiureală—e tipic pentru psihanalişti să spună că e sex.' Situaţia poate apărea mereu şi mereu, pentru că suntem obligaţi să folosim cuvinte ca ură, invidie, gelozie, anxietate şi e dificil de spus: 'Eu, când spun *invidie* sau *sex*, nu dau cuvintelor înţelesul pe care li-l dai tu.' Este relativ uşor să discutăm aspectele fizice, cum ar fi asemănarea dintre mâna bebeluşului şi mâna de adult. Dar nu mai este tot atât de uşor când ajungem la chestiuni mintale, cum ar fi simţurile bebeluşului care se dezvoltă pentru a deveni simţurile unui bărbat sau ale unei femei. În cabinet este mai simplu, fiindcă poţi spune: 'Ceea ce aţi zis adineaori' sau: 'Ceea ce aţi făcut adineaori este ceea ce numesc eu sex', sau: 'Ceea ce aţi exprimat adineaori, folosind cuvinte banale, este ceea ce numesc eu simptomul invidiei.' Avantajul de a putea face acest lucru constă în posibilitatea pe care o are psihanalistul de a spune: 'Nu sunt de acord cu dumneavoastră', 'Sunt întrutotul de acord cu dumneavoastră' sau: 'Cred că înţeleg (văd) ce vreţi să spuneţi.' Acolo se poate spune: 'Deşi nu negaţi, nici nu puteţi confirma că spusele mele sunt corecte. Poate că mai târziu se va întâmpla ceva care să dovedească dreptatea amândurora în această privinţă, sau faptul că nici unul dintre noi n-a avut dreptate.'

Să trecem acum la o problemă asupra căreia ne este mai greu să atragem atenţia—traducerea comunicării verbale. Dacă folosesc sintagma 'Teribil de eficient', îi dau bătaie de cap traducătorului. Dar psihanalistului îi va fi încă şi mai greu să traducă aceste cuvinte, dacă au fost rostite de pacient. 'Teribil' şi 'eficient' sunt părţi ale unei construcţii

sintetice, iar nu ceea ce un filosof, Kant, de pildă, ar defini drept un element analitic, adică nu ceva *apriori*, ci o sinteză. Pe de altă parte, sintagma 'eficiență teribilă' ar exprima ceva cu totul diferit de ceea ce înțelegem prin 'teribil de eficient'. Analistul trebuie să posede un simț acut al observației pentru a 'traduce' sunetele produse de cel analizat, diferențele ce nu vor fi redate de cuvântul tipărit. [*Completarea ulterioară a autorului*: Dificultatea este destul de mare atunci când comunicarea lingvistică dintre psihanalist și cel analizat e omogenă, fiind obligatoriu ca analistul să vorbească o engleză corectă. Deși identică, situația devine mult mai dificilă atunci când, cum se întâmplă în cazul de față, trebuie să se indice, în portugheză, o diferență analoagă cu cea dintre engleza colocvială și engleza științifică. Psihanalistul trebuie să se exprime mai precis decât cel analizat, dar în ritmul normal al conversației.]

Am dat deja un exemplu de astfel de situație (supra), vorbind despre pacientul care spunea: 'Nu știu ce vreau să spun.' Dacă însuși pacientul înțelege că există o diferență, atunci capacitatea sa de discriminare este foarte acută. Greu de crezut că această capacitate acută se va limita la două-trei cuvinte; s-ar putea ca același pacient să nu poată suporta o conversație banală. S-ar putea să nu suporte nici măcar banalitatea propriei sale conversații. [*Completarea ulterioară a autorului*: Am cunoscut un pacient, 'presupus psihotic', care suferea de pe urma preciziei gândirii și percepției exacte, de pildă, nu suporta să audă o notă muzicală executată greșit. Cu acest tip de pacient, greutatea începe atunci când ostilitatea sa îl face să vorbească vag și inexact după ce, la indicația psihanalistului, și-a dat seama de importanța, pentru el, a preciziei. Va consuma ședință după ședință furnizând 'date' prin intermediul unor abstracțiuni vagi, imprecise.]

Schimbând vârful: s-ar putea ca pacientul să posede o capacitate atât de acută de a deosebi o notă muzicală de alta, încât să nu poată suporta încercarea de a compune sau interpreta o piesă muzicală; în ochii noștri el ar apărea, prin urmare, drept un muzician plin de defecte. Dar adevărata cauză din care nu poate fi muzician, nu poate nici măcar asculta muzica, este tocmai simțul său muzical perfect.

Schimbând din nou vârful: să presupunem că un pacient poate deosebi culorile (sesizând diferența între ceea ce un fizician ar numi elemente vizuale, modificări ale undelor luminoase), în așa măsură, încât nu suportă diferențele, nu pentru că ar fi incapabil să vadă ci, dimpotrivă, fiindcă vede mult mai mult decât psihanalistul. Am putea multiplica vârfurile. Domeniile în care ni se poate părea că o persoană e nepricepută, fiind lipsită de înzestrările elementare, sunt nelimitate. Poate că dintr-un punct de vedere macroscopic suntem îndreptățiți să

afirmăm: 'O, halucinează!' sau: 'E extrem de agitată', dar aceste afirmații ar fi neadevărate dacă analistul ar vedea, ar auzi sau ar intui ceea ce știu cei analizați. E necesar ca psihanalistul să posede capacitatea de a tolera diferențele sau dificultățile celor analizați suficient de multă vreme pentru a le putea identifica. Dacă vor să poată oferi o interpretare a spuselor pacienților, psihanaliștii trebuie să dea dovadă de o mare capacitate de a accepte afirmațiile acestora, fără a trage concluzia pripită că știu ce interpretare să le dea. Cred că asta a vrut Keats să semnaleze prin afirmația că Shakespeare trebuie să fi fost în stare să suporte o 'capabilitate negativă'.

Întrebare: Citându-l pe Freud, ați încercat să acreditați ideea că psihanalistul încearcă să se lege la ochi, ca să poată înțelege mai bine ce i se întâmplă pacientului. Dacă aceasta este cea mai bună atitudine pe care o poate adopta psihanalistul cât timp lucrează, care este cea mai bună atitudine pentru pacient? Care să fie înțelesul sintagmei 'a vedea o interpretare?'

Bion: Pentru pacient, cel mai bine este să fie sau orb, sau extrem de atent, în funcție de moment. Acest lucru îi este cunoscut psihanalistului, dar nu și pacientului; de aceea, ultimul își exprimă, neînfrânat, ostilitatea față de propria sa percepere a situației sau față de perceperea analistului, fără să aibă habar cât îl costă.

Cât privește atitudinea psihanalistului, nimic nu-l poate scuti de obligația de a ști când să fie extrem de lămuritor și când să fie absolut orb și surd. Un pacient a încercat să rezolve problema încuindu-se în dormitor, coborând jaluzelele, acoperind ferestrele cu draperii și mai groase și cerând să nu fie deranjat prin telefon. Poate că aceasta ar fi fost o soluție, dacă nu s-ar fi îngrozit, după toate aceste demersuri, la gândul veștilor proaste pe care le-ar afla dacă ar ridica receptorul. Se mai temea că, dacă și-ar permite să audă zgomote sau să lase lumina să intre, va fi asurzit de puterea sunetului și orbit de intensitatea luminii. La analiză, n-a putut să asculte interpretarea mea, fiindcă eu n-am reușit să găsesc o cale prin care să-i ofer o *singură* interpretare. Interpretarea n-a fost niciodată *pură*; niciodată n-a fost posibil să te folosești de intuiție cu atâta puritate, încât să suporți să asculți interpretarea. Keats spunea că, pentru a putea scrie, Shakespeare trebuie să fi avut o mare capacitate de a accepta misterele, jumătățile de adevăr, evaziunile. Dacă voia să fie Shakespeare, trebuia să se arate gata să plătească acest tribut. Ceea ce a scris el dăinuiește; are o durabilitate, o rezistență pe care noi nu le putem realiza; cu toate acestea, a fost, ca noi toți, un om obișnuit. Ceea ce-i face atât de 'extraordinari' pe oamenii din categoria lui Shakespeare, Virgiliu sau Milton, este capacitatea de a realiza lucruri extraordinare și

de a fi, în acelaşi timp, oameni obişnuiţi. Noi, toţi oamenii obişnuiţi, trebuie să avem cutezanţa de a ne purta ca şi cum am fi ieşiţi din comun, fără a crede că acest lucru este adevărat şi fără a ne transforma în farsori.

Întrebare: Există vreo diferenţă sau vreo asemănare între *a priori* al lui Kant şi intuiţia psihanalitică?

Bion: Întrebarea ridică o problemă dificilă pentru mine. Cum ne putem arăta îndatoraţi unei persoane care ne-a lămurit un lucru, fără a risca o reprezentare deformată? Dacă eu dau impresia că spun lucruri originale, ştiu că nu este adevărat, fiindcă tot ceea ce spun a fost deja spus de altcineva, de obicei de Freud, dar deseori de oameni de care nu-mi amintesc. Nu ştiu de unde vin ideile, nici cui au aparţinut ele întâi. Pe de altă parte, dacă afirm: 'Da, sunt discipolul lui Freud', sau: 'Da, sunt discipolul lui Klein', nu pot fi sigur că nu-mi calomniez înaintaşii atribuindu-le, greşit, ideile mele despre ceea ce au spus ei.

Un bebeluş simte că a transformat hrana bună în fecale şi urină; va trebui însă să devină copil ca să-i vină ideea că ceea ce a mâncat avea vreo legătură cu procesul de creştere. Folosind aceeaşi analogie, cum putem şti ce fel de hrană mintală, care să contribuie la dezvoltarea mentală, ne este necesară nouă şi pacienţilor noştri? Ce pânze trebuie să picteze un pictor, ca alţi oameni să le privească, să le 'mănânce' din ochi şi să simtă că nu vor mai fi niciodată aceiaşi? Cum putem afla ce ajută în creştere şi ce este otravă pentru minte? Deseori se presupune că tot ceea ce are de făcut psihanalistul este să interpreteze cuvintele pacientului. Eu voi contesta acest lucru, dar nu ştiu cât de corect este; nici nu ştiu ce anume ar trebui autorităţile să permită naţiunii-familie să admire, să citească, să spună. Milton s-a ocupat de această problemă în *Areopagitica*, pamfletul său despre libertatea cuvântului.

Privitor la întrebarea despre străduania de a stabili diferenţa dintre aprioricul kantian şi intuiţia analitică: atât înainte cât şi după ce am citit consideraţiile lui Kant despre *a priori*, am digerat multă cunoaştere ce mi-a parvenit prin experienţa psihanalitică sau pe alte canale. Mie mi s-a părut că toată a contribuit la dezvoltarea minţii mele, dar problema relaţiei dintre o parte şi alta a alimentării proceselor mintale este foarte dificilă; problema se poate formula cu mai mare uşurinţă decât orice răspuns. Cu toate acestea, simpla încercare de a găsi un răspuns poate duce la sporirea capacităţii mintale a noastră, a amândurora.

Întrebare: Se poate lega expresia 'capabilitate negativă' de capacitatea de a suporta ignoranţa şi îndoiala şi de a le confrunta cu teama de cunoaştere şi curiozitatea?

Bion: Nu aşa aş interpreta spusele lui Kant. Putem spune 'negativ

capabil' sau 'capabil negativ'? Conceptul, e limpede, nu e bine elaborat, şi e greu să concepi elaborarea lui corectă. Cu astfel de formulări, ne ciocnim de greutăţi atunci când se cer elaborate propoziţii clare, după cum dovedesc aceste exemple.

Întrebare: Cum priviţi capabilitatea negativă a analistului, în relaţie cu aşa-zisa compulsie la repetiţie?

Bion: Nefiind în stare să formulez idei în maniera lui Keats, Shakespeare, Homer sau Horaţiu, voi fi nevoit, probabil, să-mi repet spusele. Cu alte cuvinte, dacă nu pot asigura calitatea, pot încerca s-o suplinesc prin cantitate. Dacă nu voi reuşi să mă fac înţeles verbal, s-ar putea să apelez la acţiuni, care vorbesc mai răspicat decât cuvintele. Dacă aş fi bebeluş, aş putea încerca prin ţipete. Iar dacă mama nu m-ar înţelege, n-ar fi exclus să mă înspăimânt atât de tare de propria mea larmă, încât să amuţesc; în cazul acesta nimeni, nici măcar eu însumi, nu mi-ar auzi ţipetele. Va trebui, deci, să găsesc nişte acţiuni. Dacă m-aş face mare şi aş da peste un psihanalist, poate că aş încerca transpunerea în act. Aceasta nu înseamnă că ţipetele şi transpunerea în act sunt acelaşi lucru, nici că ţipetele se transformă în transpunere în act. Nu înseamnă nici că dacă aş analiza pe cineva, el ar sfârşi prin a deveni un om în toată firea care ţipă tot timpul. Este greu de spus despre un pacient care, astăzi, foloseşte transpunerea în act ce făcea cu mult timp în urmă, când era tăcut, când era băiatul bun sau fetiţa bună care nu ţipă, sau când era un bebeluş care, poate, ţipa atât de tare, încât mama lui spunea: 'Copilul acesta este foarte nervos.' Nu ştiu cum ar arăta, chiar dacă am putea să ne întoarcem în trecut; nu ştiu nici ce va face, peste douăzeci de ani, omul care repetă compulsiv. Totuşi, prefer să nu folosesc expresia 'compulsie la repetiţie' decât în cazul când elementul care repetă compulsiv conţine o cunoaştere conştientă sau inconştientă a fascinaţiei faţă de problema insuficient sesizată pe care o repetă.

Întrebare: Ne puteţi explica expresia 'interpretare pură?'

Bion: Poate mi-ar fi mai uşor dacă aş folosi o altă expresie împrumutată din ştiinţa fizicii, bunăoară, 'interpretare absolută', sau analogul lui 'zero absolut' sau 'frigul absolut' sau 'vidul absolut', ceva care să fie *numai* interpretare. Unii pacienţi îşi pot da seama că nici o interpretare pe care le-o ofer nu este absolută. În termenii unei experienţe reale, o pot descrie în felul următor: pacientul este împiedicat de zgomot să mă asculte. Uneori 'zgomot' este felul cum vorbesc, alteori este distragerea produsă de o muscă în cameră, dar, într-un sens, toate zgomotele auzite par să aibă aceeaşi valoare. El îmi poate spune: 'Ştiu că sunteţi supărat' şi, dacă sunt cinstit, ştiu că are dreptate. Dar poate că el nu-şi va da seama dacă ceea ce mă supără este bâzâitul unei muşte, zgomotul circu-

laţiei de afară, sau ceea ce spune şi face el. Toate acestea au o valoare egală. Este o situaţie ce se poate ivi numai fiindcă interpretarea lui este absolută, fără capacitatea de discriminare a valorilor. Tot aşa, într-un alt moment, pacientul poate fi absolut în discriminarea valorii, dar nu şi în discriminarea a ceea ce a fost simptomul respectivei valori. O situaţie dinamică, în continuă schimbare.

Întrebare: Eu cred că secţiunea grilei, de la 'Notare' la 'Atenţie' şi apoi la 'Investigaţie', respectiv coloanele 3, 4 şi 5, cuprinde toată atenţia, de la dorinţe şi atenţie generică la particularizare, fiind legată direct de tema interpretării. În care zonă a grilei aţi pune 'Construcţia', în sensul dat de Freud?

Bion: 'Atotputernicia', comparată cu 'construcţia', aproximează absolutul. Construcţia contrastantă ar fi povestea mâniei lui Dumnezeu la primirea veştii despre construirea Turnului Babel, sau a ruşinării ce l-a făcut pe Adam să-şi ascundă organele genitale. Amândouă pot fi socotite transformări verbalizate ale unor imagini vizuale. Nu există motiv pentru care 'construcţia' să fie descrisă în termenii categoriei *C*, şi nu în cei ai categoriilor *F*, *G* sau *H*, dar eu sunt de părere că o 'construcţie' implică ceva mai elaborat decât un cuvânt unic, ca 'sex' sau 'atotputernicie'.

Este comparativ uşor să vorbim despre atenţie, notaţie şi aşa mai departe, atunci când discutăm grila. Putem schimba vârful şi să discutăm o serie infinită de numere; se poate chiar spune că distanţa dintre 1 şi 2 poate fi formulată printr-o altă serie infinită de numere—devine nenumărabilă. Dar pare extrem de improbabil ca realitatea psihică să aibă vreo legătură cu vorbirea articulată. Cuvinte ca 'atenţie', 'notaţie', 'investigaţie' ne pot fi utile când vrem să discutăm despre realitate, nu când vrem s-o cunoaştem.

E greu de văzut cum ideile s-ar putea preschimba în înseşi lucrurile, fără ca procesul să fie inseparabil de ceea ce analiştii numesc 'transpunere în act'.

Sub toate formulările verbale ale fenomenelor, există un grup subiacent care nu aparţine gândirii sau raţiunii, nu ţine de nimic din ce fac fiinţele omeneşti, ci există independent de fiinţa umană, aşa cum turbulenţa pe care o asociem cu un centru invizibil (ca să folosim un model astronomic) pare să corespundă 'nebuloasei Crabul'. Astăzi, datorită perturbării undelor electromagnetice şi receptoarelor radio, putem afirma că există ceva dincolo de cele văzute, auzite sau transformate de noi cu mijloace mecanice. De pildă, sunetul ce iese dintr-un microfon este o versiune mai audibilă, dar greu deformată, a vocii; el emite multe elemente neaudibile, eu pot răspunde în multe feluri la o întrebare, dar

răspunsurile pe care le voi da—şi încă şi mai puţin cele ce vor fi auzite—nu vor fi decât o reprezentare palidă a ceea ce gândesc. Dacă aş asculta o înregistrare a cuvintelor rostite de mine, poate că m-ar surprinde cum sună; dacă m-aş uita în oglindă, m-ar putea şoca faptul că individul din oglindă îmi seamănă perfect. Dacă psihanaliza e concepută ca o încercare de a produce o oglindă, în care cel analizat să vadă cum arată caracterul sau personalitatea sa, oricât s-ar apropia de perfecţiune, ar rămâne doar o reprezentare slabă, neadecvată, a persoanei, minţii sau personalităţii care se crede că există.

Întrebare: Poate fi considerată ideograma o comunicare nonverbală?

Bion: Da, dar nu ştiu dacă ne foloseşte la ceva. Depinde de posibilitatea ca, prin schimbarea vârfului, ceva să devină mai inteligibil. De exemplu, dacă m-aş uita prin telescopul de două sute de ţoli la norul vag din M31, aş vedea o nebuloasă spirală. Să presupunem, însă, că aş adăuga încă o perspectivă, atunci nu numai că aş vedea nebuloasa spirală, dar aş şi auzi-o, mulţumită radiotelescopului de la Jodrell Bank. Prin folosirea a două simţuri, văzul şi auzul, putem obţine o viziune bi-senzorială, mai degrabă decât una binoculară.

Orice cuvinte întrebuinţez în strădania de a vă transmite un mesaj, sunt extrem de inadecvate; contactul dintre enunţul meu şi urechea dumneavoastră depinde în totalitate de atitudinea dumneavoastră răbdătoare şi prietenoasă. Unii pacienţi nu sunt capabili să adopte o astfel de atitudine; nu sunt în stare să asculte atent nici măcar ceea ce vorbesc ei înşişi; nu nutresc nici un pic de respect pentru ceea ce ştiu deja, aşa că experienţa şi cunoştinţele nu le sunt de nici un folos. Problema nu este doar aceea a relaţiei pacient-psihanalist, ci a relaţiei pacientului cu sine însuşi, care poate fi atât de proastă, încât să-i fie imposibil să se slujească de cunoştinţele pe care le posedă deja. În legătură cu această cunoaştere inconştientă nu se poate face nimic, fiindcă el nu-şi poate folosi cunoştinţele conştiente. În acest moment nu cunosc nici o modalitate prin care să fie ajutat, de el însuşi sau de mine. Putem veni la şedinţă amândoi, dar nici unul dintre noi nu-i va putea transmite ceva.

Întrebare: Adeseori, candidaţii vin cu întrebări despre Dumnezeu puse de pacienţi. Potrivit învăţăturii lui Freud, copilul creşte şi-şi vede tatăl, care nu e un recipient suficient de mare pentru toată admiraţia sa. Dacă pacientul ajunge la stadiul în care conştientizează propria sa realitate, trebuie să fie capabil să realizeze un contact direct cu Dumnezeu. Aş dori să vă dau un exemplu clinic ce poate indica existenţa unui conflict între omul ştiinţific şi cel religios. Pacientul a avut două vise. În primul, i s-a arătat o fiinţă foarte puternică, care-l privea cu cei doi ochi ai săi; în al doilea, a văzut o femeie cu sâni exuberanţi şi o alta care

prezenta produse textile.

Bion: Problema este ce sugestii să-i oferim psihanalistului, ca el să ştie mai repede ce să-i spună pacientului. Copiii de toate vârstele, fie că se află la începutul sau la sfârşitul vieţii, nu sunt adecvat înzestraţi pentru a deveni Dumnezeu. În acelaşi timp, părintele, fiinţa omenească matură, trebuie să aibă o astfel de natură, încât copilul să-şi poată vedea sau înţelege mama sau tatăl fără a-şi insulta inteligenţa. Cu alte cuvinte, adultului nu trebuie să-i lipsească simţul proporţiilor, în aşa măsură, încât părerile bune despre sine să se ridice la nivelul pe care-l denumim 'megalomanie'; dar nici să nu fie atât de vrednic de dispreţ, în propriii săi ochi, sau ai copilului, încât copilul să nu aibă nici o şansă de a-l respecta. Ca să transpunem aceasta în termenii psihanalistului şi ai celor analizaţi: psihanalistul să nu aibă impresia că este Dumnezeu, sau că e chiar atât de grozav pe cât îl cred oamenii. În acelaşi timp, să facă tot posibilul ca oamenii care vin la el pentru analiză să-l poată respecta. Dacă nu pot, se vor simţi grav frustraţi.

Întorcându-mă la visele menţionate în întrebare: dacă eu aş fi analistul cu pricina, m-aş aştepta ca descrierea viselor pacientului să-mi trezească în minte o imagine vizuală. Din ce-am aflat de la cel care a pus întrebarea, cred că aş avea senzaţia că ambele vise descriu un obiect care, mai devreme sau mai târziu, se va transforma în Dumnezeu. Aceasta depinde de informaţiile aflate la dispoziţia psihanalistului, pe care eu, cel care scriu sau vorbesc despre asta, nu le pot avea—în afară de cazul că presupunem că abilitatea mea de a interpreta remarcile traducătorului [care, la rândul său, a ştiut cum să traducă spusele celui ce a pus întrebarea, care şi el a ştiut traduce observaţiile făcute în cabinetul de consultaţii, observaţii care, la rândul lor, sunt o traducere (interpretare) a ceea ce pacientul său a numit vis] are o oarecare validitate—o asumpţie suficient de cutezătoare.

ŞAPTE

Întrebare: Aş dori să vă aud vorbind despre aspectul realist al identificării proiective în legătură cu mama şi copilul.

Bion: Problema este cum să formulezi verbal ceea ce este o imagine vizuală—mama şi copilul. Unul dintre avantajele unei asemenea imagini vizuale este relativa ei simplitate, nu este atât de complicată ca şi încercarea de a urmări ceea ce-i corespunde în vieţile şi mentalităţile adulţilor. Folosind această interpretare mai simplă, să ne imaginăm că bebeluşul este tulburat şi înfricoşat de un dezastru iminent, ca moartea, exprimându-şi teama prin plâns. Acest fel de limbaj poate fi atât inteligibil, cât şi neliniştitor pentru mamă, ce reacţionează exprimându-şi anxietatea: 'Nu ştiu ce are copilul!' Copilul mic simte anxietatea şi neliniştea mamei şi este obligat să revină la propria anxietate. Să punem aceasta în contrast cu o situaţie diferită. Să presupunem că mama ia bebeluşul şi îl alină, nu este deloc dezorientată şi nu îşi face griji, ci dă un răspuns liniştitor. Copilul neliniştit poate simţi aceasta; prin ţipetele şi răcnetele sale a expulzat simţământele de iminent dezastru în mamă. Răspunsul matern poate fi socotit ca o reacţie de detoxifiere a evacuării copilului; simţământul de iminent dezastru este modificat de reacţia maternă şi poate fi din nou preluat de bebeluş. Scăpându-se de simţământul iminent al dezastrului, copilul preia în schimb ceva mult mai suportabil. Susan Isaacs a descris o situaţie în care bebeluşul putea fi auzit spunând ceva în genul: 'Oo el, oo el', sunete recunoscute de mamă ca fiind o imitaţie a propriilor ei sunete atunci când spunea: 'Bine, bine.' În acest fel, copilul putea fi alinat de o mamă bună, în viaţa sa interioară, şi putea produce zgomote liniştitoare, aducătoare de confort, ca şi cum mama ar fi fost lângă el, tot timpul.

Să ne întoarcem la prima situaţie: copilului îi revine simţământul de catastrofă iminentă, devenit şi mai înspăimântător prin respingerea de către mamă şi prin propria lui respingere a sentimentului de spaimă. Acest bebeluş nu va putea simţi că primeşte înapoi ceva bun, ci evacuarea cu un 'rău' mai mare decât cel anterior. Ar putea continua plânsul, stârnindu-i mamei o anxietate puternică. În acest fel se creează un cerc vicios, în care lucrurile merg din ce în ce mai rău, până ce bebeluşul nu-şi mai suportă strigătele. Lăsat să se descurce singur, va deveni tăcut şi va închide în el un lucru înspăimântător şi rău, iar teama de acel ceva ar putea să reizbucnească. Până atunci va deveni un 'bebeluş bun',

un 'copil bun'.

Să presupunem că acest copil, devenit adult, va veni la analiză. Va fi dificil să urmărim aceste idei primitive, cărora li se vor suprapune alte gânduri şi idei. Este ca şi cum am încerca să urmărim semne embrionare în anatomia fiziologică a adultului, dar şi mai dificil, deoarece în sfera mintală nu există semne fizice pe care să ne putem baza, numai ficţiuni ca aceasta pe care am încercat să o inventez. O versiune şi mai sofisticată este aceea ce se leagă de teorii şi concepte, cum ar fi identificarea proiectivă, dar aceşti termeni teoretici sunt aproape lipsiţi de sens.

Întrebare: Cu toate că înţeleg teoria pulsiunii morţii, am dificultăţi în contactarea ei. Am întâlnit-o doar ca pe un aspect al bolii.

Bion: Teoria pulsiunii morţii e o problemă controversată printre psihanaliştii tuturor şcolilor şi grupurilor. Melanie Klein a fost înclinată să creadă că este o teorie folositoare, că munca lui Freud la această teorie a adus o contribuţie importantă şi că am sta mult mai prost dacă nu am avea-o la îndemână. Să presupunem că pare a fi folositoare: este folositor să o simţi ca parte a personalităţii în alte situaţii decât cele în care apar persoane pe care cei mai mulţi dintre noi le-am defini drept bolnave? Termenul 'bolnav' în medicina fizică are un înţeles; de când l-am împrumutat noi, este dificil de spus ce fel de minte sau caracter poate fi caracterizat drept 'bolnav'. Chiar dacă împrumutăm terminologie, care este scopul împrumutului? Ce este persoana bolnavă mintal, sau caracterul bolnav? Ce este persoana sănătoasă? Nu cred că putem folosi în sfera mintală un astfel de termen, ca şi cum ar putea exista un pol fără celălalt. Nu putem gândi folositor în analiză, apelând la o singură expresie; totdeauna trebuie să existe un al doilea pol, sau un alt capăt al spectrului. Ca să reluăm povestea cu mama şi bebeluşul: mama ar fi bucuroasă să poată spune: 'Acest copil este bolnav.' Nu peste mult timp, bebeluşul devine copil şi va spune rnult mai uşor: 'Mă doare stomacul', pentru că nu cunoaşte nici un cuvânt pentru anxietate; oricum, mă îndoiesc că unui copil starea de anxietate i se va părea ceva deosebit. Sunt convins că anxietatea este simţită de copii încă de la o vârstă fragedă, dar ei nu posedă un limbaj prin care să o exprime şi nu li se pare ceva deosebit. Dacă le displace, vor putea declara ceva de genul: 'Mă doare stomacul.'

Întrebare: Poate fi 'transferul' explicat atât ca fenomenul produs între analist şi persoana analizată, cât şi ca un aspect religios al minţii, apărut atunci când cineva se simte neajutorat psihic şi consultă un analist ca şi cum ar invoca ajutorul unei divinităţi?

Bion: Cum limbajul nu este un termen pentru genul de relaţie pe care Freud se gândea că o descoperise ca existând între o fiinţă umană

şi cealaltă, i-a dat denumirea 'transfer'. În practica psihanalizei, problema noastră este să ştim cum arată acest lucru curios denumit 'transfer'. Teoretic, este legătura dintre două fiinţe umane, oricare. Când se pune problema practicării psihanalizei, vom putea simţi că o descriere ca şi 'transferul' nu are suficientă acurateţe, pentru că nu avem de-a face cu o relaţie generală între două persoane; avem de lucru cu un caz particular al generalului; este ca şi cum ni s-ar spune că cineva este bolnav şi noi am dori să întrebăm: 'Ce vrei să spui prin bolnav?' Are limfosarcom? Cancer? Ce boală? Sunt doctor şi dacă aş practica medicina nu aş dori să aud că pacientul este bolnav—n-am aflat nimic. Tot astfel, analistul ar putea protesta: 'Nu are nici un rost să-mi spui că între x şi y este o relaţie de transfer. Şi mai puţin rost are să-l informezi pe pacient că a făcut o relaţie de transfer—nu are nici o semnificaţie! Putem dori să cunoaştem cum arată transferul într-un caz particular al practicării psihanalizei. Până şi analiştii confundă un exemplu particular cu descoperirea unei aplicaţii generale. Ar putea apărea astfel milioane de descoperiri psihanalitice, care de fapt nu sunt decât cazuri particulare ale unei descoperiri deja făcute. Nu se răspunde la afirmaţia: 'Pacientul are ulcer duodenal' cu: 'O, vrei să spui că pacientul e bolnav?' Doctorul presupune că toată lumea ştie acest lucru, dar nu ştie că pacientul are ulcer duodenal.

Cât priveşte latura religioasă, întrebarea este ce aspect particular al acestei idei generale a apărut la un anume pacient, care lucrează cu un anume psihanalist. Îmi amintesc un exemplu în care un medic practicant zicea că psihanaliza este ridicolă şi un nonsens, pentru că, spunându-i unui pacient că are complexul lui Œdip, starea acestuia nu s-a îmbunătăţit deloc. În această situaţie, teoria cazului œdipian a lui Freud nu fusese legată de cele spuse de pacient. În contextul descoperirii lui Freud se poate spune că acest complex este universal prezent la membrii rasei umane. Dar cel ce practică psihanaliza nu va avea de lucru cu 'rasa umană', ci cu o anumită persoană. Prin urmare, are nevoie să traducă esenţa teoriei œdipiene în termeni comprehensibili pentru individul căruia i se adresează, aşa cum se potriveşte ea acelui individ în acel moment. Analistul nu trebuie neapărat să cunoască teoria, ci aspectul real ce i se prezintă lui şi persoanei analizate în acel moment.

Întrebare: Veţi continua să ne explicaţi cum folosiţi termenul 'vârf'?

Bion: Motivul pentru care am sugerat acest termen, 'vârf', este faptul că e mai puţin complex decât dacă am spune ceva simplu şi cu o mai mare acurateţe, ca 'din punctul meu de vedere' sau 'din punctul tău de vedere'. Nu pot fi sigur că a spune 'vârf' nu produce la fel de multă sau chiar mai multă confuzie, ci doar că lasă liberă descrierea cazului parti-

cular. Îmi aduc aminte de o mamă care mi-a povestit cum şi-a găsit tânăra fiică cu capul lipit de bebeluş. Fata a explicat că mama îi spusese: 'Ţine-ţi ochii pe bebeluş' şi că ea procedase întocmai. Din ce în ce mai mult observăm în analiză că ajutorul nostru este căutat de oameni denumiţi de noi 'foarte bolnavi' sau 'foarte deranjaţi' care folosesc limbajul într-o manieră literală. Nu poţi folosi termeni ca 'din punctul de vedere al mirosului' pentru că pacientul va spune: 'Nu văd cu nasul.' Pare că pacientul încearcă să fie dificil, dar de fapt cele spuse de el au o mare acurateţe; nu poate înţelege o frază ce consta din limbaj conversaţional. Prin urmare, este preferabil să împrumutăm din matematică un termen ca 'vârf'. Sunt mulţi alţi termeni ce pot fi împrumutaţi, cum este şi termenul 'radiant' din astronomie. În unele cazuri s-ar putea să nu fim capabili să folosim termeni ca 'punct de vedere' sau 'vârf'. Va trebui să ne întrebăm ce cuvânt vom folosi pentru a formula un caz particular al punctului de vedere, sau vârfului, sau radiantului, care vor fi termeni generali ca şi 'transfer', el însuşi un termen general. Dar în psihanaliză nu avem de-a face cu oameni în general, avem de lucru cu o anumită persoană şi cu legătura, transferul, relaţia acestei anumite persoane cu o altă persoană dată, adică analistul.

Întrebare: Aş dori să vorbiţi despre dificultăţile unor pacienţi în găsirea echilibrului dintre dorinţa excesivă şi inerţie. Aceşti pacienţi nu pot atinge un ritm adecvat. Un pacient se plânge că are prea mult de lucru, depune o cantitate de muncă excesivă şi vrea prea mult din tot sau nu vrea nimic, cade în inerţie.

Bion: Când un pacient nu doreşte nimic şi cade într-o stare de inerţie, tot excesiv se cheamă că este. Am putea să-i replicăm: 'Îmi spui des că este prea mult; o dată, de două ori, ar putea să nu aibă importanţă prea mare, dar când o repeţi aşa de frecvent, atunci va trebui să acordăm atenţie acestui «prea mult».' Este aceasta o formă de lăcomie? Cine este lacom? Pacientul? Analistul? Dacă nu e nici unul dintre ei, atunci cine? Este un fel de zeu lacom, sau o formă de curiozitate lacomă —o curiozitate ce în vorbirea metaforică obişnuită ar putea fi denumită curiozitate devoratoare, sau chiar o moralitate devoratoare?

Consideraţi o parte a acestui lucru ca o legătură constantă, cu multe momente specifice ale aceluiaşi lucru—elementul nesaturat, pacientul sau analistul nesatisfăcut, conştiinţa, impulsul estetic sau impulsul religios. Persoana ce îşi doreşte o experienţă religioasă sau estetică se simte *foarte* nesatisfăcută de ştiinţă. Invers, analistul sau cel analizat, devenind extrem de ştiinţific, poate deveni tot mai inuman. În acest caz, pacientul se va simţi mai eficient decât a fost, cu siguranţă mult mai eficient decât atunci când fusese copil mic, dar nu neapărat îmbunătăţit. Amândoi

oamenii din cameră pot fi psihanalizaţi mai bine sau mai eficient, dar cu greu se poate spune că sunt oameni mai plăcuţi. Aceste referinţe la 'mai mult' pot fi de asemenea semne ale unei situaţii ideale cunoscute de pacient, în contrast cu care îşi dă seama că el nu stă mai bine. Analistul trebuie să încerce să afle standardul prin care se măsoară 'mai binele', cel care îl face pe pacient să-şi dea seama că el stă 'mai rău'. Nu poate să realizeze nimic cu dorinţa de 'mai mult' a pacientului, el trebuie să ştie ce îi lipseşte pacientului.

Întrebare: Aţi dori să vorbiţi despre cultul religios, impulsul estetic şi relaţia dintre ele?

Bion: În psihanaliză, sau chiar în conversaţia obişnuită, vorbim întotdeauna despre religie, artă sau afaceri, toate acestea fiind extrem de utile dacă vrei să pălăvrăgeşti; este altceva dacă vrei să vorbeşti despre *lucruri în sine*. Putem simţi din propria noastră experienţă, cu uşurinţă, că aceste compartimente categoriale impermeabile au foarte mult de-a face cu gândirea umană, dar foarte puţin cu universul în care trăim. Oricât de ignoranţi am fi, oricâte greşeli am comite, totuşi putem să ne dăm seama că religia şi arta au fost strâns legate de multe ori. Acelaşi lucru se poate spune despre psihanaliză, în măsura în care poate fi privită ca o încercare de abordare ştiinţifică. Mai devreme sau mai târziu, vom simţi că ştim interpretarea, dar nu ştim ce sau cum să-i spunem pacientului. În acest punct, psihanalistul ar câştiga dacă ar putea fi artist şi ar putea să se exprime în termeni uşor de apreciat ca fiind esenţialmente artistici, aşa cum reuşea Freud. Chiar şi Platon, în vreme ce critica artiştii şi poeţii, acuzându-i că îşi îndrumă greşit semenii prin spunerea de minciuni, a exprimat lucrurile în *Dialogurile* socratice într-un mod nedepăşit încă de nici un artist, şi totuşi se poate presupune că el era opusul artistului. Această consideraţie conflictuală este obişnuită; capacitatea estetică sau artistică se strecoară în expresiile celor ce doresc să fie pur ştiinţifici; reciproc, artistul poate discerne ştiinţa din arta sa. [Vezi *supra*. Câteodată putem aspira conştient la un 'număr de aur', ca Leonardo da Vinci, Dürer etc.]

Întrebare: Aş dori să vorbiţi despre experienţa dumneavoastră în analizarea psihoticilor, mai ales despre schizofreni. Ştim că în legătură cu acest lucru Freud a fost foarte pesimist, credea că pentru a-i analiza trebuie făcute schimbări mari. În acest moment există două curente de gândire—unul sprijină modificările, celălalt nu. Aş dori sfatul dumneavoastră tehnic în această privinţă.

Bion: Nu susţin nici o modificare, şi aceasta din simpla ignoranţă, şi nu pentru că gândesc că ideea clasică a analizei este bună sau eficientă, ci pentru că nu mă pot gândi la ceva mai bun. Proastă cum este, ar

trebui să aderăm la ea, dacă nu avem motive temeinice să o schimbăm. Am analizat doar pacienţi schizofreni ce au putut veni la cabinetul meu. Deşi cea mai bună descriere pe care le-o pot face este aceea de schizofreni, nu pot spune că se puteau compara cu pacienţii spitalizaţi.

Trebuie să adaug că în lumea cu care sunt obişnuit, cea a psihanalizei, nebuniile sunt frecvente. Mă uimeşte cât de des analistul crede că nu i se potriveşte acest titlu dacă nu a tratat mulţi pacienţi schizofreni. Chiar mă mir că mai subzistă spitalele de psihiatrie. Din puţinul pe care îl cunosc, îmi este dificil să cred că atât de mulţi analişti tratează schizofreni. Această pretenţie nu ţine de domeniul ştiinţei psihanalizei, ci de domeniul modei. Aşa cum uneori este o modă să-ţi pui pene la pălărie, tot aşa şi psihanaliştii poartă 'psihotici în păr'.

Întrebare: Care este relaţia între a crede şi a cunoaşte?

Bion: Nu ştiu de ce cineva s-ar deranja să creadă în ceva ce ştie. Ar trebui, desigur, să ne menajăm capacitatea de a crede pentru lucrurile nedovedite. Altfel, ar trebui să găsim un nou limbaj. În limbajul obişnuit, termeni ca 'a crede' sunt folosiţi foarte ambiguu. Mie îmi place să-i folosesc atunci când nu am destule dovezi pentru ceea ce vreau să spun. 'Cred' că merită să tratăm prin psihanaliză un pacient ce poate fi numit schizofren dacă nu putem încerca nimic altceva. În acest sens, se poate spune că eu 'cred' în încercare. Nu vreau să spun că un schizofren poate fi analizat sau vindecat, deşi cunosc pacienţi ce au fost certificaţi ca nebuni de către persoane calificate prin definiţie să facă acest lucru, pacienţi care după terminarea cu mine a analizei au fost consideraţi de mulţi oameni, dar nu de mine, ca având o stare îmbunătăţită.

Aceşti pacienţi au găsit o cale ce le permite să arate ca o imitaţie bună a unei fiinţe umane obişnuite, indiferent de modul lor de gândire. Deoarece toţi cei legaţi de pacienţi doreau să creadă aceasta, nu ştiu ce credit se poate acorda opiniei lor.

OPT

Întrebare: Aş dori să vă aflu gândurile în legătură cu următoarele: Un grup de analişti cu un vârf medical comun, legat de anumite idei despre boală, patologie, etiologie etc. Un alt grup recunoaşte alte vârfuri, cum ar fi dorinţa de câştig, de putere, de a educa, de a influenţa, dorinţa de a aplica psihanaliza indivizilor sau grupurilor. Aceştia formează grupuri relaţionate şi dau naştere unor tensiuni în practica psihanalizei văzută ca un întreg.

Bion: Tensiunea este o problemă fundamentală, care ne preocupă pe toţi. Uneori, între doi oameni, tensiunea este atât de scăzută, încât ei nu se stimulează reciproc deloc. La extrema cealaltă, deosebirile de concepţie şi de temperament sunt atât de mari, încât nu mai este posibilă nici un fel de discuţie. Întrebare: poate acea societate, acel grup, acea pereche, să găsească o fericită cale de mijloc, suficient de tensionată pentru a stimula şi care să nu se situeze la nici una dintre extreme? Poate ajunge o naţiune să posede atât omogenitate suficientă, cât şi suficientă tensiune?

Aceeaşi problemă se pune şi pentru categoriile ştiinţei şi religiei. Cum se poate realiza un echilibru normal între un vârf ştiinţific, care se poate spune că e devotat adevărului şi realităţii, şi un vârf religios, despre care se poate de asemenea afirma că este închinat adevărului? Tot astfel, artistul sincer este şi el preocupat de redarea adevărului. Dacă Vermeer pictează o stradă din Delft, oamenii care îi privesc tabloul nu vor mai putea niciodată să vadă o stradă aşa cum o percepuseră înainte. Pictorul a provocat în individ o schimbare care-i dă posibilitatea să vadă un adevăr de care nu fusese conştient. Ar fi absurd dacă tensiunea dintre aceste trei grupuri fundamentale dedicate adevărului—ştiinţa, religia şi arta—ar fi prea redusă sau, dimpotrivă, prea mare ca ele să mai poată activa întru promovarea adevărului.

Întrebare: Tema care m-a impresionat cel mai mult în cartea dumneavoastră, *Transformări*, este descrierea conceptului de transformare în halucinoză. M-ar interesa câteva amănunte referitoare la aceasta.

Bion: În această problemă a transformării, vă propun ca model următoarea situaţie: să spunem că vedeţi fotografii a ceea ce par a fi doi munţi totalmente diferiţi. Este, însă, acelaşi munte, văzut, într-o fotografie, din perspectivă sudică, iar în celălalt, dinspre nord. Imaginile se pot, de fapt, multiplica, folosindu-se toate punctele cardinale ale busolei.

Fenomenul e mult mai uşor de înţeles dacă îl aplicăm la lumea materială decât atunci când ne ocupăm de fenomene mintale. E posibil ca psihanalistul să creadă că se petrec halucinaţii şi să observe acest lucru atât de exact, încât să poată afirma că pacientul 'vede' imagini care-i apar pe retină. Alteori, însă, deşi cuvintele pot suna exact la fel, ele se referă la lucruri care încep ca afirmaţii de categoria C_1 şi care sunt proiectate în aer ca atare. Să fie acestea, oare, formulări ale unor evacuări, sau ale unor ingerări vizuale efectuate de aparatul optic? Răspunsul poate afecta modul în care înţelegem natura situaţiei ce poate fi numită o stare halucinatorie. Capacitatea intuitivă (de observaţie analitică) a analistului trebuie să crească şi să se dezvolte mult, chiar dacă va conduce ulterior la o stare de lucruri în care ni se va părea că intrăm în dezacord cu ceilalţi colegi psihiatri. Ar fi păcat dacă aceste unghiuri de vedere diferite şi aspectele subordonate lor nu ar deveni complementare. Mai târziu aş dori să revin la problema aceasta, a vectorului—evacuarea sau introiecţia—şi la deschiderea dintre cele două.

Întrebare: Mai întâi, aş dori să aflu mai multe despre problema mincinosului. În al doilea rând, ce părere aveţi despre practicarea psihanalizei de către profani?

Bion: Voi răspunde întâi la a doua întrebare. Cine decide dacă o persoană e un 'profan', care este definiţia unui 'profan'? Am auzit lumea afirmând că Melanie Klein ar fi 'profană', lucru perfect adevărat dintr-un anumit punct de vedere: nu cred să fi obţinut vreo diplomă în domeniul medical. Dar, la fel de bine, aş putea protesta: 'Nu ştie juca fotbal, prin urmare nu-mi voi pleca urechea la aiurelile pe care le debitează', sau: 'Persoana respectivă nu joacă cricket, deci n-am să-i dau atenţie.' Depinde din ce unghi de vedere persoana pare calificată sau necalificată.

Lucrurile sunt asemănătoare şi în ceea ce-l priveşte pe mincinos. Platon îi alunga pe artişti din republica sa—parcă ar fi ideologia naţional-socialismului!—văzând în poeţi şi pictori nişte mincinoşi care corup ţara şi societatea. Totul depinde de ce credem noi despre artist: că e capabil să ne înveţe un adevăr, să ne releve adevărata înfăţişare a unui zid de cărămidă, sau, dimpotrivă, că ne induce, cu adevărat, pe toţi în eroare. Iată de ce este extrem de important să ştim *cine* îl declară pe un altul mincinos şi *de ce*. Cândva am avut un pacient a cărui descriere coerentă şi plastică, mi s-a spus, nu conţinea nici măcar un grăunte de adevăr. Ar fi fost multe de spus despre opinia persoanei care susţinea că pacientul cu pricina ar fi fost un mincinos patologic. Dificultatea apare atunci când eşti psihanalist şi nu te satisface ideea că pacientul încearcă într-adevăr să inducă în eroare, sau să se refere numai la una dintre

multiplele faţete ale adevărului. Am arătat deja că psihanaliştii au posibilitatea de a investiga neînţelegerea într-un mod ce nu le este accesibil filosofilor. Înţelegerea şi neînţelegerea sunt probleme care îl preocupă pe filosof, dar el nu poate face ceea ce face psihanalistul, adică să ţină o persoană sub observaţie şi s-o asculte vorbind *în timp ce* o înţelege şi *în timp ce* o înţelege greşit. Iată unul din motivele pentru care teoriile psihanalitice nu mă prea interesează.

Dacă ai primit educaţia corespunzătoare, le poţi căuta în tratate, dar psihanaliza *practică* este singura care-ţi asigură posibilitatea să citeşti oameni, nu cărţi. De aceea, este păcat să cheltuieşti cu cititul cărţilor timpul pe care l-ai putea petrece descifrând oameni.

Acum aş dori să mă refer la o altă problemă răspândită, legată de vârf. Toată literatura şi educaţia psihanalitică se întemeiază pe ideea existenţei minţii şi chiar pe prezumţia că mintea este o funcţie a sistemului nervos central. Cunoaştem, până la un punct, anatomia, psihologia şi embriologia sistemului nervos central, dar nu ne-am gândit care ar fi situaţia dacă am presupune că respectivul sistem nu s-a dezvoltat niciodată dincolo de talamus. Ne-am putea imagina că există posibilitatea de a trăi experienţa unei 'spaime talamice', foarte diferită de spaima sau teama cu care suntem obişnuiţi dacă suntem capabili de gândire conştientă. Să presupunem, însă, că, dintr-un motiv oarecare, nu suntem capabili. Să presupunem că tipul de minte cu care avem de-a face într-un caz dat nu este în stare să depăşească emoţiile talamice. Şi aceasta poate fi o problemă de investigat prin psihanaliză. Cu acest model în minte, am putea afirma că în ultimii vreo două mii de ani, din zilele lui Democrit din Abdera, a existat ideea sau prejudecata că sistemul nervos central este un element important, că acesta este, cumva, legat de minte, de suflet, de ceea ce numim, în general, fenomene mintale. Dacă este adevărat—cum credem că este—atunci poate că nu avem suficiente cunoştinţe despre semnificaţia sistemului nervos central; poate că nu exploatăm situaţia suficient de bine, dacă pentru noi gândirea şi viaţa mintală reprezintă rezultatul fundamental, punctul de vedere teleologic. Să presupunem că, mulţumită psihanalizei, putem concepe un soi de chestionar şi-l punem pe individul interesat să-l completeze. Dacă am realiza acest lucru, am observa că există secţiuni cu întrebări la care nu s-a răspuns şi că, din unghiul de vedere psihanalitic, par să existe unele zone opace, legate de ceea ce numim noi memorie şi dorinţă. Să presupunem, însă, că examinăm chestionarele, cu răspunsurile lor şi cu întrebările fără răspuns, dintr-o perspectivă ce poate ilumina nu atât mintea ca produs al creierului, ci mintea ca simptom al aparatului fiziologic şi anatomic. Atunci devine posibil să declarăm: 'Chestionarul acesta pe

care îl privesc are trei zone de opacitate diferite, aşa cum apar porţiuni opace pe radiografiile pulmonare.' Să spunem că un asemenea chestionar, întemeiat pe ideea funcţiei extrem de importante a sistemului nervos central, e interpretat ca un fel de radiografie mintală care arată că pacientul e pasibil de cancer sau de ulcer duodenal; atunci sistemul nervos parasimpatic ne-ar putea dezvălui date nu despre minte, ci despre viitorul acelui corp material. Cu alte cuvinte, psihanaliza nu s-ar ocupa numai de mintea omului, ci şi de diagnosticarea condiţiei lui fizice. Nu vreau să spun că cele două ar fi antagoniste. Nu am intenţia să fiu amestecat într-un nou război dintre două grupuri de psihanalişti cu păreri opuse. Este, însă, posibil să existe psihanalişti interesaţi să revele-ze condiţia fizică a pacientului într-un mod inaccesibil ştiinţei sau practicii medicale, precum şi psihanalişti preocupaţi de operaţiunile minţii, pe fundalul vieţii mintale. Aşadar, poate exista psihanaliză fizică, pe de o parte, şi psihanaliză psihologică, pe de alta.

Întrebare: Nici una dintre ideile dumneavoastră nu mi-a stârnit un mai mare entuziasm decât cea prezentată adineaori. Socot că dacă ar fi mai răspândite, astfel de idei ar stimula considerabil cercetările şi ar încuraja progresele în domeniul relaţiilor psihosomatice. Aş vrea să vă pot convinge să cercetaţi forţele de natură fizică ce alcătuiesc substratul forţelor psihice. E posibil ca ceea ce numiţi funcţie alfa să-şi extragă energia nu dintr-un sistem senzorial, ci din straturile blastodermice, deci din organe şi ţesuturi derivate din endoderm. Ipoteza propusă de mine îşi găseşte o confirmare amplă în lucrările de statistică.

Bion: Una din problemele cu care se confruntă psihanaliştii, mai ales cei însărcinaţi cu organizarea, supravieţuirea şi dezvoltarea activităţii psihanalitice globale, este că dacă aceste institute nu asigură progresul în psihanaliză, atunci nimeni şi nimic nu-l poate asigura. Poate că tocmai această teamă de a periclita activitatea psihanalitică ne face să părem intoleranţi faţă de alte discipline, dar sper că intoleranţa să nu fie reală, ci doar aparentă.

Vă pot spune din experienţă că este foarte greu să-ţi asumi răspunderea pentru asigurarea progresului în domeniul psihanalizei, dar că, dacă nu ne-o asumăm, altcineva va face o treabă şi mai rea decât noi. Sunt mulţi oameni gata oricând să se pretindă psihanalişti, să declare că instituţiile psihanalitice sau sistemul de formare a psihanaliştilor funcţionează prost. Se prea poate, desigur, ca alţii să fie mai capabili, aşa că nu ne-ar sta bine să devenim dictatoriali sau posesivi şi să ne lăudăm pretutindeni: 'Noi suntem unicii.' Pe de altă parte, nu e indicat nici să spunem: 'Nu cunoaştem suficiente lucruri despre asta, poate că ceilalţi ştiu mai mult.' Aceasta se apropie periculos de ceea ce s-a numit 'la

trahison des clercs'. Prin urmare, este esenţial ca psihanaliştii şi instituţiile psihanalitice să se îngrijească de supravieţuirea psihanalizei. În acelaşi timp, orice psihanalist, dacă este calificat, trebuie lăsat să-şi folosească aptitudinile cultivate în orice direcţie doreşte, inclusiv pentru a cerceta aspecte care nouă ni se par lipsite de interes, pentru că sunt fizice. Cu atât mai bine dacă deja a învăţat suficientă psihanaliză pentru a fi obţinut o diplomă şi şi-ar fi câştigat acordul altor psihanalişti. N-ar fi rău nici dacă medicina fizică ar fi practicată de oameni psihanalizaţi. De exemplu, ar fi avantajos ca un psihanalist să prezideze o discuţie la care participă un număr de medici şi, să spunem, câţiva pacienţi ce suferă de reumatism; el şi-ar putea aduce contribuţia, dirijând gândurile referitoare la aceste cazuri dureroase în funcţie de metodele solide de raţionament. Filosofii au fost întotdeauna de părerea că oamenii trebuie să gândească exact; nu văd nici un motiv ca psihanaliştii să nu urmărească şi ei acelaşi ideal.

Întrebare: În patologia psihosomatică nu se mai acceptă conceptul alternativelor. Ce părere aveţi despre afirmaţia următoare: 'Inconştientul este esenţa somaticului?'

Bion: Fără îndoială, experienţa mă duce la presupunerea că problema pacientului astmatic, să zicem, nu poate fi considerată o problemă închisă în pielea respectivului pacient. Cu un prilej oarecare am simţit o admiraţie intensă (nescutită de o anumită neliniştе), văzând, la intrarea într-un salon, cum astmaticul a reuşit să mobilizeze ostilitatea celorlalţi bolnavi. În cele din urmă, acea suferinţă psiho-somatică nu numai că l-a ucis—cum se întâmplă de obicei—pe respectivul pacient, dar era cât pe-aci să mă omoare şi pe mine. Întreaga problemă a inconştientului şi a conştientului, până acum utilă, trebuie regândită fundamental.

Întrebare: Cum aţi ajuns să vă daţi seama că este avantajos să se suprime memoria şi dorinţa pe parcursul şedinţei de psihanaliză?

Bion: Am aflat că am capacitatea de a fi strălucitor de ceea ce este evident. De obicei eşti atât de adâncit în căutarea extraordinarului, încât ignori evidenţa, ca şi cum ar fi total lipsită de importanţă. Într-adevăr, una dintre cauzele care te determină să crezi că e timpul să oferi o anumită interpretare este faptul că nimeni nu a observat un lucru evident.

De exemplu, în ceea ce priveşte memoria şi dorinţa, s-ar putea să vă cuprindă dorul de casă. Dacă ideea vă obsedează tot mai mult, ajungeţi să vă spuneţi: 'Ce minunat ar fi să mă aflu acasă!' Dacă timpul dumneavoastră este acaparat de un astfel de gând, vă va fi foarte greu să acordaţi atenţie prezentului. Perceperea experienţei imediate devine opacă. Tot astfel, dacă vă gândiţi cu nostalgie nu la trecut, ci la o situaţie asemănătoare în viitor, precum: 'Ce plăcut va fi când voi creşte mare', sau:

'Când voi avea diploma...', devine greu să acorzi atenţie momentului prezent, care nu este nici trecut, nici viitor. Până şi nostalgia sau anticiparea trebuie să aibă loc în prezent; în prezent avem dorinţele respective, în prezent avem amintirile, în prezent trăim. Aşa că, gândindu-ne la trecut şi la viitor, suntem orbi şi surzi faţă de ceea ce se întâmplă în prezent. La aşa ceva cred că se gândea Freud când vorbea de 'atenţia (egal) flotantă'. Dacă eşti obosit şi *te străduieşti* să fii atent la ceea ce-ţi spune pacientul, atunci nu auzi ce vorbeşte—cuvintele lui se îmbracă în opacitate.

Pot fi aduse multe argumente în sprijinul ideii lui Freud că pacienţii noştri suferă din cauza reminiscenţelor—reminiscenţe pe care le cunosc şi le pot formula, sau care nu pot ajunge la formulare decât prin intermediul psihanalizei. Suferim de amintiri de care suntem sau nu suntem conştienţi; ceea ce duce iarăşi la o întrebare: ce modificări ale ideii noastre despre inconştient sunt necesare? Ca de obicei, în psihanaliză nu există probleme definitiv rezolvate. Sunt rezolvate doar temporar, până revenim la ele săptămâna viitoare, luna viitoare sau peste două mii de ani.

Întrebare: Poate fi separată această metodă de a observa ce se întâmplă pe parcursul şedinţei, când se reprimă amintirile şi dorinţele, de metoda neştiinţifică, adică de practicile mistice de reprimare a eului inferior pentru dobândirea de cunoştinţe, adevăruri altfel intangibile?

Bion: Cunoştinţele mele de mistică sunt aproximative, deci nu sunt autorizat să exprim aici o părere care s-ar putea să fie luată mai în serios decât merită. Există pericolul atotprezent ca experienţa noastră imperfectă în domeniul psihanalizei să confere spuselor noastre o autoritate nejustificată.

Întrebare: Îmi puteţi da detalii despre identificarea proiectivă în cadrul relaţiei pacient-analist?

Bion: Teoria Melaniei Klein este că pacienţii au o fantasmă atotputernică; felul în care această fantasmă poate fi verbalizată este că pacientul simte că poate desprinde anumite trăiri neplăcute şi nedorite şi i le poate transfera analistului. Nu sunt sigur că reiese, din practicarea psihanalizei, dacă e într-adevăr vorba numai de o *fantasmă atotputernică*, adică de ceva ce pacientul nu poate *face cu adevărat*. Dar sunt sigur că aşa ar trebui să se folosească teoria: modul *corect* de folosire a teoriei *corecte*. Ceea ce nu cred, însă, este că teoria corectă şi formularea ei corectă se întâmplă în cabinetul de consultaţie. Am avut, ca şi unii colegi, simţământul că un pacient care pare angrenat în procesul identificării proiective mă *poate* face să mă simt persecutat, ca şi cum el, pacientul, ar fi într-adevăr capabil să cliveze unele trăiri neplăcute şi să mi le transmită

mie, în aşa fel încât eu să trăiesc aievea sentimentul de persecuţie sau de anxietate. Dacă acest lucru este corect, rămâne posibil să păstrăm teoria unei fantasme atotputernice, dar trebuie să ne întrebăm, totodată, dacă nu există şi o altă teorie care să explice ce-i face pacientul psihanalistului pentru a-l determina să se simtă astfel, sau ce i se întâmplă analistului care are asemenea trăiri. Partea proastă a teoriilor este că se demodează rapid. Chiar în medicina fizică a existat o perioadă, nu prea îndepărtată, când orice medic îşi spunea că un anumit pacient suferă de hidropizie. Astăzi am spune că o astfel de boală nu există, e numai un simptom care atrage atenţia asupra unei configuraţii ascunse. Dacă examinăm această configuraţie ascunsă şi folosim stetoscopul, poate că în ritmul inimii sau în palparea abdomenului vom distinge ceva care să ne spună ce fel de boală este. Revenind la ideea mea anterioară, poate că putem examina un chestionar care să ne atragă atenţia asupra faptului că o peritonită se deosebeşte de altă peritonită. Cu alte cuvinte, poate indica o *altă* configuraţie ascunsă. Fireşte, oricine poate afirma: 'Psihanaliştii ăştia sunt nişte oameni îngrozitori; ca şi doctorii, născocesc întruna boli noi. Cândva, existau relativ puţine afecţiuni. Acum descoperă lucruri pe care le denumesc *myasthenia gravis*. *Încă* o boală, *încă* ceva de învăţat ca să obţii o diplomă! Savanţii ăştia sunt o pacoste!'

Întrebare: Semnul O, folosit în cărţile dumneavoastră, este egal cu zero?

Bion: Când folosesc litera O doresc să indic un *noumenon*, lucrul în sine, despre care nimeni nu poate şti nimic. Ştiinţa, consider eu, începe numai atunci când avem de-a face cu fenomene. Zero-ul trebuie să se conformeze definiţiilor matematicianului, să nu-l convertim pentru a-l folosi în scopul nostru fără să încercăm să definim funcţia pe care i-o atribuim. Se înţelege că O şi zero nu sunt acelaşi lucru, fiindcă zero reprezintă o descoperire epocală, a cărei valoare nu poate fi uşor erodată. Ar fi bine să existe în psihanaliză un zero care să corespundă cu 'odihna', cu pauza din muzică.

E uşor să găseşti cuvântul sau simbolul greşit, ca O, care să arate, sau chiar să sune, ca zero, fiind însă cu totul altceva. Dacă scriu o carte, viaţa ei depinde de faptul că cineva are timpul, sau energia, sau interesul, nu numai s-o citească, ci şi să încerce să înţeleagă despre ce este vorba, ceea ce s-ar putea dovedi a fi o pierdere de timp. Autorul va încerca să scrie o carte inteligibilă, dar poate că nu va izbuti. Dacă el nu este sincer şi descoperă ceva ce-i va aduce laude dar este, de fapt, fals, atunci, vezi bine, pierderea de timp va fi şi mai mare. De exemplu, în arheologie, Dawson pretinde că a descoperit craniul din Piltdown. Deşi mulţi s-au temut de o escrocherie, alţii au spus: 'Cât de nedrepţi sunt

oamenii aceştia care nu cred în descoperirea unui om onorabil ca Dawson; trebuie că sunt fie geloşi, fie invidioşi.' În cele din urmă, Muzeul de Istorie Naturală a reanalizat craniul din Piltdown şi a constatat că era un fals. Chiar şi cei mai eminenţi arheologi îşi pierduseră vremea—un număr considerabil de ani—cu o escrocherie. Tot aşa, în domeniul psihanalizei, oamenii care fac descoperiri false sunt o pacoste. Şi tot o pacoste sunt şi cei care nu cred în aceste descoperiri. Îţi ia mult timp să afli care pacoste este mai mare—îndoiala sau credulitatea.

Rio de Janeiro, 1974

UNU

Nouă, practicanţilor psihanalizei, ne este greu să ne dăm seama cât de necunoscut le este acest subiect oamenilor care nu dau nici o importanţă problemelor gândirii sau nici măcar nu s-au obişnuit, cât de cât, să gândească. În lumea psihanalizei, folosim propriile noastre diviziuni temporale: ne referim la perioade cum sunt prima copilărie, copilăria, adolescenţa, pubertatea, maturitatea, bătrâneţea ş. a. Acestea, toate, ne sunt atât de familiare, încât ne vine greu să înţelegem că există mulţi semeni ai noştri cărora acest sistem de jalonare a scurgerii timpului le este necunoscut.

Doresc să mă opresc asupra unor perioade de timp mintal pe care noi le putem identifica, dar pe care alţii, neiniţiaţi în universul nostru, nu le recunosc atât de uşor. Deşi lumea este familiarizată cu termeni ca 'pubertate', chiar 'perioade de latenţă', nu s-a obişnuit să-i considere experienţe propriu-zise ale scurgerii timpului, aşa cum socotim că sunt 1 a.m., 2 a.m., 10 a.m., ora 23, ora 24. Unele perioade—copilăria fragedă, copilăria, pubertatea—sunt vârste în care fiinţele omeneşti suferă multe perturbări psihice. Nefiind familiarizate cu acest univers, ceea ce li se întâmplă le sperie. Stările lor nu sunt boli, nu sunt nici afecţiuni. Pubertatea, bătrâneţea, tinereţea, adolescenţa—nici una nu este o boală, deşi toate pot fi perioade în care se face simţită o oarecare lipsă de confort. Cu toate acestea, experienţele mintale sunt un loc comun în unele din aceste perioade recognoscibile—vreau să spun, recognoscibile psihanaliştilor şi altor câtorva.

Dar nici una dintre ele nu poate fi considerată boală, decât prin analogie. Pe parcursul acestor perioade, oamenii vor trăi, să spunem, experienţa coşmarurilor, vor ajunge să fie îngroziţi de coşmaruri. S-ar putea chiar să împărtăşească aceste experienţe rubedeniilor lor—fraţilor, surorilor, taţilor şi mamelor—stârnind şi în sufletul acestora teamă. Teama este contagioasă. Dacă neliniştea este suficient de răscolită şi apoi comunicată, vor anunţa că doresc să meargă la doctor, la psihiatru sau la psihanalist. Acest lucru devine semnificativ atunci când coşmarul e trăit de o persoană aflată în stare de trezie.

Perioadele de răscolire îl alarmează pe pacient, fără să fie, totuşi, boli. Să luăm un model biologic: e ca şi cum un mormoloc ar fi extrem

de neliniştit fiindcă se transformă în broască. Nu se petrece absolut nimic anormal; nu e vorba de o maladie, ci de o metamorfoză, iar mormolocului i-ar conveni să-i explice cineva ce se întâmplă. Fiinţa omenească este supusă unor schimbări pentru care nu s-au întocmit îndrumare şi nu se recunoaşte că tocmai acest lucru îi preocupă pe cunoscătorii fenomenelor psihice. Este dificil să-i faci să se întâlnească pe aceşti oameni calificaţi din punct de vedere tehnic cu cei tulburaţi de experienţa însăşi. Adevărat, s-ar putea ca persoana calificată să declare uneori: 'Experienţa despre care ni se povesteşte nu e cu adevărat obişnuită; se situează în afara evoluţiei pe care o numim normală.' Este o problemă despre care posedă unele cunoştinţe şi, dacă i se dă o şansă, poate oferi o mână de ajutor. În acelaşi timp, însă, nu acordăm suficientă atenţie faptului că astfel de experienţe pretind o abordare medicală complexă, cum ar fi internarea pacientului într-un spital de boli nervoase sau prescrierea unui tratament psihanalitic de durată. Mi s-a întâmplat adesea să-i aud pe psihanalişti afirmând că o şedinţă de psihanaliză i-ar fi utilă oricui. Eu aş vrea să fiu sigur că într-adevăr de psihanaliză este vorba—din această cauză îi consacru atâta timp şi atenţie—dar cred că uneori afirmaţia este mult prea pripită. Eu aş cere dovezi că o anumită stare nu se înscrie în parametrii normali.

Ca subiect potenţial al analizei am putea avea un copil normal, fericit şi bine adaptat, căruia îi place atât de mult starea în care se află, încât vrea s-o prelungească. Cu toţii am întâlnit pacienţi care doresc să fie vindecaţi permanent—pentru totdeauna, cum s-ar spune, ceea ce este o perioadă de timp extrem de lungă. E ca şi cum ai fi un ou de găină [Freud, notă de subsol la *Formulări asupra celor două principii ale funcţionării mintale*, 1911, *ES*, vol. XII] şi ai dori să rămâi perpetuu la stadiul de coajă. E o coajă frumoasă; arată bine; de ce să nu rămâi o coajă de ou pe vecie? Să presupunem că, prin cursul firesc al evoluţiei, puiul de găină ajunge la faza ieşirii din ou. Cu cât se identifică mai mult persoana cu coaja, cu atât simte mai intens că se întâmplă ceva groaznic: coaja se dezagregă, iar puiul îi este străin. Aşadar, merită să-ţi pui întrebarea: De ce a venit omul ăsta la mine la analiză? L-au trimis părinţii, rudele, soţul, soţia, sau a venit de bunăvoie şi, dacă da, de ce? De ce insistă să-l primesc de atâtea ori pe săptămână, aşa de multe săptămâni, atâtea luni, atâţia ani? De răspunsurile la întrebările acestea depinde ce vom face când se va prezenta respectiva persoană la şedinţa de psihanaliză. De exemplu, după ce am discutat cu pacientul, s-ar putea să tragem concluzia că îl ameninţă ceva (deşi el susţine că se simte minunat şi că nu vrea tratament). Dacă astfel stau lucrurile, îi putem arăta clar că, fie noi, fie un alt psihanalist, îi stăm la dispoziţie. Ceea ce pare o

stare stabilă şi satisfăcătoare s-ar putea să fie, în realitate, o stare de tulburare. Invers, este posibil ca o poveste spectaculoasă să fie mai puţin alarmantă decât presupune povestitorul. Atunci psihanalistul, punându-şi experienţa la contribuţie, va trebui să decidă dacă poate comunica ceva. Răspunsul la această întrebare depinde de felul cum va evalua el capacitatea de înţelegere a interlocutorului. În practică, psihanalistul nu se poate baza decât pe propria sa judecată. Acest aspect este fundamental, simplu şi proporţional incomunicabil.

Psihanalistul nu este un lux, ci un lucru esenţial, întrucât el se simte acasă în acest univers particular al personalităţii. În lumea fizică, există unele avantaje. Pacientul poate declara: 'Mă doare' şi, indicând locul, poate preciza: 'Aici.' Atunci medicul se foloseşte de ochi şi de buricele degetelor; el îl va palpa pe pacient şi va anunţa: 'Simt o tumoare—splina e mărită.' Studenţilor, le poate cere: 'Palpaţi abdomenul şi spuneţi-mi ce constataţi.' Ce norocoşi sunt! Iar noi, cei care ne ocupăm de viaţa mintală, ce le putem spune oamenilor? Care sunt simptomele cele mai apropiate de semnele fizice de care ne putem sluji? Experienţa îmi sugerează că răspunsul este, probabil, 'trăirile'. Atunci când un pacient declară că este înspăimântat, că are vedenii, că nu suportă pe el decât haine albe, că nu suportă să audă nici cea mai bună orchestră simfonică şi că a fost silit să se lase de cântat la vioară, analistul îşi poate spune în sinea sa: 'Da, cred că ştiu ce vrea să spună acest pacient. Când afirmă că trăieşte acest sentiment, înţeleg ce fel de sentiment este.' Altminteri, suntem lipsiţi mai totdeauna de experienţa senzorială—adică, exact de acel tip de experienţă care devine posibilă mulţumită înzestrării noastre fizice şi sistemelor nervoase central, simpatic şi parasimpatic. Caracterul nu prezintă simptome senzoriale. Din această cauză, trebuie să ne supunem unei pregătiri care să ne intensifice capacitatea intuitivă. (Milton, *Paradisul pierdut*, Cartea a III-a, 11, 51-55.) Atunci psihanalistul le poate oferi pacienţilor un ajutor de care nu pot beneficia din nici o altă sursă.

În practică, psihanalistul trebuie să aibă capacitatea de a se chestiona pe sine însuşi ori de câte ori nu este satisfăcut, dar să nu-şi piardă prea mult timp căutând răspunsul în cărţi. Întrucât timpul ce ne stă la dispoziţie este limitat, e de preferat să citim *oameni*. Aşa ceva nu putem face dacă ei nu vin la consultaţie. Cerinţa noastră minimă trebuie deci să fie ca pacientul să vină la noi, sau să-l aducă cineva şi apoi să-l recupereze, la sfârşitul şedinţei. Nu putem exercita nici o influenţă asupra momentelor când pacientul nu se află cu noi, în cabinet, dar trebuie să ne asumăm răspunderea pentru timpul petrecut cu noi. Putem, de exemplu, să încercăm să-l împiedicăm să se arunce pe fereastră—nu spunem că vom reuşi, dar putem încerca. Dacă are nevoie de mai multă îngrijire

decât îi putem oferi în orele de consultaţii, trebuie să apelăm la ajutorul psihiatrilor, care se bazează pe înzestrarea materială a unui spital de boli nervoase.

Întrebare: Ne explicaţi prin ce metode l-aţi putea împiedica pe un pacient să se arunce pe geam?

Bion: Nu mai sunt atletul de pe vremuri, aşa că nu promit în momentul de faţă că mă voi opune fizic unui act de această natură al pacientului. Aş încerca, totuşi, să mă strecor între pacient şi fereastră şi să-mi continui interpretarea, cât timp aceasta se cere făcută, în aşa fel încât pacientul să nu simtă că unicul lucru ce-i mai rămâne de făcut este să se azvârle pe fereastră; această formă de comunicare este extrem de costisitoare. Se poate oferi o interpretare suficient de promptă pentru ca actul disperat să nu mai fie necesar? Cred că trebuie, uneori, să ne dăm seama că pacientul pare pregătit să plătească exorbitantul cost al acestui mijloc de comunicare, deşi ştim că dacă va reuşi, va deceda—o altă dovadă a faptului că este mai periculos să practici psihanaliza decât să discuţi despre ea.

Întrebare: Vreţi să dezvoltaţi afirmaţia că e preferabil să citeşti oameni decât cărţi?

Bion: Pentru a citi o carte, învăţăm regulile gramaticii scrise şi normele estetice ale comunicării scrise. Aceste reguli, deşi oarecum complexe, pot fi predate şcolarilor şi şcolăriţelor; dacă vor ortografia cuvintele într-un anumit fel, semenii lor vor înţelege ce vor să spună. Dar chiar şi aşa, afirmaţia mea are limite, deoarece nu le poţi spune, bunăoară, lui James Joyce sau Ezra Pound cum să scrie englezeşte şi care sunt regulile redactării corecte. Nu este posibil nici să stabileşti norme pentru scris poezie. De la un anumit punct, ea depinde numai de înzestrarea estetică a persoanei în cauză. Psihanaliza pune o problemă încă şi mai complicată: este cu adevărat dificil să spui, dacă eşti provocat, la ce alt mod de comunicare, mai eficace decât săritul pe fereastră, ar putea apela pacientul. Nimeni nu ne poate arăta cum să citim oameni, aşa cum ne poate spune: 'Iată cum veţi reuşi să citiţi: memorizaţi alfabetul, învăţaţi gramatica şi folosiţi-le împreună' şi aşa mai departe. Tot ce putem noi spune este: 'Cea mai bună metodă cunoscută nouă este să vă duceţi la un psihanalist pentru a fi psihanalizat, după care poate veţi şti mai mult şi veţi avea posibilitatea să citiţi o personalitate reală, aşa cum nu ştiţi s-o faceţi acum.'

Întrebare: Cum putem dezvolta intuiţia?

Bion: Să presupunem că un băieţel sau o fetiţă se apropie de dumneavoastră şi vă întreabă: 'Nu-i aşa că am crescut?' Asta pentru că s-a îmbrăcat în hainele tatălui sau ale mamei. Va zice: 'Nu sunt exact ca

mămica sau tăticul? Sunt chiar ca un om mare.' Părintele şi analistul ştiu că nu este adevărat. Dar îi vom răspunde: 'Da, arăţi întocmai ca un doctor. Uite, ai şi un stetoscop', sau: 'Eşti aidoma mămicii, când îţi dezmierzi păpuşa.' Ne este prea greu să-i răspundem: 'Nu, dar eşti pe cale să devii un om mare', fiindcă nu vom fi înţeleşi de copil.

Autorităţile răspunzătoare de pregătirea analiştilor nu vor şti, poate, să explice de ce un candidat nu este psihanalist. Poate vor concede: 'Da, sunteţi întocmai ca un psihanalist', dar asta e cu totul altceva decât a afirma: 'Da, sunteţi un psihanalist în devenire.' Sună asemănător, dar între ele există o deosebire enormă. Trebuie să putem distinge între 'întocmai ca' şi 'în devenire'. Mulţi sunt aceia care se laudă: 'O, da. Eu şi soţul meu suntem căsătoriţi de douăzeci de ani.' Numai că nu este adevărat. Dacă ai suficientă experienţă, te uiţi la ei şi vezi că sunt întocmai ca doi soţi, dar nu *sunt* o pereche căsătorită; sunt doar *modelul* foarte izbutit al unui cuplu. Dar, în afară de cazul că ar avea o problemă foarte gravă, subiectul nu este clasat; a fi căsătorit este, de fapt, un proces continuu, cu final deschis. Nu există nici un viitor în a fi doar un cuplu; probabil că ei sunt oameni căsătoriţi în devenire, sau că devin adulţi.

Tot aşa, la vârsta de zece-treisprezece ani, fiinţa omenească poate fi doar un animal sexual. Dar, dacă respectăm personalitatea omului, vom şti că dezvoltarea nu se opreşte la pubertate sau la adolescenţă; credinţa în existenţa minţii umane ne va spune că nu se poate pune problema de a fi întocmai ca o personalitate umană, şi gata; poţi doar să fi o fiinţă umană în devenire.

Întrebare: Dacă intuiţia joacă un rol atât de important, de ce nu sunt încorporate în pregătirea şi educarea unui psihanalist şi activităţi artistice —cu deosebire poezia?

Bion: Cred că din lipsă de timp; desigur, nu pentru că ar fi lipsită de importanţă. Se speră că s-a dobândit o oarecare experienţă estetică înainte de începerea pregătirii de psihanalist.

Întrebare: Consideraţi identificarea un mecanism primordial pentru înţelegerea corectă a fenomenelor mintale?

Bion: Întrebarea e formulată în termeni sofisticaţi. Apelând la grilă, aş zice: 'Întrebarea aparţine formulărilor din clasa *F*, *G* sau *H*.' Dacă mă întreb: 'Ce sens are întrebarea aceasta?' nu cred că voi putea da un răspuns, fiindcă depinde de limba pe care va trebui s-o folosesc. Nu are rost să răspundem la întrebarea aceasta cu termenii complicaţi ce ne sunt familiari tuturor celor prezenţi aici. De exemplu, dacă ar spune cineva: 'Vedeţi tigrul ăsta şi pisoiul ăla? Amândoi sunt pisici', un biolog poate că ar înţelege, dar un neofit ar protesta: 'Dar, uitaţi-vă! Nu obser-

vaţi diferenţa? Ăsta e un tigru! Acela-i un pisoi! Nu-i acelaşi lucru!' Dar pentru un savant biolog cu gândire ştiinţifică, ambele animale sunt feline. Aşadar, când se pune o astfel de întrebare, e nevoie să ştim: Ce fel de întrebare este aceasta? Mi se cere oare un răspuns savant?

Într-un limbaj de acelaşi calibru, răspunsul meu ar fi: 'Da.' Într-unul mai pictural, va trebui să vă imaginaţi punând întrebarea şi să imaginaţi un răspuns comprehensibil. Un lucru fundamental este să ai înţelegere pentru cel care întreabă; în limbajul tehnic, 'a avea înţelegere' e sinonim cu 'a se identifica'. În termenii grilei, aş spune că depinde de tipul dumneavoastră de vârf sau, într-un limbaj mai normal, de punctul dumneavoastră de vedere. În psihanaliza practică, termenii folosiţi, oricare ar fi ei, trebuie să rămână neschimbaţi pe toată durata unui anumit univers al discuţiei. A schimba ipoteza definitorie fără preaviz ar transforma întreaga discuţie într-o aiureală, aşa cum schimbarea cheii fără o transformare corespunzătoare a tonalităţii face dintr-o piesă muzicală un nonsens.

Psihanalistul poate declara: 'Acesta-i un pacient psihotic; când zice că e îngrozit, el nu dă spuselor sale acelaşi înţeles ca şi celălalt pacient, care e neurotic. Amândoi se declară îngroziţi, dar eu ştiu că pacientul A vorbeşte despre altceva decât pacientul B'; o schimbare ce pare cantitativă devine o mutaţie calitativă. De exemplu, un pacient anunţă: 'Trec printr-o adevărată agonie fiindcă roşesc atât de tare'; de fapt, e palid şi nu se observă nici o îmbujorare vizibilă. Analistul trebuie, însă, să ştie că pacientul ale cărui capilare nu par să reacţioneze este totuşi capabil de o astfel de experienţă intensă. Eu pe acest pacient nu l-aş socoti câtuşi de puţin obişnuit; limbajul folosit de el nu este acelaşi cu al unui alt pacient, care spune că are necazuri mari din pricina roşeţii şi poate fi văzut îmbujorându-se.

Eu aş cere: 'Vreţi să-mi lămuriţi mai bine ce înţelegeţi prin identificare şi să-mi daţi un exemplu? Cum numiţi dumneavoastră un pacient care se identifică cu un alt pacient?' După o vreme, s-ar putea să apară un model ascuns care să vă dea posibilitatea de a reda în limbajul *dumneavoastră* ceea ce se spunea în limbajul *său*. S-ar putea spune: 'Da, sunt de acord cu dumneavoastră. Eu însumi folosesc acelaşi limbaj', sau: 'Nu, eu nu aş recurge la un astfel de limbaj; nu aş spune aşa ceva.' Acesta este unul dintre neajunsurile întrunirilor noastre ştiinţifice: adeseori discutăm într-o manieră ce dă impresia că am vorbi aceeaşi limbă. Ceea ce este foarte improbabil.

Întrebare: Ce fel de ajutor îi poate da psihanalistul experimentat unui pacient a cărui problemă n-o consideră atât de gravă pe cât o crede pacientul, care nu are, de fapt, nevoie de tratament?

Bion: Vă aflaţi în cabinetul de consultaţie, vă declaraţi psihanalist; dintr-un motiv oarecare, o persoană vi se adresează. Sunteţi la dispoziţia acestei persoane, aveţi cincizeci de minute la dispoziţie şi, în acest interval de timp, dacă persoana vă va spune ceea ce doreşte, dumneavoastră îi răspundeţi dacă puteţi. Eu nu ştiu de ce crede pacientul că merită să-şi cheltuiască banii şi timpul consultându-mă, nu mi-ar plăcea să afirm că ştiu că nu are nici un motiv s-o facă, înainte de a auzi cât mai mult din ceea ce are el de spus. Să presupunem că-i este teamă că şi-ar putea omorî copiii, sau mama, sau tatăl.

Fireşte, vreau să aflu de ce consideră posibilă această tragedie. Aşadar, l-aş întreba: 'Dumneavoastră vă cunoaşteţi de foarte multă vreme, prin urmare trebuie să existe un temei care vă duce la presupunerea că veţi comite o asemenea faptă. Deţineţi dovezi pe care eu nu le am—asta nu înseamnă că greşiţi, ci numai că nu mi-aţi explicat suficient de clar.' Nu risc afirmaţia că pacientul nu va comite, nu poate comite o asemenea crimă, întrucât, de fapt, el poate face ce vrea. S-ar putea să continuu în felul următor: 'Deşi spusele dumneavoastră nu m-au înspăimântat, trebuie să existe o pricină pentru care dumneavoastră sunteţi îngrozit; v-aţi înfricoşat pe dumneavoastră înşivă, de atare manieră încât aţi venit aici să vorbiţi cu mine. Trebuie să existe un factor care vă înspăimântă, dar până acum nu mi-aţi indicat clar care este factorul respectiv'.

Dar hai să luăm un alt caz: pacientul vine şi declară: 'I-am spus soţiei mele că mă voi sinucide, iar ea s-a speriat rău de tot. Eu însă ştiu că nu voi face aşa ceva niciodată.' Ca psihanalist, pot spune că el e probabil convins că n-o va face, dar eu nu sunt. Poate fi convingerea sa că nu riscă nimic ameninţând cu sinuciderea, dar nu şi a mea. De unde are el atâtea cunoştinţe despre oameni încât să ştie că e doar o ameninţare goală? Ca psihanalist, eu nu pot să fiu sigur. Dacă mi-ar fi adresat mie ameninţarea, iar nu soţiei sale, l-aş fi crezut; sau, reformulând situaţia, i-aş respecta declaraţia, chiar dacă el mă invită să nu i-o respect, să nu-i acord atenţie. El s-ar putea să creadă că nu e nevoie să-şi bată capul cu ameninţările sale că se va sinucide, dar eu nu pot fi sigur de asta, mai mult, nici el nu cred că poate fi sigur. Nu cred nici că pacientul este un psihiatru atât de capabil încât să-mi poată promite cu adevărat că nu-şi va pune capăt vieţii. Nu mă voi îndoi de capacitatea lui de a promite, promisiunile nefiind, pentru mine, ceva nou—sunt obişnuit cu ele—dar mă voi îndoi că promisiunea va fi îndeplinită. Prin urmare, chiar dacă pacientul nu-şi ia propriile afirmaţii în serios, psihanalistul trebuie să le ia. El, cel puţin, ştie că oamenii fac uneori lucruri fantastice, cum ar fi să-şi pună capăt vieţii. El nu poate spune: 'O, toate-s o aiureală!', pentru că ştie că bolnavii pot face, ba vor chiar face, asemenea lucruri, ei sunt

suficient de maturi, suficient de puternici; cunosc semnificaţia robinetelor de gaz, a cuţitelor, strangulării, spânzurării. Nu există, deci, nici un motiv ca acel pacient, care n-ar putea să se sinucidă dacă ar fi bebeluş, să n-o facă acum, la maturitate. Nu este exclus ca el să creadă că-i amuzant să-ţi sperii astfel soţia sau psihanalistul; ceea ce nu ştie este că, totuşi, e posibil s-o facă. Cum trebuie să procedeze psihanalistul atunci când pacientul refuză să-şi ia în serios ameninţările şi îl invită să nu le bage nici el în seamă? Nu veţi găsi răspunsul în nici o carte. Singurul lucru care vă oferă o soluţie este experienţa dumneavoastră, încrederea în flerul şi intuiţia dumneavoastră; s-ar putea spune că o ameninţare goală se transformă nu într-un substitut al acţiunii, ci într-un preludiu al trecerii la fapte.

Profesiunea de psihanalist se caracterizează prin singurătate; nu ai cui să-i spui ce te frământă. Psihanalistul nu i se poate confesa bolnavului, nici rudelor pacientului, pentru că mai mult le-ar tulbura decât le-ar informa sau lămuri. Trebuie deci să se împace cu ideea că ştie un lucru în legătură cu care este neputincios să facă ceva. Iată în ce constă diferenţa dintre psihanaliza propriu-zisă şi cărţile sau discuţiile despre psihanaliză. Absolut nimic nu poate înlocui experienţa. Oamenii primesc diplome ce-i îndrituiesc să practice medicina sau psihanaliza, se comportă întocmai ca doctorii sau psihanaliştii, fără a fi psihanalişti sau doctori. Poate că vor deveni doctori, psihiatri sau psihanalişti, dar deocamdată nu sunt. Sunt doar 'diplomaţi'.

Întrebare: Ne-aţi putea spune ceva în plus despre deosebirea dintre ceea ce numiţi experienţă psihică şi experienţă senzorială?

Bion: Într-un sens, întrebarea e simplă şi, ca în cazul tuturor întrebărilor simple, devine imposibil să găseşti un răspuns. Iată câteva întrebări simple: Întrebare: 'Tată, ce-i aia?' Răspuns : 'Este o vacă.' Întrebare: 'De ce este o vacă, tată?' Ei? De ce este o vacă? Cunoaşte vreun filosof, biolog, psihanalist, medic răspunsul la această întrebare? Doar două întrebări—'Ce este?' şi 'De ce este o vacă?'—şi suntem proiectaţi în plină necunoaştere. Universul necunoaşterii se întinde în faţa dumneavoastră; plutiţi în spaţiul fundamental. Iată cât de şubrede sunt cunoştinţele noastre. Cu numai două întrebări le epuizezi şi te pomeneşti în plină stratosferă a problemelor psihice. Oricât de mult am trăi, nu vom afla răspunsul la seria de întrebări 'Ce este el?' 'Este psihanalist.' 'Ce este un psihanalist?' Am *putea* spune că experienţa psihică şi cea fizică au făcut dragoste împreună, dând naştere psihanalistului. Asemenea răspunsuri sunt raţionamente—deci răspunsuri raţionale; dar se întâmplă să nu poţi da unei întrebări răspunsuri bazate pe raţiune, dacă ea depăşeşte spectrul răspunsurilor raţionale, sau pe cel al cunoştinţelor bazate pe raţiune.

DOI

Discuţia pe care o avem poate fi reprezentată imagistic printr-o spirală, ne tot întoarcem în acelaşi punct, dar la diferite nivele ale spiralei. Tot ceea ce spunem este legat atât de desfăşurarea normală a muncii psihanalitice pe care o facem, cât şi de variate teorii cu care venim în contact. Eu cred că dacă simţi că o teorie nu îţi este cunoscută, aceasta este o iluzie atribuibilă faptului că ne aflăm în puncte diferite ale acestei progresii elicoidale; arată sau sună nefamiliar deoarece e formulată diferit faţă de formularea precedentă, sau faţă de cea viitoare.

Ultima dată am vorbit despre unele evenimente pe care persoanele familiarizate cu fenomenele psihice le pot considera ca fiind semne, atât în spaţiu, cât şi în timp, la diferite nivele ale spiralei, cum sunt pubertatea, copilăria, bătrâneţea sau vârsta a doua. Acestea sunt afirmaţii imprecise, probabil că şi măsurarea timpului este imprecisă; totuşi, cred că trebuie să ştim că metodele noastre de investigaţie psihică şi investigaţia mintală însăşi nu se conformează cu adevărat preciziei nici uneia dintre disciplinele cunoscute până acum.

Se spune câteodată că psihanaliza nu e ştiinţifică pentru că nu este matematizată. Nu este matematizată pentru că matematicienii nu ne-au oferit o matematică adecvată subiectului nostru, iar nu pentru că subiectul nostru ar fi neştiinţific. Se poate spune că nu suntem estetici. Nu este adevărat; disciplinele estetice cunoscute nu sunt adecvate subiectului nostru. Dacă cineva doreşte să picteze sau să deseneze poate frecventa o şcoală de artă şi învaţă unele discipline de bază, elementare. Ceea ce este perfect, în afară de cazul că se prezintă o persoană, numită Leonardo, care nu se va încadra în nici una dintre categoriile artificiale existente. Veţi putea interpreta în termeni estetici cele spuse de el; veţi putea interpreta cele spuse de el în termeni inginereşti; sau într-un anume fel de matematică. Dar nu există nimic adecvat, nici măcar un grup major de discipline. Observaţia este valabilă şi pentru filosofie. Un Platon, un Socrate sau un Aristotel pot fi văzuţi discutând despre o problemă centrală, de bază.

Am vrut să simbolizez aceasta prin litera O—să simbolizez, adică doar să indic, existenţa acestui 'anume lucru'; dar despre ce anume este vorba, nu ştiu nimic. Kant l-ar numi 'lucrul în sine'. Unii filosofi nu ar

fi de acord cu aceasta, dar cred că se pot spune multe despre faptul că privea *noumena* şi lucrurile cu această caracteristică, ca fiind legate de 'lucrul în sine'.

Dacă am putea descrie disciplina ca fiind 'religioasă', lucrul în sine va putea fi numit 'divinitate'. Punctul analog de pe spirală, 'Dumnezeu', corespunde punctului în care 'divinitatea' se intersectează cu inteligenţa umană, putând fi descrisă în limbajul senzorial folosit de fiinţele umane. De exemplu, în al şaselea capitol din *Isaia* vom găsi o anumită descriere în care proorocul povesteşte că în timpul domniei unui anume rege a văzut şase serafimi, fiecare cu cîte şase aripi: cu două zburau, cu două se acopereau şi cu două îşi acopereau picioarele. Toate acestea sunt luate *ad litteram*. Este felul de limbaj pe care eu sau voi l-aţi folosi pentru a spune: 'Deci, azi-dimineaţă m-am sculat şi m-am dus la plajă; este o anume zi a lunii; o anume zi a săptămânii; acolo am văzut...' ce-o fi fost.

Este, bineînţeles, foarte dificil să înţelegem ce anume voia Isaia să zică, deoarece suntem atât de îndepărtaţi în timp de el şi de afirmaţiile sale. Dacă cineva, cum ar fi William Blake, face o descriere exactă a contactului cu Dumnezeu, oare ce putem noi spune despre acest lucru? Ce limbaj folosim? Spunem oare: 'Are halucinaţii, este înşelat, aceste lucruri sunt halucinaţii?' Nu putem emite o astfel de opinie, doarece, după câte ştim, punctul nostru din spirală este foarte diferit. Spunem că acum este secolul al douăzecilea al propriei noastre ere; dar ce înseamnă secolul pe scala timpului astronomic? Ce an este în nebuloasa Andromeda, în acel anume univers şi galaxie? Iată un mod de a prezenta pictural problema noastră. Să ne întoarcem la universul camerei de consultaţii: când pacientul vă vorbeşte astăzi, din ce moment în timp vă vorbeşte? Ce dată era când vă gândeaţi la ceea ce v-a spus pacientul? Să ne gândim acum din punctul de vedere al spaţiului geocentric. Unde a avut loc acest eveniment? Unde a avut loc această 'asociere liberă' de care chiar acum îţi 'aminteşti'? Când pacientul nostru 'asociază liber', care este data sau timpul în coordonatele spaţiu-timp-ului psihanalitic? Cine va găsi limbajul matematic adecvat rezolvării acestei probleme de comunicare?

Analistul poate spune: 'Acum îţi este frică de mine.' Pacientul poate replica: 'O, nu, nu-mi este—nu mă simt înfricoşat deloc', la care analistul poate spune: 'O, nu m-ai făcut să-mi schimb părerea, nici nu vreau să spun că am dreptate şi tu nu ai, dar continui să cred că interpretarea mea a fost corectă. Mai târziu, poate vom avea şansa să vedem dacă ceea ce ai gândit este adevărat, sau dacă ceea ce am spus eu este adevărat, şi tot aşa, poate, vei putea decide că într-adevăr gândeai aşa cum am spus eu.' Deci interpretarea ar fi putut fi ceea ce noi numim 'corectă'.

Mai există o problemă: dacă era corect, aveai dreptate să gândeşti şi să simţi în acest fel? Era normal să-ţi fie frică de mine? Este posibil să compar senzaţia, senzaţie cu care acuma suntem de acord că ai avut-o, cu faptele ce îţi sunt de asemenea familiare? În acest mod se poate compara tot ceea ce pacientul spune că se întâmplă, cu ceea ce analistul spune că se întâmplă. Şi, mai mult, pacientul poate compara ceea ce simte cu alte senzaţii pe care le are concomitent; aceste două puncte în spirală pot fi cartografiate—unul legat de celălalt.

Aş dori să vă concentraţi asupra acestei dificultăţi: lipsa de coordonate a timpului şi spaţiului psihanalitic. Acesta este un termen pe care îl împrumut de la filosoful Alexander. Un filosof (vârf filosofic) confruntat cu nevoia de a gândi despre lucruri obişnuit considerate ca fiind situate în timp şi în spaţiu şi un psihanalist confruntat cu nevoia de a vorbi despre lucruri similare ar fi ajutaţi dacă experienţele similare ar putea fi formulate în termeni convenabili amândurora.

Aceasta nu se întâmplă acuma. Alte discipline, cum ar fi religia, arta, matematica, ştiinţa, simt nevoia să formuleze etape în înaintarea lor spre acelaşi ţel. Croce a presupus că estetica poate fi o lingvistică universală. Nu avea dreptate. Avem noi, ca psihanalişti, o propunere mai bună? Analogia ar putea ajuta. Totuşi, eu nu folosesc termenul 'analogie' aşa cum ar face-o un artist al cuvintelor. Trebuie să înţelegem că importanţa analogiei constă nu în cele două obiecte comparate (de exemplu, un sân cu un penis), ci în legătura stabilită între cele două.

Psihanalitic vorbind, ne preocupă relaţia, şi nu lucrurile aflate în relaţie. Aceasta este aproape de vederea matematicianului pur, ce va spune că se ocupă de relaţiile dintre obiecte. Există, mi se pare, o asemănare (cel puţin o analogie, ca să nu spun mai mult) cu ceea ce intenţiona să spună Freud când folosea cuvântul 'transfer'; nu inventa doar un nume; era convins de existenţa unui lucru în sine ce necesita un nume pentru a se putea vorbi despre el.

Să ne întoarcem la noi şi la pacienţii noştri: este folositor să folosim termenul 'transfer' când vrem să vorbim despre psihanaliză, dar chiar în analiză ar trebui să vedem, simţim, intuim lucrul în sine. Ignor ce este în legătură cu ce; îmi îndrept atenţia spre 'porţiunea' din mijloc; această legătură este 'transferul'. Analistul, împreună cu persoana analizată, poate avea o experienţă reală şi poate afirma: 'Cred că înţeleg (văd) ce vrei să spui.' Dacă face această afirmaţie, atunci foloseşte un limbaj conceput pentru a lucra cu lumea realităţii senzoriale (realitatea discernibilă dacă ai vedere, auz, miros, pipăit şi aşa mai departe). Pentru scopul nostru nu este adecvat. Trebuie să folosim un limbaj inventat pentru o anumită muncă, dar facem alta. Trebuie să folosim un limbaj ce se

preocupă de fenomene, când pe noi ne interesează *noumena*. Trebuie să vorbim despre lucruri ce ţin de fenomenologie; în acelaşi timp, e necesar să folosim acelaşi limbaj pentru lucruri ce au caracteristica de *noumena*. Aceasta este o problemă serioasă. Dacă inventăm cuvinte, nimeni nu va înţelege ce înseamnă ele. Dacă nu le inventăm, se evocă istoria lor senzorială. Ca şi în cazul unei metafore 'moarte', folosite cu neatenţie, unde 'fantoma' ei va începe să se plimbe. Neologismele sunt privilegiul bolnavilor mintali. Nu pot fi folosite liber de către psihanalist.

Pentru a ne mări vocabularul, împrumutăm de la alte discipline. Să presupunem că împrumutăm din matematică: geometria euclidiană nu ne este de nici un folos. Acestea toate sunt foarte bune pentru timpul geocentric, pentru spaţiul geocentric dar nu şi pentru spaţiul psihanalitic. Brouwer şi Hayting au propus 'matematica intuiţionismului'. Abordarea lor este controversată încă, deşi acum este mult mai elaborată şi unora dintre matematicieni li se pare că a rămas compatibilă cu propriile ei definiţii, cu condiţia ca aceste definiţii să fie folosite în universul dat al discursului. Ne este de vreun folos?

Trebuie noi să fim pictori, artişti ai cuvintelor, matematicieni? 'Treaba simplă' de a te întâlni mâine cu pacientul este cu adevărat formidabilă! Trebuie să folosim o unealtă neadecvată, şi chiar în timp ce vorbim trebuie să inventăm tipul nostru specific de vorbire. Ar fi convenabil dacă m-aş putea obişnui cu un fel de vorbire care să fie consecvent în universul discursului propriu şi care să fie pe înţelesul unei alte persoane, aflate cu mine în cabinetul de consultaţie. Dacă aş putea, în plus, folosi şi aici acelaşi limbaj, cititorul ar spune: 'Cred că înţeleg (văd) ce vrei să spui.' Această experienţă este importantă pentru că face posibilă comunicarea laterală, în contrast cu comunicarea dintre analist şi persoana analizată. Când un pacient îţi vorbeşte mâine, poţi simţi: 'Nu ştiu despre ce vorbeşte. Nu cunosc nici o interpretare ce s-ar potrivi la ceva din ce a spus până acum.' Continuând să asculţi sau, cum spune Freud, să te foloseşti de atenţia '(egal) flotantă', vei ajunge la sentimentul: 'Cred că înţeleg (văd) ce vrea să spună.' Aceste cuvinte nu contează, senzaţia contează, pentru că se va transforma în altă senzaţie, ce se va transforma în ceva ce va putea constitui o interpretare. Deci, când crezi că înţelegi ce vrea să spună, sau că vezi la ce vrea să ajungă, într-o bună zi vei ajunge la o interpretare; poate mâine, poate săptămâna viitoare, poate peste un an. O parte poate fi limpede de la început şi atunci vei reuşi să interpretezi. Dar în momentul când poţi interpreta, faptul nu mai este important, pentru că munca pentru aceasta a fost depusă în săptămânile anterioare, în lunile sau anii petrecuţi cu pacientul. Interpretarea imediată, de *acum*, glisează înapoi şi înainte. 'Cred că

înţeleg ce vrei să spui.' Sau, ca să folosesc alţi termeni: 'Cred că îmi amintesc ceva asemănător cu ceea ce vrei să spui. Cred că într-o zi voi înţelege despre ce vorbeşti.' Se uită înapoi; intuieşte forma lucrurilor ce vor veni. Este acea experienţă deosebită ce nu poate fi denumită interpretare, nici amintire, nici măcar profeţie. O experienţă 'prezentă' este şi trecut, şi prezent, şi viitor; este atemporală, în afară de cazul în care cineva poate inventa spaţiul-timp, spaţiul-timp psihanalitic.

Există o istorisire pe care aş dori să o spun, o reprezentare verbală a unei imagini picturale. Se spune că generalul Marshall Lyautey vorbea despre necesitatea creşterii lemnului, lemnului de stejar pentru nave, dar i s-a comunicat că este absolut imposibil. A întrebat de ce şi i s-a răspuns: 'Păi, ar trebui să treacă o sută de ani pentru ca lemnul să poată fi folosit.' Lyautey a replicat: 'În acest caz, nu avem nici un moment de pierdut.' Aceasta este poziţia noastră. Trebuie o sută de ani ca să răspundem întrebărilor pe care sunt sigur că le avem în minte cu toţii, prin urmare nu avem nici o clipă de pierdut.

Întrebare: Înţelegerea poate fi folosită ca substitut al experienţei? Care este relaţia între cele două, în opinia dumneavoastră?

Bion: S-ar putea să-l interpretez greşit pe Freud, dar cred că ceea ce voi spune este compatibil cu afirmaţiile deja făcute de el cu privire la atenţia (egal) flotantă. Pe parcursul analizei este o greşeală ca psihanalistul să se lase furat de amintiri sau dorinţe, una dintre ele fiind timpul viitor al celeilalte, pentru că memoriile şi dorinţele sunt opace. Ascund ceea ce se întâmplă. Cred că aceasta este la fel de adevărat şi pentru înţelegere. Cât timp încerci să înţelegi ce spune pacientul, el va continua să vorbească şi nu vei auzi ce spune. Afirmaţia lui Freud se poate face într-o manieră mai detailată—pe un punct mai evoluat al spiralei—dacă spunem că trebuie să evităm amintirile, dorinţele sau înţelegerea. Uşor de spus, dar foarte greu de realizat. Să îţi aminteşti, să prevezi, să înţelegi, toate acestea pot fi relevante şi de dorit ca şi citirea unei cărţi sau participarea la o conferinţă, dar în timpul practicării psihanalizei nici una nu este o activitate valoroasă, sunt breşe în structura analitică a minţii.

Întrebare: Ce putem face, la ce limbaj ar trebui să recurgem dacă ni se pare că pacientul nu înţelege ce vorbim?

Bion: Această problemă devine şi mai acută în situaţiile în care pacientul pare a gândi altfel decât noi. De exemplu, majoritatea dintre noi, dacă am decide să ne consemnăm gândurile şi ideile, le-am scrie dinspre stânga spre dreapta, folosind regulile vorbirii articulate, aşa cum le-am înţeles şi cum ni s-au băgat în cap în copilărie. Este cel mai adecvat mod de a transforma gânduri şi idei în comunicare scrisă la care a ajuns înţe-

lepciunea acumulată a rasei. Să presupunem însă că întâlnim pe cineva ce scrie de la dreapta la stânga, sau de jos în susul paginii, şi să presupunem că face aceasta pentru că se potriveşte metodei sale de gândire mai bine decât scrisul de la stânga la dreapta. Să presupunem că aceşti oameni *gândesc* de jos în sus, sau de la dreapta la stânga; să presupunem că un chinez foloseşte o metodă de reprezentare picturală, o comunicare hieroglifică şi combină aceste hieroglife în funcţie de regulile acelui mod de gândire particular. Dacă un membru al civilizaţiei occidentale traduce această comunicare corect din punctul de vedere al imaginilor, al hieroglifelor, dar nu cu o gramatică corectă, şi încearcă să combine aceste imagini ca şi cum ar face parte din universul exprimării articulate, când de fapt ele nu fac, rezultatul va fi o traducere curioasă, înspăimântător de corectă în aparenţă, dar greşită, pentru că gramatica nu este gramatica vorbirii articulate. Este gramatica comunicării hieroglifice. Problema noastră este să ştim ce este gramatica realităţii şi ce fel de gramatică se cere creată de obiecte biologice de tipul nostru ca să aproximeze realitatea. În psihanaliză trebuie să ne confecţionăm mijloacele de comunicare în timp ce comunicăm. Deseori mă gândesc că suntem handicapaţi de faptul că ne bizuim prea mult pe abilitatea noastră de a psihanaliza în timp ce psihanalizăm. Pe scurt, există pericole gemene—'prea mult' şi 'prea puţin'.

Poeţii Apusului au ajuns cel mai aproape de folosirea gramaticii corecte. Ezra Pound a fost deseori considerat psihotic; s-a spus despre poemele sale că ar fi gunoaie. Dar există toate semnele că îl înţelege pe Robert Browning, înţelege chiar şi un poem ca *Sordello*, despre care însuşi Browning spune că are un înţeles, ce fusese odată cunoscut atât de el, cât şi de Dumnezeu, dar care acum îi mai este cunoscut doar lui Dumnezeu, pentru că el a uitat ce înseamnă. Relaţia între Browning care a scris *Sordello* şi Browning care a scris *The Rino and the Book* a fost tăiată; ei nu mai vorbesc aceeaşi limbă—şi aceasta în aceeaşi persoană. Acest lucru este foarte asemănător cu ceea ce se întâmplă în analiză. Omul matur nu suportă ca purtarea odraslelor sale să-i amintească cum era el, pentru că nu poate suporta amintirea unei părţi a minţii sale încă existente. Nu-i place experienţa traiului cu familia lui şi nu-i place psihanaliza. Noi încercăm să-i facem cunoştinţă cu un personaj pe care credem că ar merita să-l respecte, mai precis cu el însuşi; sau el însuşi aşa cum a fost odată; sau să stabilim relaţia între el cum este astăzi şi el cel de altădată. Nu numai că se urăsc unul pe altul, dar îl urăsc şi pe psihanalistul care încearcă să le facă cunoştinţă.

Întorcându-ne la întrebarea propriu-zisă: analistul trebuie să-şi pună această întrebare în tot timpul carierei, mai cu seamă în timpul şedinţei

individuale.

Întrebare: Cum putem dezvolta intuiţia? Când predomină intuiţia ca mijloc de cunoaştere, în relaţie cu identificarea proiectivă?

Bion: Nu cred că răspunsul îmi este cunoscut. S-ar putea să greşesc, dar cred că nici altcineva nu îl ştie, deoarece îţi petreci cea mai mare parte a copilăriei încercând să fii ca şi cei adulţi şi acesta este, după cum spuneam înainte, un sistem închis—nu are viitor. În timp ce persoana este ocupată încercând să semene cu un adult, devine accidental adultă. Încercând să fie întocmai ca o persoană intuitivă, nu observă că devine o persoană intuitivă. Acest proces nu se sfârşeşte la pubertate, la vârsta a doua sau la orice altă coordonată pe care am putea-o stabili, pentru că este o situaţie perpetuă. Toţi devenim intuitivi—în afară de cazul că ne dăm toată silinţa să-i semănăm unei persoane intuitive; aceasta înseamnă a aspira la un sistem închis. Nu contează cât de tare putem ajunge să semănăm cu o persoană intuitivă, decât dacă aceasta interferează cu devenirea propriei noastre intuitivităţi şi cu faptul că mai suntem capabili să devenim intuitivi.

Unii ar putea spune, şi este plauzibil, că ne grăbim, pentru că murim şi pentru că, din câte se ştie, când suntem morţi suntem morţi—doar dacă nu îmbrăţişăm punctul de vedere, sau 'vârful' după cum îi spun eu, al unei persoane religioase ce nu consideră că sfârşitul vieţii fizice este ceea ce pare a fi. Chiar şi pentru analist există motive ca să se oprească aici, pentru că acum numai patru sute de ani mureai oricum la vârsta de treizeci de ani şi ce era rău în asta? Era natural, îţi cădeau dinţii, te ramoleai, aveai tumori, aveai tot feluri de lucruri ce erau normale. Astăzi, însă, nu ne aşteptăm, dacă totul merge normal, să murim la treizeci de ani. Acest lucru ar trebui considerat patologic—dacă am cunoaşte patologia, am putea-o raporta la faptul morţii, sau asuma o necunoscută. Cu mintea, lucrurile nu stau atât de simplu, nu ştim care este corespondentul psihic al toxicităţii fizice. Pare a fi posibilă presupunerea că unele metode de gândire sunt mai puţin letale decât altele—dacă am putea să le identificăm. Aşa cum este, oare avem dreptate gândindu-ne că anii vieţii noastre sunt 'de trei ori douăzeci şi încă zece, sau, dacă este vlagă, de patru ori douăzeci' cum spune poetul? Aceasta poate fi o amăgire bazată pe inabilitatea noastră de a diferenţia toxicul sau patologicul de ceea ce este sănătos, vital, dătător de viaţă, pentru că ştim atât de puţine despre minte, sau psihic, sau spirit—oricare termen l-am împrumuta pentru a vorbi despre acest lucru ce nu poate fi înţeles senzorial, ce nu cade în gama spectrului senzorial. Este ultra-fizic sau infra-fizic; este înafara spectrului cu care suntem, deocamdată, familiarizaţi. Aceasta nu înseamnă a spune că lucrul în sine, viaţa însăşi,

noumenon-ul, este co-limitat la capacitatea noastră mintală; universul psihic se limitează la atât, pentru că numai atât putem noi gândi. Acest univers poate fi mult mai vast. S-ar putea ca eventuala posesie a ceea ce noi, de dragul convenienţei, numim intuiţie, să ne facă să percepem, sau să ne dăm seama de existenţa unui psihism ce nu este limitat de pielea noastră. Pielea mea e o metodă convenabilă de stabilire a graniţelor alcătuirii mele fizice, ale anatomiei şi fiziologiei mele. E prea puţin probabil ca ea să fie o descriere adecvată a graniţelor minţii mele. S-ar putea să nu fiu capabil să vă ating, să vă aud sau să vă văd, dar în acelaşi timp se poate să fim capabili să stabilim un contact mintal între noi şi ceva ce nu este noi. Folosind vorbirea gramaticală, putem spune că 'tu şi eu' este diferit de 'eu şi aceasta' sau 'tu şi aceasta'. Nu există o relaţie mintală între însufleţit şi neînsufleţit. Există însă una între însufleţit şi însufleţit.

Este greu de spus unde se întâlnesc acestea două, unde aceste două obiecte se intersectează, precum două cercuri, sau, folosind termeni şi mai matematici, unde există între o mulţime şi o altă mulţime o relaţie de suprapunere, astfel încât amândouă mulţimile să aibă ceva comun—mulţimea pe care am putea-o numi 'tu şi cu mine'.

Întrebare: Ne puteţi da un exemplu de folosire a conceptului psihanalitic de spaţiu-timp în practicarea psihanalizei?

Bion: Nu pot da un exemplu, dar până acum, din cât mă cunosc, îmi dau seama că încerc să comunic prin ceva mai mult decât ceea ce pot atinge sau simţi. Nu îmi ating pacienţii. E adevărat, vorbesc cu ei, îi văd, dar nu cred că aceasta poate oferi o descriere adecvată a întâlnirii dintre mintea mea şi a pacientului. Pot înţelege ce spune cineva când afirmă că a avut o experienţă de tipul citirii gândurilor. Ar zice: 'Ce amuzant, ieri *m-am gândit* că te întâlneşti cu prietenul meu la ora la care *te-ai întâlnit* cu prietenul meu, dar nu ştiam că urma să vă întâlniţi.' Ar putea fi compatibil cu ideea existenţei unui fenomen mintal nelegat de ceea ce pot să văd sau să aud, să miros, să ating sau să simt. Deşi tu şi cu mine ne aflăm în locuri diferite, necunoscute fiecăruia, poate totuşi există o suprapunere.

Nu o pot dovedi şi nici nu pot fi satisfăcut de exemplul pe care tocmai l-am dat. Cred că este unul dintre acele lucruri numite 'percepţii extrasenzoriale', dar nu este oare prea rudimentar? Pe cât ni se dezvoltă intuiţia, pe atât ne apropiem de o situaţie în care ne dăm seama că limitele minţii noastre nu sunt şi limitele noastre fizice, nici limitele impuse de sistemul nostru nervos central. E vorba mai mult de o presupunere, de o 'intuiţie' decât de ceva ce ar putea fi numit dovadă sau fapt. Dar s-ar putea ca într-o bună zi să devină fapt.

TREI

În lucrarea din 1937, *Construcţii în analiză* (1937, *ES*, XXIII), Freud vorbea de importanţa a ceea ce numea el 'construcţie'. Se mai referise de nenumărate ori la acest termen şi înainte, dar şi-a strâns toate ideile în lucrarea aceasta, afirmând deschis că, în ceea ce-l priveşte, mai important este să oferi interpretări care să fie de fapt construcţii, decât să recurgi la interpretări particulare. Folosirea unor termeni precum 'atotputernicie' continuă să fie extrem de periculoasă. Există pacienţi care vor protesta: 'Nu ştiu ce vreţi să spuneţi prin cuvântul *atotputernicie*.' La început, un astfel de comentariu ne poate părea nerealist, chiar rău-intenţionat, dar el merită, de fapt, întreaga noastră atenţie. În practicarea psihanalizei se întâmplă ca pacienţii care se cred neajutoraţi să se simtă, totodată, atotputernici. Şi invers: dacă se cred atotputernici, în acelaşi timp se vor simţi neajutoraţi—în realitate, cele două atribute sunt inseparabile. Cuvinte ca 'atotputernicie' sunt enunţuri extrem de comprimate, cu o considerabilă aureolă de asociaţii. În măsura în care 'atotputernicia' e asociată cu idei legate de credinţă religioasă, este important să ştim de ce religie este vorba.

Atunci când citim un poem ca *Paradisul pierdut*, un enunţ estetic sau o epopee—*Eneida, Odiseea, Iliada*—, suntem înclinaţi să credem că citim —sau ni se predă—literatura engleză, latină sau greacă. Dar când au fost alcătuite, respectivele construcţii estetice nu erau literatură. *Paradisul pierdut* era un efort scris al autorului de a se pronunţa asupra religiei; cel mai simplu şi mai eficient mod prin care Milton putea comunica ceea ce considera el a fi un mare adevăr religios. Doar incidental era şi un mare poem. Tot aşa, când a compus *Eneida*, Virgiliu nu s-a străduit să scrie literatură, sau latină de bună calitate. Spunea, pur şi simplu, ceea ce avea de spus. Tindem, aşadar, să uităm, chiar profesorii noştri tind să uite, că important este ceea ce încearcă să comunice autorul; poemele menţionate dăinuie pentru că şi-au păstrat capacitatea de a avea un sens. Caracterul formidabil al *Iliadei*, *Odiseei* şi *Eneidei* constă în durabilitatea lor, în faptul că timp de sute de ani au comunicat un mesaj celor ale căror cunoştinţe nu s-au limitat la cunoaşterea limbii greceşti sau latine. Cunoaşterea limbii greceşti sau a celei latine nu este decât un *sine qua non* preliminar.

Dacă suntem înclinaţi să spunem că un pacient se comportă într-un mod pe care l-am putea socoti atotputernic, nu-i vom putea înţelege comportarea până nu vom şti ce religie este aceea pe care o exprimă individul şi cărei religii îi este devotat. Mă folosesc de exemplul acesta nu pentru că ar fi excepţional, ci pentru că îmi pare a fi o ilustrare elocventă a expansiunii profesiunii psihanalitice. Pacientul pe care-l vom analiza mâine, ca şi cel cu care ne ocupăm astăzi, face afirmaţii aparent simple şi sensul conştient, raţional al spuselor sale aproape că nu merită interpretat. Este necesar să-i atragem clientului atenţia că, pe lângă sensul propriu, de care este conştient, spusele lui au şi un alt sens, şi că atunci când le interpretăm nu vrem să arătăm că asociaţiile libere ar fi fost greşite. De dragul convenienţei, putem considera că pacientul se comportă ca şi cum ar fi 'atotputernic'. Aceasta este o teorie psihanalitică sau, poate, una religioasă, iar pacientul nu află absolut nimic dacă îi comunicăm ceea ce ştie deja. Ceea ce trebuie făcut este să-i atragem atenţia asupra unui lucru care nouă ne este evident, dar pe care el nu reuşeşte să-l observe. Dar, înainte de a ne avânta în interpretări ale atotputerniciei pacientului, ar fi bine să aflăm la care credinţă religioasă aderă acest om raţional al secolului al douăzecilea. De exemplu, din exclamaţiile admirative ale unui băieţaş reiese limpede că un anumit profesor sau un anumit sportiv este atât de important pentru el, încât se poate spune că-l 'adoră'. Ca psihanalişti, trebuie să primim această afirmaţie cu toată seriozitatea; trebuie să înţelegem că băieţaşul respectiv şi-a făcut din fotbalist zeul său. Nimic rău în asta; în acest context situaţional, lucrul este normal. Să presupunem, însă, că băieţaşul a crescut, a devenit un bărbat în vârstă de douăzeci şi cinci, treizeci şi cinci, patruzeci şi cinci de ani, dar continuă să-l adore pe fotbalist. Atunci se poate spune că religia sa n-a făcut nici un progres; capacitatea sa de devoţiune, pioşenie, admiraţie şi mister nu s-a dezvoltat; a devenit un vestigiu ce nu-i mai foloseşte, din punct de vedere psihic, nici cât i-ar folosi o coadă vizibilă (hipertrofiată) cu care ar fi rămas în urma unui atavism anatomic. Majoritatea oamenilor nu au nevoie nici de o coadă, nici de o religie reziduală. Dacă, însă, au cu adevărat o religie reziduală, atunci vestigiul respectiv este la fel de pronunţat în mintea lor, cât ar fi coada în lumea anatomiei şi fiziologiei. Credinţa religioasă care a fost cândva normală şi corectă a devenit nefirească. Multe dintre ideile noastre, normale şi fireşti la timpul potrivit, nu mai pot fi socotite astfel atunci când continuă să-şi păstreze vitalitatea şi puterea la o persoană şi într-un timp când devin învechite.

Dar ce timp? Revenim prin asta la greutăţile inerente în continuumul spaţio-temporal analitic. Despre asta nu cunose absolut nimic, decât

că aş dori să-l descopere cineva, fiindcă până atunci psihanaliza va fi împiedicată să progreseze, întrucât scara temporală pe care o întrebuinţează s-a învechit. De asemenea, folosim o scară temporală învechită. Noţiunea de spaţiu-timp elaborată de Samuel Alexander în cartea sa, *Spaţiu, timp şi divinitate* (1921) şi-a depăşit, în multe privinţe, epoca, dar nu ne este de prea mare folos, aşa cum nici geometria lui Riemann sau Lobacevski n-a fost prea utilă înainte de apariţia unei geometrii care să nu fie geocentrică şi să poată fi întrebuinţată în spaţiul cosmic. Trebuie să fie *galactică*—pentru a folosi termeni astronomici—şi cu referinţă la spaţiul galactic ştim acum, mulţumită radioastronomiei, că există radioaştri şi radiouniversuri auzibile. Pentru noi, acest lucru nu are prea mare importanţă, dar ilustrează greutatea de a găsi sau de a inventa o scală spaţio-temporală pentru problemele psihice.

Haideţi să stabilim coordonatele unei călătorii mintale. Mai întâi, M31, nebuloasa din Andromeda, aflată la o depărtare de aproximativ un milion şi jumătate de ani-lumină. În al doilea rând, imaginaţi-vă că vă aflaţi, mâine, în cabinetul dumneavoastră de consultaţie. Asta da călătorie, de la fruntariile cosmosului, de dincolo de orice dimensiune temporală cunoscută, până la ora opt a dimineţii de mâine, la Rio de Janeiro! Mintal, putem întreprinde asemenea călătorii; mintal, putem traversa imensele spaţii; tot aşa, putem discuta despre psihologia homerică, despre psihologia sau religia virgiliană.

Pentru aceasta se cere mobilitate mintală, nu numai astăzi, la seminarul nostru, ci şi mâine, în şedinţele pe care le veţi avea cu pacienţii. Sper să fi reuşit să vă dau o idee despre enorma cantitate de muncă necesară pentru a-l examina pe pacient, pentru a dobândi structura mintală necesară unui psihanalist, sau unui psihiatru, sau unui filosof—necesară oricui se ocupă de personalitatea umană. Vă dă o idee despre cât de urgentă este problema aceasta, vă arată de ce nu trebuie să irosim nici o clipă, dacă nu dorim ca rasa omenească să devină un simplu experiment eşuat: ea poate înceta să existe fiindcă este depăşită de timp—în afară de cazul, desigur, că va reuşi să se modernizeze într-un fel sau altul. Majoritatea credem că psihanaliza este importantă nu pentru că e atât de bună —ştim că toată teoria psihanalitică acumulată nu izbuteşte decât să zgârie suprafaţa problemei—ci pentru că, dacă presupunerea ei că există o minte umană este corectă, atunci trebuie să existe o metodă de a ne ocupa de ea.

Întrebare: Aş dori să vă aud vorbind despre atotputernicia întrebărilor.

Bion: Cred că e imposibil să afirmăm că atotputernicia întrebărilor n-ar fi o presupoziţie. Ne vine uşor să presupunem că întrebările sunt,

de fapt, un produs al atotputerniciei; atâta vreme cât depindem de fiinţe omeneşti obişnuite pentru recrutarea psihanaliştilor, nu ne vom debarasa de mecanismele rutiniere. Se cere să devenim conştienţi de ceea ce am moştenit de la animale, fie că este vorba de capacitatea de a desfăşura activităţi sexuale, sau de a avea porniri ucigaşe; să devenim conştienţi chiar şi de capacitatea noastră de metamorfoză, de la umblatul în patru labe la mersul vertical, pe membrele posterioare.

Pe cât posibil, se cere să dobândim o înţelegere catolică a propensiunii noastre spre rău, dar şi spre bine. 'Răul şi binele', vă întreb iarăşi: care este cadrul de referinţă? Sunt ele concepte de sorginte religioasă, estetică sau ştiinţifică? Se referă întrebarea la psihanaliză, la religie sau la educarea copiilor? Majoritatea oamenilor se confruntă cu problema de a da copiilor sfaturi practice despre cum să-şi organizeze viaţa. Totodată, majoritatea psihanaliştilor sunt de acord că nu dorim să pretindem că ne ştim organiza propriile noastre vieţi la fel de bine ca pe ale altor oameni. Iată de ce este nevoie ca psihanalistul să aibă o idee operativă despre capacitatea sa, precum şi despre limitele cunoştinţelor sale de psihanaliză. Cunoaşterea aceasta de sine ne poate feri de pericolul de a încerca să-i sfătuim pe alţii cum să trăiască, în loc de a le demonstra cum gândesc.

Întrebare: Ce relaţie există între construcţie şi spaţiul-timp psihanalitic? Cum trebuie să înţelegem simţământul pacientului sau al psihanalistului de a se fi rătăcit în spaţiul-timp psihanalitic?

Care este locul sentimentului de atotputernicie în cadrul acestui simţământ de rătăcire?

În activitatea dumneavoastră clinică vă folosiţi de construcţii (grilă). Vor fi oferite aceste construcţii pacientului, ca substitut al interpretării?

Sunt spaţiul şi timpul dintre ceea ce simţim şi ceea ce gândim pline de sentimente de confuzie, persecuţie şi depresie, sau de sentimente tonifiante?

Bion: Mi se întâmplă des să-i aud pe pacienţi spunând că se simt 'teribil de înspăimântaţi'. Pe ce scară gradată se măsoară spaima lor? Se afirmă curent că pacientul dă semne de 'aroganţă excesivă', că este 'excesiv de încântat de sine', că acordă o 'atenţie excesivă detaliilor', sau că 'are o capacitate anormală de a înţelege greşit'. Până acum, psihanaliştii au fost, cât de cât, în stare să facă faţă tipului de probleme cu care s-au confruntat; astăzi suntem chemaţi să ne ocupăm de situaţii aflate în afara razei a ceea ce consideram până acum că este activitatea psihanalitică. Lucrăm constant la astfel de probleme, fără a avea un cadru de referinţă. Psihanalistul îşi poate spune: 'Mă depăşeşte pacientul acesta, e prea ostil.' Dar care este nivelul normal de ostilitate? Unde găsim scara

gradată care să indice într-un punct prea puţină ostilitate, iar în altul prea multă? Cum să se facă determinările, dacă nu prin intermediul intuiţiilor psihanalistului de pe parcursul şedinţei? 'Plus' şi 'minus' se pot folosi pentru a indica devierile de la 'norma' psihanalistului. Această normă poate fi socotită nesatisfăcătoare, subiectivă, neştiinţifică. Eu, însă, nu ştiu să existe altceva mai convenabil. În toată munca noastră trebuie să ne descurcăm fără o scală de măsurare adecvată, fără un cronometru exact care să indice ora. Situaţia devine gravă când ne ocupăm de un pacient despre care s-ar fi putut spune cândva: 'Păi bine, dar e anormal, e prea bolnav, este de fapt un psihotic irecuperabil.' În termeni reali, pacientul este antipatizat, fiindcă ne cere să ne îndepărtăm prea mult de limitele spectrului nostru obişnuit. Trebuie să dezvoltăm, să realizăm un standard de maturitate aflat dincolo de maturitatea animală, dar care să-şi păstreze, ca ţel, sexualitatea culturală. Sexualitatea animală se dobândeşte înaintea maturităţii mintale; aceasta din urmă abia urmează să fie realizată. Dacă există maturitate psihică sau iubire pasională, ne este imposibil să determinăm momentul când cineva devine capabil de a trăi o iubire pasională, în loc de a fi doar matur din punct de vedere sexual.

Grila este o încercare timidă de a confecţiona un instrument. Un instrument nu este o teorie; el este alcătuit din teorii, tot aşa cum o riglă divizată şi în centimetri, şi în ţoli, a fost alcătuită în funcţie de anumite teorii. Dar rigla poate fi folosită în scopuri felurite de oameni diferiţi. Pe vremea când am fost şcolar, învăţătorul poruncea: 'Întinde palma' şi ne pleznea cu rigla; durea. Nu pentru asta fusese concepută rigla, nu de asta era împărţită în centimetri şi ţoli, dar procedeul era eficace. Cam asta este tot ce pot spune în favoarea grilei. S-ar putea ca unii s-o folosească în alte scopuri. Poate că va găsi cineva calea spre inventarea unei alte grile folositoare psihanaliştilor practicanţi; descoperirea ei rămâne o chestiune de viitor, întrucât eu sunt sigur că grila desenată de mine nu răspunde acestei necesităţi. Dar o socotesc suficient de bună pentru ca să ştiu cât de rea este, cât de inadecvată misiunii pentru care am conceput-o. Dar, chiar dacă va fi sursa unor chinuri psihice, sper că veţi profita de ea pentru a elabora una mai bună.

Întrebare: Consideraţi că psihanaliza trebuie matematizată pentru a fi considerată o ştiinţă?

Bion: Pe mine nu m-ar impresiona matematizarea psihanalizei—dar absolut deloc. Dar nici nu aş vrea să-i descurajez pe cei dispuşi să încerce, deoarece văd că psihanaliza nu e câtuşi de puţin perfectă, nu e nici măcar un instrument bun. Din punctul meu de vedere, este cel mai bun din câte am găsit. Spun aceasta cu ezitare, fiindcă atât de mulţi oameni

doresc să creadă că psihanaliza nu face doi bani.

Depinde de ce scală foloseşti pentru a determina ce înseamnă 'mult' şi ce 'puţin'. Operaţiunile efectuate de mintea omului sunt departe de a fi eficiente. Atât de departe, încât capacitatea noastră mintală tinde mai degrabă spre inteligenţă decât spre înţelepciune; suntem nişte maimuţe atât de inteligente, încât putem să ne curăţăm de pe faţa pământului şi din întregul univers cu mult înainte de a fi aflat că este periculos să te joci cu bomba atomică. Unii s-au temut că dacă se va realiza fisiunea nucleară se va declanşa o reacţie în lanţ în urma căreia toată substanţa de care avem nevoie ca să vieţuim şi să respirăm va fi distrusă cât ai clipi. Noroc că nu am atins încă acest nivel de deşteptăciune. Poate că mâine cineva o să fie suficient de îndrăzneţ, de idiot sau de indiferent, ca să spună: 'Ce pasionantă chestie! Vreau să aprind chibritul ăsta periculos; să văd ce se întâmplă.' Pentru a opera o distincţie artificială între inteligenţă şi înţelepciune, am putea spune: durează mai mult să devii înţelept decât să devii inteligent.

Îmi aduc aminte că am stat de vorbă cu un fizician atomist care era convins că toată treaba asta cu latină şi greacă, poezie şi literatură este o aiureală curată; că Universitatea Oxford îşi iroseşte timpul în chip barbar. Nu voi contesta punctul lui de vedere, ceea ce nu înseamnă că eu cred că e bine să încurajăm şmecheriile noastre de maimuţă fără a încuraja, în acelaşi timp, câştigul de înţelepciune. Văd şi eu că anihilarea atomică a rasei umane—drastică, eficace şi rapidă—ar lua mult mai puţin timp decât studiul umanioarelor, depinde de părerea fiecăruia dacă acest lucru ar însemna o îmbunătăţire pentru psihanaliză—cel mai bun să câştige!

În copilărie mi-ar fi plăcut ca învăţătorii mei să fi învăţat să folosească rigla pentru măsurarea lungimii în centimetri sau ţoli, în loc să mă pleznească în palmă cu ea. Tot astfel, acum aş dori ca fizicienii atomişti să pună fizica atomică la o treabă folositoare mie, în loc de a o utiliza pentru a mă transforma într-un tăciune sau un gaz. E greu de precizat care este factorul ce promovează înţelepciunea. Se pare că psihanaliza ne oferă cea mai mare speranţă de a afla ce încurajează creşterea —nu ştiu dacă a unei tumori sau a ţesutului sănătos. Între timp, elaborând tehnici de folosire a psihanalizei, poate aflăm cum să creştem oameni înţelepţi care să devină psihanalişti, iar nu simple maimuţe inteligente.

Întrebare: Aş dori să explicaţi mai pe îndelete cum folosiţi termenul 'mister'. Mie îmi evocă romanele Agathei Christie, enigma sfinxului, a originii omului etc. La ce anume vă gândiţi, când folosiţi acest cuvânt?

Bion: Cu acest termen mă refer la capacitatea de a nutri un sentiment

de respect pentru necunoscut, la a avea capacitatea de a respecta un lucru pe care îl ignorăm; de a nu fi atât de înspăimântaţi de ceea ce nu înţelegem, încât să simţim nevoia să spunem: 'O, habar nu am despre ce vorbeşte, internaţi-l într-un spital de boli nervoase' sau: 'Nu ştiu ce face omul ăsta, haideţi să-l executăm.' Dacă e adevărat că majoritatea oamenilor devin criminali mai puţin eficienţi după ce li se retează capetele, cunoaştem mult mai puţine lucruri despre ei ca rezultat al acestei pripeli. Am dori să ni se dea o şansă de a afla ce este o persoană sau un lucru violent, înainte de a ne ucide. Se pare, însă, că violenţa este mult mai rapidă decât gândirea, mai ales decât tipul de gândire dirijată spre acţiune, deosebit de tipul de gândire ce se substituie acţiunii. Pare, cumva, a fi un proces lent, prea lent, poate, pentru această meserie. Totuşi, acestea toate indică mai degrabă ataşamentul şi devoţiunea faţă de meserie, decât dorinţa de a nu o practica.

Cel care îşi închipuie că posedă o explicaţie pentru orice, chiar şi pentru psihicul uman, mi se pare mai prejos, ca persoană, decât cel capabil încă să înveţe. Oamenii dependenţi de psihanaliză mi se par bidimensionali—sunt orizontali; sunt nu atât oameni, cât proiecte de oameni. Dacă i-am putea psihanaliza pe oameni cum se cuvine (orice ar însemna aceasta), s-ar putea să le sporească respectul nu numai pentru propriile lor minţi, ci şi pentru ale altora: în mintea lor ar fi încorporată capacitatea de a rămâne muţi de admiraţie în faţa minţii omeneşti, aşa cum mi-ar plăcea mie să pot rămâne cu gura căscată la vederea aurorei boreale. Eu nu m-aş socoti mai evoluat dacă aş spune: 'Bine, dar nu-i decât un efect al electricităţii—un fenomen electric.' Ar fi o remarcă inteligentă, dar nu şi înţeleaptă.

Să zicem că unor ascultători li se deşteaptă curiozitatea în legătură cu zgomotele de fond de la radio, cu interferenţe. Cu timpul, ei devin suficient de curioşi pentru a fabrica radiotelescoape imense, cu care să asculte interferenţa. Totul depinde de capacitatea lor de a respecta şi admira fenomenele naturii. În psihanaliză nu există şansă de progres până nu vor exista suficienţi oameni care să respecte psihicul uman, fie că le place sau nu, fie că ei cred că e tipul neadecvat sau adecvat de minte, chiar dacă dezaprobă modul de funcţionare al acelui tip anume de minte. Iată de ce este important ca psihanaliştii, acum ca şi în viitor, să fie capabili de respect pentru mintea omenească, pentru personalitatea umană, s-o respecte chiar dacă nu ştiu ce este, chiar dacă nu cunosc nimic despre ea. Aceasta este o parte din ceea ce numesc eu 'capacitatea de a te minuna'. Trebuie să fim capabili de a tolera misterul şi propria noastră ignoranţă.

Întrebare: Cum diferă atotputernicia de la un catolic la un metodist,

atât în cabinetul de consultaţie, cât şi în afara lui?

Bion: Ne-ar fi necesară experienţa de catolici şi metodişti; şi mai bine, experienţa unui anumit catolic şi a unui anumit metodist. Cred că singurul care ar putea afla ar fi psihanalistul. El s-ar putea să constate că amândoi se închină aceluiaşi Dumnezeu; sau că unul dintre ei şi-a făcut un idol dintr-un jucător profesionist de golf, iar celălalt dintr-un fotbalist. Va trebui, însă, să-şi păstreze capacitatea de a spune: 'Dar nu am examinat decât doi oameni şi se pare că ei m-au făcut să descopăr lucruri oricum ştiute de toată lumea.' E neplăcut să ai sentimentul că, după o viaţă de muncă pasionată, ai ajuns să te raliezi ideilor unui mare număr de oameni, care le-au gândit înaintea ta. Este extrem de improbabil ca vreunul din noi să descopere ceva nou. Eu n-am aflat niciodată ceva ce să nu fi fost deja cunoscut. Dar omul are o capacitate imensă de a crede ceea ce doreşte el să creadă, de a se convinge că lucrul respectiv e demn de credinţa lui. La persoana creatoare, dorinţa de a crede toceşte capacitatea de a discerne între unicitate şi originalitate sau creativitate.

În *Aşa grăit-a Zarathustra*, Nietzsche afirmă că funcţia unei naţiuni este aceea de a produce un singur geniu. Ceea ce ne dă o idee destul de precisă despre scală: e posibil ca şaizeci de milioane de fiinţe omeneşti să dea naştere unui singur geniu. Şi ar fi foarte frumos dacă aceste colectivităţi de câte şaizeci de milioane de oameni i-ar lăsa pe genii, dacă s-ar ivi, să supravieţuiască, adică nu i-ar executa, nu i-ar arunca în aer sau nu i-ar lăsa, pur şi simplu, să moară de indiferenţă. Rară este însă capacitatea de a-i face pe cei şaizeci de milioane să ajungă la un consens în privinţa persoanei desemnate drept geniu unic; în psihanaliză, această problemă este unică şi specifică.

Cel care o pune va trebui să determine dacă întrebarea este particulară şi unică, sau generală. Dacă este specifică, răspunsul trebuie găsit în funcţie de împrejurarea specifică.

Întrebare: Se poate realiza capacitatea de a aprecia timpul în psihanaliză prin experimente succesive cu atotputernicia şi neputinţa?

Bion: Timpul ar putea fi măsurat prin oscilaţia de la una la cealaltă. Toată lumea cunoaşte oameni care se fălesc: 'Oricând mă pot trezi când vreau, dacă mă gândesc la ora respectivă în timpul nopţii; dacă doresc să mă trezesc la cinci dimineaţa, atunci la cinci mă trezesc.' În sine, performanţa nu mi se pare imposibilă. Dar nu ştiu cui i se datorează. Poate că depinde de ceva fiziologic, cum ar fi pulsaţiile inimii, sau de ceva cum este oscilaţia de la atotputernicie la neajutorare. Cred că ar merita cercetată, dacă aveţi un pacient care exhibă asemenea oscilaţii. Aşa cum stau lucrurile acum, depindem de un mecanism care ne spune că e unsprezece şi un sfert—şi trebuie să cădem în genunchi de admiraţie

în faţa acestui mecanism; să fim impresionaţi de faptul că respectivul mecanism a reuşit să-şi aducă arătătoarele în poziţia aceea. Presupun, deci, că e cazul să facem câte o temenea ceasornicelor noastre.

PATRU

Aş dori să discut acum un lucru ce pare situat la mare distanţă de subiectele ce ne preocupă. În ultimii ani, în astronomie, s-a făcut o inovaţie mecanică egală ca importanţă cu descoperirea telescopului. Până acum, posibilităţile de cercetare în astronomie erau limitate la ceea ce se putea vedea cu aparatul vizual al omului, amplificat cu instrumente puternice, ca reflectorul de două sute de ţoli de la Palomar. Acum s-a obţinut o extindere şi mai mare a posibilităţilor, prin inventarea radioastronomiei. Radioastronomii au descoperit ceea ce numesc ei 'găuri negre' în contrapartea cosmică a domeniului astronomiei; după ei, o 'gaură neagră' este spaţiul ocupat de o stea a cărei materie a devenit atât de concentrată, încât s-a întâmplat o implozie, astrul s-a prăbuşit înăuntrul său. Acolo unde se afla cândva o stea, există acum o 'gaură neagră', care, presupun ei, este o imensă sursă de putere.

Îmi este cunoscută o teorie psihanalitică a minţii omeneşti care—în măsura în care înţeleg eu formulările astronomiei—seamănă perfect cu teoria astronomică a 'găurilor negre'. De ce inventează psihanalistul o teorie prin care să explice un fenomen psihic în timp ce, independent de el, astronomii elaborează o teorie asemănătoare despre ceea ce consideră ei că este o gaură neagră în spaţiul cosmic? Care pe care o cauzează? Este oare vorba de o particularitate a spiritului uman prin care acest spirit este proiectat în cosmos, sau există în cosmos ceva real, de unde decurge ideea de spaţiu în cuprinsul minţii? Poate că va avea cineva dorinţa şi timpul necesar pentru a studia această 'gaură neagră'. Investigaţia sa ar putea duce, firesc, la o descoperire negativă, făcând inutilă cercetarea ulterioară; sau se prea poate ca psihanaliştii să fi bănuit deja că psihicul uman are o particularitate anume, iar dacă bănuiala le este confirmată, se va intensifica cercetarea psihanalitică şi se vor elabora şi mai multe teorii. Am folosit ideea aceasta aparţinând cosmologiei moderne ca pe un model al psihanalizei, dar aş dori să folosesc şi psihanaliza ca pe un punct de plecare pentru investigarea psihicului uman.

Să examinăm un lucru aflat nu la o distanţă de miliarde de ani-lumină, ci extrem de aproape: pe noi înşine. Scriindu-i lui Lou Andreas-Salomé, Freud spunea că atunci când cerceta un subiect extrem de

obscur, constata uneori că poate proiecta mai multă lumină asupra acestuia dacă se orbeşte artificial. În cartea a treia a *Paradisului pierdut*, Milton spune: 'Salut, lumină sfântă; cea dintâi/ Născută a Tăriei/ Sau născută/ Din raza cea Eternă coeternă!/ Fără păcat, te pot aşa descrie?/ Odată ce-i lumină Dumnezeu/ Şi-n veci El n-a sălăşluit decât/ Întru lumina pururi neajunsă,/ Înseamnă c-a sălăşluit în tine,/ Strălucitor efluviu din esenţa/ Strălucitoare şi nicicând creată.' [Traducere de Aurel Covaci.]

Nu pare să existe vreo îndoială—în orice caz Milton nu se îndoia—că era orb—'o picătură senină atât de bogat astâmpără globurile acestea ce se rotesc în van'; deşi ele simt căldura, Milton nu vede nimic. Un oftalmolog capabil de astăzi ar avea de făcut speculaţii interesante despre natura orbirii lui Milton. Nu putem spune de fapt că el s-a orbit artificial sau dacă, inconştient, şi-a dat seama că nu putea cerceta aceste 'lucruri invizibile pentru om' în timp ce era orbit de lumina strălucitoare a faptelor. Nu-l putem psihanaliza pe Milton, dar e deconcertant că a putut profita în modul acesta de faptul de a fi orb, întocmai cum Freud n-a reuşit să exploreze regiunile întunecate fără a se supune, în prealabil, unei orbiri artificiale.

Este, oare, bine ca mâine, când ne primim pacienţii, să ştim cât se poate mai mult despre psihanaliză, să avem la îndemână o lumină cât mai strălucitoare, pe care să o proiectăm asupra datelor ce ni se vor face cunoscute în sesiunea de mâine? Sau este preferabil să ne orbim artificial, astfel încât bezna să devină atotstăpânitoare şi pe fundalul ei orice obiect vag să se vadă clar—ca în situaţia când cauţi o pisică neagră într-un beci întunecat, fără lumină? Pe măsură ce ne vorbeşte pacientul, putem hotărî ce să facem: să ştim tot ceea ce poate şti o persoană despre psihanaliză? Sau să dăm uitării, pe cât posibil, diferitele date, permiţând intuiţiei noastre, oricât ar fi ea de firavă, să distingă ceva, cât de vag şi de obscur, în spusele pacientului? Avem nevoie de un soi de viziune mintală binoculară—un ochi orb, celălalt cu o vedere suficient de bună. Odată, amiralul englez Nelson a hotărât că ar fi mai bine să 'facă pe orbul' în legătură cu un semnal ce i se transmitea, să ignore ordinul, pretinzând că nu a văzut semnalul. Drept pentru care şi-a pus luneta la ochiul lipsit de vedere. Oare nu sunt destule situaţii când ar fi mai bine să nu dăm prea multă importanţă ordinelor primite? Atunci când nici o interpretare pe care o cunoaştem, pe care am învăţat-o (învăţat-o corect de la antemergătorii noştri) nu pare să clarifice situaţia, nu este mai bine să nu înţelegem ce ni se cere să facem şi să apelăm la propria noastră iniţiativă? Dar acesta-i un lucru extrem de riscant! Este o atitudine arogantă şi, într-un fel, trebuie să fi uşor scrântit ca să ignorezi tot

ce ţi se spune şi să te crezi mai deştept. Cu toate acestea, chiar şi în copilăria noastră părinţii greşeau uneori; ei aveau cunoştinţe mult mai temeinice despre creşterea copiilor decât noi, dar uneori, când eram cât se poate de răi, aveam dreptate—nu că asta ni s-ar fi datorat nouă. Ne putem mobiliza acest sentiment astăzi, când am devenit femei şi bărbaţi maturi dar simţim, totuşi, că mai sunt multe de învăţat? Cum s-ar spune, suntem acum atât copii, cât şi oameni maturi. Să uităm ceea ce am învăţat, copii fiind, că e adevărat, sau să uităm ceea ce am învăţat ca adulţi că este de asemenea adevărat? Cum să vă fac să înţelegeţi că, după părerea mea, trebuie să recurgeţi la intuiţie, oricât de slabă şi de înşelătoare ar fi ea, chiar dacă e o cale periculoasă şi, probabil, greşită?

Dar acum să privim cu ochiul celălalt—să ne întoarcem la astronomie. În timp ce toată lumea se tânguia: 'Ce radio îngrozitor, nu pot asculta programul, muzica este înecată de paraziţi', nişte indivizi dificili, perverşi, stupizi, ignoranţi, şi-au propus să nu asculte muzica încântătoare şi, în locul ei, să asculte paraziţii. Vă puteţi imagina ceva mai stupid, mai pervers, decât să nu asculţi Bach sau Beethoven şi, în schimb, să asculţi paraziţii? Totuşi, nu după mulţi ani, cineva a construit radiotelescoape imense pentru a asculta această interferenţă, pentru a asculta zgomotele de fond. Ce să mai spunem despre indivizii noştri ţăcăniţi, cretini, psihotici, perverşi şi enervanţi? De ce tocmai ei sunt cei aleşi să facă astfel de descoperiri? De ce a sfidat Galilei toate autorităţile, inclusiv puternicele autorităţi ecleziastice, afirmând că universul arată cu totul altfel decât îl descriau reprezentanţii lui Dumnezeu pe pământ? Nu ne este la îndemână să zicem: 'Să nu ne preocupăm de cei întregi la minte; cei pe care dorim cu adevărat să-i încurajăm sunt toţi lunaticii noştri.' Dar e sigur că nu ne putem permite nici să spunem: 'Aceştia sunt cei întregi la minte, iar aceştia lunaticii.' E bine cunoscut că rebelul psihotic de acum se transformă aproape instantaneu, în momentul următor, în reprezentantul normal, investit cu carismă, al Puterii.

În sfera aceasta îngustă pe care o pot numi 'sinele meu', e necesar să încerc să-mi formez o părere, anume dacă vorbesc în dodii sau, dimpotrivă, spun ceva ce merită ascultat. În sfera gândirii, când practici acel tip de gândire care e preludiul acţiunii, iar nu un substitut al ei, trebuie să decizi, chiar dacă nu porneşti de la o premisă foarte consistentă, dacă merită să-i plictiseşti pe ceilalţi împărtăşindu-le ideea ta. S-ar putea ca aceasta din urmă să nu fie absurdă. Iată dilema cu care ne confruntăm fiecare în minusculul univers care este 'sinele' nostru: un univers ce pare a fi considerabil mai spaţios decât ceea ce am înţelege prin 'sine' dacă ne-am rezuma la anatomie şi fiziologie. Dacă mi s-ar îngădui să cred că limitele fiinţei mele coincid cu epiderma, aş avea o idee destul de precisă

despre ceea ce sunt. Nu sunt, însă, deloc sigur că mintea mea se află cuprinsă în sacul epidermei, ca şi celelalte componente. De vreme ce avem această prejudecată psihanalitică, bazată pe teoria că există un lucru ce se învredniceşte de denumirea 'minte omenească' şi că merită să cercetăm această minte, probabil că ea este la fel de importantă ca şi toate aceste interferenţe herziene pe care merită să le ascultăm atent, în locul programelor radio cărora mai-marii noştri hotărâseră că trebuie să le acordăm atenţie.

Pacienţii noştri de mâine *intenţionează* să ne comunice unele lucruri, iar noi suntem datori să aflăm ce au de spus. Nu se poate pune problema ignorării spuselor lor. Dar îi putem arăta pacientului: 'În afară de ceea ce-mi destăinuiţi, aş dori să vă atrag atenţia asupra a ceea ce *nu intenţionaţi* să-mi împărtăşiţi—lucruri pe care le consideraţi, probabil, lipsite de importanţă. Aş dori să daţi dovadă de respect pentru mintea dumneavoastră, aşa cum o percepeţi, şi pentru acele componente ale minţii dumneavoastră pe care, până acum, le-aţi socotit balast' şi de care, după Melanie Klein, bebeluşii se desprind de la vârstă fragedă (sau îşi închipuie că o fac), de care se descotorosesc, aşa cum învaţă să elimine urina fiindcă nu este lapte şi fecalele pentru că nu sunt bune de mâncat. Omul nici nu-şi bea, nici nu-şi mănâncă mintea, dar obiceiul delimitării poate continua, el poate simţi în continuare nevoia de a spune: 'Nu vreau să mai am nimic de-a face cu toate lucrurile acelea rele de care am scăpat.' Psihanalistul îi cere: 'Mai uitaţi-vă o dată la aceste lucruri rele, mai uitaţi-vă o dată la lucrurile pe care, într-o anumită etapă a existenţei dumneavoastră, le-aţi considerat rele şi de care aţi dorit să vă descotorosiţi.' În practica psihanalizei, a 'se uita' la ceva este inseparabil de experienţa 'tulburării'. Acest amestec confuz, haotic, constituie, poate, conţinutul unei 'găuri negre' de factură psihică. Din această cauză, orice persoană preferă să 'audă vorbindu-se' despre psihanaliză, decât s-o încerce pe propria sa piele. Aşadar, înainte de a te descotorosi de 'gaura neagră', mai aruncă-i o privire până a nu decide că tot ce ai învăţat de la mama sau tata e balast; înainte de a ne descotorosi de toate cunoştinţele noastre conştiente, raţionale, să le mai aruncăm şi lor o privire. Pe scurt, să examinăm *interferenţele*.

Există o complicaţie; nu vă va surprinde să-i acordăm acum atenţie. Copilul din noi îl urăşte pe adult; ura este reciprocă. Mâine e posibil ca unul din pacienţii noştri să dea toate semnele că nu vrea să se maturizeze—el consideră maturizarea o idee rea. Preferă să rămână toată viaţa un bebeluş. Personal, mă bucur că nu sunt reprezentantul oficial al unei societăţi psihanalitice; să fie altul matur şi să îndeplinească această funcţie. Tot aşa, subiectul analizat nu doreşte să fie redus, cum se teme

că se va întâmpla, la starea mintală a unui copil sau a unui bebeluş. Nu este, însă, o problemă care să poată fi soluţionată o dată şi pentru totdeauna. Continuăm să fim animale umane: uneori, animale umane tinere; alteori putem susţine că suntem animale umane mature. Pot fi făcute cele două să lucreze împreună? Pot coopera în suficientă măsură, încât să producă—metaforic vorbind—o viziune binoculară, o percepţie bimintală? Ca psihanalişti, suntem pe calea cea bună? Presupunem că există o minte pentru care merită să cheltuim timp şi bani, că merită să ne consumăm timpul cu acel specimen aparte de minte pe care îl vom întâlni mâine. Aceasta este credinţa *noastră*. Iar noi alcătuim o minoritate de dimensiuni foarte, foarte reduse.

Întrebare: Aţi subliniat importanţa respectării misterului, pe aceea a intuiţiei psihanalistului. Cum se împacă aceasta cu preferinţă arătată, în selectarea candidaţilor, pregătirii medicale, de vreme ce această pregătire duce la o abordare organică a problemei, mai curând decât la una intuitivă? N-ar fi mai bine să-i preferăm pe cei cu formaţie umanistă?

Bion: Această problemă s-a pus mereu în Societatea Britanică de Psihanaliză şi a constituit subiectul unor îndelungate dezbateri. În general, suntem de acord că o treime din membri e bine să fie profani, cerinţa principală fiind ca toţi membrii să dea dovadă de un devotament sincer faţă de munca lor. Dacă o persoană avea o diplomă de medic, aceasta însemna că fusese supusă unei anumite rigori. Tot aşa, membrului profan i se cerea să ştie ce înseamnă a face parte dintr-o organizaţie cu disciplină mintală; de exemplu, să fi studiat suficient de mult pentru a obţine o licenţă în filosofie. Se pot aduce multe argumente în favoarea educaţiei medicale, ca preambul al practicării psihanalizei; doctorii sunt obişnuiţi cu pacienţi nervoşi sau înspăimântaţi. Pe de altă parte, însă, îi handicapează prejudecăţile materialiste. Ca să exagerăm: poţi palpa un abdomen şi simţi în el o tumoare; dar dacă nu poţi palpa mintea, e absurd să susţii că ceva nu e în regulă cu ea.

Trebuie să sperăm că prin filtrul comitetelor noastre de selecţie vor trece nu cei mai răi, ci cei mai buni. Problema selecţiei se cere supusă unei reconsiderări perpetue; nu-i vom putea asigura o soluţionare definitivă, nici nu vom găsi răspunsul care să ne scutească de necesitatea de a cântări fiecare caz în parte, în funcţie de meritele lui.

Întrebare: Am dori să vă referiţi la gaura neagră a tăcerii ce apare în timpul şedinţei psihanalitice şi să ne spuneţi ceva şi despre lumina curioasă a halucinaţiei prin care se percepe invizibilul.

Bion: Într-o piesă muzicală pe care o ascultăm sunt cuprinse şi pauze, numite în englezeşte 'rests' (repaosuri), care fac şi ele parte din muzică. Odată, cu privire la grupuri, am fost întrebat: 'În afară de

discuţii, mai faceţi ceva?' 'Da', am răspuns, 'tăcem'. Cred că cel ce formulase întrebarea, un doctor în filosofie, a luat răspunsul drept glumă. Dar eu fusesem foarte serios. Un grup de oameni nu discută întruna; uneori tac, iar tăcerile sunt o componentă a activităţii lor. În engleză există chiar o expresie: 'a pregnant silence' (tăcere grea de tâlc). E foarte expresivă. Există şi tăceri care nu semnifică nimic; din punct de vedere matematic, sunt egale cu zero. Dar există şi cazuri când un zero amplasat între cifrele 1 şi 1 le transformă în numărul 101. Tot astfel, unele tăceri transformă sunetele precedente şi pe cele ulterioare într-un mesaj important. Un poet talentat se foloseşte de cuvinte obişnuite şi de intervale de tăcere obişnuite, dar modul cum le întrebuinţează transformă atât cuvintele, cât şi tăcerile, în ceva extraordinar. În psihanaliză, poate că veţi putea deosebi diferitele tăceri pe care aveţi ocazia să le observaţi. În 'practică', o veţi putea face; în 'teorie', nu.

Este greu să faci deosebirea între zero, însemnând nimic, şi ceva nelipsit de importanţă, între o tăcere golită de gând şi una grea de tâlc: dacă am vorbi despre contactul sexual şi consecinţele lui—a rămâne grea şi aşa mai departe—aceste cuvinte ar fi adecvate. Nu intenţionez, însă, să mă refer la anatomie sau psihologie; mă refer la o experienţă mintală. Problema este interpretarea tăcerii, sau a ceea ce ni se pare a fi o tăcere. John Rickman mi-a descris un pacient care se acoperea complet cu o pătură, cu excepţia unui singur ochi; acesta era unicul lucru ce se cerea interpretat de Rickman. Nu are rost să căutăm precedente în cărţi de psihanaliză; e inutil să întrebăm pe altcineva ce interpretare să dăm. Trebuie să fii acolo, să ai un pacient cu o astfel de comportare şi să ai suficientă răbdare pentru a aştepta să se ivească ceva. Freud descrie cum matematicianul trebuie să analizeze o masă de date fără legătură între ele, lipsite de semnificaţie, până când crede că distinge un tipar pe care să-l poată scrie într-o formulă matematică.

Ce fel de analiză se cere pentru a interpreta comportarea unui pacient care foloseşte extensiv tăcerea, pacientul care vine la consultaţie, nu deschide gura, iar la sfârşitul şedinţei pleacă aparent satisfăcut? Dacă ne vom limita la dialogul verbal dintre psihanalist şi cel analizat, nu cred că vom ajunge departe cu un astfel de pacient. Enunţul 'restrâns' al psihanalistului şi 'tăcerea' pacientului lasă o prăpastie prea mare, fără nici un fel de punte, între cele două părţi; 101 rămâne tot 101. Nu este nici o sută unu, nu este nici unsprezece. Cineva va trebui să inventeze limbajul tăcerii—al tăcerii neexplicite.

Am avut un pacient care, când îi vorbeam, privea cum plutesc vorbele mele prin cameră, până când formau un desen pe perdea—cel puţin aşa credea el. Când am început să-i înţeleg comportarea—deşi n-a

rostit nici un cuvânt—am încercat să o îmbrac în cuvinte, cu un oarecare rezultat, cred. Iată cu ce fel de probleme ne confruntăm. Afirmăm: 'Pacientul acesta are o atitudine ostilă', dar poate că folosim o abordare psihanalitică greşită pentru a-i interpreta tăcerea. Mâine, când vă veţi întâlni cu pacientul, va trebui nu numai să fiţi foarte atenţi la tot ceea ce se întâmplă; ci poate să inventaţi uneltele cu care să întreprindeţi analiza, chiar pe parcurs, ca un Galilei care trebuie să inventeze telescopul, să-l fabrice şi să-şi şlefuiască singur lentilele pentru a studia problema pe care doreşte s-o investigheze.

Întrebare: Cum s-ar spune 'interferenţă' în termeni psihanalitici?

Bion: Când staţi de vorbă cu pacientul dumneavoastră, uneori vedeţi şi simţiţi că nu vă acordă atenţie. Totodată simţiţi că este preocupat de *ceva*; ceva ce interferează în discuţia dintre pacient şi psihanalist. Iată ce înţeleg eu prin interferenţă. Veţi fi atenţi la ceea ce vă spune, la ce e scris în cărţi, sau veţi fi atenţi la interferenţă? În aceasta constă dificultatea psihanalizei practice; în aceasta constă greutatea şedinţelor de mâine. Nu realizezi nimic spunând: 'Nu faceţi asociaţii libere', sau 'Pacientul acesta nu vorbeşte cu mine, nu pot face nimic pentru el.' Puteţi păstra tăcerea şi să ascultaţi. Vă puteţi opri din vorbit, ca să aveţi posibilitatea de a auzi ce se petrece. Iar atunci, ceea ce va trebui să ascultaţi este 'interferenţa' psihanalitică, aşa cum alţii ascultă paraziţii la radio. Până nu ascultăm ceea ce se întâmplă—în sensul acesta, de a fi capabili să tăcem când este necesar—nu vom putea realiza progrese în zonele acestea denumite de obicei psihoză, sau psihoză de limită.

Cu întrebarea dumneavoastră aţi ilustrat necesitatea unui limbaj, numai că îmi cereţi să inventez instrumentul cu care să întreb şi, totodată, să răspund la întrebare când mă întrebaţi: 'Cum...?' Nu există termeni psihanalitici care să-mi fie cunoscuţi, aşa cum nu vă sunt cunoscuţi nici dumneavoastră. Va trebui să-i împrumutăm, amândoi, de la alte discipline.

Întrebare: Aş dori să vă referiţi mai pe larg la curiozitate. Există mai multe soiuri de curiozitate?

Bion: Ce cred eu despre curiozitate, sau despre tipurile diferite de curiozitate, nu are importanţă. Trebuie să te respecţi pe tine însuţi şi capacitatea de a asculta sau a privi cu atenţie ceea ce se întâmplă în cabinetul de consultaţie. Acolo este locul unde veţi găsi răspunsul—nu-l veţi afla de la mine, din vreo carte sau de la un alt coleg. Când şezi acolo şi eşti curios vei avea, poate, senzaţia că pacientul e cufundat într-un alt soi de tăcere. Să presupunem că el capătă grai şi îţi pune întrebări. Poate îţi vei spune: 'Curiozitatea lui este un apel la ajutor.' Una şi aceeaşi întrebare poate fi repetată întruna, ca atunci când pacien-

tul acela îmi declara: 'Nu ştiu ce vreau să spun' (vezi supra). În timp ce-l asculţi pe pacientul curios, poţi gândi: 'Omul ăsta îmi pune atâtea întrebări ca să mă enerveze.' Iar mai târziu: 'Omul ăsta îmi pune atâtea întrebări fiindcă vrea să obţină informaţii despre mine.' În felul acesta, putem observa tipurile diferite de curiozitate. Aceasta este calea corectă —a mă întreba pe mine nu este, nici a vă documenta la bibliotecă. Cel mai potrivit loc pentru aflarea răspunsului este cabinetul dumneavoastră de consultaţie, unde îl ascultaţi pe pacientul care manifestă curiozitate. Aştept cu nerăbdare cartea dumneavoastră cu prelegeri asupra acestui subiect. Este mai importantă decât cea pe care o citiţi acum.

Întrebare: Socotiţi că senzaţia de frumuseţe poate fi interpretată, în psihanaliză, ca un indice al adevărului, aşa cum Einstein o considera un indice al adevărului ştiinţific?

Bion: Probabil că vă referiţi la ceva cum e afirmaţia lui Keats: 'Adevărul e frumuseţe, frumuseţea adevăr.' Savanţii au tendinţa să creadă că nu-i interesează nimic altceva decât adevărul, datele concrete. Recent, Linus Pauling a fost aspru criticat pentru afirmaţia că vitamina C e un bun medicament împotriva guturaiului. Doctorii au exclamat: 'Asta ce bazaconie mai e?' Dar e periculos să-l acuzi pe un laureat al premiului Nobel că vorbeşte bazaconii. Poate că o face—bazaconiile nu aparţin în exclusivitate nimănui—dar este foarte probabil că un laureat al premiului Nobel are un răspuns foarte bun la această întrebare, iar Linus Pauling a reuşit să le demonstreze oamenilor cu pregătire medicală, chiar cu o calificare foarte înaltă, că nu făcuse o afirmaţie neştiinţifică.

Dar să zicem că schimbăm ceea ce eu numesc 'vârf'. Din vârful ştiinţific ne transferăm în cel estetic. Definiţia adevărului poate fi corectă în domeniul logicii, în metoda ştiinţifică, dar acea definiţie nu va fi valabilă în universul discursului în care am intrat când am schimbat vârful, trecând la cel estetic, la parametrii frumosului şi ai adevărului din sfera esteticului. Dacă aş schiţa imaginea unei fiinţe omeneşti, cred că aţi fi îndreptăţiţi să întrebaţi: 'Asta ce Dumnezeu mai e? Nu seamănă cu nici un animal văzut de mine pe pământ.' Să presupunem, însă, că schiţa e de Picasso. Cineva ar putea zice: 'Bun, dacă aş dori un portret al soţiei mele, sau al soţului, nu cred că l-aş angaja pe Picasso să-l execute. Nu consider că desenul acela este izbutit.' Lucrul extraordinar, însă, este că atunci când priveşti un Picasso autentic simţi ceva: 'Ştii, cred că înţeleg ce vrea să exprime tipul ăsta—nu e chiar ceea ce aş interpreta ca fiind nevasta mea, dar pot spune că tabloul exprimă ceva, că nu e despre nimic.' Tabloul acela de Picasso nu poate fi matematizat exact prin zeroul 0. S-ar putea să aveţi sentimentul că nu aveţi suficiente cunoştinţe ca să înţelegeţi ce vă arată Picasso.

Poate că-i veţi oferi celui analizat o interpretare corectă, o interpretare de care sunteţi sigur că e conformă adevărului, şi totuşi el va protesta: 'Nu înţeleg aiurelile astea psihanalitice.' Veţi putea replica doar: 'Bine, credeţi că este un nonsens, dar mai târziu s-ar putea să consideraţi că este un «nonsens»', şi s-o lăsaţi baltă. Multe dintre interpretările noastre, care nouă, ca psihologi, ni se par evidente, le pot fi extrem de neclare pacienţilor. Ei pot declara sincer: 'Cred că-i un nonsens.' Uneori, însă, psihanaliza este însoţită de creşterea respectului reciproc. Poate că părinţii au avut ce să-l înveţe pe copil. Astăzi, copilul, devenit adult, are mai multe cunoştinţe decât pe vremuri, dar este totodată şi copilul care l-ar putea învăţa ceva. La urma urmei, copilul trebuie să fi acumulat cunoştinţe suficiente ca să crească mare şi totuşi să continue să supravieţuiască. Uneori, investigaţia psihanalitică este însoţită de sporirea respectului celui analizat faţă de sine însuşi.

Ne putem identifica fie cu analistul, fie cu cel analizat. Ne putem spune: 'Înţeleg că nu-mi înţelege interpretările, dar de fapt nu am nici un motiv să le modific. Cred că sunt adevărate. Văd foarte bine că pentru el sunt un nonsens. Timpul va dovedi cine are dreptate.' Timpul hotărăşte.

CINCI

Noi toţi am trecut prin experienţa de a-l auzi pe un pacient declarând: 'Nu ştiu despre ce aş putea vorbi.' Este o stare de lucruri extraordinară, deoarece nimeni nu pretinde că vreun subiect ar fi interzis discuţiei şi există un întreg univers despre care pacientul, dacă are chef, poate vorbi. Psihanalistul, deşi prezent şi el în aceeaşi încăpere, în aceeaşi perioadă de cincizeci de minute, nu se află în aceeaşi situaţie; însăşi ocupaţia sa limitează, în ceea ce îl priveşte, sfera discuţiei. Câmpul de discuţie minim propus de Freud cuprinde complexul lui Œdip, interpretarea viselor, sexul. Munca ar fi, într-adevăr, serios limitată dacă s-ar mărgini la acest domeniu triplu, dar aceste trei subiecte mari se subîmpart în mai multe subdiviziuni, care, la rândul lor, se subdivizează şi tot aşa, până când se obţine un mare, un enorm număr de interpretări posibile. Depinde de ce ai în vedere: rădăcina comună a interpretărilor, în sens restrâns, sau diferitele variante. Domeniul psihicului devine încă şi mai vast dacă ţinem seama de modificările categoriilor principale în funcţie de vârf, de exemplu de cel religios, estetic sau ştiinţific.

Conversaţia ce are loc în cabinetul de consultaţii trebuie să semene cu viaţa reală; şi pictura trebuie să producă tablouri care să-ţi amintească de lumea în care trăim; la fel sculptura. Dar oamenii se schimbă—aşa încât un grec care a admirat statuia lui Hermes făcută de Praxiteles nu ar înţelege o sculptură de Rodin, care încearcă să redea caracterul, iar nu înfăţişarea fizică a unei persoane.

Deja aceste subiecte s-au extins, alarmant, ocupând o arie vastă în care trebuie purtate discuţiile. Dar aria se restrânge tot atât de rapid când pacientul declară: 'Nu ştiu despre ce aş putea vorbi.' Ce vom avea noi de spus, ce părere ne putem forma despre această situaţie? Consideră pacientul că evantaiul subiectelor este prea limitat? Sau e o persoană care vrea să ne comunice: 'Nu sunt bun la vorbă. Nu-mi oferă suficiente posibilităţi de exprimare. Dar aş putea să vă cânt la vioară—atunci, da, aş avea ceva de spus.' Poate vom gândi: 'Pacientul acesta neagă ceva', dar aceasta ar fi, probabil, o interpretare reductivă şi restrânsă. Nu este îndeajuns să afirmăm că el neagă ceva—e necesar să ştim ce afirmă. Deja am văzut că dacă afirmă realitatea trebuie să ştim ce anume exclude din ea (mă îndoiesc de utilitatea, în camera de consultaţie, a unor termeni

de genul 'excludere' sau 'negare', deşi ei sunt folositori atunci când discutăm *despre* psihanaliză).

După ce pacientul declară că nu are despre ce să vorbească, ne punem pe aşteptat—de fapt trecem în expectativă. Ce posibilităţi există? Văzând cum stă pacientul întins acolo şi tace mâlc, poate vă va trece prin cap ideea că, tăcând, urmăreşte să afle ceva. Poate nu deschide gura ca să-l oblige pe psihanalist să pună o întrebare? Atunci cel analizat va încerca să afle ce gândeşte psihanalistul, dacă este în toane rele sau nu, dacă îi pasă sau nu-i pasă de cel analizat. Veţi gândi, poate: 'Tăcerea aceasta e evocativă: Cred că pacientul aşteaptă să vadă care dintre noi se va referi primul la problemă.' Nu ştim dacă avem sau nu dreptate, dar, dacă aşteptăm, 'senzaţia' noastră s-ar putea să devină certitudine. Dacă v-ar întreba cineva de ce aţi considerat că pacientul încearcă să evoce ceva, nu ati putea spune decât: 'Dacă v-aţi fi aflat cu mine în cabinet, aţi fi fost la fel de sigur ca şi mine.' Aşa ceva este, bineînţeles, extrem de greu de susţinut la o conferinţă ştiinţifică. De aceea se enervează lumea: este exact tipul de experienţă calculat să calce pe toată lumea pe nervi.

Freud arată cât de important este să-i acorzi pacientului toată atenţia ta, să priveşti, să asculţi tot ceea ce se petrece până în momentul când lucrurile se structurează. Poincaré susţine că o grămadă de lucruri banale, fără sens şi fără legătură între ele, îl fac, dacă le-a cântărit suficient de mult timp, să se gândească la o formulă matematică; în continuare, îşi dă seama că formula matematică explică multe lucruri cărora, înainte, nu li se dăduse nici o explicaţie; atunci, dacă eşti norocos, explică şi multe lucruri pe care nici măcar nu le-ai luat în considerare. În domeniul psihanalizei, dai mereu peste o interpretare ce clarifică o mulţime de lucruri neînţelese până la un anumit moment; mai mult decât atât, una care va explica şi multe lucruri ce se vor întâmpla în următoarele două sau trei şedinţe şi nu s-au mai întâmplat niciodată înainte. Când se iveşte o astfel de situaţie, parcă analiza înaintează rapid. Suntem obişnuiţi ca ea să ne ia mult timp, dar unele lucruri se petrec cu o viteză incredibilă. De exemplu, îi oferi pacientului o interpretare pe care socoţi că ai folosit-o de o sută de ori—fără nici un rezultat. El repetă cu încăpăţânare: 'Nu am despre ce să vorbesc.' Mai încerci o dată, şi tocmai când ajungi să-ţi spui, exasperat: 'O, Doamne! Numărul o sută unu, o sută doi, o sută trei'—a număra interpretările are un efect la fel de soporific ca şi număratul oilor—pacientul începe să-ţi vorbească şi atunci îţi spui: 'Sfinte Sisoe! S-a trezit! Are o voce de om viu! Intonaţia e alta! În loc să vorbească în maniera aceea teribil de monotonă şi de plictisitoare, care face ca întreaga experienţă să-mi fie aproape nesuferită, vorbeşte vioi şi interesant—acelaşi pacient care nu avea nimic de spus. Se prea

poate că vei fi atât de surprins şi de mulţumit, încât fie că vei uita că 'situaţia e, probabil, la fel de periculoasă ca înainte, fie că nu-ţi vei da seama de schimbarea suferită de pacient şi vei cădea în rutina unei analize nesfârşite şi rigide. Trebuie să-ţi poţi însuşi faptul că situaţia, care s-a schimbat mult în realitate—pacientul este considerabil schimbat —în unele privinţe nu s-a schimbat câtuşi de puţin. Dacă eşti convins, bunăoară, că pacientul este un iresponsabil periculos, e aproape sigur că va continua să fie un iresponsabil periculos, dar de o altă varietate. Are patru, până la cincizeci de modalităţi de a fi iresponsabil, în loc de una singură. Pentru a folosi un limbaj mai teoretic: lucrurile primare nu se schimbă; arta, ştiinţa, religia nu se modifică. Acestea sunt caracteristici fundamentale ale animalului uman. Variabilele superficiale, ca să recurg la termenul matematic, se modifică.

Pot descrie situaţia, într-o manieră simplă, grafică, în felul următor: reprezintă psihicul şi este o constantă; este o variabilă, nu conteneşte să se schimbe. Întregul—să spunem—un bărbat sau o femeie—rămâne acelaşi, uşor de recunoscut, constant, altminteri n-ai şti dacă pacientul respectiv a venit la consultaţie ieri, alaltăieri sau şi mai demult—nici pacientul nu ar şti. Există, însă, în pofida acestei constanţe, şi elemente variabile. În psihanaliză avem şansa de a întrezări misterul perpetuu al acestui proces particular, descris de Confucius (tradus de Ezra Pound), când vorbeşte despre înţelepciunea matură, ce constă în a vedea cum cresc şi se transformă lucrurile, măcinate în 'malaxorul minţii'. Dimensiunea plăcută şi interesantă a psihanalizei este faptul că-ţi dă posibilitatea să-i urmăreşti pe oameni împlinindu-se. În viaţa de familie, tot aşa, cel căruia i-a fost dat să fie părinte poate vedea cum îi cresc copiii—o experienţă fascinantă şi plină de satisfacţii.

Copilul, însă, nu trăieşte această experienţă, neputând să înţeleagă legătura existentă între el şi creştere. Iată un motiv pentru care pacientul poate fi dominat de teama că ar fi extrem de destructiv, de teama că şi dacă iubeşte un lucru, îl iubeşte aşa cum îşi iubeşte hrana—o mestecă şi o transformă în fecale şi urină. Acest lucru este înţeles de copil destul de uşor şi de rapid, însă va trece mult până când va izbuti copilul să înveţe că datorită a ceea ce mănâncă poate, de fapt, să crească. Până când va ajunge să se lipească de perete şi să constate că ultima oară a avut un metru patruzeci şi şapte înălţime, iar acum are un metru patruzeci şi opt, convingerea că distruge ceea ce mănâncă s-a înrădăcinat ferm. A-l analiza ar trebui să însemne a reuşi să-i inoculezi ideea că a crescut, a introduce această idee între sentimentele lui de deprimare, deznădejde, plictiseală, mânie. De câte ori n-a auzit: 'Eşti un băiat rău; de ce distrugi orice-ţi cade în mână?' Nu poate răspunde: 'Nu am distrus decât micul

dejun, sau prânzul, sau cina, fiindcă sper să cresc mare'—deoarece, copil fiind, nu poate aduce astfel de argumente. Aceste două fiinţe omeneşti—persoana distrugătoare, deznădăjduită, disperată şi cea creatoare, constructivă, care creşte—nu se întâlnesc decât dacă reuşim să le prezentăm pe una celeilalte, prin intermediul psihanalizei. Nu ne vom da silinţa să-i arătăm pacientului cât este de rău, sau să-l facem să simtă că nu va fi bun la nimic, niciodată. Ne vom strădui să-i aratăm de ce este deprimat şi că, deşi nu este conştient de asta, transformă mâncarea şi în altceva decât fecale şi urină. Fata are posibilitatea să afle că va putea, cândva, aduce pe lume copii, ceea ce îi poate produce o oarecare alinare. Pe de altă parte, băiatul aude că surioara lui poate face copii, iar el nu poate. Îi va fi uşor să înţeleagă acest lucru; mult mai greu îi va fi să înţeleagă la ce este el bun. Până şi în actul genital, bărbatul va simţi că are o contribuţie nesemnificativă; chiar dacă poate avea contact sexual, ceea ce face el e foarte puţin, comparat cu ceea ce face sânul—sau mama, sau sora lui. Experienţa psihanalitică nu constă, pur şi simplu, în a afla ceva despre un băiat sau o fată, despre un bărbat sau o femeie, în sensul de a afla care sunt neîmplinirile şi greşelile lor. Înseamnă şi a le da şansa să afle că, dacă e perfect adevărat că distrug lucruri, acesta nu este întregul adevăr.

Întrebare: Nu consideraţi că deosebirea dintre teorie şi practică în psihanaliză se datorează faptului că profesia o exercită fiinţe omeneşti şi că dificultăţile întâmpinate în teorie şi practică se datorează, în parte, fricii psihanalistului de propriul său inconştient—din cauza căreia se ţine la distanţă de teorie şi de memorie? Când ne îndemnaţi să dăm uitării teoriile şi ideile preconcepute, nu ne cereţi să ne bizuim pe funcţionarea inconştientului, aparatul nostru mintal, unde trăieşte nu numai Thanatos, ci şi Eros?

Bion: Dacă nu am fi fiinţe omeneşti, ca psihanalişti nu am valora nimic. Dacă, însă, suntem fiinţe omeneşti, ar fi o prostie să ne închipuim că suntem scutiţi de defectele identificate la pacienţii noştri. În psihanaliză, sperăm că vom reuşi să identificăm dificultatea întâmpinată de cel analizat, dar analistul nu are cui să-i solicite ajutorul pentru a scăpa de greşelile pe care le comite la rândul său. Tot ce ne rămâne este să sperăm că reuşim să facem cât mai puţine greşeli. Este exclus ca, la un moment dat, să nu se ivească un pacient care să ne activeze slăbiciunile. Cu alte cuvinte, suntem psihanalişti pe care acel pacient nu ar trebui să-i consulte. Dar nici nu avem totdeauna cei mai buni părinţi din câţi am putea avea, sau copiii pe care ne-ar conveni cel mai mult să-i avem. Când se pune problema alegerii, da, avem posibilitatea să hotărâm cu cine vrem să ne întovărăşim. Putem alege grupul profesional din care

dorim să facem parte. Până la un anumit punct, putem decide şi cu ce fel de părinţi ne place să avem de-a face, chiar dacă ei sunt părinţii altcuiva. Iată de ce, în copilărie, cel puţin, dezavantajul de a avea un anumit tată, o anumită mamă, e suplinit de faptul că putem rezolva unele probleme cu ajutorul unui bunic, al unei mătuşi sau al unui unchi. Să sperăm că ceva asemănător se întâmplă cu nepoţeii, nepoatele şi nepoţii. Alternativa este să ne folosim cât putem mai bine fie de părinţi, fie de copiii ce ne-au fost hărăziţi. Unii reuşesc. Asta nu pentru că ar avea o situaţie mai bună; au o situaţie mai bună fiindcă se ştiu folosi de neajunsurile lor. Uneori un individ are neajunsul, ca să spunem aşa, de a fi extrem de favorizat de soartă. O fată poate fi atât de frumoasă, încât îşi atrage atenţia tuturor. Dar o fată cu o frumuseţe răpitoare are de obicei nevoie şi de înţelepciune. Prea des se comportă ca o toantă. Este greu să-ţi dai seama că ai nevoie de multă minte ca să profiţi din plin de neajunsurile tale, dar e şi mai greu să înţelegi că trebuie, după toate probabilităţile, să fii un om foarte înţelept ca să scapi cu viaţă când eşti bine înzestrat de la natură. O asemenea persoană se poate obişnui în aşa măsură să primească totul pe tavă, încât atunci când trebuie să înfrunte lumea reală—care, de fapt, rămâne, în linii mari, neschimbată—se pierde definitiv; asta pentru că i-au lipsit ocaziile de a se descurca onorabil în condiţii vitrege. Astfel de persoane nu au decât experienţa de a se descurca onorabil în condiţii optime, sau de a o face de oaie şi în aceste condiţii.

Întrebare: Ne-aţi putea spune mai mult despre referirea, în timpul supervizării, la 'bebeluşii nenăscuţi'?

Bion: Poetul Bridges spune, în *Testamentul frumuseţii*, că înţelepciunea constă din 'gospodărirea măiestrită a neprevăzutului'. Din experienţa mea psihanalitică ştiu că acest neprevăzut este un exemplu de 'bebeluş nenăscut'. 'Bebeluşii nenăscuţi' sunt, în psihanaliză, idei ce nu s-au ivit deocamdată, dar pot apărea în orice moment. Pot fi idei bune, dar şi rele, tot aşa cum un bebeluş poate deveni un copil drăguţ sau unul afurisit. Cel psihanalizat trebuie să devină capabil de a lupta cu 'bebeluşii nenăscuţi', cei ce nu s-au născut niciodată, dar pot veni pe lume în orice clipă. Dacă nutrim respect pentru semenii noştri, oricare pacient devine, potenţial, un 'bebeluş nenăscut'; orice idee este o idee nenăscută, dacă n-a formulat-o nimeni înainte.

Discuţia noastră este bogată în exemple de ceea ce numesc eu 'bebeluşi nenăscuţi'. Am să-l las pe cititor să-i 'gospodărească' pe cei neprevăzuţi.

Întrebare: Ţinând cont de referirile dumneavoastră la respectul cuvenit psihicului şi personalităţii omului, care consideraţi că sunt motivele

sau factorii răspunzători de un eşec în cazul unui pacient oarecare?

Bion: Cu toată experienţa acumulată în anii când am făcut parte din comitetul de selecţie pentru Societatea Britanică de Psihanaliză, nu pot să spun că am aflat răspunsul la această întrebare. Nu acordăm oricui calificarea şi am impresia că uneori, printre cei neselectaţi, se află, din nefericire, oameni cu mult superiori celor ce se califică. Aceste decizii trebuie să le luăm folosindu-ne de inteligenţa pe care o avem şi se prea poate că nu posedăm suficientă inteligenţă, sau înţelepciune, pentru hotărâri întotdeauna corecte. Este o deficienţă omenească; cei nechemaţi sunt aleşi să devină fotbalişti, chirurgi sau internişti, preoţi sau prim-miniştri. Persoanele capabile de a deveni prim-miniştri sunt puţine, dar chiar şi aşa este extraordinar cum îi alegem pe cei mai nepotriviţi! Un prieten vorbea cândva despre ceea ce denumea el 'nepotriviţii auto-aleşi', cineva e propus pentru un post pentru că el singur şi-a ales postul respectiv. Există din aceştia cu duiumul. La armată existau oameni cu automutilări, pe care şi le făceau pentru a scăpa de anumite corvoade extrem de neplăcute.

N-aş fi dispus să acord calificare unuia căruia nu-i plac oamenii decât dacă sunt drăguţi. De cele mai multe ori, pacienţii noştri sunt oameni rataţi, sau care nu excelează în profesiunea lor. Aceştia sunt persoanele pe care avem datoria să le facem să devină buni profesionişti. Poate că cineva a făcut praf tot ce a avut vreodată—educaţie, avere, căsnicie, totul; dar va pretinde ca psihanalistul să facă din el un succes, iar psihanalistul va trebui să aibă succes cu transformarea persoanei respective într-un succes. Ceea ce nu va izbuti dacă nu-i plac oamenii.

Întrebare: Aş dori să ne spuneţi ceva despre folosirea contratransferului în psihanaliză.

Bion: Contratransferul este un termen tehnic, dar, cum se întâmplă deseori, termenul tehnic se uzează, devine un soi de monedă tocită şi fără valoare. Aceste lucruri trebuie menţinute într-o stare bună de folosinţă. Despre contratransfer, teoria spune că este relaţia de transfer pe care o are psihanalistul în raport cu pacientul, fără să ştie că o are. Şi veţi putea auzi pe psihanalişti spunând: 'Mi-e antipatic pacientul acesta, dar mă voi folosi de contratransfer.'

Nu-şi pot folosi contratransferul. Poate izbutesc să se folosească de antipatia faţă de pacient, dar aceasta nu înseamnă contratransfer. Un singur lucru se poate face cu contratransferul, anume să îl supui analizei. Contratransferul nu poate fi folosit în cabinetul de consultaţii; este o contradicţie în termeni. A folosi astfel termenul înseamnă că va trebui să inventăm un alt termen care să facă treaba făcută până acum de cuvântul 'contratransfer'. El este sentimentul *inconştient* pe care îl avem

pentru pacient şi, de vreme ce este inconştient, nu putem face nimic cu el. Dacă contratransferul operează în timpul şedinţei, pacientul are ghinion, la fel psihanalistul. Timpul când ar fi trebuit să ne ocupăm de el a fost trecutul, când psihanalistul s-a analizat pe sine însuşi. Nu putem decât să sperăm că *el* nu ne va întrebuinţa prea mult pe noi şi că a fost suficient de mult psihanalizat pentru a menţine numărul de operaţii inconştiente cât mai scăzut.

ŞASE

Democrit din Abdera a formulat primul teoria că între creier şi gândire există o legătură. Astăzi, deşi s-au scurs circa două mii de ani, ne aflăm în continuare într-un stadiu al cunoştinţelor rudimentare despre funcţiunile sistemului nervos central. S-au acumulat cunoştinţe extinse şi multă experienţă în ceea ce priveşte anatomia şi fiziologia creierului. Cu toate acestea, e greu de spus care sunt structurile anatomice sau fiziologice ale psihicului—presupunând că ele există—sau ce relaţie există între minte şi sistemul nervos central. De exemplu, sistemul nervos simpatic şi cel parasimpatic au ceva de-a face cu mintea sau cu personalitatea? Este mintea (un concept teoretic) la fel de importantă ca şi sistemul nervos central (o realitate anatomică şi fiziologică)?

În calitate de psihanalişti, suntem datori să încercăm să arătăm de ce considerăm mintea importantă şi în ce fel. Presupunem că uriaşa cantitate de literatură psihanalitică este un produs al minţii omeneşti, o modalitate de a delimita mintea ca o realitate, acea realitate ce corespunde teoriei că există ceva numit minte sau personalitate. Se poate susţine că dacă există minte, atunci ar trebui să fie posibil să identificăm un eveniment pe care să-l considerăm produsul minţii, consecinţa existenţei acesteia. Să presupunem că psihoticul reuşeşte să producă o reprezentare materială; ar reflecta respectiva reprezentare prezenţa acelui tip aparte de minte, sau natura ei? Ar avea toate desenele schiţate de psihotici o trăsătură comună, aşa încât să putem spune: 'Da, pot strânge cincizeci, şaizeci, optzeci de schiţe din astea şi cred că în toate voi regăsi anumite caracteristici? Iar dacă aş afla, prin interpretare, care este modelul acestor caracteristici, atunci aş descoperi că sunt, toate, produsul aceluiaşi tip de minte.' Criminaliştii sunt siguri că amprentele digitale sunt un mijloc infailibil de identificare a unei persoane fizice. Ei compară, obţinând, se pare, rezultate satisfăcătoare, punctele ce trebuie să corespundă pentru a pune semnul egalităţii între o amprentă şi alta. Noi nu posedăm o schemă asemănătoare, cu ajutorul căreia să comparăm o minte cu alta. Acest lucru este adevărat şi în ceea ce priveşte marea deosebire ce credem că există între mintea masculină şi cea feminină.

Tehnica rafinată pe care o am în vedere s-ar putea să dovedească faptul că psihicul reflectă stări fizice mai subtile, sau chiar germenii unei

stări fizice, înainte de a se întrupa atât de masiv, încât să devină identificabilă prin investigarea senzorială. Observaţi că nu postulez prezicerea unor progrese psihanalitice, ci a unor progrese în psihanaliză ce pot indica existenţa unui viitor de natură materială. Cele două nu se exclud reciproc. Un exemplu este formularea statistică cunoscută sub numele de 'Distribuţia otrăvii': distribuţia caracteristică evenimentelor extrem de rare, evenimentelor risipite într-o perioadă lungă de timp, sau aparţinând unui număr mare de oameni, dar caracterizate prin anumite matrice matematice. Acest lucru ar fi mult prea subtil pentru a fi interpretat de un singur individ, dar e realizabil dacă se acumulează cunoştinţe pe durata, să spunem, de o mie de ani. În acest caz, înţelepciunea acumulată a rasei ar distinge anumite matrice caracteristice individului. Evident, totul depinde de ceva mai durabil decât individul, aşa cum le este cunoscut psihanaliştilor.

În felul acesta, vom avea posibilitatea să spunem: 'Tiparul acesta este unul caracteristic nu unei boli fizice încă neidentificate, ci unui anumit tip de minte ce nu s-a manifestat deocamdată.' Depinde de ceea ce am putea numi 'direcţie'. Într-o anumită direcţie, ar trăda o stare mintală încă nenăscută. E necesar să ştim ce fel de stare mintală se va manifesta în şedinţa de mâine, în faţa psihanalistului. Alte întrebări la care trebuie să răspundem sunt: starea care îşi aruncă umbra pe ecranul prezentului, pe care sperăm s-o delimităm, este trecută, viitoare sau contemporană? În termeni psihanalitici: ecranul este transferul; interpretarea este încercarea de a determina ce anume se 'transformă'. În termeni plastici: iată umbra, unde este sursa de lumină? Cititorul trebuie să traducă enunţurile acestea în acea limbă, pe care experienţa i-o indică drept cea mai utilă pentru ţelurile lui.

Examinăm cu toţii pacienţi, dar ceea ce vedem nu este pe înţelesul nostru ca psihanalişti, deoarece vieţile noastre sunt mult prea scurte. Totuşi, ca membri ai rasei sau ai naţiunii, e posibil ca munca noastră să devină relevantă. Ca indivizi, nu ne dăm prea bine seama care părticică a întregului suntem, aşa cum o componentă microscopică a organismului nostru nu are idee ce parte a corpului o constituie. Munca noastră de psihanalişti depinde de marele respect pe care trebuie să i-l arătăm individului, dar e greu de spus în ce fel respectivul individ contează, ca celulă a unui tot. Ceea ce indică necesitatea de a fi extrem de atenţi la faptele observabile. Ar trebui să inventăm acum o metodă de comunicare inteligibilă pentru succesorii noştri. Nu e ceva care să aibă prea multă importanţă pentru vreunul din noi, ca individ, dar s-ar putea să se dovedească foarte importantă într-o bună zi, aşa cum teoriile heliocentrice ale lui Aristarc au devenit extrem de importante după multe

generaţii, când omenirea a devenit capabilă să producă un telescop, un microscop, să fotografieze spectrul pentru a observa liniile Franenhofer şi a le interpreta. Toate acestea depind de ceea ce se dovedeşte a fi conlucrarea unor oameni care nu s-ar fi putut cunoaşte niciodată. Să luăm în discuţie o problemă cum este dunga Franenhofer tipică sodiului: se ştie că dungile Franenhofer au anumite lungimi—nu neapărat cele preconizate—în consecinţă, acea formă anume a spectrului trebuie analizată într-o manieră nouă. Are o anumită asemănare cu maniera veche, dar este una nouă. Dunga Franenhofer e un exemplu de 'interferenţă' pe care cineva a observat-o şi a studiat-o, în loc să studieze lumina albă. 'Viaţa, ca un dom de sticlă multicoloră, păteză albul radios al Eternităţii' (Shelley, *Adonais*). Noi, oamenii, cu toată importanţa pe care ne-o atribuim, suntem 'pete' pe albul 'eternităţii'. Este posibil ca psihanaliza contemporană să devină într-o zi inteligibilă urmaşilor noştri.

Dacă suntem suficient de sensibili faţă de ceea ce se întâmplă în cabinetul de consultaţie, s-ar putea să înţelegem cândva ceea ce vedem. Spun 'ceea ce vedem', dar se înţelege că nu vedem nimic, nu există, din câte ne dăm seama, nimic ce să se încadreze în câmpul vederii obişnuite, devenind 'vizibil'. Să folosim un termen ca 'intraspecţie' şi să spunem că tot nu va fi în câmpul intraspecţiei obişnuite, deşi s-ar putea să apară în acest câmp, dacă reuşim să prelungim observarea în timp, vreme de câteva generaţii. Dacă acordăm suficientă atenţie celor comunicate de pacient în alt chip decât prin grai, prin gesturi, de pildă, s-ar putea să ne mărim capacitatea de înţelegere în intervalul scurt al unei vieţi de muncă. Dacă izbutim să rămânem sensibili la importanţa individului, fără să ne orbească propria noastră importanţă ca psihanalişti, poate vom aduce o contribuţie mai substanţială la viaţa umană, ca geniul acela necunoscut, inventatorul roţii.

De exemplu, vine un pacient la consultaţie şi nu scoate o vorbă; poate că vine şase zile, şase săptămâni sau şase luni şi continuă să tacă. Dacă rezişti, s-ar putea ca după şase luni să începi să-ţi spui: 'Am o idee despre tiparul acestei tăceri. N-aş dori să mi se ceară să spun la un moment dat de ce tăcerea lui de astăzi nu seamănă cu tăcerea lui de vineri şi nu va semăna cu cea de mâine. Cred, însă, că dacă pot continua să-i ascult tăcerea...'—în felul în care vorbeşte Freud despre importanţa de a fi prezent în cabinetul de consultaţii, cu pacientul, suficient de mult timp—'voi începe să-mi dau seama de existenţa unui tipar.' Chiar dacă nu vom putea pretinde că am auzit ceva, vom putea zice: 'Are efect asupra mea—nu asupra contratransferului meu—şi cred că am dovedit respect pentru tăcerea din timpul şedinţei.' Dacă nu respectăm tăcerea—'Nu-mi pot pierde vremea cu tipul ăsta; nu pot veni aici zi de zi ca el

să stea întins pe canapea şi să nu scoată o vorbă'—atunci nu există nici o şansă de progres. E greu de explicat cuiva care nu a fost prezent de ce credem că sesizăm o diferenţă de la o tăcere la alta. Pacientul, însă, *este* prezent.

Ca o descriere oarecum rudimentară a acestei dificultăţi, să presupunem că am ţinut sub observaţie un pacient copil timp de şase săptămâni. Cineva întreabă: 'De ce vă irosiţi vremea cu asta? Vede oricine că este un copil autist.' Punct. Gata. Diagnosticul e simplu: 'E un copil autist.' Nu pot să replic decât: 'Ei bine, şi eu sunt un psihanalist autist.' Dacă doresc să sune mai bine, voi anunţa: 'Sunt specialist în tratarea autismului copiilor' sau: 'Sunt specialist în tratarea adolescenţilor' sau: 'Sunt specialist în tratarea copiilor în perioada de latenţă.' Aşa sună mai onorabil, dar de fapt nu înseamnă nimic. Dacă aş avea o atitudine onestă, ar trebui să spun: 'Eu ascult oamenii cum tac timp de şase săptămâni' şi să-mi asum riscul de a fi asemuit cu lunaticul din bancul vechi, care-i spune: 'Hai înăuntru' celui 'întreg la minte' care a rămas 'afară'. Trebuie să tolerăm presiunea din afară şi să fim pregătiţi să suportăm simţământul de a fi 'înăuntrul' acelei 'tăceri', aşa cum poate s-o facă pacientul. Există tentaţia unei interpretări şi diagnosticări pripite, precoce, cum ar fi 'copil autist', 'adolescent sau adult autist'. Trebuie să spunem: 'Da, aşa e, mi-a povestit de-a fir-a-păr cum s-a dus să vadă ultimul meci de fotbal. Nu l-am ascultat. Dar am auzit tot ceea ce nu mi-a spus, iar tăcerea aceea producea un sunet absolut diferit; tiparul a ceea ce nu a spus a dovedit că...' Mâine, când ne întâlnim cu pacientul, va trebui să ascultăm atent ceea ce ne spune şi ceea ce nu ne spune; va trebui să 'intuim'. 'Ascultam tăcerea; ascultam interferenţa; ascultam ceea ce intervenea între el şi mine; acum că pot oferi o imagine în cuvinte (sau prin intermediul picturii sau al oricărei alte tehnici), o reprezentare a ceea ce am intuit eu pe parcursul atâtor minute, sau săptămâni, sau ani.'

Trebuie să fim extrem de receptivi la tot ce se întâmplă pe durata unei şedinţe. (Cred că aceasta înţelegea Freud prin 'atenţia (egal) flotantă'.) Partea neobservată, ininteligibilă, inaudibilă, inefabilă a unei şedinţe este tocmai materialul ce va produce interpretarea viitoare, pe care o veţi formula după atâtea şi atâtea săptămâni, luni sau ani. Interpretarea imediată a fost decisă cu câtva timp în urmă—nu ştim exact când. Trebuie să ne preocupe nu modul cum 'arată' pacientul acum, ci ceea ce devine el pe parcursul şedinţei, şi trebuie să fim în stare să rezistăm stresului pe care ni-l provoacă observarea acestui proces.

Întrebare: Aş dori să faceţi nişte observaţii pe marginea următorului caz clinic. Pacientul era un bărbat de douăzeci de ani, profesor de electronică, fizică şi matematică, necăsătorit, cel mai tânăr dintre trei fraţi. Se plângea amar că tatăl său era gelos pe relaţia existentă între el şi mama sa. Această gelozie, zicea, îi distrusese copilăria. Îi plăcea deosebit de mult să mănânce: o mâncare bine gătită îi provoca o stare apropiată de extaz. Zicea că mama sa e o bucătăreasă colosală. Pe de altă parte, subzista adeseori cu merinde simple, nesimţind nevoia unor delicatese sau a lichidelor. Uneori lua masa departe de casă, comandând bucatele cele mai rele sau mai neglijent gătite şi mâncându-le fără nici o poftă. A ajuns să fie fascinat de un tânăr, pe care-l descria ca fiind înzestrat cu o faţă prelungă, cu barbişon subţire şi ascuţit, mustaţă subţire şi plete lungi, mătăsoase. L-a urmărit pe tânăr până la apartamentul acestuia, unde au avut relaţii sexuale promiscui. Zicea că faţa tânărului era, de fapt, rotundă, iar nu prelungă, cum i se păruse la început, şi că semăna cu faţa tatălui său. Afirma că şi faţa mea este rotundă. Eu i-am replicat că şi despre faţa mea crezuse că e prelungă. Mai târziu, i-am atras atenţia că repeta o experienţă similară recentă. Părea foarte deprimat şi a rămas tăcut şi închis în sine. I-am repetat că retrăia o situaţie prin care trecuse deja odată, dar despre care nu putea vorbi—relaţia primară a suptului de la sân. Atunci el şi-a ridicat ochii către tabloul lui Picasso, 'Maternitate' şi mi-a spus: 'Pictura asta mă tulbură.' Eu i-am dezvăluit că stabilea acum o relaţie între timpul pierdut în prima copilărie, când nu se putuse exprima, şi timpul prezent, când este capabil de comunicare. El mi-a replicat că vorbeşte mult, conţinutul spuselor sale fiind, însă, zero. Nu era capabil să facă o deosebire între cele trăite în trecut, când nu putuse să-şi definească impresiile, şi prezent.

La întoarcerea dintr-o călătorie întreprinsă cu scopul de a participa la un consiliu al cadrelor didactice de la şcoala unde preda, mi-a povestit următorul incident. Conducea maşina cu o viteză moderată, când deodată o femeie beată i-a sărit drept în faţă de pe trotuar, iar el, neputând frâna, a lovit-o. Martorii susţineau că se aruncase cu premeditare în faţa maşinii lui. Întâmplarea l-a tulburat profund, iar rezultatul a fost că a evitat după aceea orice amintire din trecut.

În momentul de faţă, traversează o perioadă dificilă, în care se străduieşte să fugă de realitate, să evite o trăire profundă, intensă. Nu suportă muzica—deşi o aprecia mult cândva—iar mâncarea îi provoacă greaţă. Caută să nu privească sânii femeilor; el face legătura dintre mâncarea proastă din restaurante şi sânii tuturor femeilor.

Aceasta este, deci, situaţia prezentă: dificultatea de a stabili relaţia aceasta, atât de îndepărtată în timp şi de apropiată de realitatea existenţei sale. Se simte derutat ori de câte ori o interpretare îl face să simtă legătura dintre el şi trecut.

Bion: Pacientul în cauză e terorizat de conştiinţa vinovăţiei sale, pe care nu o poate struni. Se socoteşte vinovat de omorârea femeii, se simte silit să călătorească pentru a-şi dovedi lui însuşi că este mobil şi liber să scape de 'femeia' care, nu conteneşte să creadă, poate să-l găsească oriunde, oricum şi oricând, pentru a se lăsa omorâtă de el. Faptul că a fost considerat nevinovat, datorită martorilor, e resimţit de el ca o insultă adăugată răului făcut prin fuga de responsabilitatea de a o fi omorât-o pe femeie. Presupun că se simte la fel de vinovat de orice progres obţinut în tratamentul psihanalitic prin care i s-ar asigura o viaţă ulterioară; cu cât e mai profitabilă psihanaliza, cu atât mai vinovat se simte, cu atât mai 'fascinat'—prin fascinaţie înţelegând ceea ce numim noi compulsie la repetiţie. Dar cu el se vor repeta mereu aceste secvenţe, până când se va precipita o catastrofă iremediabilă.

Una dintre problemele ridicate de pacientul acesta este: ce anume vede el? În cabinetul de consultaţie, psihanalistul poate fi încredinţat că ceea ce vede pacientul trebuie să semene foarte mult cu cele văzute de el, de analist—aşa ar fi normal. Dar fie că pacientul nu reuşeşte să descrie ceea ce vede, în ce constă experienţa trăită de el, şi atunci psihanalistul este incapabil să înţeleagă ce vede celălalt, fie că el, pacientul, nu reuşeşte să vadă ceea ce vede analistul, din cauză că el vede altceva. De fapt, nu poate să vadă ceva absolut diferit; el se află în cabinetul de consultaţie şi deci analistul nu are motive să se îndoiască că pacientul vede, aude şi miroase cam aceleaşi lucruri ca şi el, întrucât amândoi se află în aceeaşi încăpere, în acelaşi moment. Nu se poate să nu existe o anumită similitudine între ceea ce vede psihanalistul şi ceea ce vede pacientul. Dar atunci de ce nu spune ceva pacientul, de ce nu produce zgomote, de ce nu face semne care să indice că el şi psihanalistul au aceeaşi experienţă, în acelaşi moment şi în acelaşi loc? Există posibilitatea ca dintr-un anumit motiv, nedemonstrat deocamdată, în plus faţă de ceea ce vede psihanalistul (dar nu în loc de), pacientul să vadă altceva, să audă altceva, să simtă altceva. Ce vede, ce simte, ce teamă trăieşte acest pacient? Este rezonabilă presupoziţia că vede, simte şi se teme de cel puţin două lucruri concomitent. În aceleaşi cincizeci de minute, în acelaşi cabinet, în aceeaşi zi, vede acelaşi lucru ca şi psihanalistul, dar, totodată, vede şi simte şi ceva diferit. Dacă s-ar pune problema imaginii vizuale, psihanalistul i-ar putea spune: 'Aţi pus două diapozitive diferite, deodată, în proiector, de aceea obţineţi o imagine confuză.' El pare să trăiască o altă experienţă decât aceea a psihanalistului. Am putea justifica acest lucru, spunând: 'Bine, dar analistul e o persoană, iar pacientul său o alta. De aceea nu văd acelaşi lucru, exact cum cineva aflat pe un versant al muntelui are o altă imagine decât cineva de pe celălalt versant.'

Dar asta, repet, este metoda picturală de a vorbi, chiar metoda picturală de gândire. Este foarte posibil ca atunci când pacientul se plânge că-i e mintea confuză situaţia să poată fi înţeleasă dacă admitem că vede două lucruri sau trăieşte două sau mai multe experienţe în acelaşi timp şi în acelaşi spaţiu.

Ca să încerce să ne descrie experienţa trăită, ar trebui fie să inventeze un limbaj nou, incomprehensibil, fie să folosească o limbă care să redea două imagini diferite concomitent. În măsura în care este capabil să înţeleagă despre ce vorbeşte pacientul, psihanalistul va avea şi el impresia a două sau mai multe relatări diferite ale aceluiaşi fapt, derulate concomitent. Presupunând o clipă că lucrurile stau într-adevăr aşa, ce-i poate spune psihanalistul pacientului? Iată unde intervine diferenţa dintre practicarea psihanalizei şi teoriile referitoare la psihanaliză. Totodată, este o situaţie care, dacă psihanalistul îşi continuă investigaţia, pune problema oportunităţii de a discuta în continuare cazul acesta la o conferinţă, iar nu în cadrul intim al şedinţei psihanalitice. Într-adevăr, toată problema întrunirilor ştiinţifice ale societăţilor psihanalitice se regăseşte, implicit, în această întrebare particulară şi în răspunsul ce i se poate da. Eu nu ştiu ce ne spune psihanalistul, fiindcă limba pe care trebuie s-o folosească el nu a fost inventată sau creată cu scopul de a psihanaliza pacienţi. Limba la care e nevoit să apeleze psihanalistul este aceea a comunicării conversaţionale obişnuite, folosită în viaţa cotidiană. Ea nu este, însă, adecvată ţelurilor psihanalizei. Cel ce nu a auzit niciodată de psihanaliză ar putea spune despre psihanalist şi pacientul său: 'Iată două persoane adâncite în conversaţie—nimic mai mult decât doi oameni ce stau de vorbă.' Există, însă, suficiente temeiuri pentru a presupune că o psihanaliză este o experienţă unică. Ce putem face în legătură cu experienţa respectivă? Ce limbă trebuie vorbită pe parcursul analizei? Ce ne-am fi aşteptat să spună Aristarc despre ipoteza sa că Pământul se învârte în jurul Soarelui? Ce i-ar fi spus el unui străvechi egiptean, încredinţat că Soarele se învârte în jurul lumii, trece pe dedesubt şi apare din nou, a doua zi dimineaţă, la celălalt capăt? El a trebuit să aştepte două mii de ani, până a inventat cineva telescopul. Ce poate spune psihanalistul, dacă trebuie să aştepte şi el două mii de ani pentru a-i oferi pacientului său o interpretare într-un limbaj corect?

Cred că dacă îl consult pe acest pacient, dacă sunt gata să aud tot ce are de spus, dacă sunt pregătit să văd ceea ce pot vedea când mi se adresează pacientul, atunci, chiar dacă pacientul nu va putea înţelege ceea ce îi spun folosind limba obişnuită, va înţelege cel puţin semnificaţia faptului că n-am fugit de el, nu l-am închis într-un spital de boli mintale şi sunt gata să discut posibilitatea de a mă reîntâlni cu el mâine. Nimic din

toate acestea nu ia forma exprimării verbale, dar este, totuşi, posibil ca faptul că psihanalistul a rămas până acum în cabinet şi va mai fi, probabil, tot acolo şi mâine să constituie în sine un limbaj neînţeles de analist, neînţeles nici de pacient, dar pe care cei doi, împreună, vor trebui să-l facă explicit. Dacă într-adevăr aşa stau lucrurile, atunci şedinţa de astăzi, şedinţa de mâine şi toate celelalte şedinţe care urmează să se întâmple s-ar putea să aibă un efect asupra pacientului. Dacă analistul este pregătit să asculte, să deschidă bine ochii, să-şi ciulească urechile, să-şi ţină deschise simţurile, intuiţia, aceasta va avea un efect asupra celui analizat, care va părea că se dezvoltă; şedinţa psihanalitică va oferi psihicului pacientului ceea ce am numi 'hrană bună', dacă ar fi vorba de o experienţă fiziologică.

Psihanalistul mai trebuie să tolereze ignoranţa—pe a sa proprie—şi faptul că se află în prezenţa unui mister, a unei jumătăţi de adevăr (vezi paginile despre capabilitatea negativă). Acest lucru pare că oferă psihicului posibilitatea de a trăi o experienţă prin care să se dezvolte. Dacă bebeluşul are o mamă care e în stare să tolereze spaima că odorul ei s-ar putea să moară, sau că e nebun sau cretin, atunci se pare că bebeluşul se simte mai bun fiindcă are o astfel de mamă. Dacă, dimpotrivă, nu poate tolera spaima, atunci nici bebeluşul nu poate şi, în consecinţă, va părea incapabil de dezvoltare mintală. Dacă va creşte, o va face într-un mod aparte; la rândul său, acest lucru va determina creşterea într-o anumită formă. Mai târziu, cineva îi va spune 'psihotic', sau 'schizofrenic', sau 'caz limită'—sună exact ca un diagnostic.

Dar poate psihanalistul să tolereze creşterea? O poate tolera comunitatea? Poate naţiunea să o tolereze? Sau o înspăimântă într-atât, încât se va simţi obligată să decreteze: 'Până aici şi nimic mai mult. Gata cu dezvoltarea. Nu mai suport.' Sau pot naţiunea, individul, decreta: 'Mă declar de acord. Pot tolera să văd cum se dezvoltă lucrurile?' Nu este o izbândă răsunătoare, dar presupune riscul de a constata că dezvoltarea este patologică—cancerigenă din punct de vedere psihic. Această posibilitate contribuie la adâncirea caracterului înspăimântător al experienţei psihanalitice, pentru ambele părţi. Acest caracter face să sporească nevoia de a dovedi că dezvoltarea psihanalitică este benignă. Mai contribuie şi la găsirea unui drog mintal care să le dea psihanaliştilor posibilitatea de a aţipi, oricât de periculoasă ar fi situaţia.

ŞAPTE

Povestirea adevărată ce urmează ilustrează unele puncte cu care suntem probabil toţi familiarizaţi, putând deveni cu timpul şi mai obişnuiţi.

Mi s-a cerut să văd un tânăr de douăzeci şi unu de ani, despre care se spunea că este foarte inteligent; nu au multe nereguli cu el şi era probabil un caz potrivit pentru psihanaliză. Un prieten psihanalist ce îl cunoştea mi-a vorbit foarte apreciativ despre el; deşi se părea că în ultimul timp nu se mai ridica la înălţimea aşteptărilor, era foarte amuzant. O companie plăcută şi, încă o dată, exact persoana care să profite de pe urma psihanalizei.

Mama pacientului se opunea psihanalizei, nu credea că este necesară. Susţinea că fiul ei fusese bine întotdeauna, nu era nimic în neregulă cu el şi că dezaprobă acest proces al psihanalizei. Dar nu şi-a menţinut obiecţiile.

Tatăl nu aprecia deloc psihanaliza. Credea că este un hobby, cu care tinerii, ca şi cu majoritatea hobby-urilor, îşi pierdeau timpul şi banii, în loc să îşi vadă de muncă; considera continuarea studiilor universitare o ocupaţie mai bună pentru copilul său.

Majoritatea celor ce îl cunoşteau sau auziseră de el erau de acord că era o persoană foarte amuzantă, şi că ţinuse nişte alocuţiuni amuzante şi spirituale o dată sau de două ori, mai ales cea rostită cu ocazia celei de-a douăzeci şi una aniversări a zilei sale de naştere. Am fost de acord să văd pacientul, ce avea pe atunci doar puţin peste douăzeci şi unu de ani.

A fost, într-adevăr, cooperant. N-a lipsit de la nici o şedinţă şi a vorbit cursiv. Mi-a mărturisit că nu se înţelege cu sora sa, care, după părerea sa, era o mincinoasă straşnică. Înainte ca el să se prezinte la analiză, am avut ocazia să-i întâlnesc sora, ce a vorbit liber, fluent şi inteligent şi mi-a povestit mult despre ea şi împlinirile ei şcolare; era cu doi ani mai tânără decât pacientul.

Tatăl mi-a cerut o dată opinia despre fiica lui. Am spus că pare o persoană dotată şi interesantă, ceea ce l-a făcut să se uite la mine de parcă tocmai i-aş fi confirmat că sunt ceea ce crezuse—şi aceasta nu însemna nimic plăcut. Era clar că mă socotea un idiot jalnic. La plecare,

a spus: 'Doctore, îţi dai seama, nu-i aşa, că această fată nu a spus un cuvânt adevărat, de la început până la sfârşit, totul e o născocire.' Evident, credea că trebuie să fiu un prost ca să nu îmi dau seama că nimic din povestea ei nu era adevărat.

Tatăl mi-a mai spus că fiul său era pe cale de a se logodi cu o fată despre care el avea o părere proastă. Zicea: 'Sper că vei putea opri această absurditate. Poţi afla de la mine că această fată este soi rău şi urmăreşte să pună mâna pe banii lui, crezând că are o mulţime. De fapt, n-are nici un şfanţ, şi nici nu intenţionez să-l înzestrez, pentru că îl cred lipsit de măsură. Am pus fata sub urmărirea unui agenţii de detectivi particulari şi ei mi-au înaintat un raport ce îmi confirmă cele mai rele temeri.' Am spus că uneori eram sceptic faţă de aceste rapoarte ale agenţiilor de detectivi. Tatăl s-a gândit că şi aceasta este destul de idiot din partea mea. Am spus: 'Agenţia de detectivi ştie că aveţi suspiciuni asupra fetei şi le este foarte uşor să găsească o groază de fapte care v-ar face neliniştit, astfel încât dumneavoastră să doriţi să le folosiţi serviciile în continuare.' A fost neliniştit de această afirmaţie, apoi, considerând-o probabil un nonsens, a dat-o uitării. Pacientul mi-a declarat că nu-l interesa deloc această fată şi nu intenţiona să aibă de-a face cu ea. Se gândea, totuşi, că e o fată drăguţă şi n-ar fi rea ca partener sexual.

Cam tot atunci am primit o scrisoare de la un prieten al pacientului, care îmi spunea ce băiat bun este acesta din urmă şi cum spera că îl voi ajuta, deoarece se află în mare necaz: 'Are atâţia bani, încât a pierdut sume enorme în fiecare an din ultimii doi-trei de când îl cunosc.'

Deja începeam să mă întreb cine despre ce vorbea. Mi-am rezumat situaţia ca fiind una în care, ca să folosesc expresia englezească, 'fiecare avea capul în straiţă', dar nu ştiam ce cap cui aparţinea. Astfel m-am pregătit să ascult povestea pacientului.

Părea coerentă; din când în când, el se agita grozav, dar nu spunea nimic deosebit de inteligent sau amuzant. Afirma că sora lui îi este ostilă şi îl dezaprobă pentru că îi place mirosul fecalelor. Pe măsură ce analiza progresa, folosea cuvinte din ce în ce mai vulgare şi expresii ce în mod normal nu sunt utilizate în conversaţia politicoasă. L-am întrebat dacă aşa vorbeşte cu toată lumea sau doar cu o persoană cum e psihanalistul. A răspuns că nu vede nimic rău în acest limbaj şi îi *place* mirosul fecalelor. A devenit indignat—'Îmi place mirosul fecalelor.—Cred că e plăcut.' I-am atras atenţia că nu ştiu de ce a venit să mă vadă şi el a răspuns: 'Credeam că ştiţi. Dificultatea mea este aceea că roşesc teribil. Credeam că aţi observat deja.' De fapt era palid întotdeauna; niciodată nu am văzut culoare pe faţa lui. Spunea că este foarte dureros —atât de dureros, încât abia îndrăznea să apară în public şi, de fapt,

recent renunţase să-şi mai viziteze prietenii sau să iasă împreună cu ei.

Pe la sfârşitul primului an de analiză—ne întâlneam de cinci ori pe săptămână—a început să spună că bea de la fântână. Părea o expresie ciudată, dar am pus-o pe seama veleităţilor lui poetice şi scriitoriceşti. Din timp în timp repeta că băuse de la fântână, până când, pentru a-mi confirma suspiciunile, l-am întrebat: 'Ce foloseşti ca fântână?' A răspuns: 'Un pahar pentru vin obişnuit, bineînţeles.' A ieşit la iveală, încetul cu încetul, o parte a propoziţiei într-o săptămână, cealaltă în săptămâna următoare, că ceea ce făcea de fiecare dată când îmi spunea că bea la fântână era de fapt a-şi bea urina.

În acest punct m-am întrebat ce fel de pacient atractiv, amuzant, inteligent şi cooperativ aveam; şi ce îl făcea să nu aibă dificultăţi în folosirea acestor metode şi motive de comportament inconştiente (cum credeam la acea oră); de ce acest pacient nu avea dificultăţi în înţelegerea lucrurilor pe care eu le-aş considera de neînţeles, în afara cazului că eşti familiarizat cu teoriile psihanalitice. Pe scurt, acest pacient nu avea dificultăţi cu interpretările psihanalitice, dar nu putea înţelege ceea ce numim în mod obişnuit vorbire conştientă. Ca să înţeleagă afirmaţii conştiente, trebuia să ajungă la ele printr-un proces asemănător analizei; dacă, de obicei, mă aşteptam să trebuiască să interpretez limba engleză obişnuită ca să aflu care este interpretarea psihanalitică, cu el trebuia să traduc interpretarea uzuală psihanalitică ca să aflu care este realitatea faptică.

În acest timp, pacientul locuia în camera lui, în spatele draperiilor trase, şi aranjase în aşa fel lucrurile, încât nimeni nu-l chema la telefon, pentru că îl deranja posibilitatea ca oamenii să vină direct în camera lui prin telefon şi să-i întrerupă liniştea vieţii. Aşa îi plăcea lui să trăiască: îi plăceau fecalele; îi plăcea urina; îi plăcea să trăiască izolat de toţi în camera sa întunecoasă. A explicat că nu poate suporta să fie chemat la telefon, pentru că totdeauna îi este teamă că va primi veşti proaste.

Aş fi vrut să-i spun: 'Dacă aranjezi să nu te sune nimeni la telefon, desigur că dacă te sună te vei gândi la veşti foarte proaste; normal că vei fi înspăimântat de sunetul telefonului.' Într-adevăr, în aceste condiţii este natural să fie înspăimântat de telefon, înspăimântat de ceea ce va auzi, şi să îşi dorească foarte mult nu numai să fie orb, să trăiască în întuneric, dar şi să trăiască în condiţii în care să nu poată auzi nimic. Am spus: 'Cred că auzi interpretările mele, dar nu cred că ele înseamnă ceva.' 'Da, e adevărat, e adevărat. Aveţi dreptate, nu înseamnă nimic', a confirmat el; 'Cred că de fapt nu îţi place deloc să fii viu şi vrei să simţi că te-ai reîntors în pântecele mamei tale, în acel loc întunecos, mirositor, periculos, unde nu există lapte bun, nici mâncare bună; doar

fecale, mirosuri, otravă' am zis eu. 'Da', a spus el, 'aveţi dreptate'. M-am gândit cât de satisfăcător ar fi dacă aş fi un analist bun şi dacă aş putea avea dreptate. Dar nu cred că am dreptate; nu cred că acest pacient are nevoie să fie îndopat cu psihanaliză—nu de către mine. De asemenea, am descoperit că pacientul nu dorea să mă scap de el. Mă pricopsisem cu el tot restul vieţii mele; nu avea să-şi înceteze vizitele. Nu ştiam de ce venea la mine. Poate că îi plăcea analiza, pentru că era un subiect atât de murdar, într-un limbaj murdar, un lucru atât de scârbos şi otrăvitor —dar nu eram sigur.

Odată, când discutam cu un alt pacient, am primit un mesaj telefonic. Am spus: 'Sunaţi mai târziu.' 'Nu, doctore, este urgent. Cunoaşteţi pe cineva cu numele Dl. X?' (pacientul meu). 'Da.' 'Tocmai a suferit un accident grav în timp ce traversa strada. Vreţi să veniţi să-l vedeţi?' 'Da, am să vin, mai târziu. Sunt ocupat. Am să îl văd mai târziu.' Iată dilema mea: Dacă, fiind doctor, nu aş vedea acel pacient, toată lumea ar spune: 'Iată un soi foarte curios de doctor, care nu merge să-şi vadă pacientul când acesta este accidentat grav.' Pe de altă parte, ştiam că dacă mergeam la acest pacient, el avea să se supere pe mine că mă amestec în treburile lui personale. Nu credea că era de căderea mea să mă amestec în felul în care trăia, sau într-un accident, dacă ar fi avut unul. Mai târziu am aflat de la el ce se întâmplase: a vrut să treacă strada, deci a trecut-o. Era circulaţie intensă şi o maşină ce venea nu a putut opri şi l-a izbit. I-am evidenţiat că dacă şi-a dorit să treacă strada, a considerat că nu trebuie să îl preocupe circulaţia sau alţi oameni care folosesc drumul, şi a pornit pur şi simplu. 'Da', a spus, 'aveţi dreptate. De ce nu?' Pe scurt, nu deosebea lumea faptelor de lumea coşmarurilor. Făcea în viaţa reală acelaşi lucru pe care noi ceilalţi l-am face dacă am adormi repede şi am avea un coşmar. El nu avea coşmaruri, se purta ca şi cum ar fi trăit unul. Trăia într-o lume în care scaunele, mesele şi aşa mai departe erau ceea ce ar trebui să numim în mod obişnuit mobilierul unui vis; dar mobilierul pe care v-aţi aştepta să-l găsiţi într-un vis era mobilierul vieţii reale.

Un alt exemplu: Telefonul sună. 'Sunteţi doctorul Bion? Îl cunoaşteţi pe domnul X?' 'Da'. 'Suntem poliţia. Acest domn se află în celulele noastre. Veniţi să-l luaţi?' Astfel, eram împiedicat să mă gândesc la alţi pacienţi, pentru că totdeauna mă aşteptam să sune telefonul, aducându-mi o veste proaspătă în legătură cu dl. X. Bineînţeles, puteam decupla telefonul şi întuneca odaia, ca să nu mai aud şi să nu mai văd nimic, astfel încât să mă pot dedica lui. Cine analiza pe cine? Eu îl vindecam pe el, sau el mă vindeca pe mine? Nu vă spun răspunsul, vă las să-l formulaţi singuri, ca un exerciţiu de presupunere—e posibil să aveţi o

asemenea experienţă în practica dumneavoastră. Poate că prietenii sau cunoştinţele dumneavoastră vor spune că sunteţi un analist foarte bun şi că au exact pacientul cel mai potrivit pentru dumneavoastră, tânăr, spiritual, inteligent, de douăzeci şi unu de ani, o bagatelă pentru dumneavoastră. Aşa este faima pentru psihanalişti. Obişnuiam să mă întreb dacă nu mi-am ales meseria greşit; dacă n-ar fi fost mai bine să fi fost un medic obişnuit. Dar doctorii obişnuiţi au acelaşi fel de pacient. Mamele şi taţii obişnuiţi au acelaşi fel de copii. Surorile obişnuite au fraţi la fel cu ele. Fraţii obişnuiţi au surori ca şi sora lui X. În final, toţi ajung la psihanaliză. Dacă am trăi destul de mult şi dacă psihanaliza ar ţine destul de mult, nu ar fi nici o penurie de pacienţi. S-ar putea să fie o penurie de vindecări şi psihanaliza ar putea obţine o reputaţie proastă pentru că ne ocupăm de oameni atât de extraordinari şi îi tratăm într-un mod atât de neobişnuit, pe care l-ar dezaproba orice tată sau mamă. Atâta timp cât vor exista psihanalişti şi psihanaliză, nu vor fi dificultăţi în găsirea unui ţap ispăşitor.

Am reuşit să-i atrag atenţia pacientului asupra senzaţiei că dacă ar deveni destul de important, dacă devine un pacient faimos, în sfârşit va simţi că merită să se omoare dacă destui oameni ar fi la curent cu acest lucru. Pot să mi-l imaginez pe pacient spunând: 'Îmi place crima; mi-ar plăcea să mă omor; mi-ar plăcea să fiu acolo şi să văd înmormântarea'. Într-o zi am primit un mesaj: pacientul îşi părăsise camera şi fusese găsit mort pe câmp, cam la douăzeci de mile de Londra.

Nu pot spune că eram mulţumit de ceea ce făcusem. Pe de altă parte, nu pot spune nici măcar că ştiu sigur ce greşeli am făcut. Dar, desigur, nu pot crede că cineva va privi munca mea ca pe o analiză satisfăcătoare a unui tânăr bărbat amuzant, inteligent, deştept, cooperativ şi prietenos.

Întrebare: În mod normal, adresaţi întrebări pacienţilor dumneavoastră, sau doar aşteptaţi asocierile libere? Cum procedaţi când rude ale pacientului doresc să vă vorbească? Când un pacient trebuie să fie un timp spitalizat, îl vizitaţi acolo chiar dumneavoastră, sau sugeraţi că ar trebui s-o facă altcineva—de exemplu, un psihiatru cu ceva cunoştinţe psihanalitice?

Bion: Este dificil să te conformezi permanent regulilor în practica psihanalitică. Fie şi pentru că nu ştiu care sunt regulile psihanalizei. Sunt o groază de oameni ce vor zice: 'Nu cunoaşteţi regulile psihanalizei?' iar eu aş răspunde: 'Nu, nu le cunosc, deşi le-am citit de nenumărate ori. Acum simt că am timp să citesc doar teoriile psihanalitice cele mai bune, numai să ştiu care sunt acestea.' Totuşi la aceasta aş încerca să mă limitez. Practicarea psihanalizei reale este într-adevăr o meserie foarte dificilă. Nu e genul de meserie pe care s-o alegi ca mod de trai

plăcut, uşor şi confortabil. Teoriile se pot citi şi discuta cu uşurinţă, practica psihanalizei este cu totul altceva. Dacă analistul se angajează în ceva ce nu este practică psihanalitică, nimeni nu îi poate lua locul în practica psihanalizei. Aş pune orice întrebare, dacă m-aş gândi că este posibil să primesc un răspuns. Nu m-aş aştepta să primesc nici o informaţie de la pacientul despre care am discutat, nici de la tatăl, mama sau sora lui. Cunoaşterea psihanalitică se poate obţine doar psihanalitic. Alte informaţii, oricât de importante, nu pot fi substituite descoperirii psihanalitice. Nu există nimic ce să poată înlocui ceea ce eu şi persoana analizată putem descoperi împreună, oricât ar fi aceasta de inadecvat. Analistul trebuie să descopere care este minimul necesar pentru felul lui de muncă; ce necesită oricine altcineva este irelevant.

Există un lucru cunoscut ca 'psihanaliză clasică': analistul este pus într-o situaţie analitică în care practică psihanaliza; are pacienţi ce sunt potriviţi şi le dă interpretări potrivite, certificate ca fiind corecte. Nu am cunoscut niciodată această stare. Situaţia analitică este situaţia pe care un anume practicant şi-o găseşte adecvată lui însuşi.

Câteodată, un pacient cu un dezechilibru serios poate să îmi spună ceva important; câteodată îmi spune accidental lucrul bun. Nu contează dacă informaţia trebuincioasă am obţinut-o deliberat sau accidental. Îmi amintesc de o discuţie cu un chirurg veterinar, în care l-am compătimit: 'Trebuie să-ţi fie foarte greu—animalele tale nu-ţi spun nimic.' A răspuns: 'Noroc că nu-mi pot spune nici minciuni.' Tăcerea, fie a analistului, fie a persoanei analizate, este de aur, în funcţie de capacitatea perechii de a o folosi. Un analist brazilian mi-a amintit că există uneori pacienţi ce pot tace în cinci limbi; este un lucru demn de a fi amintit.

În principiu, a-ţi vizita sau nu pacientul este un lucru determinat de situaţiile pe care le-am creionat; aplicarea particulară a principiului nu poate fi decisă de nimeni altul decât de psihanalistul practicant la acea oră. Practica depinde de practică.

Întrebare: Aţi spus că un analist poate observa îndelung tăcerea şi poate simţi diferenţa între o tăcere şi alta. Cum putem compara tăcerea de astăzi cu cea din altă zi, când lucrăm în afara memoriei? Nu se poate face acest lucru numai dacă dăm la o parte cealaltă regulă pe care ne-aţi recomandat-o?

Bion: Vă recomand insistent să 'uitaţi' acea regulă. S-ar putea să vă împiedice să folosiţi inteligenţa. Este mult mai bine să folosiţi inteligenţa sau înţelepciunea pe care o aveţi.

Pacientul meu nu avea nevoie să i se spună să nu îşi folosească memoria. Trăgea draperiile, aranja să nu vorbească nimeni cu el şi să nu asculte interpretările analistului. La sfârşit, a găsit leacul—moartea. Şi după aceasta, din câte ştim, nu a mai putut auzi nimic. Dar acesta este un tratament foarte drastic şi un sfârşit foarte categoric al sesiunii. Dacă cineva are prejudecata că doreşte să rămână în viaţă, veţi afla dificultăţi şi veţi găsi dificilă confirmarea la orice reguli. Tot ce puteţi spera să faceţi este să folosiţi acele experienţe care au fost utile, pentru dumneavoastră. Nu vreau să spun că pregătirea psihanalitică nu foloseşte, sau copilăria nu e de ajutor, sau că mamele şi taţii nu vă pot spune ceva ce să vă fie de folos, dar timpul pentru a învăţa ceva este atât de limitat şi se prea poate că îl pierdeţi încercând să le semănaţi adulţilor, ca şi toţi fraţii şi surorile voastre, ca şi toată lumea; este un colorit de protecţie. Nu există soluţii practice ale problemei dacă nu le găseşte psihanaliza.

Întrebare: Dacă un profesor de analiză [teaching analyst], ce fusese analizat inadecvat, are un student în analiză, şi la rândul ei această persoană se califică şi devine la rândul ei profesor de analiză [teaching analyst], este sigur că va scădea calitatea practicii psihanalitice. Care este experienţa dumneavoastră, sau ce cunoaşteţi despre această situaţie în Anglia şi S.U.A?

Bion: Îmi amintesc un caz în care părinţii, mincinoşi şi beţivi, aveau un copil absolut fermecător, ce nu înceta să facă progrese. Aş ezita să recomand cuiva părinţi beţivi. De ce se descurca atât de bine copilul e un mister pe care încă nu îl înţeleg, şi chiar dacă aş putea asculta la tot jargonul psihanalitic ce ne stau la dispoziţie, tot nu aş cunoaşte explicaţia. Invers, un pacient al cărui mediu pare a fi aproape fără cusur, pare a fi învăţat doar procedurile ce fac posibilă distrugerea circumstanţelor favorabile. Cu toate că nu am baze ştiinţifice pentru a putea răspunde la întrebarea generală pusă despre Anglia sau Statele Unite, după mine, cazurile particulare la care m-am referit se pot aplica pe scară mai largă.

Freud nu a sugerat niciodată că visele ar fi un lucru bun, sau că anxietatea este ceva bun, ci doar că, dacă se îndeplinesc anumite proceduri, unui vis i se poate găsi o întrebuinţare bună—visul în sine nu este bun; nu este rău; dar unii oameni îl pot folosi. Circumstanţele nefavorabile nu sunt bune, războiul nu este bun, pacea nu este bună, nu sunt nici una, nici cealaltă. Dar unii oameni folosesc bine experienţa. Cu cât mai repede învăţăm să profităm de o treabă proastă, cu atât e mai bine; analiza trebuie făcută în această lume reală, spre bine sau spre rău.

Întrebare: În cazul pe care l-aţi citat, rolul analistului pare a fi cel de a-l ajuta pe pacient să moară, de vreme ce nu îl poate ajuta să trăiască. Care consideraţi că este rolul analistului în societatea zilelor noastre, din punctul de vedere al ajutorului dat întru viaţă sau moarte?

Bion: Funcţia analistului este aceea de a psihanaliza. Poate fi ca o oglindă ţinută în faţa bolnavului, care îl ajută să se vadă în întregime.

În concordanţă cu ceea ce tocmai am spus, sper că în loc să fie 'asemănătoare', amândouă părţile să înceapă să 'devină'. Încercarea de a-l învăţa pe pacient psihanaliza sau teoriile psihanalitice este o parte a educaţiei, nu psihanaliză. Dacă psihanaliza face cunoştinţă pacientului cu el însuşi, atunci pare a iniţia 'creşterea'. După ce şi-au petrecut până la acea oră viaţa încercând să fie 'asemănători' altcuiva, noi sugerăm să fie ei înşişi, oricum ar fi, pentru că ar putea avea unele trăsături salvatoare.

OPT

Confuzia descrisă de mine în prelegerea a şaptea este o trăsătură atât de proeminentă a activităţii umane, încât va trebui să discutăm subiectul în continuare. În primul rând, trebuie să fim conştienţi de pericolul căutării premature a soluţiei, ce ar scoate din discuţie ceea ce ar putea fi foarte bine o trăsătură esenţială a activităţii mintale umane. Discuţia aceasta nu are intenţia de a-şi epuiza, ci aceea de a-şi ilumina subiectul. Fac o analogie: ar fi periculos să substituim un portret persoanei portretizate.

Situaţia pe care doresc să o descriu, folosind scara de timp obişnuită a săptămânilor, lunilor şi anilor, se înscrie undeva între vârstele de şaisprezece sau şaptesprezece ani şi douăzeci şi trei sau douăzeci şi patru de ani; ca să folosesc termeni picturali şi mai puţin matematici, în perioada adolescenţei. Dar termenul 'perioadă' falsifică situaţia, simplificând-o. Încerc să iau în considerare o stare a minţii ce nu e deloc patologică, deloc bolnavă şi nicidecum stabilă, cu toate că boala şi evenimentele patologice pot fi o parte a 'fazei' studiate. Pot să îmi imaginez că va veni o vreme în care nu vor exista psihanalişti generali, ci doar specialişti în anumite aspecte particulare ale psihanalizei, deci faze particulare pentru care se vor numi psihanalişti anume. Dar a folosi aceste categorii şi a nu observa că sunt înrudite cu limitele minţii umane, şi nu cu limitele obiectului studiat, adaugă şi mai multă confuzie unei situaţii deja confuze. Acest lucru este adevărat mai ales când trebuie să studiem personalitatea umană. Analogiile preluate din anatomie şi fiziologie pot ilumina, dar încetează să o mai facă dacă nu li se observă caracterul.

Nici o înţelegere nu poate aproxima descrierea verbală a fazei de turbulenţă. De exemplu, în adolescenţă faza de turbulenţă apare atunci când personalitatea este destul de copilărească să-şi amintească cum se simte această stare şi destul de adultă ca să îşi dea seama cum este să fii adult. Deşi nu prezentăm semne ce s-ar putea cât de cât asemăna cu transformările majore care au loc când un mormoloc se transformă în broască, *există* perioade de tranziţie mult mai pronunţate decât perioadele dintre ele. Putem vorbi despre pre-, post- sau adolescenţă întârziată şi fiecare perioadă poate fi împărţită în perioade din ce în ce mai mici. Aceste subdiviziuni temporale sunt rămăşiţe ale unei culturi anterioare, ca şi ora de şaizeci de minute şi cercul de trei sute şaizeci de grade. Nu

poţi recunoaşte când un minut se transformă în alt minut, fără a te uita la un ceas sau la un alt mecanism de aceeaşi natură. La fel, în psihanaliză nu poţi vedea nici o subdiviziune, dacă nu te uiţi la ceva cum ar fi un articol sau o carte psihanalitică. Realitatea este mult mai confuză şi nu există semne alcătuite de om care să reflecte, măcar aproximativ, realitatea; singura certitudine este că semnele denotă o caracteristică umană. Apare o sursă bogată de confuzii din neputinţa de a deosebi o trăsătură particulară a minţii umane de realitatea în care trăieşte fiinţa noastră.

Freud a determinat un mare număr de caracteristici şi perioade ce pot fi cu uşurinţă recunoscute drept umane, caracteristici ale minţii şi personalităţii omeneşti. Această muncă este tocmai aceea care ne dă posibilitatea să vedem unele perioade mai detaliat. Analiza practică este ceea ce aş putea numi de fapt trăirea unei perioade sau a unei stări a minţii de acel tip, fie personală, fie aparţinând unei alte persoane ce împărtăşeşte cu noi experienţa psihanalitică. O persoană aflată în perioada adolescenţei trăieşte supravieţuirea gândurilor copilăriei, a simţămintelor şi ideilor ce nu au murit. Ele sunt vestigii, dar supravieţuiesc cu multă vitalitate. În limbă—invenţie minunată după cum a presupus Freud—există vestigii ale genezei sale. Gramatica ne arată unele dintre acestea, de exemplu metaforele. Unele sunt moarte, altele încă trăiesc. Dacă cineva spune: 'Simt un pericol; o să-l stârpesc în faşă', acestea sunt două metafore, ambele corecte în contextul lor, dar dacă sunt alăturate aceste clişee moarte, aceste metafore moarte prind viaţă şi rezultatul este amuzant. Unele dintre aceste stări moarte sau muribunde ale minţii supravieţuiesc cu suficientă vitalitate pentru a se potrivi bine (a corespunde, a fi de acord), dar unele nu se potrivesc cu stările de spirit viitoare, stări ale spiritului post-adolescentin ce prind viaţă. Deci, cu stările de spirit despre care se presupune că sunt pe moarte şi cu cele ce par a se naşte, se produce o situaţie confuză. Nu se poate spune cu uşurinţă dacă starea de spirit pe care o observăm sau pe care o studiem este în descompunere sau devine matură. Aceasta este ceea ce face o perioadă cum e adolescenţa să fie atât de dificilă, atât pentru adolescent, cât şi pentru observator. Observatorul (analistul) se află într-o poziţie deosebită, pentru că se presupune că ar trebui să rămână stabil; să rămână în acelaşi univers al discursului, să vorbească aceeaşi limbă, iar dacă spune că vorbeşte metaforic se aşteaptă de la el să folosească metafore care să fie coerente în acel anume univers al discursului. Nu ar trebui să se poarte ca un muzician ce scrie muzica, dar nu indică schimbarea cheii; 'schimbarea de cheie' în discuţie ar trebuie să fie indicată. Analistul ar trebui să poată spune: 'Nu vorbesc despre chirurgie; nu vorbesc despre religie; nu vorbesc despre artă—deşi toate acestea pot fi

folosite de mine atunci când vorbesc. Vorbesc despre psihanaliză.'

Din păcate, trebuie să folosim limbajul deja existent. Putem folosi cuvântul 'invidie'. Oamenii ce nu sunt psihanalişti sunt siguri că ştiu ce înseamnă invidia; cei ce sunt psihanalişti nu sunt aşa de siguri. Acum douăzeci de ani credeam că ştiu ce este psihanaliza, astăzi ştiu prea multe ca să ştiu acest lucru, sau cel puţin, ştiu destul ca să îmi dau seama că sunt un ignorant. Nu fac prea multă reclamă acestui lucru, pentru că dacă aş face-o, cineva care s-ar gândi că ştie mai multe, fără să le ştie de fapt, mi-ar uzurpa poziţia.

Cineva afirmă: 'Ştiu ce e invidia. Cunosc totul despre invidie.' Dar oare, ne întrebăm, ştie el ce e invidia psihotică? Sau, întorcându-ne la medicină pentru a formula o metaforă, ştiu ei ce e invidia sub-talamică sau ura sub-talamică, infra-talamică sau ultra-talamică? Aici şi acum improvizez un limbaj cu care să-mi exprim gândurile şi ideile. Ceea ce încerc eu să vă împărtăşesc este dificil de exprimat, chiar dacă mă aflu în poziţia privilegiată de a mă putea adresa unor oameni ce sunt familiarizaţi cu lumea gândurilor; oameni ce pot fi analişti, psihologi, artişti sau muzicieni, dar care sunt cu toţii familiarizaţi cu anumite aspecte ale funcţiilor psihicului uman. Analistul ce încearcă să-şi împărtăşească cunoştinţele şi experienţele altcuiva riscă întotdeauna ca acea persoană să spună: 'Nu suport aceste inepţii. Nu mai ascult' sau: 'Nu mai suport aceste lucruri; nu mă voi mai duce la nici o conferinţă, discurs, psihanaliză şi aşa mai departe—toţi psihanaliştii sunt nebuni.' Cu toate acestea, trebuie să suportăm acuzaţiile că nu ştim absolut nimic despre subiectul nostru. Din păcate, este aproape adevărat, dar nu chiar adevărat. De fapt, nu cred că în ce priveşte acest aspect suntem unici, cred că dacă am stabili un contact cu realitatea medicinei, de pildă, am spune că dacă avem nevoie de doctor, perspectiva este într-adevăr neagră. Veţi găsi o groază de oameni calificaţi ce au dreptul la titlu, au dreptul la acest nume, dar în realitate există puţini, foarte puţini doctori. Mulţi oameni au urmat şcoli de artă şi au o diplomă sau un certificat, dar există foarte putini artişti. Câteodată există un Picasso, şi el riscă să fie exilat din ţara sa; este un accident dacă un artist de marcă supravieţuieşte şi continuă să poată trăi în lume aşa cum este ea. Munca ce trebuie să fie făcută de psihanalişti, prin urmare, este de o importanţă majoră, pentru că, dacă nu este făcută, individul nu poate supravieţui. Criza există, fie că recunoaştem sau nu acest lucru. Ea poate părea calmă şi simplă, ca perioada de latenţă sau copilăria, dar dacă analistul se uită îndeaproape la copilul din perioada de latenţă cu intuiţia şi aparatul său intuitiv, va vedea că el are deja germenii pubertăţii. Nu ştiu dacă se poate spune că acelaşi lucru este adevărat şi pentru bebeluş, dar expresia

'copilul este tatăl omului' este desigur succintă; copilul nu este niciodată în întregime un copil; există un aspect sau altul al copilului în care un ochi atent, antrenat, vede deja maturitatea.

Suntem deja forţaţi să studiem doar o mică parte, o perioadă scurtă a minţii umane. Spun 'scurtă', dar nu este scurtă sau lungă, deşi are o anumită dimensiune. După ce ne calificăm, putem porni să descoperim cine suntem şi ce putem face; toţi putem mobiliza acel aspect al personalităţii noastre care iese cel mai uşor la suprafaţă, şi ca urmare să fim conduşi spre domeniul ce ni se potriveşte în mod particular. Apoi vom începe să avem probleme, ca un jucător de tenis ce merge la un antrenor profesionist şi când îşi va sfârşi antrenamentele va fi aproape la fel de bun cum era pe când era un jucător natural. S-ar putea să aibă potenţialitatea de a deveni mai bun şi s-ar putea să descopere, să zicem, că are o lovitură de rever puternică, pe care o va folosi împotriva oponenţilor săi. La fel şi analistul: abia când şi-a încheiat pregătirea poate începe să înveţe cine este şi ce poate face. Aceasta poate dura mult, dar să sperăm că va fi cât mai puţin. Trăim doar pentru o perioadă limitată, deci este un aspect destul de urgent. După o vreme, oamenii află de ce suntem în stare şi ni se adresează; primim felul de practică pentru care suntem adaptaţi şi pentru care ne adaptăm.

Aş dori să vă stimulez în ideea explorării unora din aceste puncte nodale cărora le-aţi putea da un nume—ca adolescenţa sau pubertatea sau perioada de latenţă. Avantajul alegerii adolescenţei este acela că adolescentul are un simţ ascuţit atât al trecutului, cât şi al viitorului. De aceea adolescenţii se tem că vor înnebuni, sau le este frică că s-au împotmolit, sau le este frică să nu aibă nimic de-a face cu psihanaliza, sau că nu vor să facă inginerie, sau le este teamă să nu devină 'homosexuali'—încă un recrut pentru jargonul nostru. Această perioadă de turbulenţă este deseori detectată de către oameni care nu sunt psihanalişti. Ei spun: 'Acest băiat (sau această fată) se poartă foarte ciudat; aceşti adolescenţi sunt persoane obositoare—foarte îngrijorătoare, dar aceasta este adolescenţa.' Mai pot spune: 'E doar un copil', dar nimeni nu este numai copil. Nu există adult atât de maturizat, încât să nu fie încă copil. Nu există copil care să nu fie deja în parte adult. Fiinţa umană este matură din punct de vedere fizic de la o vârstă timpurie, dar nu cred că vom fi de acord că individul este la această vârstă matur din punct de vedere psihologic sau mintal, sau că s-ar putea spune că acest stadiu se sfârşeşte într-un anume punct. Ar fi prematur sau precoce din partea noastră să spunem că mintea îşi încetează creşterea la vârsta de optsprezece ani, sau la patruzeci, cincizeci sau şaizeci de ani. Vârsta de optzeci de ani devine mai plauzibilă; pare rezonabil să spunem că persoana tocmai şi-a terminat dezvoltarea, sau se află deja în declin mintal. Dar nu este evident că ştim data la care se desăvârşeşte maturitatea mintală, iar după aceea începe declinul.

Abandonând pentru moment această stare relativ simplă a adolescenţei, să luăm în considerare o perioadă cum este aceea (fizică) de bebeluş. Deoarece bebeluşii nu pot vorbi limba cu care suntem noi obişnuiţi, deşi pot face zgomote asemănătoare vorbirii adulte, specialistul în mentalitatea bebeluşilor va fi nevoit să poată diferenţia zgomotele bebeluşului ce nu au nici un viitor de cele ce se vor transforma în vorbire umană într-o zi. Când auziţi un bebeluş ţipând sau zbierând, trebuie să fiţi specialişti ca să puteţi spune că acel anume strigăt nu are nici un viitor, iar celălalt anume strigăt se va transforma în *ceva*. Dacă ne putem dezvolta puterile şi capacitatea de discriminare, vom putea sesiza, şi vom avea dreptate să credem că le sesizăm, diferenţele.

Max Planck, fizicianul atomist, într-un pasaj melancolic al memoriilor sale, spune că a descoperit că nu-i poţi învăţa nimic pe contemporanii noştri. Progresul nu înseamnă că ei învaţă ceva. Ceea ce se întâmplă este că mor şi apar persoane mai tinere. Fiecare analist trebuie să fie conştient de această tristă descoperire.

Întrebare: Aţi vorbit despre problema comunicării cu pacientul, atrăgând atenţia asupra avantajelor ce decurg din a-i spune ceea ce poate înţelege. Analistul constată deseori că pacientul nu înţelege. Cum îi poate vorbi el unui asemenea pacient? Există vreun alt mijloc de comunicare decât limbajul uzual?

Bion: Cred că există o modalitate, dar este greu de ştiut care anume. Cu siguranţă, uneori copiii par a înţelege ceea ce înţelegem noi. Există o poveste, de Beatrix Potter, *Povestea iepuraşilor stângaci*, despre o familie de iepuri care 'erau cu toţii foarte distraţi şi veseli'. Copiii par a nu întâmpina dificultăţi când li se spune această poveste, şi totuşi este imposibil să credem că un copil ştie ce înseamnă un termen ca 'distrat'. În aceaşi povestire auzim că 'lăptucile sunt foarte soporifice', nici aceasta nu prezintă nici o dificultate pentru copii. Nu ştiu ce înţeleg ei prin termeni ca 'distrat' şi 'soporific', dar povestea ar fi cu siguranţă greşită şi copiilor nu le-ar mai plăcea, dacă în locul lor s-ar introduce cuvinte simple, aceste cuvinte lungi fac parte din convenţia poveştii.

Dar 'cuvintele' nu sunt totul. Nu există nici un substitut, din punctul de vedere al copilului, pentru părinţii care se iubesc. Locul părinţilor care se iubesc nu poate fi luat de nici o cantitate de discuţii sau teorii. Aceasta pare a-i comunica copilului ceva, ca să mai folosim câteva cuvinte lungi—infra-verbal, ultra-verbal, pre-verbal, post-verbal. Nu există nici o cale pentru a spune ce fel de 'verbal' este. Acest limbaj

este comunicat de ceea ce am numit eu, cu imaginaţie, 'beta elemente'; ceva ce nu constă în cuvinte. Care este limbajul non-verbal? În timp ce spaţiul liber verbal dintre limbajul copiilor şi cuvinte ca 'soporific' şi 'distrat' pare imens, cel non-verbal pare a fi foarte mic sau chiar inexistent.

Întrebarea pe care aţi pus-o poate constitui foarte bine un punct de plecare al cercetării. Ne oferă un exemplu de ceea ce face interesantă practicarea psihanalizei.

Întrebare: În seminariile şi supervizările dumneavoastră v-aţi referit deseori la cât este de important ca pacientul să nu uite să meargă la cabinetul de consultaţii al analistului. Aţi întrebat de asemenea de ce pacientul se duce acolo. Puteţi aprofunda aceasta?

Bion: Foarte des psihanaliştii se preocupă prea mult de motivele pentru care pacienţii nu vin la consultaţie, ignorând astfel misterul reciproc—de ce vin ei? Cercetarea nu ar trebui să ignore nici una din polarităţi. Uneori pacienţii continuă să vină când simţim că nu prea le merită, nici timpul, nici banii daţi, dar ei trebuie să se aleagă cu ceva din aceasta şi trebuie să fie convinşi că merită. Este un fapt pe care analistul nu ar trebui niciodată să-l lase să dispară dincolo de orizontul său conştient. Este absurd ca analiştii să vorbească despre ostilitatea pacienţilor şi aşa mai departe—ştim că există destulă ostilitate; lucrul surprinzător este faptul că există, se pare, o atât de mare rezervă de prietenie. De fapt, oamenii fac tot ce pot ca să coopereze. Se duc la cabinetul de consultaţie chiar dacă sunt siguri că, odată ajunşi acolo, nu pot realiza nimic.

Întrebare: Aş dori să aud mai multe despre referirile dumneavoastră, din ora de supervizare, la percepţiile pacientului asupra experienţelor sale timpurii, începând cu naşterea.

Bion: Mi-ar plăcea şi mie să pot afla ceva mai mult despre acest subiect. Pot afla câte ceva despre aceasta ascultând ceea ce îmi spun persoanele care vin la mine pentru a fi analizate. Este un subiect foarte pasionant, dar îmi lipsesc atât experienţa, cât şi cunoştinţele care să îmi dea posibilitatea să ştiu mai multe despre el. Nu mă îndoiesc de faptul că ceea ce numim copii autişti sunt de fapt copii cu o stare sufletească, sau o stare de spirit, pe care până acum nu am luat-o în seamă. Este ca şi cum despre copii nu ne-am putea da seamă că sunt copii, atât maturizaţi, cât şi fără experienţă. Aşa cum în aceste ultime cuvinte descriu un sistem de-sine-stătător, ar putea să fie şi o descriere a unei faze autiste, în sensul dat de Freud termenului 'autist'. [Freud, *Consideraţii asupra celor două principii ale funcţionării mintale*, 1911, *ES*, vol. XII.] O astfel de cercetare s-ar putea să dea un răspuns întrebării dumneavoastră.

Ca părinţi, deseori ne purtăm sau vorbim ca şi cum ne-am aştepta de la copil să ştie 'totul despre aceasta'. 'Nu îţi dai seama' îi spunem indignaţi micului băieţel sau fetiţei aparent neascultătoare, 'că acest lucru e foarte rău?' Nu, nu îşi pot da seama. Au fost capabili să ia o vază foarte scumpă şi să arunce cu ea după pisică, sau i-au dat cu ea în cap câinelui şi au spart-o, dar nu şi-au dat seama că au făcut ceva 'foarte, foarte rău'. Poate că pentru ei este o experienţă extrem de satisfăcătoare. S-ar putea să nu fie foarte bună pentru vază, să nu fie foarte bună pentru câine sau pentru pisică, dar e posibil ca acel copil să se simtă mult mai bine după ce a făcut-o. Copilul ar putea spune: 'Nu vezi cât de plăcut este să faci asta?', părinţele ar spune: 'Nu-ţi dai seama ce urât este să te porţi astfel?' Nu, nu-şi dau seama, nici unul, nici celălalt. Sunt ca doi oameni ce trec unul pe lângă celălalt, strigând ca să acopere distanţa ce-i separă, dar unul merge într-o direcţie şi celălalt în alta. (Psihanalistul poate observa un 'efect Döppler' psihanalitic în timpul intersectării lor. Acest efect este cel ce trebuie observat.) Cuvintele sunt aceleaşi, dar semnificaţia lor este diferită. 'Foarte distrat şi vesel'—mamele şi taţii cred că ştiu ce înseamnă aceasta, la fel şi copiii. Cuvintele par a fi aceleaşi, dar, din nou, semnificaţia lor diferă. A afirma: 'Acesta este un copil autist' nu înseamnă aproape nimic; pentru adult este aproape un zgomot ce într-o zi s-ar putea transforma în cuvinte comunicabile.

Copilul nou-născut nu foloseşte limbajul cunoscut, dar uneori mamele pot să îi înţeleagă limbajul—copilul plânge şi mama ştie cum să răspundă corect. Câteodată o face verbal, câteodată ia copilul în braţe şi nu spune nimic, câteodată poate spune: 'Nu ştiu ce are copilul' şi să-l dea doicii, sau chiar, mă tem, psihiatrului sau psihanalistului. Desigur, nu am nici o prejudecată împotriva psihanalizării copiilor, dar nu sunt de acord cu înlocuirea mamei de către analist. Ei pot fi complementari, dar nu se pot substitui unul altuia fără o pierdere.

Întrebare: Ne-aţi avertizat să nu ne folosim doar ochii pentru a vedea, ci şi celelalte simţuri, pentru a detecta, de exemplu, excreţiile fizice ale pacienţilor noştri. Dar chiar şi aşa tot nu suntem destul de sensibili, de vreme ce minţile noastre, şi cele ale pacienţilor noştri de asemenea, par a excreta lucruri ce ar trebui să fie percepute prin organe despre care nu ştim nimic. Ar putea să fie acesta unul din misterele asupra căruia ar trebui să ne canalizăm atenţia?

Bion: Nu cred că un analist se perfecţionează dacă îşi pierde capacitatea pentru mister, pentru problemele nerezolvate. Nu numai întrebarea este lungă, dar îmi e teamă că răspunsul este şi el teribil de lung. Pot încerca să răspund pe scurt, spunând povestea unui medic ce avea un recipient plin cu o substanţă pe care a arătat-o unei clase de studenţi.

'Deci', a spus el, 'este foarte important să nu vă fie frică să examinaţi, să vedeţi, să testaţi şi să vă folosiţi simţurile pentru a afla despre ce este vorba—chiar dacă e ceva similar cu ceea ce avem aici. Priviţi', şi-a băgat degetul în materie, apoi a gustat-o. Pe urmă a dat recipientul din mână în mână. Au urmat tot felul de grimase urâte, priviri de groază şi dezgust. Doctorul a spus cu tristeţe: 'Mi-e teamă că nu aţi observat că am substituit un deget cu celălalt.' Nu ştiu care este morala acestei poveşti, dar sensul celor ce doresc să vă comunic se află în ea.

NOUĂ

Întrebare: De ce se pune un accent atât de mare pe psihanalizarea invidiei, ca şi cum invidia ar fi cea mai timpurie stare emotivă îndreptată împotriva vieţii? Înainte de apariţia letală a invidiei în viaţa omului, fusesem condamnaţi la moarte din cauza mândriei. Dacă orgoliul stă la baza dorinţei extravagante şi nedisciplinate de posedare spirituală—dorinţa de a fi asemenea lui Dumnezeu—de ce nu investigăm conţinutul acelei idealizări ce pare a fi orgoliul? De ce omitem să analizăm lăudăroşenia şi vanitatea, definite ca două din cele douăsprezece gradaţii ale orgoliului?

Bion: Cred că însăşi întrebarea este determinată de o anumită procedură culturală faţă de care am îndoielile mele. Ea pare să ţină de domeniul unei culturi în care lucrurile au un punct de pornire, un mijloc şi un sfârşit; o parte esenţială a aceleiaşi culturi este o relatare narativă, şi ea cu un început, un mijloc şi un sfârşit. Cred că acest lucru serveşte un scop; într-adevăr, continuăm să vorbim o limbă ce aparţine aceluiaşi domeniu al exprimării verbale. Să presupunem, însă, că întâlnim o formă de exprimare radical diferită. Am putea spune, bunăoară, că este o modalitate de exprimare caracteristică tipului chinezesc de verbalizare, cu ajutorul ideogramelor ce exprimă idei prin descrierea grafică. Citirea de jos în sus sau de la dreapta la stânga poate fi adecvată unui mod de gândire fundamental diferit de al nostru, dar comunicarea devine extrem de dificilă atunci când *noi* ne citim limba de sus în jos sau de la stânga la dreapta—sau de la orgoliu la invidie, de la invidie la orgoliu, de la sex la rivalitate. În activitatea sa practică, psihanalistul îşi poate da seama care dintre ele este pe primul loc—în afară, bineînţeles, de cazul că plătim tribut realităţii, dorind să exprimăm o ordine—dacă există una—cu caracter general. Există discipline pe care ordinea naturală le satisface. În practicarea psihanalizei, suntem angrenaţi într-un proces de căutare. Dar toată problematica gândirii logice va trebui revizuită: în măsura în care continuăm să învăţăm, tot ceea ce cunoaştem este supus revizuirilor. De exemplu, astăzi afirmăm că a susţine că Soarele se învârteşte în jurul Pământului este o idee eronată, dar a existat o vreme când era idee 'corectă'.

Freud a definit investigarea psihicului uman drept un asalt asupra narcisismului fiinţei omeneşti. Într-adevăr, se prea poate că nu ne con-

vine ca mintea să fie deposedată de poziţia importantă pe care i-o atribuim. Nu avem cum să nu-i atribuim importanţă; suntem fiinţe omeneşti; suntem membrii unui anumit gen de animal care s-a obişnuit să se considere extrem de important şi să conceapă mintea ca pe o componentă esenţială a fiinţei luate în totalitatea ei. A susţine că, poate, nu este chiar atât de importantă, că nu contează, la urma urmei, deloc, că nu suntem nici măcar capabili să înţelegem problemele cu care ne confruntăm, constituie o schimbare revoluţionară.

Se poate constata că problemele puse de realitate depăşesc capacitatea minţii omeneşti: capacitatea logică, ştiinţifică, religioasă, artistică a minţii nu se ridică la înălţimea problemelor pe care le are de rezolvat. A demite mintea omenească din poziţia ei centrală, a pune la îndoială presupoziţia că universul gândirii este homocentrat, înseamnă a da o lovitură dureroasă convingerilor narcisiace ale omului. S-ar putea spune că ne aflăm în situaţia când suntem suficient de capabili şi de avansaţi pentru a înţelege magnitudinea problemelor noastre, dar insuficient de pregătiţi pentru a le găsi rezolvarea.

Cred că aceasta este şi situaţia copilului autist. Fenomenele descrise de cei ce au studiat această problemă ar putea să-şi aibă explicaţia în faptul că un copil autist este conştient de universul pentru care înzestrarea sa este total inadecvată; bebeluşul devine, cumva, o inteligenţă atât de ascuţită, încât este capabil să cuprindă vastitatea problemelor sale, lipsit fiind însă de echipamentul cu care să le rezolve. Însăşi rasa omenească poate ajunge la un punct asemănător (la un alt 'nivel' al spiralei), însă, unde relaţia celor mai înzestraţi reprezentanţi ai ei *vis-à-vis* de probleme este analoagă cu cea a bebeluşului autist; cei mai talentaţi, cei mai capabili gânditori ai noştri pot fi deconcertaţi şi inadecvat înzestraţi pentru realităţile situaţiei în care ne găsim.

Să revenim la întrebarea dacă invidia precede orgoliul, dacă sexul precede procrearea. Ştim că fiziologul consideră procrearea şi actul sexual ca fiind procese concomitente. Dacă cineva crede că există un început şi un sfârşit, iar această credinţă îi este utilă, nu văd de ce ar trebui să-şi schimbe părerea—până nu găseşte una mai bună.

Să luăm un alt exemplu: n-am nimic împotriva propoziţiei 'Să ne sculăm mâine o dată cu răsăritul Soarelui.' Nu cred că Pământul stă nemişcat şi că Soarele răsare într-un anumit punct, se roteşte şi apune în alt loc. Cu toate acestea, nu doresc să reformez vorbirea obişnuită. Continui să cred că ea le este utilă unora ca noi. Pe de altă parte, însă, n-aş cere să abolim astronomia heliocentrică din cauză că intră în conflict cu limbajul geocentric din propoziţia cu sculatul la răsăritul Soarelui. Acest limbaj este folositor în anumite situaţii simple, dar

neadecvat pentru altele mai complexe, ca, de pildă, lansarea unei sonde spaţiale în atmosfera planetei Jupiter, după ce trece tangent cu Mercur şi-şi continuă apoi călătoria în cosmos pentru a cerceta natura planetei Saturn. Trebuie că există matematicieni capabili să rezolve aceste calcule pentru mine incredibile; mie îmi poate fi peste mână să recurg la aritmetica banală pentru a calcula un lucru simplu, de pildă timpul necesar pentru o călătorie de la Rio la Los Angeles, sau de la Los Angeles la Londra. Cineva, însă, este capabil să facă aceste calcule şi e greu de crezut că mintea respectivei persoane ar fi neîndestulătoare pentru a rezolva problemele ridicate de investigarea unei minţi care gândeşte. Nu am nimic împotriva psihanalizei clasice sau a teoriilor lui Freud, Abraham, Klein şi aşa mai departe—în afară de cazul că mi s-ar cere să merg cu gândirea numai până unde au gândit ei, nu mai departe. A încerca să impui o asemenea limitare ar fi la fel de inutil ca şi când i-ai cere Pământului să nu se mai tot rotească atât de derutant în jurul Soarelui. Universul nu ascultă ordinele nimănui, oricât de exaltate ar fi. Cum spuneam, nu am nici o obiecţie faţă de vorbirea sau de scrierea obişnuită, dar resping ferm ipoteza că respectiva metodă de a scrie sau a vorbi e suficient de bună pentru problemele noastre. Psihanaliza—cea mai bună psihanaliză—nu e suficient de bună. Nu pot fi de acord cu cel care spune: 'Psihanaliza a fost suficient de bună pentru analistul meu; a fost suficient de bună pentru analistul analistului meu, iar ceea ce e suficient de bun pentru analistul analistului meu, este destul de bun pentru cei analizaţi de psihanalistul meu'—şi tot aşa, până când mintea moare. Poate că nu ştim ce este sensul, dar nonsensul este uşor de recunoscut.

Dacă primul lucru de care devin conştient este invidia mea faţă de fratele meu sau sora mea, sau invidia lor faţă de mine, acest lucru contează pentru mine, ca bebeluş cu simţ practic. O altă persoană, însă, poate să-şi dea seama că primul lucru de care a fost conştientă nu a fost invidia sau ura, ci aroganţa sau mândria. Unde începe un cerc? Nu putem spune decât că începe acolo unde ne dăm seama de un început.

Întrebare: Dacă a te 'perfecţiona' în psihanaliză depinde în primul rând de integrare, de sinteza personalităţii, e suficientă sinteza obţinută prin procesul de psihanalizare, sau trebuie folosită uneori o anumită tehnică pentru a promova sinteza?

Bion: Aş putea răspunde astfel; prima întrebare: de ce să începem azi cu întrebarea asta? De ce e a doua întrebare a doua? A doua întrebare: De ce sinteză? De ce nu analiză? De ce analiză? De ce nu cataliză? Sau de ce nu catastrofă? Nu întrevăd nici un motiv. Decât, poate, un răspuns foarte, foarte neimportant, şi anume că de acolo a pornit cel ce a

pus întrebarea; acest lucru m-a izbit mai întâi. Ca să mă exprim mai plastic: acela a fost punctul când fratele meu mai mic, când nu mai era un bebeluş aşa cum nici eu nu mai eram, m-a lovit din întâmplare cu ciocanul în cap şi am murit—gata, punct. De ce sau cum am reuşit să supravieţuim până acum, habar nu am, dar, de vreme ce am supravieţuit, putem să începem procesul gândirii oricând între momentul naşterii şi momentul prezent. Dacă primul lucru de care îţi dai seama este aroganţa, sau primul lucru pe care îl observi este ostilitatea criminală, atunci îţi poţi începe chiar de acolo investigaţia. Dar ca bebeluşi, primele lucruri cărora le dăm nume sunt acelea care apelează la simţurile noastre fizice. De exemplu, bebeluşul face cunoştinţă cu spaţiul vast, cu întinderile incredibile, cu numerele incredibile; dar pe urmă descoperim că aceste spaţii vaste nu sunt decât graniţele dintre 'sine' şi pătuţul în care stă bebeluşul, sau că aceste numere vaste sunt numele pe care-l dăm sentimentului de 'treime'. Curând, bebeluşul simte că-l doare burta, dar nu ştie ce provoacă durerea, sau *cine* o provoacă. Se înţelege, dacă bebeluşul ar fi un discipol devotat al lui Klein, ar zice: 'Durerea asta de burtă e în mine', sau poate s-ar simţi atacat din afară. Din nefericire, nu-l putem întreba ce crede—cel puţin deocamdată.

Întrebare: Ca întemeietor al terapiei de grup, aţi făcut ca psihanaliza să fie accesibilă multor oameni din clasele de mijloc care nu-şi putuseră permite, înainte, să plătească onorariile mari pentru consultaţiile individuale. Sunteţi pentru o socializare a psihanalizei, ca să se poată ocupa de aceşti oameni? În ce măsură afectează onorariile tratamentul?

Bion: Ar fi o mare eroare să vă imaginaţi că eu sunt acela care a iniţiat terapia de grup. Eu mă situez foarte jos pe lista celor ce s-au implicat în terapia de grup; cu mult timp înainte de a i se fi dat acest nume.

Dacă sunt pentru o socializare a psihanalizei? Cu alte cuvinte, dacă sunt sau nu în favoarea obţinerii costului terapiei psihanalitice de la un anumit grup de oameni. Cine va plăti psihanaliza—de grup sau individuală? Cine va plăti pentru a nu fi psihanalizat—în grup sau altfel? Şi care trebuie să fie preţul? Mulţi oameni, fie că le place, fie că nu, vor trebui să plătească pentru a nu fi psihanalizaţi (presupunând, pentru moment, că merită să plăteşti psihanaliza, ţinând cont de cheltuiala de timp şi bani şi efort şi de toate celelalte ce nu sunt incluse în scara obişnuită de măsură oferită de sistemul financiar). Aş putea formula problema în termenii abordării lui Péguy. Referindu-se la deviza franceză 'libertate, egalitate, fraternitate', el a arătat că libertatea şi fraternitatea aparţin unei clase cu totul diferite de aceea a egalităţii. Egalitatea se adaugă ca un element a cărui importanţă, comparată cu celelalte două, este firavă. Oamenii nu se nasc egali; ei pornesc în viaţă cu înzestrări

diferite. Péguy a atras atenţia că egalitatea de avere şi de ocazii favorabile nu prea constituie o problemă socială, pe când mizeria o constituie. Faptul că oamenii sunt săraci nu face prea mult rău comunităţii, dar mizeria nu este o simplă problemă individuală. O persoană scăpătată face să putrezească societatea, grupul; sărăcirea, într-un grup de orice natură, va distruge acel grup, mai devreme sau mai târziu. De aceea, problema socială a sărăciei nu trebuie să fie niciodată ignorată, nu trebuie să fie neglijată. Nu fac aici psihanaliza sociologizantă; vreau doar să spun, o dată cu Péguy—şi cred că formularea lui este foarte întemeiată—că mizeria este întotdeauna socializată; este o calitate socializată. Nu ştiu care sunt avantajele socialismului, dar, ca de obicei, este mult mai uşor să vezi care sunt îndatoririle socialismului, mai ales socializarea sărăciei—iată un lucru pe care nici un stat, comunitate sau grup social nu şi-l poate permite.

Nu-mi dau seama în ce fel este influenţat tratamentul de plată, dar consider că tratamentul ar trebui să aibă un efect asupra plăţii. Adică, ne-ar plăcea să ajungem la o situaţie în care, ca rezultat al psihanalizei, sărăcia s-ar diminua; în care oamenii care erau incapabili de a-şi câştiga traiul sau de a spori averea comunităţii ar deveni capabili s-o facă. John Ruskin definea bogăţia drept ceea ce sporeşte coeficientul de sănătate şi fericire al comunităţii—proprietăţi dătătoare de viaţă. Trebuie augmentată capacitatea grupului de a produce material dătător de viaţă.

Banii sunt o invenţie care, ca şi limba, s-a dovedit utilă. Nu s-a descoperit încă modalitatea cea mai bună de folosire a lor. Depresiunea economică de astăzi ne poate convinge că e vremea să ne gândim cum să-i folosim. Dacă, în psihanaliză, ne angajăm pe o cale care face discuţia redundantă, nu vom contribui cu nimic la soluţionarea acestor probleme. De aceea 'plata' poate servi, cum se întâmplă acum, la stimularea discuţiei. În această privinţă, nu diferă de alţi stimuli de care iau cunoştinţă participanţii în cursul investigaţiei înseşi. Cât vă costă ca să citiţi această carte, cât mă costă pe mine ca s-o scriu sunt întrebări la care se poate răspunde numai cu condiţa să existe o scară de măsură şi fapte de măsurat.

Întrebare: A crescut numărul bolnavilor mintali; sau sunt ei depistaţi şi trataţi abia acum, ca rezultat al tehnicilor terapeutice bazate pe psihanaliză?

Bion: Îmi aduc aminte că, în studenţia mea, unul din neurologii de frunte ai Angliei, când i s-a adus un pacient, n-a avut idee de ce boală suferea acesta, dar un student tânăr i-a sugerat că poate suferea de ceea ce numim acum *myasthenia gravis*. În spaţiul scurt al propriei mele vieţi, *myasthenia gravis* a devenit o entitate medicală: o conjuncţie constantă

de simptome identificabile drept *myasthenia gravis*. Majoritatea medicilor competenţi speră acum să poată observa dacă un client al lor are o astfel de boală şi probabil că o pot diagnostica. Trebuie să fii total străin de universul gândirii ca să-ţi închipui că doctorii se fac vinovaţi de creşterea numărului de boli; ei n-au făcut decât să sporească cunoştinţa existenţei bolilor. Dacă nu a adus alte foloase, psihanaliza ar avea o contribuţie suficient de mare dacă i-ar determina pe oameni să recunoască existenţa anumitor combinări constante. Întotdeauna vor exista oameni care ne vor acuza de a fi *provocat* noi nevroza sau psihoza; argumentând că, dacă n-am fi noi, nu şi-ar bate nimeni capul cu asta şi nimeni n-ar şti nimic. Există, însă, multe boli organice care ar şterge rasa umană de pe faţa pământului, dacă n-ar şti nimeni nimic despre ele. Cum spuneam înainte, cu doar câteva sute de ani în urmă oamenii credeau că e raţional şi normal să mori la vârsta de treizeci de ani. De ce să atragem atenţia asupra unui lucru atât de normal? Azi, lumea protestează: 'De ce să atragem atenţia asupra unui lucru atât de firesc cum este acela de a muri la şaptezeci, optzeci de ani?' Nu poţi întreprinde nimic pentru a schimba situaţia, dar poate că în viitor cineva o va schimba. S-ar putea ca cineva să descopere, pentru *myasthenia gravis*, un tratament mai bun decât administrarea physostigminei, care nu o vindecă, ci doar îndepărtează simptomele. Progresul în medicină e o chestiune de cooperare, nu numai între doctori, ci între diferite generaţii de doctori; dacă ne consemnăm şi transmitem observaţiile, peste patru sau cinci generaţii, când noi vom fi amintire, e posibil ca cineva să descopere ceva. Pentru aceasta, însă, e esenţial ca noi să observăm, mai întâi, ceva—ceva nespectaculos, care nu poate aduce nimănui celebritatea.

Întrebare: Trăim într-o societate competitivă; viaţa agitată din oraşele mari provoacă nevroze. Se poate afirma astăzi că toată lumea e nevrozată, sau e o exagerare?

Bion: Putem spune că suntem nevrozaţi cu toţii, dar are vreun rost? Se poate susţine că suntem cu toţii umani; această remarcă, deşi inexactă, ar putea fi folositoare cândva. În revista *New Yorker* s-a publicat odată o caricatură, în care unul din secunzii de la o partidă de box zicea că omul lui nu va boxa până nu-şi va auzi adversarul vorbind—dorea să se asigure în felul acesta că celălalt boxer era cu adevărat uman. Un criteriu de clasificare expeditiv şi dur. În domeniul psihicului, ne confruntăm cu probleme asemănătoare. Va deveni vreodată uman cineva care pare un animal atât de deştept, atât de inteligent, încât seamănă perfect cu o fiinţă omenească? Dar cineva care nu seamănă cu o fiinţă omenească—bunăoară bebeluşul autist, copilul din perioada de latenţă sau adolescentul—va deveni una cu timpul? Trebuie să ne însuşim capabilitatea de a

şti dacă cineva devine ceva. Şi când avem de-a face cu boli, trebuie să ştim dacă o tuse sau un defect de vedere este semnul instalării unei maladii. Şi să nu uităm că s-ar putea să fie semnul începutului creşterii. Problema ar putea fi formulată astfel: suntem sau nu capabili să deosebim malignul de benign? Trebuie să ţinem cont de ambele posibilităţi. O idee trebuie cântărită în funcţie de cealaltă. Ochelarii de cal nu-l ajută pe călăreţ să se descurce într-o lume a cărărilor multiple.

Nu ştim ce este o boală mintală, decât în sensul cel mai general, de *ne*sănătate, *ne*confort. Psihanaliştii sunt persoane care atribuie multă importanţă fericirii şi consideră că nefericirea poate coborî până la o cotă ce poate fi numită mizerie. Cota respectivă a nefericirii poate fi socotită comunicabilă, deoarece ea depăşeşte frontierele individului; atât de masivă devine lipsa de fericire, încât cantitatea se transformă în calitate. Trebuie să-l ajutăm, să-l încurajăm pe cel aflat în mizerie, persoana a cărei nefericire a coborât până la capătul spectrului.

Întrebarea presupune că problema este de ordin topografic, că se datorează competiţiei şi rivalităţii. Dar dacă n-ar exista rivalitate, lipsa ei ar deveni tot o boală, care ar inhiba creşterea datorită lipsei de stimulare. Tot astfel, supravieţuirea cuplului, ca unitate umană, depinde de existenţa unei relaţii între părţi care să fie auto-propagatoare, stimulatoare ale creşterii. Pe de altă parte, la individ, sau la grupul de indivizi, mizeria este inseparabilă de lăcomie. Un om putred de bogat, care se arată lacom de şi mai multă bogăţie, se dovedeşte a fi victima mizeriei.

Întrebare: După Freud, experienţele de viaţă ale bebeluşului joacă un rol important în formarea adultului; adaptarea socială, sexuală, emoţională sau economică îi se datorează în mare măsură. În ce mod aţi sfătui-o pe o mamă să-şi crească odrasla, în aşa fel încât s-o ferească de refulări şi inhibiţii care i-ar provoca ulterior o nevroză?

Bion: Îmi vine în minte o glumă din revista *Punch*, anume sfatul dat de domnul Punch celor pe cale de a se căsători: 'N-o faceţi.' Sunt tentat să-i spun mamei: 'E de preferat să nu naşteţi copilul.' Dar n-aş suporta să trăiesc într-o lume populată de indivizi care n-au cunoscut refulări şi inhibiţii. Aceasta este una din dificultăţile psihanalizei; oamenii i se adresează psihanalistului după ce au fost 'vindecaţi' deja, iar dacă vindecarea constă în faptul că nu mai sunt capabili de refulări şi inhibiţii, înseamnă că sunt deja mutilaţi. Orice pacient care doreşte să fie psihanalizat întâmpină deja o dificultate, nefiind nici clar, nici cert că toate inhibiţiile şi refulările sunt nedorite. Presupunând că ne putem amesteca în această problemă, cât de cât, putem interveni şi în capacitatea aceasta de discriminare. Discriminarea înseamnă capacitatea de a elimina ceea ce este irelevant. Capacitate care, dacă devine extremă, se transformă în

inhibiţie—'voluntarul' devine 'involuntar'.

Ne putem imagina unde s-ar ajunge dacă i s-ar permite psihanalizei să prolifereze ca un cancer—s-o ia razna, cum se spune. Deja întâlnim foarte multă comportare despre care se crede că se bazează pe principii psihanalitice ce se presupune că nu promovează deloc disciplina. Dar oricine a fost psihanalizat ştie că, dimpotrivă, disciplina este foarte severă. Noi nu militäm pentru ideea ca oamenii să se amuze cincizeci de minute pe zi, cinci zile pe săptămână, vreme de cinci ani. Este adevărat, însă, că ne străduim să le inoculăm ideea că şi dacă n-am exista noi, ei ar fi înclinaţi să se poarte disciplinat. A-l lăsa pe un copil să facă exact ceea ce vrea presupune pericolul ca acel copil să nu facă ceea ce vrea. În momentul când îşi dă seama că nici măcar mama sau tata nu-l supraveghează strict, ca să vadă ce intenţii are, deci că este liber să facă ce-i place, copilul acela îl reconstituie imediat, în mod automat, pe părintele absent. Aţi avut, probabil, ocazia de a vedea chiar un copil al dumneavoastră aşezându-se, solemn, în genunchi, la colţ, ca pedeapsă pentru o ispravă despre care nu ştiaţi absolut nimic. Dar acel părinte reconstituit nu posedă suficientă cunoaştere, nici suficientă experienţă, pentru a fi părinte—el nu este decât o părticică din copil. Prin urmare, eşecul părintelui de a impune o disciplină înseamnă că locul unei persoane potenţial rezonabile sau înţelepte este luat de o conştiinţă neexperimentată şi de un sistem disciplinar atât de sever, încât copilul poate să cedeze nervos din cauza disciplinei autoimpuse. Se prea poate ca un cadru disciplinar prematur şi precoce, produs de bebeluşul neaflat încă în situaţia de a produce un cadru, să fie o parte a sistemului închis (necomunicativ) numit de Freud 'autism'. Rezultatul este o disciplină atât de feroce, încât, supus ei, copilul nu se poate dezvolta şi ar pieri în cele din urmă dacă nu s-ar întreprinde ceva pentru modificarea—dar nu pentru abolirea —acelei discipline. Ca atare, personalitatea sau grupul silit să fie 'autist' va fi, probabil, dominat de structuri imature şi premature, cu consecinţe periculoase. Din nefericire, oricâtă experienţă am avea, tot ştim prea puţin despre cum se cresc copiii, indiferent de vârstă. Începem, însă, să ne dăm seama că nu ştim—este şi asta ceva. Devenim capabili să sondăm profunzimile ignoranţei, stupidităţii, fanatismului, imoralităţii noastre, dar va mai trece, cred, multă vreme până vom şti mai multe despre creşterea copiilor—ceea ce pare paradoxal, dacă ţinem seama de faptul că specia se reproduce. Uneori ne reproducem pe noi înşine mult prea fidel—copiii noştri ne seamănă leit.

ZECE

[Cea de a zecea prelegere se deosebea, ca alcătuire, de celelalte. Ca atare, ar fi putut fi omisă, dar m-am gândit că unii cititori ar putea-o găsi lămuritoare, în special dacă-i adaug un comentariu suplimentar. Materialul adăugat este marcat între paranteze drepte, pentru ca cititorul să poată sări peste el, făcându-şi o idee (în măsura în care cuvântul scris poate reda o experienţă trăită pe viu) despre ceea ce poate evoca un episod neregizat, despre tipul de experienţă viitoare căreia acesta i-ar putea servi drept 'generator de idee' şi despre modul cum poate trata această experienţă.]

Prezentarea de material clinic dintr-o parte a şedinţei

Pacient: Nu sunt satisfăcut, nu mă simt viu... deşi plătesc tratamentul şi fac tot ce mi se cere.

Psihanalist: Nu plătiţi şi preţul pentru a suporta frustrarea, care face parte din viaţă.

Pacient: Visam pe vremuri că nu m-am născut; acum, visul a devenit pentru mine realitate. (Îşi învinuieşte mama că l-a împins afară din uter. Vorbeşte despre o servitoare a sa, care a plecat de la mănăstirea unde trăise. El crede că plecarea a fost o greşeală. La mănăstire toate erau rezolvate de Dumnezeu.) Am avut o slujbă, timp de şase săptămâni. De ce oare am muncit, dacă tot voiam să fiu mort?

Psihanalist: Doriţi să aveţi totul în viaţă, fără a vă chinui sufleteşte.

Pacient: Cine m-a conceput cu atât de puţină milă? Persoana aceea trebuie că se simte extrem de vinovată.

Psihanalist: De vreme ce nu acceptaţi vina, nu vă puteţi simţi viu.

Pacient (Vorbeşte despre furia care-l cuprinde când se gândeşte la folosirea unui cuţit. Pe urmă începe să se tânguie): Nu aveţi dreptul să spuneţi asta. Cum mi-a putut face mama una ca asta; o iubeam atât de mult. N-o să-mi revin niciodată.

Psihanalist: În mine o vedeţi pe mama dumneavoastră, care face totul.

[Psihanalistul şi pacientul îşi continuă relaţia despre care nu ştiu nimic; dialogul lor e nou pentru mine. De ce face analistul o asemenea afirmaţie? Are dovezi peremptorii? Dacă le are, ce contează? Sau i s-a spus că aşa trebuie să vorbească psihanaliştii? Dar pacientul de ce

vorbeşte aşa cum vorbeşte?]

Pacient (Cu voce de copil): Nu pot să-l învăţ. Nu ştiu, a fost atât de plăcut acolo. De ce s-a separat mama de mine? Când ai un tovarăş, te gândeşti că tovarăşul tău poate nu te mai vrea.

[Pe cine 'învaţă'? Pe mine sigur nu, fiindcă habar nu am despre ce vorbeşte, dar e bine să ascult ce mai zice.]

Psihanalist: Ceea ce spuneţi arată din nou că doriţi să scăpaţi de suferinţă.

Pacient: Văd un bebeluş—sunt eu însumi, lângă mama, foarte fericit. Mă văd într-un lac, pe o plantă, sunt în paradis. Nu înţeleg de ce m-au dat afară de acolo. Ştiu că a gândi astfel e o nebunie, dar m-au dat afară. Îmi mergea atât de bine; de ce m-au conturbat? E posibil oare să mă fi trezit în uterul mamei mele? Savanţii spun că omul nu are conştiinţă. Sunt nebun.

[Despre ce vorbeşte acest pacient? Dacă se consideră nebun, probabil că suspectează natura celor 'văzute', dar oamenii afirmă adesea că au o imagine vizuală vie—de ce nu crede că povestea asta viu descrisă e tocmai produsul unei astfel de imaginaţii? Poate că psihanalistul va elucida acest aspect atunci când îşi va continua conversaţia.]

Pacient: M-am trezit în locul acela pe care-l îndrăgeam atât de mult. Nu aveam motive să fiu furios. Aveam foarte puţin, e adevărat, dar nu-mi trebuia nimic mai mult. Aveam totul: iubire, ocrotire. Te simţi împlinit, şi dintr-o dată totul se sfârşeşte. Îmi era ciudă pe mama fiindcă totul s-a sfârşit. Cum s-a putut întâmpla aşa ceva înainte de a mă naşte? E posibil să fii conştient în acel moment? Sau poate s-a întâmplat când m-am născut? Eram conştient că intru într-o lume plină de probleme. Mama, în loc să-mi ofere tot ce avea mai bun, îmi dădea ce avea mai rău. Când eşti mic, ştii deja totul. Mai târziu, uiţi. Un copil are mai multe cunoştinţe decât un adult. Copilul ştie că primul contact cu viaţa este şi cel mai important. Adultul încurcă lucrurile. Se pare că suntem mai conştienţi în copilărie.

[Mai mult ca sigur aceasta e o poveste despre copilărie auzită de la cineva de pacient. Sau e o reformulare recentă a atâtor teorii 'psihanalitice' la modă? Chestia cu 'copilăria' şi 'cunoştinţele' copilului este suspectă.]

Pacient: La patruzeci de ani sunt un rebel, continuu să vorbesc despre actul naşterii. Acest lucru l-am ştiut din prima zi, nu trebuia să trăiesc patruzeci de ani ca să-l aflu.

[Aici detectez o notă evidentă de sarcasm—dacă i-aş spune asta unui pacient adevărat, probabil că l-ar apuca o 'sfântă indignare'.]

Pacient: Astăzi mi-aţi spus că nu am toleranţă pentru frustrare şi că

acest lucru s-a petrecut, probabil, încă din prima zi. Am plâns din prima zi; poate că mama şi-a spus că nu am de ce să plâng, întrucât tocmai fusesem hrănit. Adevărul este că am urlat, revoltat de faptul că m-am născut. Mama devine o egoistă vicioasă, o bestie—nu suport despărţirea de ea. Îmi spuneţi că aş fi putut-o suporta, dar n-am putut, fiindcă am mizat totul pe mama. Nici nu m-am gândit că aş putea avea braţe şi picioare. Avându-le, nu m-am gândit că aş putea funcţiona independent. Mama, da—ea funcţionează pentru mine. Spune că mă opun funcţionării, în ciuda condiţiilor. (Pomeneşte de biroul său, unde e asistat de un inginer proiectant la care se gândeşte ca la mama lui.) Eu nu trebuie să fac nimic. El face totul. Eu nu ştiu nimic, el este cel care ştie; când mama (proiectantul) este prezentă, nu ştiu nimic. Psihanalistul ştie totul; eu nu ştiu nimic.

[Sună a sarcasm 'autentic', dar amestecat cu fragmente din experienţa reală a pacientului, nu doar cu ceea ce a citit într-o carte.]

Pacient (dând impresia că se gândeşte la ceva ce-i provoacă plăcere): Este foarte plăcut. Mama este o învelitoare şi te simţi extrem de bine învelit în ea. Acolo e mult mai bine: mă poartă picioarele mamei, este responsabilitatea sa.

[Acestea sunt mai ales lucruri ştiute din cărţi. Dar fie că pacientul s-a prins într-un joc cu psihanalistul, fie că sunt luat eu peste picior fiindcă pretind că am cunoştinţele unui 'conferenţiar'. Dar până şi o farsă poate fi interpretată. Dacă aş analiza eu un pacient, poate că aş avea condiţiile care să-mi permită să risc o interpretare. Fără îndoială că i-ar conveni să-i spun că este o 'farsă'. Dacă nu i-aş spune-o, ar bănui că îl consider 'nebun'.]

Pacient: Când eram mic, cu părinţii lângă mine, n-am cunoscut teama. Există linişte. Această siguranţă o consider greşită, stupidă. Când proiectantul zice că trebuie să semneze un document, întreabă după aceea cine va dărâma zidurile pentru reconstrucţia unui imobil. Eu nu doresc să-mi asum răspunderea zidurilor dărâmate. Aceasta este o datorie a mamei. Acest răspuns l-aş putea da eu însumi, ca inginer. Eu ştiu mult, mult mai mult decât atât, dar nu ştiu. Nu accept s-o fac. Doi plus doi fac patru sau nu. Trebuie să mă forţez s-o spun. Poate că e doi sau unu. A trebuit să dau o luptă ca să ajung aici, ceea ce se vede de la o poştă. Zău că am să îndepărtez zidurile dintre grinzi. Imobilul nu se sprijină pe ceea ce voi îndepărta eu. E logic, dar pentru mine nu este logic.

[Încă o bucăţică de 'adevăr'. 'Logica' este modalitatea în care vorbesc şi 'fac raţionamente' oamenii înzestraţi cu raţiune. Acest lucru, însă, presupune înţelegere din partea unuia care nu este limitat, nu este 'închis-

tat' în procedeele logice ale gândirii.]

Psihanalist: Respingeţi ideea că doi plus doi trebuie să dea patru, deci ceea ce este corect şi adevărat pentru toată lumea, pentru dumneavoastră nu este adevărat.

[Cred că psihanalistul se plasează foarte aproape de lungimea de undă a pacientului; poate fi înţeleasă formularea sa de către pacient? Remarcile sale ulterioare ne fac să credem că pacientul era suficient de aproape de lungimea de undă a psihanalistului pentru a-şi ridica bariera defensivă şi a continua comunicarea. 2 + 2 nu este matematică 'logică', ci două numere identice puse laolaltă. Dar 'el' nu s-a gândit niciodată la aşa ceva—prea homosexual. Doi homo-numerici e o descriere aptă.]

Pacient: Resping, ca nefiind invenţia mea. De aceea s-ar putea să fie eronată. A descoperit-o cineva, iar acea persoană se putea înşela.

Psihanalist: Sunteţi convins că greşeala au făcut-o părinţii, când au avut relaţii sexuale. N-ar fi trebuit să le aibă. Din pricina lor, nu vă puteţi recompune din bucăţele, pentru că dacă aţi alipi fragmentele, aţi fi plin de ură şi invidie—aţi deveni dumneavoastră înşivă.

Pacient: Chiar credeţi? Nu ştiu, nu m-am gândit niciodată la relaţiile sexuale; ce legătură au ele? Doi cu doi face patru, dar nu este invenţia mea. Nu eu am inventat relaţiile sexuale. Se spune că prin ele se fac copii—eu nu ştiu. Nu eu am inventat-o. Ştiu că e stupid să gândeşti astfel. Sunt bănuitor. Nu ştiu în legătură cu ce; cu o persoană care este în stare să facă o afirmaţie greşită. Se spune că dacă pui o cărămidă peste alta obţii un zid. S-ar putea să nu fie adevărat. Eu mă îndoiesc mereu: oare pot sau nu pot să accept asta?

[Este o atitudine creatoare? Sau doar un zid de apărare? Pacientul ar vrea să ştie—şi eu aş vrea.]

(Aici se termină materialul clinic.)

Bion: Care este problema acestui pacient? De ce se adresează el psihanalistului?

Prezentatorul: Pacientul dorea un tratament fiindcă se simţea foarte izolat.

Bion: Dar în această privinţă trebuie să existe o problemă; pacientul trebuie să aibă un motiv ca să vină la analist.

[De exemplu, dacă o face fiindcă se simte singur—şi vine doar ca să vorbească, se obţine un efect de 'cură' care, fiind efemeră, trebuie repetată; dacă se repetă, rămânând neobservată, se ajunge la o psihanaliză fără sfârşit şi progresele descresc tot mai mult.]

Bion: Se pune întrebarea: ce impresie vă face lucrul acesta? Ce explicaţie credeţi că veţi da dumneavoastră, din ce motive continuă să vină la psihanalist această persoană? De ce să vrea cineva, oricine, să stea de vorbă cu psihanalistul?

Se pare că nu ştim. Nimeni nu are idee cum a apărut o asemenea situaţie. Ce doreşte, la urma urmei, omul acesta?

Întrebare: Aş vrea să vă întreb ce părere aveţi despre clientul care are un motiv pozitiv pentru a căuta tratament, dar pe care psihanalistul nu se poate hotărî dacă să-l trateze cu un singur interviu; şi despre clientul care nu-şi poate exprima problemele în cuvinte. Eu cred că este treaba analistului să-l ajute pe client să-şi formuleze problema şi să ştie ce vrea acesta, de ce tratament are nevoie. Cred că aceasta este responsabilitatea analistului.

Bion: Iar eu sunt categoric de părerea opusă. Tot ceea ce pretind că fac este să-mi însuşesc cea mai bună pregătire care există pentru binele celor ce vor să fie psihanalizaţi. Îmi pot da silinţa să obţin un cabinet de consultaţii şi condiţii bune de muncă, dar după aceea vă asigur că n-aş fi gata să psihanalizez pe oricine apare. N-aş avea dreptul s-o fac. Dacă mi s-ar cere să-i analizez, poate că aş face o încercare, dar ar fi periculos să te apuci să psihanalizezi pe cineva când nici măcar nu ai fost solicitat. Oricine vine la cabinet se aşteaptă să fie întrebat ce problemă are, doar nu este o şosea publică, este o încăpere particulară şi dacă pătrunde cineva în ea trebuie să fie gata să spună ce doreşte. Vă asigur că nu mi-aş asuma riscul de a începe să analizez o asemenea persoană şi de a-i oferi interpretări. M-aş considera imediat pasibil de dare în judecată pentru daune. Ar fi o faptă de o gravitate asemănătoare cu cea comisă de un chirurg care s-ar pune pe operat fără asentimentul pacientului.

Întrebare: Publicul nostru e pus în dificultate, pentru că încercaţi să dezbateţi problemele în mod deschis şi franc, iar publicul se găseşte în situaţia pacientului care afirmă că unica sa problemă este că se simte izolat.

[Este de înţeles, nefiind clar dacă publicul a venit la o conferinţă 'despre psihanaliză', la un seminar despre o variantă a psihanalizei, la o şedinţă de terapie în grup, sau la investigarea capacităţii de psihanalist a unei singure persoane (eu însumi). Toate 'răspunsurile' vor fi, deci, ambigue, deoarece a ghici căreia dintre aceste întrebări i se dă un răspuns este o chestiune de ambiguitate.]

Întrebare: Îmi amintesc de un caz particular din experienţa mea proprie—singurul caz de această natură din cei douăzeci şi patru de ani de când practic psihanaliza. Un client, o femeie, s-a prezentat la un interviu preliminar şi am întrebat-o de ce voia să fie psihanalizată. Ea mi-a răspuns că avea greutăţi cu relaţiile. 'Ce înseamnă asta?' am întrebat-o. 'Ce vreţi să spuneţi prin cuvântul respectiv, sau prin

ucrurile acelea? Mai puteţi să adăugaţi ceva?' 'Nu', a zis, 'asta-i tot'. am spus că nu-mi ajunge atâta pentru a determina dacă se impunea un tratament. Nu eram convins că vom putea lucra, pornind de la informaţii atât de restrânse. Ea mi-a repetat că mai mult decât atât nu-mi putea spune. Eu i-am spus că nu pot face nimic pe această bază, neputând înţelege de ce a venit la mine. Ea a tăcut, şi nici eu n-am zis nimic; ne-am trezit amândoi în situaţia pe care o avem acum aici, când mbele părţi au amuţit. După un timp, cam o jumătate de oră, am vorbit: 'Cred că trebuie să punem punct interviului. Mie mi se pare că nu doriţi să fiţi psihanalizată; nu doriţi, sau nu puteţi, să vă dezvăluiţi ufletul; pe baza aceasta nu pot accepta să conduc psihanaliza; trebuie ă renunţăm.' Ea a insistat să o tratez. Am refuzat şi am terminat întrevederea.

Bion: Ceea ce am auzit nu mă surprinde. Într-o astfel de situaţie, sihanalistul are, într-adevăr, de înfruntat un foarte mare risc. Pacientul poate foarte bine să zică: 'E treaba dumneavoastră să mă trataţi', dar nu e datoria nici unui doctor să i se spună de către pacient ce sau cum să acă. Dacă socotiţi că sunteţi gata să riscaţi, urmând instrucţiunile pacientului, daţi-i drumul, dar eu n-aş face-o. Dacă aş primi o scrisoare de recomandare, aş vrea ca persoana care-mi recomandă pacientul să-mi pună de ce o face, cu ce scop.

Întrebare: Ce ziceţi despre analiza la care te supui pentru a deveni psihanalist? Nu seamănă grozav cu acel caz în care nu există raţiuni medicale pentru tratament? Candidatul se poate refugia în spatele acestei idei, că vrea psihanaliză numai fiindcă are nevoie de autorizaţie.

Bion: Dacă persoana doreşte să devină psihanalist, îi sugerez să se prezinte la un institut sau la o altă autoritate psihanalitică recunoscută. Dacă aş fi eu respectiva autoritate, l-aş întreba pe aspirant: 'Îmi puteţi spune din ce motive vă prezentaţi în faţa noastră în calitatea de candidat, de ce doriţi să fiţi luat în considerare pentru posturile libere pe care -ar putea să le avem?' Exact în acelaşi mod, dacă aş fi în poziţia unui sihanalist care îşi propune să analizeze oameni, aş aştepta să-mi spună cineva, fie persoana în cauză, fie o altă persoană responsabilă, pe ce se bazează când crede că respectivul om trebuie să vină la mine pentru sihanaliză şi de ce mă crede pe mine persoana indicată pentru a-l analiza.

Alţi psihanalişti pot să procedeze cum doresc şi îmi dau seama că ar aborda această situaţie într-o altă manieră, dar eu nu pot. Eu pot doar să mă ocup de acest caz cu însuşirile pe care le posed, iar printre ele nu se numără şi capacitatea de a face ceea ce se numeşte 'analizarea' pacientului. Nu vreau să se înţeleagă din asta că nu sunt convins că-l poate

psihanaliza altcineva, dar mă cunosc suficient de bine pe mine însumi ca să ştiu că eu n-aş fi în stare s-o fac—nu în termenii aceştia. Nu aş fi pregătit să-mi asum un risc atât de mare.

Întrebare: Aş dori să reamintesc prima propoziţie rostită de acest pacient: 'Nu sunt satisfăcut. Nu mă simt viu.' Spunea, totuşi, că va plăti şi va face tot ce i se cere.

Bion: Aş dori să ştiu ce anume nu-l satisface.

Întrebare: Nu e fericit deoarece e foarte singur, nu poate comunica. Nu are prieteni, se simte nefericit fiindcă nu profită din plin de viaţă, nu gustă nici un fel de plăcere şi aşa mai departe.

Bion: Înţeleg toate astea, dar i-aş putea spune: 'Ce doriţi să fac eu? Dacă insatisfacţia provine din faptul că nu realizaţi lucrurile de care-mi vorbiţi, daţi-i drumul şi faceţi-le.' Nu le pot face eu în locul său. Este o situaţie fantastică; pacientul se plânge: 'Nu sunt satisfăcut, fiindcă n-am venit astăzi aici.' Eu îi răspund: 'Prea bine. Atunci veniţi astăzi aici.'

Întrebare: Consideraţi că dacă pacientul ar putea s-o facă ar face-o, că vine la consultaţie fiindcă nu se descurcă singur?

Bion: Unde-i este dădaca? Sau unde-i este însoţitorul? Dacă vine singur, el e răspunzător de venirea sa. Nu poate susţine că n-a venit de bunăvoie, ci a fost adus. Dacă ar fi fost adus, aş cere: 'Să văd cine este cel care v-a adus.'

Întrebare: Din câte înţeleg, în loc de a-l psihanaliza pe pacient, ar fi suficient să-i cerem să facă lucrurile pe care le găseşte greu de făcut. Cu asta s-ar rezolva totul. Ceea ce înseamnă a spune că nu putem accepta ideea că pacientul e incapabil să facă unele lucruri din motive profunde, inconştiente, sau că are nevoie de ajutorul psihanalistului pentru a reuşi.

Bion: Nu recunosc că un pacient care-şi rezerva dreptul de a spune că a venit de bunăvoie nu poate ajunge până la mine. Nu pot admite că un client ar avea dreptul să susţină că nu poate ajunge la mine când, de fapt, el a venit. Dacă nu reuşeşte să facă toate astea, îl pot întreba: 'Cine este cel care v-a adus? Sunteţi amabil să-l poftiţi înăuntru, să discute cu mine?' Îmi vine în minte încă un exemplu. Să zicem că sunteţi farmacist. Vine cineva la farmacie şi vă spune: 'Bine, sunteţi farmacist. Daţi-mi pilulele cutare.' Farmacistul, fără îndoială, are dreptul să răspundă: 'Îmi pare rău, dar nu vi le dau. Ca să vi le dau, am nevoie de o reţetă valabilă, de un motiv valabil. În caz contrar, intru în conflict cu legea.' E adevărat că puteţi da de bucluc oricum. De pildă, omul poate scoate un revolver ca să vă oblige să-i daţi tabletele. De ce ar fi diferită condiţia psihanalistului, din acest punct de vedere? Dacă cineva solicită psihanaliză, psihanalistul poate spune, cel puţin: 'Nu, eu cunosc câte ceva despre psihanaliză şi nu o practic cu oricine, numai fiindcă se

întâmplă s-o vrea, aşa cum nu aş da tablete oricui s-ar întâmpla să mi le ceară. Ca s-o fac, trebuie să fiu mai întâi autorizat.'

Să presupunem că aş porni aşa cum mi s-a sugerat că ar fi bine s-o fac—începând psihanaliza—şi m-aş trezi, cât ai zice peşte, la tribunal. 'Domnule doctor, nu ştiaţi că această persoană a mai bătut şi la uşile altor psihiatri şi psihanalişti?' 'Nu, îmi pare rău, dar nu ştiam.' 'Dar aţi aflat?' 'Nu, n-am aflat. Abia începusem să-l psihanalizez.' 'De ce aţi făcut-o?' 'Fiindcă pacientul mi-a spus că doreşte să fie psihanalizat.' Se cere ca analistul să fie o persoană responsabilă, care să nu-l psihanalizeze pe primul venit.

Întrebare: Eu tot nu înţeleg bine ce anume cereţi când începeţi psihanaliza. Puteţi fi mai explicit?

Bion: În primul rând, doresc să ştiu din ce motive apelează la mine clientul, pentru a-l psihanaliza. Doresc să am un motiv serios pentru a mă ocupa de el. Nu ştiu cum procedează alţii—în orice caz, nu mi-ar servi la nimic; alţi oameni sunt alţii decât mine, pacienţii lor sunt alţii decât ai mei; ştiu însă câte ceva despre mine însumi şi despre riscurile pe care sunt gata să mi le asum. Pe acesta nu sunt gata să mi-l asum. În nici un caz nu voi fi de acord să psihanalizez pe cineva dacă nu mi se dă un motiv minimal pentru a o face.

Întrebare: Ne daţi un exemplu de ceea ce aţi considera un motiv minimal?

Bion: Nu cunosc nici măcar motivele minimale pentru a fi chirurg, pentru a fi internist, dar am o idee destul de bună despre ceea ce sunt pregătit să fac, deci ştiu că nu sunt pregătit să-l psihanalizez pe acest pacient; nu-mi ajung argumentele care mi-au fost furnizate anterior.

Întrebare: Dacă se prezintă la mine un adult, care-mi spune că are necazuri, se simte izolat, nu reuşeşte să se facă înţeles de alţii, e nefericit, nu poate munci, dar vrea să-şi amelioreze viaţa şi are bani pentru tratament, nu credeţi că argumentele acestea sunt suficiente? Nu înţeleg ce lucru extrem de important mai lipseşte.

Bion: Nici eu nu înţeleg. Tocmai asta încerc şi eu să aflu. Ştiu, însă, că, din punctul meu de vedere, mai lipsesc teribil de multe lucruri. S-ar putea ca oricare altul să se declare complet satisfăcut. Să simtă că are toate datele, toate cunoştinţele şi toată experienţa necesară pentru a începe. Poate că ceea ce-mi lipseşte este propria mea experienţă. Dar sunt conştient că-mi lipseşte şi nu voi începe până nu acumulez mai multă. În caz contrar, mi se pare, ne vom confrunta cu o situaţie în care oricine s-a pricopsit cu un caz disperat şi nu i-a fost pacientului de nici un ajutor să se considere liber să-l trimită la psihanalist. Doar există psihanalişti; ei sunt un fel de rampă de gunoi comunală, unde poţi

deversa tot ceea ce nu doreşte nimeni: oameni, lucruri, îndeletniciri. N-am nimic de spus despre alţi colegi, care ar accepta un asemenea pacient, dar eu n-aş face-o.

Întrebare: Din ceea ce spuneţi şi din câte înţeleg eu, rezultă că este o imposibilitate ca cineva să fie tratat de dumneavoastră. Totuşi, se pare că aveţi pacienţi. Deci, am impresia că nu ne spuneţi exact ce anume pretindeţi, care este elementul, condiţia fără de care cineva nu poate deveni clientul dumneavoastră.

Bion: Eu nu consult 'pacienţi'. Eu discut cu persoane individuale şi atunci când apelează la mine un individ, vreau să ştiu de ce a venit.

[Nu-i pretind—aşa cum mi s-a cerut—să-mi spună *exact* ce vrea, dar dacă mi-o spune în modul cel mai direct şi mai simplu—iar nu în cel mai ocolit şi mai complicat—îmi voi da toată silinţa să-l înţeleg.]

Dacă o anumită persoană e deranjată mintal sau nu este majoră, voi dori să-i cunosc părinţii; sau sora de caritate, sau doctorul; poate chiar aceştia vor veni să-mi spună ce anume vor de la mine. Dacă pacientul e total iresponsabil, voi dori să vorbesc cu o persoană responsabilă. Nu-mi voi risca întreaga carieră şi reputaţia profesională acceptând un caz în legătură cu care nu posed nici măcar informaţia minimă. Dacă un medic consideră că bolnavul său este persoana potrivită pentru a fi psihanalizată de mine, îl voi întreba: 'Ce anume vă determină să credeţi asta?' Orice medic ar avea de ce să se ruşineze dacă mi-ar trimite un astfel de pacient fără o scrisoare justificativă, sau neînsoţit de o asistentă medicală. Apoi, dacă mi s-ar furniza suficiente argumente ca s-o psihanalizez pe respectiva persoană, poate că aş încerca s-o fac. Deocamdată, însă, nu există nimic care să mă facă să presupun că persoana respectivă are vreo scuză ca să abuzeze de timpul meu.

Întrebare: În prelegerile dumneavoastră v-aţi referit la 'mister'. Sper că n-o să ne lăsaţi în misterul în care plutim acum. Nu înţeleg care sunt condiţiile pe care dumneavoastră—nu noi—le puneţi pentru a accepta un pacient.

Bion: Ce pacient? Dacă nu specificaţi ce fel de pacient, dumneavoastră mă lăsaţi pe mine în plin mister.

Întrebare: Cred că sunt în mare parte de acord cu dumneavoastră, dar aş dori să ştiu mai multe despre propria mea motivaţie. Referindu-mă la pacientul despre care vorbeaţi în prelegerea numărul şapte: aţi discutat cu tatăl şi cu sora lui, aţi primit o scrisoare de la un prieten şi recomandarea făcută de, bănuiesc, un coleg, sau poate un psihiatru, de a vă ocupa de respectivul pacient. V-au folosit la ceva toate aceste informaţii? Sora a minţit, tatăl v-a spus povestea iubitei, pe care tânărul a negat-o. În ce mod a fost folosită informaţia? V-a ajutat să vă decideţi să-l trataţi

e respectivul pacient? S-a prezentat el singur? Ce fel de îngrijire, ce tenţie i s-a dat?

Bion: Ceea ce m-a ajutat cel mai mult să-l accept pe respectivul client fost ignoranţa mea absolută şi îndrăzneala mea nejustificată. Calificarea e care o aveam pentru a mă ocupa de el era egală cu zero. După întâlnirea cu pacientul, când mi-am dat seama ce acceptasem să fac, cred că m devenit mai înţelept. N-am vrut să se repete situaţia. Nu se putea une nici o bază pe afirmaţiile nici uneia dintre persoanele consultate. Despre psihanalizarea unei astfel de persoane nu se putea spune decât că analistul care o întreprinsese era extrem de ignorant şi de nesăbuit.

Întrebare: Aş dori să enumăr eu condiţiile pe care cred că speraţi să le găsiţi la un pacient pentru a vă da posibilitatea să-l trataţi psihanalitic. Pacientul de astăzi n-a făcut decât să se plângă. Într-un caz al meu, pacientul nu voia să se obosească; în altul, era mulţumit să rămână fetus. Presupun că o cerinţă minimă, în afară de aceea ca pacientul să dorească să fie analizat, este să vrea să se autoanalizeze, să coopereze cu dumneavoastră.

Bion: Sunt sigur că aceste condiţii minime variază enorm, dar nu ştiu care sunt ele. Ştiu care sunt ele pentru mine, dar nu şi pentru alţii. Nu le pot spune altora care sunt condiţiile minime pentru ei, deoarece poate că ei au nevoie de condiţii mult mai puţine decît mine. Îmi dau, însă, seama când o situaţie care a apărut, sau e pe cale să apară, se situează, cum s-ar spune, sub pragul cerinţelor mele. Totul, de pildă, sugerează că e o adevărată minune că acest pacient, ajuns la anii maturităţii, continuă să existe. Nimic din ce i s-a întâmplat în cursul vieţii nu i-a făcut nici un bine. Aş dori să aflu din ce cauză se presupune că i-aş putea face eu bine. Se prea poate ca cei mai slăviţi chirurgi, medici, psihanalişti, psihiatri să fie convinşi că-l pot trata pe acest pacient, dar eu ştiu că nu pot—nu încă—, nu cu informaţia pe care o posed, nu cu câtă cooperare am. Acestea nu se ridică până la pragul minim al cerinţelor. Nu vreau să mi se termine brusc cariera într-o bună zi. Ceva de genul acesta s-a întâmplat în Anglia, într-un caz real. Un membru al Comisiei de cenzori—o funcţie de mare prestigiu—a fost dat în judecată de un pacient paranoid şi a trebuit să plătească daune morale. De fapt, cazul acela l-a ruinat. Ca rezultat, nici un doctor din Anglia n-a mai acceptat să elibereze certificate pacienţilor sub nici un motiv. Tribunalele, parlamentul, legiuitorii au trebuit să se gândească mai bine, deoarece doctorii nu considerau că se întruneau condiţiile minime în care să-şi exercite profesiunea. Li se cerea să facă lucruri care-i puteau distruge pe ei şi familiile lor. Ce condiţii minime doreau? Nu pot să spun, dar n-am nici o îndoială că doctorii aceia ştiau. Era prea riscant să ai de-a face cu pacienţi paranoici. Dar trebuie să examinezi pacientul ca să-ţi dai seama dacă e paranoic, iar condiţiile pentru a-l examina nu erau întrunite; pentru că nu era pregătit nimeni să-şi rişte cariera şi familia. Mai devreme sau mai târziu, cineva va trebui să se gândească de două ori înainte de a hotărî că psihanaliştii sunt oameni în a căror cârcă se poate pune orice treabă pe care n-o poate face nimeni altcineva, în care n-a avut nimeni succes. După părerea mea, aceasta este o astfel de treabă. Potrivit spuselor pacientului, el este nesatisfăcut fiindcă nu face ceea ce trebuie să facă. Eu nu pot acţiona în locul său. Dacă nu este gata să-şi folosească cunoştinţele, la ce bun să-i furnizez altele noi?

Întrebare: Un pacient, pe care îl numiţi 'cineva', vine la cabinetul dumneavoastră; spune că vrea tratament, poate vrea chiar să devină analist, fiindcă se suportă cu mare greutate, fiind un pervers care a comis atrocităţi cu alţi oameni. Ar întruni acest caz condiţiile minime pentru a fi acceptat?

Bion: În ceea ce mi-aţi spus până acum despre pacientul respectiv, nu există nimic care să mă facă să ezit în a-l accepta. Poate că fac o greşeală enormă—aşa cum se poate să fi greşit total şi când am declarat că nu l-aş accepta pe pacientul dinainte. Nimeni nu-mi poate spune—chiar şi mie însumi îmi este greu să mă cunosc—dacă răsplata este pe măsură. Atunci când vrem să ne logodim sau să ne căsătorim, ne confruntăm cu o problemă asemănătoare, deşi mult mai critică. Poate veţi remarca: 'Ei, până acum pare un băiat drăguţ sau o fată drăguţă, nu mi-ar displăcea să iau cina cu el sau cu ea la restaurant.' Iar de aici se poate ajunge la situaţia când vă întrebaţi reciproc dacă n-ar fi bine să transformaţi relaţia voastră în ceva permanent. 'Promiţi să iei cina cu mine în următorii cincizeci de ani?' pare o pretenţie cam mare. Din fericire, relaţia psihanalitică este numai temporară; în intenţie, cel puţin, ea nu durează decât cel mult doi, trei ani. Numai analistul ştie când se va sătura de analizat un pacient, câtă vreme poate suporta purtarea unuia.

Referindu-mă la pacientul abia menţionat, i-aş putea propune: 'Dacă doriţi, haideţi să încercăm psihanaliza.' Dacă răspunde: 'Da, bine, doctore, haideţi. Dar puteţi să-mi spuneţi ce-i aia psihanaliză?', eu aş fi obligat să-i răspund: 'Regret, v-aş spune dacă aş putea, dar nu pot. Nu se poate afla ce e psihanaliza—în ceea ce mă priveşte, cel puţin—decât venind la consultaţii.' Dar celuilalt pacient, dinainte, nu i-aş putea spune decât: 'Regret, dar dacă v-aş chema la consultaţii, v-aş face să vă pierdeţi timpul. Se pare că nu există nimic care să justifice cheltuiala dumneavoastră de timp şi bani.' Necazul, aici, este că discutăm ceva în absenţa pacientului. Trebuie să ne punem întrebarea cum ar fi *dacă* ni s-ar adresa o astfel de persoană. Despre una aş putea declara: 'Nu mi se pare

a fi ceea ce caut.' Despre alta: 'Asta da, pare posibil.'

Întrebare: Când practic psihanaliza, fără a nega importanţa mediului şi a determinărilor exterioare, încerc să-i arăt pacientului că însănătoşirea depinde mai ales de propriile sale resurse: Atitudinea pacientului trebuie schimbată. Ce părere aveţi despre această problemă?

Bion: Cred că e o descriere foarte corectă a situaţiei. Nu credem că-l vom satisface pe pacient şi nu putem prezice viitorul. Putem afirma, însă: 'Împreună, în acest cabinet de consultaţii, nu putem întreprinde nimic pentru a vă îmbunătăţi condiţia. Dar dacă socotiţi că v-aţi putea schimba, devenind mai capabil să vă împăcaţi cu lumea, aşa cum există ea, veniţi şi încercaţi.' Primul lucru pe care va trebuie să-l descopere, însă, este dacă poate suporta psihanaliza. Primul pacient îi cere analistului să promită că se va purta ca şi când ar mai putea face ceva pentru un om care a declarat, de la bun început: 'Nu suport psihanaliza. Nici măcar nu-i pot acorda psihanalistului libertatea de a-şi folosi puterea de judecată.' Nu în termeni atât de drastici, dar cam asta s-ar înţelege, în esenţă.

[*Întrebări menite să faciliteze generarea de Exerciţii Ignatiene*[1]]

1. Cum faceţi deosebirea între (a) o conferinţă, (b) un seminar, (c) psihanaliza de grup, (d) supervizarea, (e) psihanaliza şi (f) psihoterapia?
2. Ce părere aveţi despre pacientul descris? Ce i-aţi spune (a) lui, (b) rudelor lui?
3. Ce observaţii critice doriţi să-i adresaţi 'conferenţiarului'?
4. Cum aţi fi procedat dacă aţi fi fost (a) conferenţiarul, (b) publicul, (c) pacientul, dacă aţi fi aflat că la o convenţie s-a discutat cazul dumneavoastră?

Notă

[1] Referire la Sfântul Ignaţiu de Loyola (1491–1566). Vezi *Exerciţiile spirituale* ale sale.

São Paulo, 1974

UNU

Urgenţa cu care lucrăm ne obligă la discriminare. Din cauza ei, trebuie să ne ocupăm numai de subiectele ce ni se par cele mai relevante din punct de vedere economic. Problemele nu numai că ţin pasul cu progresele făcute, dar adeseori le depăşesc. Dacă încercăm să ne ridicăm la înălţimea problemelor, o situaţie de criză devine din ce în ce mai critică înainte de a reuşi noi să punem la punct tehnica şi abilitatea necesare pentru a o rezolva. Presupunând că experienţa din trecut poate contribui la înţelepciunea noastră înmagazinată, avem nevoie de o metodă rapidă şi eficientă de consemnare a tot ceea ce facem. Nu cu mulţi ani în urmă, se pare că oamenii care doreau psihanaliză dispuneau de bani şi de suficient timp pentru a face faţă cerinţelor. Astăzi, până şi guvernele statelor se confruntă cu greutăţi incontrolabile, peste puterile lor. Să luăm ca exemplu o problemă considerată cândva banală: a mecanismelor economice ale schimbului. În copilăria mea, am descoperit odată o monedă într-un buzunar. Nu ştiusem cât de fabulos de bogat eram—găsirea banilor a transformat în sărbătoare nu numai ziua respectivă, ci şi pe următoarea. Astăzi, într-un moment ne simţim bogaţi, în următorul toate valorile ni s-au scurs printre degete. Se pare că până şi statele cunosc amara experienţă a decăderii de la afluenţă la sărăcie.

În ceea ce priveşte forţele emotive ce ne preocupă pe noi, ca psihanalişti, putem concepe unul şi acelaşi fenomen în termeni mintali sau psihologici. Spiritul naţiunii se schimbă, trecând de la un sentiment al afluenţei la unul al falimentului. Care este 'generatorul'? Situaţia economică ce duce la recesiune, sau situaţia emoţională ce duce la recesiune economică? Noi, care ne propunem să studiem dinamica personalităţii individuale, trebuie să stabilim 'direcţia' pe care se angajează progresul, neavând nici o coordonată prin care să determinăm această bază primitivă. Într-o stare de turbulenţă emotivă, subiectul devine şi mai agasant. Ulterior, va trebui să investigăm însăşi turbulenţa.

Cât despre resursele noastre mintale, ne-ar plăcea să credem că posedăm suficientă cunoaştere sau experienţă pentru a ne administra viaţa în mod raţional. De fapt, mă întreb câţi oameni consideră că ştiu cum să rezolve problemele zilei şi pe acelea cu care va trebui să ne luptăm mâine. Totul pare să indice necesitatea urgentă de a ne limita activităţile psihanalitice la ceea ce este absolut esenţial. Nu se poate afirma că toată

lumea are nevoie de psihanaliză; nu există posibilitatea practică de a servi pe toată lumea, limitate fiind nu doar rezervele noastre de timp şi de bani, ci şi resursele fizice ale planetei, care ni se înfăţişează astăzi pernicioase.

Soluţia provizorie este să ne ocupăm de problemele esenţiale ale pacientului cu care vom discuta mâine şi să ne concentrăm, dispersându-ne forţele cât mai puţin posibil, direct asupra miezului acestor probleme.

Activitatea noastră este astfel limitată din cauza faptului că nu suntem decât psihanalişti, iar nu pentru că n-am fi conştienţi că ne aducem contribuţia doar la o parte minoră a unei părţi minore a unui domeniu vast, sau pentru că am crede că importanţa noastră s-ar putea compara, în vreun fel, cu importanţa liderilor noştri.

Filosofia noastră psihanalitică se bazează pe respectul faţă de individ. Aspectul anatomic şi fiziologic ne este clar, dar este oare corect să-mi imaginez că mâinile acestea sunt o parte din mine? Unde se sfârşeşte personalitatea mea şi începe a altcuiva? Unde se termină psihanalistul şi începe cel analizat? În ce punct devin individualul şi particularul ceea ce este general şi lipsit de specificitate? Ce se poate spune despre o disciplină a minţii? Dacă am fi sportivi, ni s-ar cere să alergăm, să înotăm, să jucăm fotbal şi aşa mai departe. Dar ce fel de sport de echipă să credem că trebuie să practice psihanalistul? Ce regim mintal să-l socotim generator de sănătate mintală? Mai târziu va trebui să discutăm ce fel de antrenament mintal le este necesar celor ce-şi folosesc minţile. Toate aceste întrebări, laolaltă, se adresează oricărei autorităţi preocupate de ideea instituţionalizării psihanalizei. Simţim, într-adevăr, nevoia unui limbaj comun, ne-ar face plăcere să putem discuta cu alţi psihanalişti, din orice colţ al lumii. Dar va fi careva dintre noi în stare să discute cu cineva care şi-a învăţat psihanaliza pe vremea lui Homer? Educaţia noastră tinde să încetăţenească ideea că scrierile lui Virgiliu, Platon, Milton şi aşa mai departe nu sunt decât preafrumoase opere literare. Eu însă nu cred că pentru asta au fost scrise [vezi supra]. E foarte dificil să pătrunzi dincolo de acest ecran care le obscurizează intenţia şi înţelesul original. Nu peste multă vreme, lumea nu va mai înţelege despre ce vorbea Freud. Dumneavoastră mai ştiţi la ce vă refereaţi dumneavoastră înşivă în notele făcute acum şase luni? Care este mesajul încredinţat nouă de Henric Navigatorul prin călătoriile sale? Istoricii gândirii umane nu pot decât să-şi dea cu presupusul. Problema se complică şi mai mult dacă nici măcar nu reuşim să transmitem informaţia de la unul la altul. Când încercăm să-i învăţăm pe fiii sau fiicele noastre ceva ce socotim că e bine să ştie, ne este extraordinar de greu să găsim mijlocul

prin care să ne reamintim cum eram noi înşine la doisprezece-treisprezece ani şi să credem că iubirea noastră pătimaşă pentru prietena sau prietenul nostru de atunci era oarecum inferioară capacităţii de iubire pătimaşă pe care o avem după zece, douăzeci, treizeci de ani de căsnicie.

Ce investigăm în 'psihanaliză'? Dorim doar să putem anunţa pe cineva: 'Ah, într-o bună zi veţi fi mai înţelept—cândva aveam şi eu gândirea dumneavoastră de acum', sau ar dori versiunea mai tânără a fiinţei noastre să-i comunice fiinţei noastre mature: 'Te-ai schimbat în rău exact cum mă temeam că o vei face'? Nu suntem siguri că vom putea continua să pretindem că ne-am ameliorat condiţia. Psihanaliza ne dă posibilitatea să reactivăm gândurile, ideile şi sentimentele de odinioară şi să le corelăm cu gândurile, ideile şi sentimentele noastre de astăzi. Cu pacientul pe care-l vom intervieva mâine, ne vom ocupa de un mister, nu de ceva ce ne este cunoscut. O conversaţie 'normală' este un mister şi se cere recunoscută ca atare. Psihanalistul se pripeşte dacă vorbeşte ca şi cum ar fi rezolvat acest mister, sau ar putea s-o facă, iar dacă ne închipuim că abordăm o problemă rezolvată deja, nu facem decât să falsificăm adevărul. Experienţa psihanalitică e un dezastru dacă fiinţa umană devine confundabilă cu un ceas, un calculator sau orice alt mecanism. Să admitem că e firesc ca o copilă să stea la taifas cu păpuşa sau cu pătura sa şi să simtă că-i ţine cineva tovărăşie. Este nefiresc, însă, ca psihanaliştilor să le fie atât de teamă de viaţa reală, încât să nu-şi vorbească unul altuia, ci să i se adreseze în jargon unui 'construct'. A semăna perfect cu un psihanalist, sau cu un adult, este un lucru lipsit de viitor.

Problema noastră nu este cu ce seamănă perfect pacienţii de mâine, ci ce anume vor deveni ei.

Acum să discutăm despre turbulenţa la care vă refereaţi puţin mai devreme. Adolescenţa nu este o boală; este o perioadă de agitaţie psihică atât de intensă, încât foarte mult din ceea ce nu cunoaştem de obicei iese la suprafaţă. Psihanalistul trebuie să determine dacă adolescentul se deşteaptă la viaţă sau se dezvoltă. În ciuda veştilor despre lucrurile îngrozitoare ce se petrec, el trebuie să fie capabil să evalueze situaţia corect. Nu este exclus să vă daţi seama, din experienţa proprie, că băiatul sau fetiţa se află în pericol. Sau, dimpotrivă, să aveţi impresia că vor ieşi mai maturizaţi din experienţa aceasta, cu simţul răspunderii întărit. Aşteptăm verdictul psihanalistului cu privire la respectiva situaţie. 'Ei bine, domnule doctor', vor întreba părinţii, 'ce ziceţi de el?' Situaţia este delicată, deoarece se presupune că psihanalistul va fi capabil să dea un răspuns strâns legat de datele ce aproximează o teorie psihiatrică sau

psihanalitică familiară tuturor. Numai că este posibil ca datele pe care le vede să nu fie şi cele la care se referă întrebarea. Se cere să fim pregătiţi să spunem ceva de genul: 'Cred că s-ar putea să profite de pe urma psihanalizei', sau: 'Nu cred că vă voi recomanda să-l supuneţi chiar acum psihanalizei.' Este, însă, posibil să nu putem rosti ceea ce credem, deoarece părintele, şi în mai mare măsură băiatul sau fata în chestiune nu vor suporta informaţiile pe care le putem oferi. Poate că o eventualitate extremă, cum ar fi sinuciderea sau crima, va fi suficient de clară pentru a deveni discernibilă, dar în viaţa adevărată nici măcar extremele nu sunt 'extrem' de discernibile. Să zicem că un pacient anunţă că suferă de coşmaruri teribile, dar tot el le minimalizează, spunând: 'Nu mă îngrijorează prea tare—ştiu că nu sunt decât vise urâte.' Sau îl întrebaţi: 'Aud că aţi ameninţat că o să vă omorâţi sora?' 'Aha, asta-i problema? N-a fost decât o glumă.' Probabil că e adevărat, dar pe de altă parte poate că nu e în măsură să deosebească gluma de adevăr. Tânărul care tocmai şi-a tachinat părinţii cu ameninţarea că se va sinucide doreşte să creadă că nu-i decât o glumă—la fel şi părinţii. Psihanalistul nu crede că povestea aceasta începe la vârsta de optsprezece ani şi ştie că unele 'glume' trebuie tratate cu toată seriozitatea. 'Dar, domnule doctor, nu se poate să consideraţi că e nevoie să fie psihanalizat de cinci ori pe săptămână!' Iar dumneavoastră va trebui să insistaţi: 'Ba da, cred că ar fi bine, dacă e posibil. S-ar putea să-i priască.'

Întrebare: Referirea dumneavoastră la problema luării de notiţe mi-a amintit de învăţătura dumneavoastră, că psihanalistul operează fără memorie sau dorinţă. S-ar spune că există trei tipuri de memorie. Mai întâi, memoria de tip reverie; în al doilea rând, memoria care produce amintiri rapide sau subite pe parcursul şedinţei; în al treilea rând, o rememorare conştientă a trecutului, a unei experienţe analitice. Un comentariu al dumneavoastră ne-ar putea lămuri.

Bion: E clar; fără să apelăm la memorie, dorinţă sau ambiţii, nu vom înregistra progrese. Dificultăţile pacientului nu încetează o dată cu şedinţa; el rămâne pe deplin conştient de dificultăţile sale şi de nevoia de a li se da atenţie. Problema devine serioasă dacă psihanalistul este prezent cu intelectul, dar obsedat de ideea rememorării. 'A încerca să-ţi aminteşti' înseamnă, după mine, a fi esenţial absent din punct de vedere 'psihanalitic'. Tocmai pe parcursul celor cincizeci de minute scurte nu e bine să ne permitem nici să ne 'amintim', nici să 'sperăm', nici să 'dorim', nici măcar să 'înţelegem' despre ce vorbeşte pacientul. De aceea, poate că psihanalistul nu va reuşi să-şi noteze nimic, dar trebuie să reuşească să-şi 'facă observaţiile' necesare pentru psihanaliză. Nu vă pot oferi nici o sugestie referitor la unde şi cum se fac aceste note, dar după

ştiinţa mea ele se fac. V-am mai prevenit o dată că nu ştiu unde se întâlnesc liniile paralele ale căii ferate atunci când observatorul vede că se unesc în faţa ochilor săi sau, dacă se întoarce, înapoia lui.

Aştept cu nerăbdare să citesc o comunicare scrisă de cel ce a pus întrebarea, în care să se cerceteze diferitele forme ale memoriei; sper să folosesc aceste clasificări de îndată ce vor fi fost clarificate, de exemplu, criteriile prin care se deosebeşte o halucinaţie de un vis. Probleme ca aceasta nu se pot cerceta în cărţi sau la întruniri ştiinţifice sau în prezenţa teoriilor conştiente ale psihanalistului. Iată de ce dezavuez memoria, dorinţa şi înţelegerea în intervalul de timp când se efectuează psihanaliza.

DOI

Un termen folosit foarte des, probabil până la a se face abuz de el, este acela de 'contratransfer'. Este un termen ce ar trebui să se aplice sentimentului cu motivaţie inconştientă pe care, într-o situaţie psihanalitică, îl are analistul pentru cel psihanalizat. Ar fi bine ca acest termen—ca şi toţi termenii întrebuinţaţi de psihanalist—să fie folosit corect. Nu e vorba de pedanterie; necesitatea e dictată de faptul că uneltele noastre, ca să spunem aşa, sunt cuvinte. Dacă le întrebuinţăm greşit, ne pomenim într-o situaţie analoagă cu a unui sculptor ce lucrează cu o daltă boantă.

Cineva mi-a povestit despre un pacient, un băieţel care 'mâzgălea' pe masă, ca şi cum ar fi scris sau desenat. Poate că psihanalistul va constata că merită să facă ceva asemănător, folosind o hârtie pe care s-o dateze, să spunem, 15 aprilie, şi apoi s-o pună deoparte. La o dată ulterioară, bunăoară 1 mai, în loc să-şi recitească notele luate de o manieră convenţională, ar putea să-şi pună pe hârtie propriile interpretări ale semnelor şi liniilor şerpuite desenate la 15 aprilie. În această manieră, ne putem baza pe activităţile noastre conştiente din data de 1 mai pentru a interpreta producţia inconştientă de la 15 aprilie. Apelând atât la conştientul, cât şi la inconştientul propriu, psihanalistul nu va putea fi acuzat că amestecă două proceduri analitice diferite: ambele sunt forme recunoscute ale activităţii mintale şi constituie, ca atare, un cadru tehnic pentru o procedură disciplinată.

În contrast, există psihanalişti care-şi 'duc de lucru' şi acasă şi provoacă tulburări interpretând comportarea membrilor familiilor lor în termeni psihanalitici. Nu vreau să spun prin asta că trebuie să încetăm a mai fi psihanalişti, ci doar că dacă ai în minte o idee psihanalitică despre fiul sau fiica dumitale, sau despre soţ sau soţie, nu-i *neapărat nevoie* să-i interpretezi. Dacă m-aş apuca să interpretez comportarea membrilor familiei mele, m-ar cuprinde teama că familia ar fi lipsită de tată, în locul căruia s-ar pricopsi cu un psihanalist. Ceea ce ar putea fi un noroc pentru familie, sau, dimpotrivă, un ghinion; a oferi, însă, interpretări psihanalitice e un aspect al vieţii profesionale. Nu e nici un rău în asta, dar este cât se poate de rău să privezi o familie de mamă sau de tată. Acelaşi lucru este valabil şi pentru activităţile profesionale: nu

bine să confundăm analiza cu supervizarea. Dacă supervizăm, este important să operăm o distincţie netă între activitatea conştientă a candidatului sau analistului şi cea de psihanalizare a lui. Dacă începem să-l analizăm când se presupune că-l supervizăm, îl lipsim de supervizare. De asemenea, intervenim în problemele psihanalizei şi ale analistului său. Ignorarea acestor situaţii provoacă multe probleme psihanalistului şi familiei sale, pe de o parte, şi psihanalistului şi colegilor săi, pe de alta. Nu este o chestiune teoretică; mi-a fost impusă de observaţiile pe care am reuşit să le fac de unul singur.

Întrebare: Aş vrea să vă aflu părerea în chestiunea importanţei îndrumării în formarea psihanalistului tânăr.

Bion: În cursul vieţii noastre profesionale întâlnim mult prea puţine personalităţi. De fapt, într-o viaţă întreagă, cunoaştem relativ puţini oameni, situaţie ce poate fi corectată prin unele activităţi ca mersul la teatru, citirea biografiilor şi a operelor romaneşti. Poate că ar fi mai exact să spun 'citirea biografiilor şi a altor opere romaneşti'. Se cere să ne dăm seama, ca psihanalişti, că relatările care se pretind tablouri ale realităţii nu sunt, de fapt, decât interpretarea dată de autor respectivei realităţi. Lectura de acest tip ne furnizează o experienţă mai bogată decât aceea pe care am obţine-o dacă ne-am mulţumi să învăţăm de la puţinii oameni cunoscuţi în realitate. Cam aceeaşi idee se aplică conferinţelor ştiinţifice şi îndrumărilor: îţi formezi o idee despre cum lucrează alţi analişti. Nu eşti obligat să spui dacă pentru dumneata comunicările ştiinţifice sunt sau nu sunt opere de imaginaţie. Îţi poţi forma, însă, o părere despre felul de proză de imaginaţie pe care o scriu psihanaliştii respectivi, sau despre tipul de realitate descrisă de ei. În această manieră, îţi augmentezi cantitatea mică de experienţă directă. Consider că există loc pentru întrebări şi discuţii *despre* psihanaliză, cu condiţia să nu ne amăgim crezând că ele sunt *însăşi* psihanaliza. Psihanaliza este o experienţă unică; ca atare se ajunge la o pierdere gravă dacă analistul sau cel analizat fac greşeala de a crede că e vorba de o simplă conversaţie. Într-un anumit sens, este, dar dacă e trăită, atunci este atât o conversaţie obişnuită, cât şi o experienţă emoţională unică.

Importanţa supervizării constă în gradul în care o activitate periferică măreşte centrul respectivei activităţi. Contribuţia ei negativă este proporţională cu gradul de uzurpare a centrului de către periferie.

Întrebare: E de vreun folos să rememorăm o şedinţă pentru a descoperi ce l-a împiedicat pe pacient să identifice o parte a experienţei emoţionale?

Bion: Încercarea de reconstituire a experienţei nu este egală cu experienţa ce se impune spontan. Bunăoară, veţi spune: 'Asta-mi aminteşte

de visul meu de azi-noapte.'

Putem afirma că într-un anumit moment nu există nici o amintire a acestui vis, iar în momentul următor visul e prezent în totalitate. Când începeţi să-l repovestiţi, o faceţi în timp şi visului i se atribuie un început, un mijloc şi un sfârşit. Nu le avea când aţi spus: 'Asta-mi aminteşte...'; începutul, mijlocul şi sfârşitul ţin de conversaţie, iar nu de vis. Cu cât suntem mai familiarizaţi cu domeniul vieţii psihice, cu atât vom fi mai conştienţi de aceste deosebiri subtile. Iată de ce se plăteşte să arătăm respect 'modului' în care gândim sau visăm.

Individul protestează mult prea des faţă de caracterul conştient al unui eveniment: un exemplu notabil este experienţa. Bigotismul şi intoleranţa apar ca reacţii de apărare împotriva evenimentului nedorit. 'Negarea sexului' a fost unul din exemplele cele mai izbitoare din descoperirile psihanalitice ale lui Freud.

Întrebare: Ne puteţi vorbi despre trăirile de contratransfer ce depind de trăirile pacientului; cu alte cuvinte, de influenţa transferului asupra contratransferului?

Bion: Sunt foarte asemănătoare cu influenţa asupra transferului a prezenţei psihanalistului şi cu efectul pe care îl are asupra pacientului. Nu se întrunesc condiţiile pentru a face ceva în legătură cu contratransferul. Dimpotrivă, psihanalistul poate încerca să analizeze reacţia persoanei analizate faţă de prezenţa sa—a analistului—în încăpere.

Întrebare: V-aţi referit la unicitatea experienţei psihanalitice. Consideraţi că experienţele emoţionale pe care le trăim tot timpul au aceeaşi caracteristică?

Bion: Socot că trebuie să o aibă; altminteri experienţele emoţionale ale psihanalizei n-ar avea absolut nici o relevanţă. Teoria noastră este că merită să te preocupe ceea ce se întâmplă în cabinetul de consultaţie şi în sfera relaţiei analist-analizat, pentru că ceva asemănător se întâmplă, probabil, şi în altă parte. Putem încerca să discutăm fenomenul în cadrul psihanalizei; în alt cadru, nu. Dacă-i spuneţi unui pacient: 'Aveţi impresia că sunt supărat pe dumneavoastră', afirmaţia poate fi adevărată, dar lipsită de importanţă. Îşi asumă o anumită importanţă doar dacă pacientul crede că o experienţă foarte asemănătoare cu cea asupra căreia i-a atras psihanalistul atenţia se întâmplă într-un mare număr de cazuri, în afara cabinetului de consultaţie. Ca să exprim aceeaşi idee în alţi termeni: psihanaliza, oricât ar fi ea de splendidă şi de erudită şi oricât de strălucitor ar fi analistul şi partenerul său de discuţie, trebuie să semene cu viaţa reală. Sau, folosind din nou o altă manieră de exprimare, dacă cineva, desenând o schiţă, afirmă: 'Iată cum arată viaţa mea', trebuie să ne simţim capabili să spunem: 'Da, are o înfăţişare umană, am văzut

oameni care arată astfel.' Despre un desen de un artist cu statura lui Picasso, am putea zice: 'Da, cred că-i descrifrez intenţia, deşi persoana din tablou parcă ar avea trei ochi şi două nasuri. Nu i-o fi de mare ajutor unui chirurg, dar poate că e important pentru un psiholog. Probabil că nu e un desen bun dacă doresc să determin cum să extirpez de pe obraz o tumoare seboreică, dar mă învaţă ceva despre semenii mei.

Tot aşa, despre o piesă de teatru se poate spune: 'Cred că oamenii se comportă, într-adevăr, astfel.' Nu contează că e scrisă de Shakespeare; ceea ce contează este că-ţi aminteşte de comportamentul uman. În mod similar, psihanaliza nu poate fi bună decât în măsura în care îţi aminteşte de oameni.

Întrebare: Într-o situaţie de contratransfer, psihanalistul îşi foloseşte modelele proprii pentru a determina modelul întrebuinţat de pacient. Facem aceasta pentru a evita teoretizarea, dar orice model folosit suferă o transformare. După un timp, modelul devine nefolositor, oricât de creator ar fi psihanalistul. În loc de a căuta un model nou, n-ar fi preferabil să folosim un sistem de investigare de un alt tip?

Bion: Aş spune că e mai degrabă preferabil să folosim un alt analist, deoarece interpretările analitice stimulate de contratransfer depind în mare măsură de psihanalist. Dacă persoana analizată e norocoasă, s-ar putea să joace şi ea un rol important. Analiza bazată pe contratransfer se va termina, mai devreme sau mai târziu, cu un dezastru, în orice caz cu un eşec, pentru că toate interpretările vor avea de-a face prea puţin cu subiectul analizat şi prea mult cu analistul. În sfera medicinei fizice, eroarea devine evidentă mult mai repede, dacă un chirurg operează pe baza contratransferului, iar nu pornind de la datele anatomice şi fiziologice. Din nefericire, situaţia nu este necunoscută. Noi, ca analişti, ne străduim s-o evităm.

Întrebare: Am vrea să ne spuneţi ceva despre grupuri.

Bion: Se poate crea impresia că tipul de experienţă ce apare în psihanaliză—unde numai două persoane sunt prezente în cabinet în acelaşi moment—există şi acolo unde se stabileşte o relaţie între foarte mulţi oameni. De pildă, chiar acum a râs multă lume. Trebuie că au avut aceeaşi experienţă, sau aşa s-ar zice: cei ce au râs au trăit, în momentul respectiv, aceeaşi experienţă emoţională. Dacă aşa stă situaţia, poate oare o persoană individuală ca mine sau oricare altul din sală să susţină că ştie care este interpretarea corectă a acelui râs? Situaţia e tipică pentru interpretarea nereuşită a 'grupului'. Ar fi nevoie de un simţ special pentru detectarea emoţiei împărtăşite de majoritatea membrilor grupului; analiza de grup ar trebui să depindă de evaluarea 'esenţei' unei prea evidente emoţii. Ceea ce seamănă cu psihanaliza, fără a fi acelaşi

lucru.Uneori, grupurile au o structură; un institut de psihanaliză e un grup 'structurat' tipic. În practica de grup am încercat să evit structurarea grupului, în aşa fel încât să dau oricărei structuri preexistente şansa de a se releva spontan.

TREI

Întrebare: Institutul psihanalitic de aici le recomandă studenţilor să-l studieze pe Kant. Poate că această recomandare decurge din ceva scris de dumneavoastră, în care vă referiţi la Hume şi la Kant. Aţi fi bun să clarificaţi pentru noi relaţia pe care o găsiţi între anumite formulări teoretice legate de problema gândirii şi operele lui Kant?

Bion: Pe Kant îl intriga faptul că oamenii gândesc şi că nu gândim toţi în acelaşi fel, nici nu percepem acelaşi fenomen cu toţii. Obiectul curiozităţii filosofilor este gândirea însăşi.

Majoritatea activităţilor par să aibă o explicaţie intrinsecă; până şi în timpurile extrem de primitive exista conştiinţa existenţei a ceva ce era un 'non-eu', precum şi o vie curiozitate privitoare la această entitate diferită. 'Eul' pătrunde şi el în conştiinţă şi se adaugă experienţei 'non-eului'. Obiectele ce nu sunt eul meu pot fi denumite cu nume asociate de obicei cu lucrurile. Uneori, în cursul psihanalizei, devii conştient de faptul că subiectul a avut şi mai are dificultăţi legate de conştiinţa sa de sine. În practică, psihanalistul poate presupune că dificultăţile acestea, deşi discernibile astăzi, i-au fost mai mult ca sigur evidente pacientului cu mult înainte de a fi posedat înzestrarea adecvată pentru a se ocupa de lucrul de care era conştient. Problema noastră de astăzi este legată de detectarea şi decodarea simptomelor şi semnelor acestei conştiinţe.

Să nu vă îndoiţi că orice credinţă psihanalitică, dacă se întîmplă aşa ceva va fi controversată şi greu de menţinut.

Atunci când admiraţi un bebeluş zăcând pe spate în pătuţ şi sugându-şi degetele sau—admirabilă performanţă atletică!—vârându-şi picioarele în gură, credeţi cumva că bebeluşul se lansează în presupuneri filosofice embrionare despre experienţa sa? Presupunând că într-adevăr aşa credem, există, în ipoteticul nostru 'prunc de mâine', urmele unei astfel de preocupări? Ştim ce senzaţie a stârnit ideea lui Freud despre existenţa sexualităţii infantile. Nu putem spera să scăpăm de o controversă asemănătoare, dacă propunem o extensie a 'mentalităţii infantile'.

Întrebare: În cartea dumneavoastră *Atenţie şi interpretare* se face deosebirea dintre un mincinos şi un gânditor. Aş dori să aud mai mult despre cum adevărul este independent de gânditor, pe când minciuna are nevoie de un gânditor.

Bion: În măsura în care faptele sunt înţelese, este evident că un fapt nu datorează nimic nici unuia dintre noi. O născocire a unui individ interesat este însă cu totul altceva. Dacă o persoană îi comunică pur şi simplu alteia ceva despre un fenomen, de exemplu unde se află un creion, aceasta nu este o descoperire sau o afirmaţie senzaţională. Dar dacă îi comunică unde nu se află şi vede că individul interesat se angajează într-o mare vânătoare a inexistentului, atunci a făcut un efort creator. Vedeţi ce fericiţi şi excitaţi sunt copiii când reuşesc să prostească pe cineva de întâi aprilie. În acelaşi moment învaţă că nu e lipsit de importanţă pe cine prosteşti, fiindcă adulţii sunt oameni imprevizibili, lipsiţi de umor, pe care nu-i prea amuză farsele. Procesul discriminării, deci, se iveşte în cursul desfăşurării activităţilor de acest tip. A păcăli o persoană îţi este de folos când te războieşti sau doar polemizezi cu ea.

Când pacientul nostru vorbeşte singur, încearcă el să se ajute pe sine sau să-l ajute pe analist, sau doar să se autoînşele? Aceste activităţi primitive n-au dispărut din sfera comportamentului uman. E încă folositor să ajuţi pe alţii informându-i corect, în aşa fel încât ei să-şi promoveze ţelurile şi obiectivele. Distincţia dintre adevăr şi minciună şi folosirea ambelor acestor tipuri de comunicare au un efect asupra fiinţei umane. Acest fel de activitate a precipitat interesul filosofilor, care atribuie cea mai mare importanţă gândirii corecte. Astăzi, când nu se ştie sigur dacă înţelepciunea omului a crescut proporţional cu puterea lui fizică, psihanalistul şi-a asumat responsabilitatea de a extinde limitele abordării filosofice a gândirii clare.

Întrebare: De câteva ori aţi afirmat că 'lucrurile nu sunt niciodată aceleaşi'. Poate exista o deosebire mai convingătoare decât aceea dintre vis şi halucinaţie, dintre vis ca o asociere şi halucinaţie şi dintre vis şi minciună?

Bion: Nu încape îndoială că acestea sunt distincţii importante, dar eu nu le-aş da prioritate faţă de alte diferenţe, când şi dacă acestea sunt observate. Ceea ce am vrut eu să punctez este că 'lucrurile' nu rămân aceleaşi; istoria nu se repetă. Este mereu nouă.

Copilul care dă cu capul de masă interpretează corect atunci când capul ia contact cu masa; mai târziu, va lovi o altă persoană. Astăzi ne străduim să realizăm o altfel de interpretare. 'Diferenţa', când dorim să stabilim în ce măsură suntem răspunzători de propria noastră suferinţă, e foarte mare, fiindcă e fundamentală.

Întrebare: Datorită insuficienţei funcţiei alfa, există un număr excesiv de elemente sensibile care conturbă viaţa mintală. Fapt coroborat de studiile recente de psihologie experimentală şi de neurofiziologie; de asemenea, de studiile asupra răspunsurilor evocate medii, provocate pe electroencefalogramă de stimulii sensibili. Studiile acestea arată că la schizofrenii paranoizi se constată adesea predominanţa atenţiei articulate: atenţia tinde să selecţioneze unele date senzoriale şi să se concentreze asupra lor. Aceleaşi studii arată că la schizofrenii neparanoizi situaţia este exact inversă. Putem conchide că la aceştia din urmă există o insuficienţă a funcţiei alfa, un mare număr de elemente senzoriale nefiind selectate şi elaborate. Aş dori, deci, să vă ascult părerile, mai întâi despre progresele înregistrate de psihanaliză în studierea funcţiei alfa, mai cu seamă a funcţiei alfa la pacienţii schizofrenici paranoizi sau neparanoizi; în al doilea rând, despre repercusiunile acestor progrese asupra conceptului de poziţie paranoid-schizoidă, care pare adecvat pentru elucidarea stadiilor de paranoia, dar inadecvat în elucidarea stărilor psihice schizomorfice neparanoide.

Bion: Însăşi problema ridicată este una care trebuie exprimată în termenii limbajului ce ne stă la dispoziţie. În ceea ce mă priveşte, eu trebuie să fiu atent la un aranjament de sunete produse de cineva care nu este persoana mea şi să mă întreb ce semnifică aranjamentul acela de sunete. Într-adevăr, este deosebit de greu. O parte a acestui proces are o explicaţie evidentă şi simplă, dar toate părţile problemei ce se lasă explicate firesc şi simplu nu prea merită atenţia noastră. Dacă sunt cu adevărat fireşti şi simple, atunci unde e problema? Dar aşa cum stau lucrurile, este dificil să formulezi problema în limbajul existent, iar persoana care o va formula va fi, probabil, ignorată, pe motivul că nu înţelegem despre ce anume vorbeşte. Iată un răspuns simplu şi absolut nefolositor; ba poate fi chiar riscant, dacă problema, oricât de neadecvat formulată, este de fapt gravă. După cum spuneam, totul se poate explica prin faptul că eu nu cunosc limba vorbită în Brazilia. Dar nu în asta constă, de fapt, problema. Nu cred că dacă aş înţelege mult mai bine portugheza m-aş afla cu ceva mai aproape de răspuns. Bunăoară, vorbitorul a spus: 'Studiile arată...' În acest punct, impresia mea—potrivit limbii pe care o vorbesc—este că studiile nu arată nimic. Ne putem uita la aceste lucruri, putem asculta atent şi, dacă avem noroc, vom identifica un soi de aranjament verbal; dar după aceea va trebui să şi interpretăm studiul. Extraordinar de mulţi oameni se amăgesc că învăţăm ceva când vedem o tobă de fum (o tobă acoperită cu fum—funingine—pe care se poate desena ceva) sau, ca să folosesc un limbaj elevat şi cuvinte interminabile, o 'encefalogramă'. Nu mă îndoiesc că toată lumea se simte mai bine în credinţa aceasta. Aha! Iată ceva ştiinţific! Iată o diagramă! Priviţi! Dar se întâmplă ca mâinile mele să fie goale... Foarte des, nu avem de unde să facem rost de un lucru atât de liniştitor ca o encefalogramă, mai ales dacă e vorba de psihicul uman—nu poate fi mirosit, văzut, atins, nu

se ştie ce formă are. Şi atunci de unde ştim că există? Cu toate acestea, ne comportăm în continuare ca şi cum oamenii ar avea minţi care se pretează interpretării noastre. Dacă în zilele homerice nimeni nu dădea semne să creadă că există ceva numit minte, suflet sau spirit, oamenii nu aveau nici o dificultate în a crede că, să zicem, Agamemnon le-a apărut în vis—nu se îndoiau de adevărul acelui vis. De fapt, le venea mult mai uşor să creadă în interpretarea unui vis decât în ceea ce le spunea aievea o persoană vie. Nimic nou în ceea ce priveşte interpretarea viselor.

Aş vrea să mă refer pe scurt la problema utilizării unei limbi total necorespunzătoare când se aplică la stările psihice şi la suferinţa psihică. Limbajul medicinei fizice devine pentru noi mai mult handicap decât avantaj. În anumite etape de dezvoltare—adolescenţa, pruncia, vârsta de mijloc, bătrâneţea—individul devine conştient de unele neplăceri; ceva ce se întâmplă nu-i place şi va dori să se cramponeze de ideea că e întocmai ca o durere cu care s-a obişnuit—ne consolează întotdeauna sentimentul că un lucru ne este cunoscut şi, deci, că ştim noi despre ce e vorba. Dar explicaţiile oferite în termeni raţionali ne îngrădesc libertatea, exclud evaluarea iraţionalului şi o abordare ce face logica şi gândirea logică irelevante. Însăşi preocuparea noastră faţă de cărţi şi discuţii poate fi un semn al tulburării mintale în care suntem angrenaţi fără a putea aprecia forţele care ne strâng pe toţi laolaltă, ca pe nişte marionete ce nu au habar de existenţa păpuşarului.

Unele perioade, ca adolescenţa, se definesc prin foarte multă agitaţie. Trebuie deci să vorbesc despre agitaţie, în timp ce un artist ca Leonardo îşi poate exprima preocuparea producând nenumărate desene cu apă învolburată. Nu avem cum să ştim precis acum ce l-a preocupat atunci, dar putem spune că se pricepea să exprime totul în linii. În mod deliberat am ales adolescenţa, fiindcă noi toţi cunoaştem acea răscolire; probabil ne amintim cum ne-a răscolit propriile noastre vieţi. Dar există numeroase alte vârste, ca latenţa, prima copilărie şi numărul acestor 'nume' creşte mereu. Nu cu mulţi ani în urmă, lumea nici nu auzise de autism. Dar chiar şi noi, care cunoaştem termenul, am întâmpina greutăţi dacă am încerca să-i definim înţelesul. Totuşi, există psihanalişti şi alţi oameni care au devenit curioşi faţă de o conjuncţie constantă—o stare psihică devine suficient de identificabilă pentru a ne da seama că anumite trăsături sunt conjugate constant. Nu ne place, însă, să dăm de ceva nou şi de neînţeles; în mod precis vom dori să ştim despre ce vorbim, aşa că revenim la vechile şi bineînrădăcinatele clişee: 'Copilul ăsta e bolnav', 'Copilul ăsta suferă de o tulburare puternică.' Mă îndoiesc că afirmaţiile de acest gen pot fi coroborate de fapte. Nu putem spera să facem absolut nimic pentru a ne corecta ignoranţa, dacă nu

suntem îngăduitori faţă de ea. Dacă suntem suficient de răbdători, suficient de toleranţi, poate vom reuşi să examinăm ceea ce ne înspăimântă şi, chiar dacă acest lucru nu ne va face mult mai deştepţi, ne vom împăca cu situaţia. Trebuie să începem prin a accepta ideea că ignoranţa noastră este extremă; trebuie să renunţăm la aerele de superioritate ale lui *homo sapiens* şi să cântărim eventualitatea că ignoranţa noastră este atât de abisală, încât până şi un copil autist ne poate învăţa ceva.

PATRU

Când oferim o interpretare, drept răspuns la asociaţiile libere ale pacientului, nu este acelaşi lucru ca şi atunci când transformăm libera-asociere, deşi într-o privinţă cele două nu se deosebesc prea mult. Este cu adevărat vorba de o interpretare, sau transformăm pur şi simplu spusele pacientului în ceva cu totul diferit? Freud considera că o mulţime de realităţi banale din sfera sexului, cunoscute tuturor, sunt tratate ca şi cum nu ar exista şi transformate în variate fenomene ce nu au absolut nici o legătură cu sexul.

Poate ar merita să ne gândim la un alt fenomen cu care suntem cu toţii familiarizaţi, anume banii sau mecanismele schimbului, însuşi schimbul de valori fiind un soi de transformare. Dacă ai bani cu care să cumperi un automobil, o casă, o proprietate funciară, se poate spune că ţi-ai transformat banii într-un automobil etc. Dacă angajezi o şedinţă de psihanaliză, poţi afirma că plăteşti atâtea şi atâtea minute din timpul psihanalistului. Judecând după haosul economic de astăzi, mecanismele eficiente ale schimbului par să fie prea dificile pentru rasa umană. Pentru comerţ, este esenţială o monedă de schimb adecvată; la fel şi în domeniul limbii. Din punct de vedere psihanalitic, moneda de schimb inadecvată e preocuparea noastră—nu ceea ce funcţionează, ci ceea ce nu funcţionează. Ni se cere să fim psihanalişti adecvaţi, dar nu trebuie să ne ignorăm inadecvarea; a admira psihanaliza aşa-zis 'clasică', tradiţională, nu face parte din practicarea psihanalizei.

Mitul Turnului Babel e o descriere sugestivă a modului cum un zeu atotputernic poate crea atâta haos, încât oamenii să nu mai poată coopera nici măcar la construirea unui turn. Barierele lingvistice îngreunează comunicarea între naţiuni—lucru foarte important pentru noi, cărora ne-ar plăcea să ştim că toţi psihanaliştii planetei vorbesc un limbaj comun. Nici matematicienii n-au izbutit aşa ceva. Intuiţionismul continuă să fie controversat, ca şi mecanica cuantică. Sper că e adevărat şi în ceea ce priveşte psihanaliza. Încă nu am fost convins că posedăm o capacitate adecvată pentru controversă—'nu' nu este un argument pe care să-l opui lui 'da'.

Avem un mecanism de schimb sofisticat, dar asta nu înseamnă că e şi adecvat. Adeseori, limbajul primitiv este foarte complicat şi inadecvat

în acelaşi timp. Psihanaliza excesiv de complicată şi sofisticată trebuie verificată, iar nu admirată necondiţionat.

Banii, în copilăria lor, şi-au preluat funcţia de la scoicile Kauri folosite în activităţi religioase sau de altă natură, dar funcţia lor comercială este adumbrită de adorarea lor, de admiraţia cu care continuă să-i proslăvească devotaţii. Pe scurt, 'copilăria' banilor supravieţuieşte şi astăzi, când 'funcţia ştiinţifică' s-a dat la fund. Acest lucru iese mai curând în evidenţă la o psihanaliză de grup, decât la una individuală. Cele două modalităţi de observare nu se exclud—ele pot fi complementare. 'Dacă se mulţumeşte cu o iubire vegetală, ceea ce mie nu mi-ar fi pe plac, ce tânăr pur aparte mai trebuie să fie acest domn tânăr, pur!' [Gilbert şi Sullivan, *Răbdarea*]. Dezbrăcată de sarcasm, această observaţie poate descrie un fenomen emoţional recurent.

Oamenii care doreau să facă schimburi financiare au preluat sistemul timpuriu de schimburi religioase, târguirea miresei şi *weregeld* [vezi supra]; despărţirea de ceva valoros era compensată prin primirea de bani. Ceva cunoscut în mod conştient şi raţional, ceva guvernat de legi aparent raţionale este, de fapt, strâns legat de nişte experienţe emoţionale de cea mai înaltă semnificaţie, cum ar fi căsătoria, moartea, crima, religia. Ceea ce înseamnă a te conecta la nişte emoţii foarte puternice. E posibil ca haosul financiar ce ameninţă să înăbuşe întreaga viaţă economică să fie influenţat de forţe afective profunde, neidentificabile niciodată prin metoda discuţiilor economice raţionale.

Revenind la problema: pentru ce plăteşte clientul? Nu ştim de ce solicită cineva o şedinţă de psihanaliză, nici publicul nu ştie de ce pretinde o persoană sau alta că este psihanalist. Care este mecanismul de schimb prin care asociaţia liberă de idei a pacientului se preschimbă în interpretare? Există interpretări de toate felurile, precum şi felurite fapte ce se cer interpretate. Poate veţi dori să meditaţi singuri la câteva din categoriile acestea. Un exemplu ar fi omul care ridică privirea spre cer şi declară: 'Cred că vremea va fi frumoasă.' De obicei nu ne batem capul să aflăm dacă individul este sau nu este un meteorolog calificat, dar hotărâm dacă să-i dăm crezare, ca şi cum ar fi o autoritate în probleme de meteorologie. Problemele asupra cărora mă străduiesc să vă atrag atenţia vă sunt tot atât de familiare, dar domeniul nostru de acţiune nu este familiar.

Freud a intuit corect că simbolica visurilor se va schimba necondiţionat, deoarece inconştientul se ştie apăra schimbând simbolistica de îndată ce a fost identificată. S-ar putea ca psihanalistul să fie mai puţin flexibil decât inconştientul. E sigur că limbajul folosit de el nu e flexibil, dar acest limbaj trebuie să fie cel cu care ne-am obişnuit din viaţa cotidiană. Matematica este, probabil, cea mai strânsă aproximare pe care o vom cunoaşte vreodată a ceea ce numea Croce, esteticianul, 'lingvistica universală'. De regulă, ne abţinem să-i facem unui matematician de mare calibru reproşul: 'Nu înţeleg despre ce vorbiţi', ca şi cum el ar fi de vină. Psihanalistul, însă, ar fi surprins dacă nu ar detecta o notă de ostilitate dispreţuitoare când atrage atenţia asupra necunoscutului. Ca psihanalişti, am greşi dacă ne-am închipui că suntem cruţaţi de aceeaşi ostilitate depreciativă atunci când noi suntem cei ce nu înţeleg.

Prevăzând schimbări, Freud spunea că ar fi nerealist ca un psihanalist să compileze un dicţionar al sensurilor variatelor simboluri psihanalitice; mintea noastră, a succesorilor săi, nu este tot atât de tolerantă. Aderarea la un sistem rigid, ca substitut al folosirii propriului nostru intelect, este o procedură non-psihanalitică. Analistul trebuie să posede o pregătire, dar nu e vorba de pregătirea memoriei, în sensul învăţării sensurilor simbolurilor psihanalitice. Nici în domeniul limbii nu ne este suficient un dicţionar; este necesar să înţelegem atât natura limbii, cât şi limbajul propriu-zis pe care încercăm să-l vorbim. În psihanaliză nu avem timp—aşa cum avem când citim o carte—să ne gândim ce fel de transformare, interpretare, mecanism de schimb să folosim înainte de a-i oferi subiectului o interpretare. În timp ce psihanalistul se căzneşte să înţeleagă, apar asocieri libere noi pe care nu mai reuşeşte să le audă. De aceea susţin că 'înţelegerea' nu-şi are locul în şedinţa de psihanaliză. Analistului îi este necesară o anumită agilitate disciplinată a minţii pentru a interpreta spusele pacientului sau a le transforma într-o monedă pe care s-o poată folosi chiar el.

Banii pot fi, şi au şi fost, dispreţuiţi,deşi s-au dovedit a fi o invenţie valoroasă, ca limba sau arta. Priceperea de a-i manevra poate fi dobândită fără truda de a gândi fiecare problemă până la capăt. Ca psihanalişti, invităm grupul celor ce declară: 'Da, cunosc'—oricât de mare, puternic şi bogat ar fi—să oprească funcţionarea acelei forme a minţii, pe cât de valoroase, pe atât de periculoase. Teama şi ostilitatea sunt stârnite de o viziune a ceea ce le-ar putea lua locul. 'Gaura neagră' mintală este un bun exemplu în acest sens [vezi supra].

Analogic vorbind, suntem conştienţi de convingerea noastră că numai după ce am înlocuit o 'monedă depreciată' facem loc pentru mai bine. Pe acest 'mai bine' nu-l putem garanta, nici măcar oamenii psihanalizaţi, cu experienţă, nu sunt caractere mai bune decât au fost în copilărie—'mai bun' este o chestiune de opinie, posibilă numai după ce se poate efectua o comparaţie.

Întrebare: Experienţa pe care mi-a prilejuit-o studierea operei dumneavoastră m-a ajutat să mă apropiu de imperiul realităţii şi al

adevărului. Realitatea sau adevărul, precum şi experienţa însăşi, se încadrează în coordonatele spaţiului infinit. Comunicarea pe care o realizaţi cu noi aduce după sine nevoia de ordine şi gândire raţională; ca atare, se declanşează un proces de restrângere şi se pierde ceva. Căutaţi o formă nouă a capabilităţii de a şti—nu a cunoaşterii, cu care mintea este deja familiarizată. Aceasta e o otravă ce creează dependenţa de obişnuit, de normal. Cred că ne oferiţi, fragmentar şi discontinuu, un sens nou al cunoaşterii, sau o nouă formă a sensului, în care semnificativul rămâne în umbră. Există vreo relaţie între acest lucru şi experienţa dvs.?

Bion: Cu toate că ne-am obişnuit să considerăm psihanaliza o schimbare revoluţionară, urăm revoluţiile şi schimbările atunci când ne afectează personal. În consecinţă, se pare că se poartă un război neîntrerupt între atracţia pentru nou şi dorinţa de a rămâne pe un teren (sau stare de spirit) cunoscut. Dacă nu întrerupem contactul cu psihanaliza practică propriu-zisă, vom constata mereu, cu surprindere, că, de fapt, suntem în continuare angrenaţi într-o experienţă revoluţionară. Ceea ce-mi aminteşte—prin analogie cu astronomia—de posibilitatea detectării unei imagini continue a unei explozii colosale ce a avut loc la o depărtare de trei, patru sau chiar o sută de ani-lumină. Experienţa psihanalitică este o explozie continuă şi putem trăi momente când, brusc, devenim conştienţi de faptul că suntem prinşi într-o turbulenţă psihică. Poate că ar merita să reluăm discuţia despre 'gaura neagră' [supra], privind-o din perspectiva nouă a experienţei noastre personale 'de mâine'. De fiecare dată când un psihanalist vede ceva dintr-un unghi proaspăt, toate lucrurile evaluate de el se vor preta la o reevaluare. 'Repetiţia' aceasta este un însoţitor inevitabil al creşterii; nu trebuie confundată cu 'compulsia la repetiţie', deşi poate fi, uneori, extrem de asemănătoare. Dar am să-l las pe cititor să-şi consulte propria experienţă şi să determine în ce măsură proiectează ca o lumină asupra prezentului şi viitorului, nu numai asupra trecutului. Poate 'detecta' o turbulenţă? Nu cred că ne vom bucura de capacitatea sa de a o face. Această activitate mintală continuă poate deveni atât de temută, sau de urâtă, încât persoana care o trăieşte va crede că suferă de ceea ce se numeşte 'epuizare nervoasă'. Psihanalistul practicant trebuie să devină insensibil la 'colapsurile nervoase' şi să se împace cu ideea unui *colaps continuu*; acesta este preţul plătit pentru creştere. Nu putem reveni la ideea unei vindecări, întrucât termenul respectiv este demodat şi inadecvat. Trebuie să fim împăcaţi cu senzaţia că suntem pe punctul de a claca nervos, sau de a suferi o altă catastrofă psihică; trebuie să fim dotaţi cu o anumită tărie pentru a rezista la această experienţă continuă a dezvoltării psihice. Alternativa este de a ne resemna cu gândul că s-a terminat cu noi, că am

ajuns la apogeul vârstei de mijloc, al bătrâneţii şi aşa mai departe. Dar atunci preţul pe care îl plăteşti este sentimentul că nu mai urmează nimic. Deci, n-aveţi decât să alegeţi: pe de o parte, stagnare psihică şi decădere, pe de alta, turbulenţă perpetuă—ca atunci când te afli în plin colaps nervos, fără să fie clar dacă te distrugi sau te întăreşti.

Întrebare: V-aş ruga să vorbiţi despre transformare în halucinoză.

Bion: Halucinoza e o vocabulă folosită ca un rezumat compact al unei experienţe emoţionale. Are o conotaţie uşor peiorativă, dar fenomenul în sine ar trebui tratat cu mai mult respect, iar nu să fie aruncat la coşul de gunoi al psihiatriei. Aş dori să văd că starea de halucinoză este tratată cu respectul pe care suntem gata să-l acordăm nevrozei, visurilor, coşmarurilor şi altor fenomene mintale; în acest caz, avem speranţe să învăţăm mai multe despre ea. Celui care a întrebat aş dori să-i răspund: nu vă preocupaţi de părerea mea, ci examinaţi-o îndeaproape când socotiţi că aveţi şansa de a investiga o stare de halucinoză. Poate că, dacă reuşim să respectăm halucinoza, ceea ce vom examina va fi un viitor matematician, nu o minte în ţăndări.

Întrebare: Spuneaţi că una din greutăţile cu care se luptă comitetul de instruire al institutului psihanalitic este de a hotărî cui să acorde calificarea de psihanalist. Sugeraţi că respectivul ar fi bine să fie o persoană care să ajungă la concluzia că nu e imună la un colaps mintal. Aş vrea să ştiu ce părere aveţi despre intuiţie, pe care o consideraţi extrem de importantă pentru profesiunea analitică. Vreau să ştiu dacă e posibil să distingi sau să recunoşti calităţile intuitive la o persoană ce urmează să-şi ia calificarea.

Bion: Mie mi-e greu să cred în intuiţia cuiva care se teme de, să zicem, halucinaţii sau depresii nervoase sau de orice alte stări psihice, fiindcă intuiţia este indivizibilă—fie că o ai, fie că nu. Persoana respectivă nu va putea anunţa: 'Voi avea puţină intuiţie, dar nu intenţionez să-mi fac de lucru cu oamenii ce suferă de halucinaţii.' Dacă un candidat s-ar exprima în felul acesta, i-aş da replica: 'Bine, puteţi exclude psihozele şi celelalte lucruri, dar dacă o veţi face, nu va trece mult şi o să descoperiţi că nici nu vreţi să auziţi de visele terifiante', iar începând din acel moment individul respectiv se va angaja ferm pe drumul respingerii şi retragerii. Nu cred că m-aş lăsa impresionat de un candidat care ar crede că, din clipa când a obţinut calificarea, s-a terminat cu necazurile sale. M-aş întreba ce fel de necazuri au fost acelea de li s-a pus capăt atât de uşor. Tot aşa, problemele noastre nu dispar când ni se termină copilăria. Copilăria, chiar şi psihanaliza, sunt doar un fel de prolog al vieţii adulte. Nici căsătoria nu pune capăt necazurilor; poate se termină cu jocurile 'de-a tata şi mama', dar când încetezi să te mai joci, atunci

devii tată sau mamă—cu adevărat. Un lucru pe care s-ar putea să-l înveţi din jocurile copilăriei este că ele sunt, în ultimă instanţă, jocuri. Aşadar, când dai de necazuri adevărate, îţi poate fi util să mobilizezi un sentiment ca acela pe care-l ai când participi la un joc fascinant. Nu e obligatoriu să considerăm viaţa conjugală o nenorocire, prejudecată care-i face pe oameni să exclame, când se însoară un prieten: 'S-a mai dus un om cumsecade!'

Întrebare: Deşi Freud respingea filosofia ca raţionalizare care poate obscuriza adevărul, ştim astăzi că filosofiile noastre reprezintă variate puncte de plecare în matematică, istorie, puterea raţiunii, sau în ironie, ca în cazul lui Socrate. Consideraţi că suntem martorii naşterii unei filosofii a sufletului, care e şi el ameninţat cu prăbuşirea?

Bion: În ce priveşte ideea lui Freud, a filosofiei ca raţionalizare, nu cred că ne putem permite să dăm un şut scării pe care stăm cocoţaţi; chiar dacă e adevărat că preceptele filosofice clasice ale lui Platon încep să se dovedească necorespunzătoare, ele au servit unui anumit scop. Dacă decidem că esenţa tuturor scrierilor lui Platon despre injustiţie este credinţa că tot cârpaciul trebuie să-şi cunoască lungul nasului, atunci totul ar fi bine dacă fiecare individ şi-ar vedea de munca pentru care este dotat. Ideea nu e rea, dar pe parcurs devine inactuală. Deja pe timpul Sfântului Augustin abordarea filosofică de tip clasic a trebuit să fie lărgită aşa cum a încercat el s-o facă în *Cetatea Domnului*. Acea scriere era, printre altele, o încercare de a respinge ideea că vinovaţi de căderea Romei ar fi fost creştinii, prin indicarea existenţei unei alte cetăţi, cu mult mai importante. Putem afirma astăzi că există un cadru mintal mult mai important decât cel rezumat prin ideea 'fiecare om să-şi vadă lungul nasului'. Psihanaliza susţine că disciplinele filosofice clasice nu sunt suficiente; lor trebuie să li se adauge recunoaşterea inconştientului şi a motivaţiei inconştiente.

Filosofii sunt conştienţi de 'raţionalizare', deşi termenul nu este des folosit. Îi preocupă gândirea corectă deoarece sunt conştienţi că există 'gândire incorectă', deşi poate că nu şi-au cheltuit prea mult timp cu elucidarea a ceea ce este 'incorect'. De multe ori, gândirea incorectă le-a fost atribuită gramaticienilor şi retorilor, ca şi cum ei ar fi constituit o categorie inferioară, nedemnă de denumirea 'filosof'. Astfel, gândirea incorectă a putut inflori nedetectată, ajungând astăzi puternică şi dominantă. Poate că nu vom reuşi să-i oprim marşul triumfal. Ca una dintre clasele oprimate, gânditorii (orice denumire şi-ar atribui) lucrează de pe o poziţie de slăbiciune. Cultura mea istorică mă face să mă îndoiesc că ar fi vorba de ceva inedit, deşi poate că a te face avocatul conştiinţei lipsei de confort reprezintă o noutate.

CINCI

Întrebare: Ce părere aveţi despre predarea psihanalizei în şcolile şi facultăţile cu profil medical? Dacă psihanaliza e limitată la experienţa împărtăşită de două persoane, cum poate fi folosită această experienţă în grupuri mari?

Bion: Dificultatea este aceea de a şti ce anume doreşte de la psihanalist universitatea sau o altă instituţie al cărei profil nu este psihanalitic. Rapoartele pe care mi le-au făcut în trecut cei ce au răspuns invitaţiei de a contribui într-un fel sau altul la programa academică conţineau o notă oarecare de dezamăgire. Nu o dată, se pare, psihanalistul a descoperit că ceea ce se aşteaptă de la el se întemeia pe o înţelegere eronată a psihanalizei. Poate că acest lucru se datorează faptului că am făcut progrese mai mari decît credem şi, din această cauză, suntem obişnuiţi cu o modalitate de gândire şi de predare ce diferă considerabil de metodologia convenţională. De fapt, experienţa mea de predare a psihanalizei a fost foarte dezamăgitoare. Ca şi primele vagoane de tren, construite în aşa fel încât să aibă înfăţişarea trăsurilor cu cai, am constatat că întreg sistemul de pregătire nu era decât copia metodelor folosite pentru pregătirea convenţională în domeniile experienţei convenţionale. Pe măsură ce aprofundam psihanaliza, această situaţie mi se părea tot mai inadecvată. În parte, ea se datora faptului că eram cu toţii nişte oameni obosiţi care îi ascultam pe alţi oameni, şi mai obosiţi la sfârşitul unei zile de muncă şi care ne resemnam apoi să facem ceea ce făcea toată lumea. Şezând în sălile acelea mici, supraaglomerate, inconfortabile, mă gândeam că ceea ce făceam semăna mai mult cu o penitenţă decât cu o activitate culturală. Şi, cu cât îmi devenea mai familiară psihanaliza, cu atât îmi părea mai înfricoşătoare experienţa mea. Nu sunt prea optimist în privinţa cerinţelor adresate instituţiilor noastre, sau a efectelor pe care le vor avea asupra membrilor profesiunii noastre. Nu vreau să descurajez pe nimeni să meargă la universitate, să participe la astfel de cursuri, dar, pe de altă parte, nici nu-i încurajez să creadă că vor trăi o experienţă satisfăcătoare. La scurt timp descoperi că studenţii şi ceilalţi colegi au o părere proastă despre psihanaliză şi despre inteligenţa celor ce se ocupă cu ea. Această prăpastie specifică e foarte greu de trecut.

Faptul că psihanaliza e fundamentată pe respectul pentru individ

poate duce la exacerbarea respectului pe care trebuie să-l nutrim ş pentru colectivitate. Este unul din motivele pentru care studiul unu grup poate fi o acţiune colaterală preţioasă pentru studierea individului şi viceversa. Consider că este prematur să formulez o opinie despr modul în care aceste fuioare ale experienţei se pot armoniza atunci cânc se întâlnesc indivizii şi grupurile. Problema merită studiată.

Întrebare: Aş dori să ne împărtăşiţi din experienţa dumneavoastr psihanalitică cu pacienţi schizofreni.

Bion: Cândva aş fi crezut că acumulez experienţă referitoare l pacienţi schizofreni, dar mă întreb cum aş descrie respectiva experienţ acum şi cum i-aş considera pe pacienţii despre care atunci credeam c sunt corespunzător definiţi drept 'schizofreni'. Pe atunci nu puneam l îndoială nici măcar adecvarea categoriilor în care erau clasificaţi. Cu trecerea timpului, însă, mi-am spus că diagnosticele erau irelevante. Nu puteam să nu suspectez un diagnostic în care era cuprinsă o mare parte din toţi bolnavii psihici. Însuşi Kraepelin (Emil Kraepelin, 1856-1926, psihiatru german) considera că ceva nu e în regulă cu diagnosticul. Desigur, dacă pacientul ar evolua spre bine, s-ar putea spune oricând că este vorba de un diagnostic greşit—oricâtă autoritate s-ar afla în spatele acelui diagnostic. E posibil, dar cred că se poate comite o eroare şi în determinarea evoluţiei pacientului. Dacă ne aflăm în perimetrul medicinei fizice, trebuie să spunem că orice caz tratat cu succes din punct de vedere medical nu a fost, de la bun început, un caz de boală. De fapt, e ceva în neregulă atât cu diagnosticarea şi implicaţiile ei, cât şi cu toată experienţa abordării psihanalitice. Nu posed material suficient pe baza căruia să-mi formez o opinie. Tot ceea ce am adunat este de la pacienţi care erau conştienţi de relaţia dintre ei şi mine. Cu trecerea timpului, mi s-a relevat, treptat, modul cum puteau, sau doreau, să-şi formuleze experienţa acestei cunoştinţe. Am încercat s-o descriu în câteva comunicări ocazionale. Astăzi nu privesc nici un diagnostic ca pe o concentrare lămuritoare de date. Sper ca abordarea mea psihanalitică să stimuleze atât pacientul, cât şi pe mine însumi.

Întrebare: Cum priviţi cazul unui pacient care nu poate evolua din pricina impasului psihanalizei?

Bion: Relaţia psihanalitică dintre analist şi subiectul său nu este unică. Ce rost ar mai avea, dacă ar fi?

Relaţia dintre cei doi ne aminteşte de legătura dintre alţi doi oameni, oricare. În impas, este nevoie de psihanaliză atât pentru a i se da psihanalistului posibilitatea să continue, cât şi pentru a-l familiariza pe subiect cu o problemă pe care o va întâlni sigur în viaţa reală. De ce ajung, câteodată, soţul şi soţia la un impas? Dacă ni se oferă şansa de a-l

analiza pe un membru al perechii, e sigur că într-un anume punct vom da de impas; dacă nu, dacă nu izbutim nicidecum să privim de aproape un lucru atât de comun, ce legătură are ceea ce facem cu viaţa reală? Tot aşa, dacă frustrarea şi anxietatea fac parte din viaţa reală, trebuie să le întâlnim în psihanaliză. Funcţia psihanalistului este să-l ajute pe cel analizat să dobândească o experienţă a impasului, a frustrării sau anxietăţii, iar dacă e posibil, să-i dea puterea de a le înfrunta.

Întrebare: Ca să continuăm observaţiile privitoare la impasurile la care ajunge psihanaliza: în ce punct se termină psihanaliza?

Bion: Psihanaliza nu se termină; se termină doar relaţia stabilită între un anumit doctor şi un anumit subiect. Sfârşitul este un eveniment lipsit de importanţă; doar totul are un sfârşit. Singura cauză pentru care devine important este dificultatea pe care o întâmpină individul când se termină ceva. La urma urmei, murim cu toţii o dată şi o dată. E greu de văzut de ce s-ar ataşa o cât de mică importanţă acestui fapt, afară doar că se poate susţine că moartea e ceva periculos, deoarece majoritatea oamenilor simt că dacă mor, vor sfârşi prin a nu mai exista. Astfel, acest eveniment îşi asumă o importanţă atât de mare, încât e posibil să arunce o umbră peste scurta experienţă ce intervine între momentul naşterii şi momentul morţii. Nu trăim decât un număr mic de ani şi mi se pare uimitor că se acordă atâta atenţie unui eveniment trivial şi neimportant cum este sfârşitul. Oamenii consideră momentul terminal al vieţii un fel de festivitate de premiere: cum s-ar spune, aşteaptă să-şi primească premiul sau, poate, certificatul de 'insuficient' la învăţătură. Astfel se face că viaţa se scurge pe neobservate, în timp ce acestui eveniment lipsit de importanţă i se consacră atâta timp şi energie.

Întrebare: Care sunt asemănările şi deosebirile dintre interpretări şi construcţii, mai ales în relaţia lor faţă de teoria dumneavoastră a transformărilor?

Bion: Opinia exprimată de Freud, care am constatat că are, din punctul meu de vedere, foarte mult sens, este aceea că multe interpretări sunt aproape lipsite de sens, în timp ce construcţiile nu sunt. Nu mă impresionează dacă mi se spune că sunt atotputernic sau neajutorat. Mă va interesa ceva mai mult dacă mă va acuza cineva că mă cred un zeu; dacă nu altceva, cel puţin înseamnă că persoana respectivă e un bădăran. În această privinţă, acuzaţia lui reprezintă un progres faţă de simpla aserţiune că aş fi atotputernic. Aş merge, însă, şi mai departe, rugându-l pe individul cu pricina să specifice ca şi ce fel de zeu crede el că mă port. Există un număr mare de zei cu care se poate compara comportarea umană. Dacă, în loc să fie nepoliticos sau ostil, individul îmi spune cu care zeu seamăn, voi găsi construcţia lui mult mai plină de sens şi de

înţeles. Se pot spune multe lucruri în favoarea unei istorisiri pe care o înţelegi şi care devine, prin urmare, un vehicul ce comunică un sens. De exemplu, dacă m-ar învinovăţi cineva că sunt aidoma Dumnezeului din Babel, că sunt atât de invidios şi de gelos, încât nu permit nimănui să se cocoaţe mai sus decât piedestalul pe care se întâmplă să stau eu, că urmăresc să-i zăpăcesc, să-i aţâţ pe unii împotriva altora în aşa măsură, încât să nu fie capabili să construiască un turn mai semeţ şi mai măreţ —dacă mi s-ar oferi o astfel de interpretare, aş simţi că mi-am făcut o idee mai clară (deşi poate neplăcută) despre felul cum sunt văzut de alţii. De aceea sunt mai degrabă de acord cu o construcţie decât cu un cuvânt pe care l-aş putea căuta în dicţionar, risipindu-mi timpul.

Întrebare: Ce să facă psihanalistul dacă pacientul suferă de traumă psihotică şi trebuie să fie spitalizat?

Bion: Dacă se menţin condiţiile minime pentru analiză, voi continua psihanalizarea pacientului. Internarea pacientului în spital are prea puţin de-a face cu personalitatea sa; are mai mult de-a face cu publicul, cu familia sau cu oamenii care se simt deranjaţi—poate la modul foarte serios—de către pacient. Şi să recunoaştem că dacă pacientul tot dă târcoale şi ameninţă că va face moarte de om, situaţia devine extrem de stânjenitoare. Extremele de felul acesta sunt uşor de înţeles; mai greu va fi când persoana în chestiune este enervantă—bunăoară, Soljeniţân. Trebuie el spitalizat într-un 'salon al canceroşilor' psihiatrici, sau doar surghiuit? Problema diagnozei nu este, adesea, decât o chestiune a gradului de iritare, supărare sau inconvenabilitate pe care le creează persoana respectivă. Totuşi, ca psihanalişti înclinaţi spre favorizarea individului, vom dori să ştim ce fel de *persoană enervantă* este respectivul. Chiar dacă îngustăm considerabil câmpul manifestărilor, ajungând la un termen ca 'psihoză', vom dori să ştim despre ce varietate anume de psihoză este vorba.

Întrebare: Pot coexista în una şi aceeaşi persoană sentimentul religios şi gândirea psihanalitică?

Bion: Psihanaliza este, mai întâi de toate, o metodologie de investigare; de aceea putem fi siguri că vom găsi o dovadă a vederilor sau credinţelor individului. Dar acest lucru mi se pare lipsit de relevanţă; în teorie, nu avem nevoie să impunem vederile noastre altcuiva. Pot înţelege existenţa unor interpretări psihanalitice ale religiei, dar ele nu sunt decât abateri de la o metodă de cercetare. Aşa cum în orice cercetare avem idei preconcepute, e imposibil să formulezi o întrebare fără să-ţi trădezi cunoştinţele ce te-au determinat s-o pui. De exemplu, orice întrebare referitoare la sex arată că cel ce o pune ştie ceva despre sex, indicând totodată şi paupertatea acestor cunoştinţe. Când se pune problema

investigării unei convingeri religioase, lucrul devine adevărat şi în privinţa psihanalistului: va fi clar că el îşi demonstrează convingerea sa religioasă, precum şi ignoranţa în materie de religie.

Întrebare: Aş dori să aflu ceva despre experienţa dumneavoastră cu alcoolicii şi ce părere aveţi despre alcoolism ca problemă generală.

Bion: Ca şi orice aliment sau băutură, alcoolul poate fi un lucru bun sau unul nociv. În sine, alcoolul nu este ceva rău, dar poate că ceva nu e în regulă cu individul care îl bea. Există o istorie lungă a credinţei în valoarea băuturilor alcoolice, a vinului, şi o istorie la fel de lungă a lăcomiei ce afectează cantităţile consumate. Nu pretinde nimeni că hrana şi băutura sunt nocive, dar consumatorul poate folosi fie alimente, fie băutură în asemenea cantităţi, încât mâncarea sau băutura încetează să mai fie corect evaluate cantitativ, devenind o transformare calitativă. Substanţa inofensivă devine toxică. Este unul din cazurile când schimbarea cantitativă duce la transformarea calitativă. Acelaşi lucru este valabil şi pentru psihanaliză: ea ne este utilă dacă o folosim cu moderaţie. Ce înseamnă, însă, moderaţia? În viaţa cotidiană, ne place să credem că părinţii ştiu unde să tragă linia; copilul, însă, nu ştie. Pentru o anumită perioadă din viaţă, trebuie să avem pe cineva care să ne anunţe: 'Cred că ţi-a fost destul.' Situaţia este stânjenitoare când nu există nici o autoritate care să pronunţe verdictul de mai sus, pentru că individul nu mai e copil şi nici nu există vreo justificare pentru a fi internat într-un spital de boli nervoase. Deşi 'alcoolul' nu este o infracţiune, multe familii au fost ruinate de excesele comise de unul dintre membri. Similar, predominanţa uneia sau alteia dintre calităţile subiectului analizat poate duce la un 'exces' care să-l ruineze pe individul respectiv. Ceea ce nu înseamnă că acea calitate este un defect. Excesul de inteligenţă strălucitoare, literal sau metaforic, poate fi la fel de 'orbitor' ca bezna. Pe scurt, a declara că o persoană e dependentă de un drog o poate cruţa pe acea persoană de necesitatea de a se supune unor analize, sau poate indica 'domeniul' în care să se efectueze investigaţia. Nu suntem absolviţi niciodată de necesitatea de a ne exercita puterea de judecată.

Dar să revin la problema universităţilor: ar fi oare bine să introducem un psihanalist în universitate şi ar fi psihanalistul în situaţia de a spune: 'Cred că universitatea dumneavoastră otrăveşte tineretul patriei?' Înţeleg că Socrate a dat de bucluc dintr-un motiv asemănător: el a fost tratat aspru, acuzat fiind că ar fi corupt tineretul. În *Apologia* sa, Platon combate foarte vehement această variantă. Ceea ce, însă, nu i-a prea folosit lui Socrate. Cum se poate acţiona împotriva otrăvii care distruge, poate, şansele viitoare ale rasei umane? Nimeni nu a descoperit procedeul prin care se poate determina ce tip de cunoaştere devine toxic

atunci când vorbim despre psihic sau despre personalitate. E o problemă căreia trebuie să-i acordăm toată atenţia. De fapt, e un fel de cursă contra cronometru.

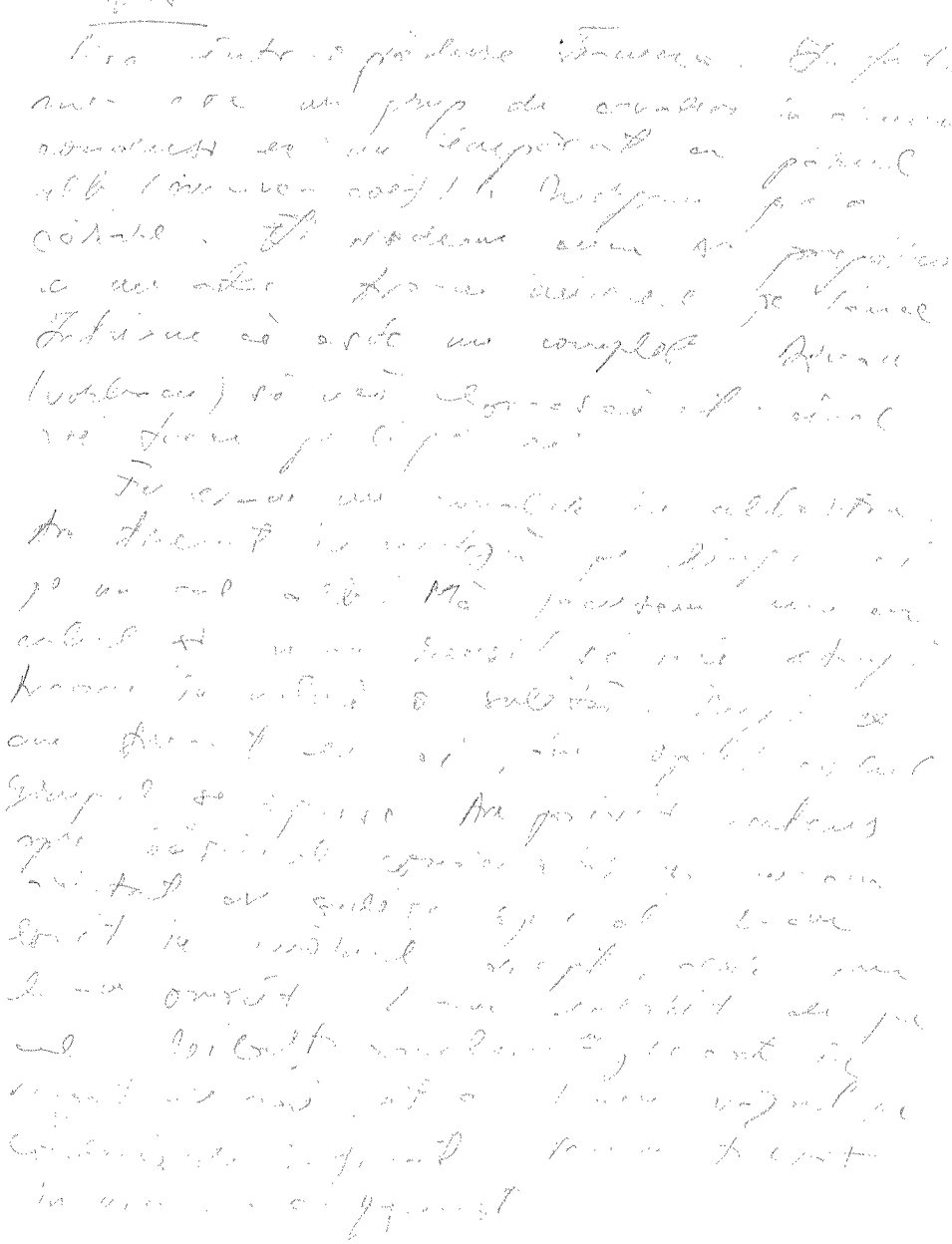

10500

Perspectiva Cosmică a lui Bion asupra Omului

'Pentru mine, esența vederii psihanalitice a lui Bion asupra omului rezidă în natura pre-concepțiilor și în relațiile lor cu Adevărul, pe care aș vrea să-l numesc acum *Adeverire*, pentru a-i surprinde neîncetata evoluție. În *Scripturi*, Moise îl întreabă pe Dumnezeu cum va trebui să-L numească în fața oamenilor, la care El răspunde: 'Spune-le că eu sunt Cel ce este!' Cred într-adevăr că o traducere mai bună din ebraică ar fi fost: 'Sunt Cel ce devine; Cel ce devine încontinuu—Dumnezeu!' Veșnica devenire, schimbând mereu direcția devenirii, în forma pre-concepțiilor, bat la ușa conștiinței doar atunci când sunt chemate de experiența emoțională. Pînă atunci, aceste pre-concepții sunt copii nenăscuți care trebuie să aștepte serendipitatea Destinului pentru a fi chemați—dar care, odată chemați, devin autoritari, calitate pe care Freud o atribuia imboldurilor pulsionale.

Psihicul inconștient definit de Bion este mai vechi decât omul și el este misterioasa sursă a creativității, imaginației, evoluției și dezvoltării. L-am numit într-o altă lucrare *Fundalul subiect-obiect al identificării primare*, producătorul de visuri etc. El este *Adeverirea* noastră, **O**, care trebuie, prin noi, să se intersecteze cu complementul său, **O** al Celuilat. Bariera de contact a funcției alfa ne acomodează cu un asemenea demers ce poate fi potențial catastrofal. Nevroza este o amânare a întâlnirii noastre cu consecințele acestei predestinări, iar psihoza reprezintă denigrarea și discreditarea ei completă.

În felul acesta, în vederea cosmică a lui Bion asupra psihicului, noi stăm în poala Divinității noastre interioare, aflată într-o misterioasă legătură cu Divinitatea ultimă (Sfântul Duh). Eutatea constă, prin urmare, în refracția prismatică a emanațiilor venite de la această Divinitate interioară și este cunoscută în formă de vârfuri spirituale, științifice și estetice. Omul lui Bion e mai mult decât un om, e aproape un Dumnezeu—cu alte cuvinte, el (ea) e transcendental, precum 'supraomul' lui Nietzsche. Atât tristețile cât și bolile noastre reprezintă, amândouă, o recunoaștere a eșecului de a trăi la nivelul Divinității din noi, precum *și* agonia pre-concepțiilor noastre născute deja moarte care sperau să ne cheme să revenim la întâlnirea cu trăirea experiențelor noastre netrăite—să devenim **O**. Bion își imaginează aceasta ca pe o transformare a Paradisului pierdut în Paradis regăsit.'

Prof. Dr. J. S. Grotstein, *Studiu introductiv* la *Gânduri secunde*, Editura *S. Freud*, 1993, pp. 21-22